

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Сумський державний університет
Кафедра філософії

Національний аерокосмічний університет «ХАІ»
Кафедри культурології та філософії

Інститут філософії ім. Г.С.Сковороди НАН України
Відділення релігієзнавства

МАТЕРІАЛИ ДОПОВІДЕЙ І ВИСТУПІВ

Міжнародна науково-теоретична конференція:

„УКРАЇНА В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ”

1-3 грудня 2005 року

н/з

Суми

2005

Україна
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БІБЛІОТЕКА
Читальний зал № 4

Сумський державний
університет
БІБЛІОТЕКА

Редакційна колегія:

д-р філос. наук, проф. Вандишев В. М. – Сумський державний ун-т;
д-р філос. наук, проф. Кузнєцов А.Ю. – Національний аерокосмічний ун-т;
д-р філос. наук, проф. Колодний А.М. – Інститут філософії НАН України;
д-р філос. наук, проф. Панченко В.І. – Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка;
д-р філос. наук, проф. Воронкова В.Г. – Запорізька інженерна академія

Відповідальні за випуск: *проф. Вандишев В. М.,*
доц. Прилуцька А.Є.

УКРАЇНА В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ / Матеріали Міжнародної науково-теоретичної конференції. – Наукове видання. – Суми: Вид-во СумДУ, 2005. – 212 с.

У збірнику вміщено матеріали доповідей і виступів учасників конференції. Розглянуто широке коло проблем, пов'язаних із визначенням місця і ролі України у європейських демократичних процесах; проблема культурної ідентичності у сучасних євроінтеграційних процесах тощо. Значну частину виступів присвячено розгляду проблеми свободи особистості, місця і ролі релігії, моралі і права в духовному просторі євроінтеграції. Учасники конференції також обговорюють питання подальшого розвитку освіти у сучасному глобалізованому інформаційному суспільстві.

ЕВРОИНТЕГРАЦИЯ: ВОСХОД ИЛИ ЗАКАТ ЕВРОПЫ?

Философы уже давно задавались вопросом: «Что такое всемирная история?». Несмотря на огромные усилия и изощрённую аргументацию философов, историков, социологов, политологов и иных профессионалов в этой трепетной сфере исследований, по-прежнему, приходится разрешать альтернативы организмически-циклической и линейно-перманентной, материалистической и идеалистической концепций развития истории.

По большому счёту приходится отвечать на вопрос не столько о том, что такое всемирная история, сколько на вопрос о том, как она разворачивается. Ответ затруднителен. Относительно европейской истории, возможно, ответ будет более вразумительным, есть больше оснований и фактов, свидетельствующих об объективности таковой. Хотя и здесь возникают расхождения, вызванные неопределённостью понятия «Европа», которое можно рассматривать в географическом, в этно-национальном, в политическом, в частно-государственном и в союзно-государственном контекстах. Непросто подсчитать, сколько только за последние полтысячи лет прокатилось волн макро- и микрообъединительных и сепаратистских движений на территории континента Европы.

Таким образом, очевидно, что история Европы – это прежде всего история отдельных государств и народов, населяющих её территорию.

Нынешняя история развития Европы – это история объединённой Европы. Наконец-то зримо и конкретно воплощена идея, которую в своё время В.И. Ленин и иже с ним называли «Соединёнными штатами Европы», в то время как О. Шпенглер это движение рассматривал как «Закат Европы».

Здесь и сейчас нет необходимости акцентировать внимание на философско-мировоззренческой подоплеке взглядов этих мыслителей. Важнее то, что иллюзии объединения Европы в то время существовали в разноплановых измерениях. Необходимо было пройти Европе через ряд кровопролитных войн, через амбиции и лицемерие политиков, разделявших и властвовавших, прежде чем состоялся Евросоюз, втянувший в орбиту своего влияния сотни миллионов европейцев.

Впрочем, для меня, по-прежнему, небезынтересной остаётся идея Н.Я. Данилевского, весьма близко дух которой просматривается и у О. Шпенглера: идея о различии культуры и цивилизации. Эти мыслители рассматривали «цивилизацию» как сравнительно короткий период, на протяжении которого народы, которые составляют культурно-исторический тип, выявляют свою деятельность в науках, в воплощении в

жизнь идеалов свободы, общественного благоустройства и личного благополучия.

Но этот период когда-то заканчивается. И тогда наступает конец культурно-исторического типа. О. Шпенглер заметил: «Цивилизация – это те самые крайние и искусственные состояния, осуществить которые способен высший вид людей» [1, 69]. Душа, душевное начало определяет сущность культуры, а посему каждая деревня играет в этом континууме свою роль. Когда же наступает господство интеллекта, тогда господствует город, средоточие материального успеха. В этих условиях объединение людей осуществляется на основе рации, а в душевном плане царит полный диссонанс.

В одном случае союз осуществляется как союз душевный, как единение душ в любовном экстазе.

В другом случае единение людей происходит на основе трезвого расчёта, подкреплённого финансовыми интересами.

Что происходит сегодня в Европе? Что стимулирует интеграционные процессы в Европе? Евроинтеграторы мечтали видеть Европу восходящей звездой на небосклоне мировой культуры, экономики, науки и промышленности. Но сегодня здесь очевидно лишь преобладание материальных интересов, поскольку Европа намерена стать сильной, стать одним из бесспорных центров мировой экономики и промышленности. Сегодня в Европе господствует дух потребительства, как принципа, при весьма выраженном стремлении к свободе и демократии. Мировой город в контексте евроинтеграции – это сильное стремление к космополитизму, это утрата многими людьми своей родины, это утверждение холодного практического разума *versus* трепетного чувства тепла отчизны. Важнейший идол, которому вынужденно поклоняются, – деньги. Я практически цитирую О. Шпенглера. И кто сможет достойно возразить против этих суждений или отвергнуть их.

Унификация, интеграция становятся всё более и более важными факторами современной жизни цивилизованного общества «третьей волны», волны информатизации, глобальной коммуникации, компьютеризации и квазиинтеллектуализации общества, всё более погружающегося в сумерки компьютерного мира, в которых весьма привольно чувствуют себя акулы программирования и менеджмента. Для современной Европы это вполне очевидно. Но послужит ли это дальнейшему развитию (пусть даже не расцвету!) Европы, или явится предвестником её гибели, – это вопрос в известной мере решенный. Размытая культура «евронарода» уже не в состоянии сопротивляться сильным центрам культурной идентичности, существующим в современном мире.

Литература:

1. Шпенглер О. Закат Европы. – Новосибирск: ВО «Наука», 1993. – 592 с.

ІДЕЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОМУ

Європейського дому ідея – політична концепція, що, перебуваючи у стадії постійної розробки, визначає утвердження на Європейському континенті надійної системи безпеки життя народів на основі розуміння спільності їх долі. Історія європейської спільноти неодноразово висувалась в історії політичної думки. Так, французький політичний діяч П. Дюбуа ще на початку XIV ст. зауважував про можливість створення союзу європейських держав. На початку XV ст. польський юрист П. Влодковіц проголосив ідею мирного співіснування між усіма європейськими народами. Англійський політичний діяч В. Пенн у своїй праці “До теперішнього і майбутнього миру в Європі” висунув ідею створення Європи від Атлантики до Уралу з єдиним парламентом (пропорційне представництво для населення кожної із європейських країн). Мислителі наступних часів також зверталися до ідеї Європейського дому так чи інакше зосереджуючись на потребі реорганізації європейського співтовариства, необхідності для всіх європейських народів докласти зусиль і засобів для створення єдиного європейського простору при збереженні національної незалежності. Вищеназвані ідеї продовжують впливати на динаміку суспільно-політичного розвитку Європи. Саме на ідею європейської спільноти, що висувалася в різні часи, спирається концепція “єдиного європейського дому”, яка припускає, що весь накопичений морально-гуманістичний потенціал може бути використаний на благо всіх європейських народів. Ця ідея спрямована на створення європейської системи безпеки невоєнними методами, на розвиток співробітництва в усіх сферах діяльності, на формування загальноєвропейської свідомості. Відомі політики нашого часу (Ш. Де Голь, В. Брандт, Г. Вільсон) мислили категоріями відмови від стереотипів політики “холодної війни”, створення “Європи від Атлантики до Уралу”; провісниками нового європейського мислення стали історичні документи Гельсінського Заключного акта, НБСЄ та ін. Щодо поняття “ідея європейського дому” існує дві точки зору:

- 1) ідея європейського дому відображає абстрактне прагнення до єдності і безпеки;
- 2) “європейський дім” становить сукупність площин, які взаємодіють між собою (економічних, військових, політичних, екологічних, гуманістичних, геополітичних).

Сьогодні відбуваються дискусії щодо розуміння цього поняття. Багато філософів і політологів (Ф. Мінк, А. Тираскольські, Ж.-М. Дайє, П. Мейс-Снер, П. Шеффер) розглядають ідею “загальноєвропейського дому” як алегорію, яка порушує багато питань – економічних і політичних. Е. Еплер вважає, що це поняття відповідає довгостроковим інтересам Захід-

ної Європи, що ця концепція привела до взаємного відкриття суспільно-політичних систем, означає кінець розколу Європи, що європейська спільнота повинна існувати всупереч ідеологічним розбіжностям. Л. Алмон наголошує на приматі загальнолюдських цінностей: "Вільний дім – це такий дім, де існує вільна комунікація між жителями окремих квартир, а поки цього не має, не може бути і мови про таку спільноту". Представники малих і середніх народів вважають, що ідею європейського дому слід приймати з великим застереженням, тому що логіка зверхності все одно виявить себе. Американські політологи (З. Бжезінський, Г. Кіссінджер, С. Венс) вважають, що це приведе до відриву Західної Європи від США. Європа може відіграти особливу роль у просуванні космополітичної соціальної демократії. Будучи колискою соціальної демократії й історичного експерименту управління поза межами однієї держави, Європа має прямий досвід формування найвідповідніших форм ефективного підзвітного наддержавного управління. Вона пропонує новий погляд на управління поза межами держави, яка передбачає відповідно значно демократичніший – на противагу ліберальнішому – погляд на глобальне управління. Європа займає стратегічну позицію (з тісними зв'язками між Заходом і Сходом, півднем і північчю), яка сприяє створенню глобальних груп для реформи структури і діяльності глобального управління. Вона має потенціал, який дозволяє мобілізувати нові регіональні коаліції шляхом міжрегіональних діалогів для зустрічного впливу на тих, хто протистоїть реформі.

Рада Європи, заснована 1949 р. з метою досягнення тіснішого єднання між європейськими парламентськими демократіями, належить до найвагоміших європейських політичних інституцій. Організація, що нараховує сьогодні 43 держави – учасниці, є найбільшою міжурядовою та міжпарламентською європейською структурою. Штаб-квартира Ради Європи знаходиться у Страсбурзі (Швейцарія). Діяльність Ради Європи поширюється на різні сфери життя суспільства:

- демократію;
- права людини й основні свободи;
- засоби масової інформації й інформаційні обміни;
- економічні та соціальні питання;
- освіту, культуру, культурну спадщину і спорт;
- молодіжні питання;
- охорону здоров'я;
- захист довкілля і благоустрій територій;
- питання місцевої демократії та правового співробітництва.

Європейська культурна конвенція була відкрита для підписання в 1954 р. Її могли підписувати так і незалежні до неї європейські держави, що дозволило останнім брати участь в царині освіти, культури, культур-

ної спадщини та спорту. На сьогодні сторонами Європейської культурної конвенції є 48 європейських держав: цей документ ратифікували 48 держав – учасниці Ради Європи, а також Білорусь, Боснія й Герцеговина, Ватикан (Святий престол), Монако та Югославія.

Рада культурного співробітництва (РКС) – це орган, що несе відповідальність і виступає активним ініціатором діяльності Ради Європи в питаннях освіти та культури. У виконанні завдань Європейської культурної конвенції РКС допомагають чотири спеціалізовані комітети:

- Комітет з питань освіти;
- Постійна конференція з університетських проблем;
- Комітет з питань культури;
- Комітет з питань культурної спадщини.

Рада культурного співробітництва підтримує тісні зв'язки з конференціями європейських міністрів, які спеціалізуються на питаннях освіти, культури та культурної спадщини. Програми Ради культурного співробітництва (РКС) – невід'ємна частина діяльності Ради Європи, вони, як і програми інших секторів, спрямовані на досягнення трьох основних завдань, що стоять перед організацією:

- захищати, посилювати та підносити на вищий рівень права людини, основні свободи та плюралістичну демократію;
- сприяти усвідомленню європейської ідентичності;
- знаходити рішення спільних проблем, які не покоять європейське суспільство.

В 50-і роки XX ст. створені європейські інституції:

- спільний ринок вугілля сталі ЄСВС (1951).

Європейський Форум за Демократію та Солідарність був створений у 1993 р. за ініціативою західноєвропейських соціал-демократичних партій. Його метою є створення тісної мережі контактів між європейськими та приватними особами. Розширення Європейського Союзу на Схід – одна з найбільш важливих політико-економічних проблем у сьогодишньому міжнародному форматі (порядку денному), але щоб європейська інтеграція не зазнала невдачі, вона має бути заснованою:

- на національному інтересі;
- на солідарності у межах націй і між націями.

У Паризькій Хартії 1990 р. або в Маастрихтській Угоді 1992 р. дається набір чотирьох цінностей:

- досягнення загальної безпеки і поширення її за межі Союзу;
- поглиблення культури демократії і поваги до прав людини;
- розвиток соціальної ринкової економіки;
- збереження навколишнього середовища.

В дійсності в Західній Європі сьогодні існує п'ять соціально-економічних моделей:

1. Англосаксонська ліберальна модель (США і Великобританія);
2. Скандинавська (характерна для північних країн);
3. Корпоративна модель Бісмарка;
4. Французька;
5. Південноєвропейська модель.

Європа далі інших просунулася по шляху інтеграційного співробітництва; в Європейському Союзі, який охоплює майже всю Західну Європу, не тільки створений єдиний внутрішній ринок без будь-яких міждержавних перегородок, але створений:

- Центральний банк ЄС;
- Загальна валюта;
- Європейський парламент;
- Європейська Конвенція із захисту прав та основних свобод людини, в якій відмічається, що права і свободи людини і громадянина є найголовнішим і в, кінцевому підсумку, вищим критерієм правової держави.

Україна є європейською державою в історико-культурному та в суто географічному контексті; і найближчі роки стануть певним випробуванням, чи зможе вона подолати відрив від Європи і зайняти належне місце серед інших європейських країн. Євроінтеграційна політико-комплексна діяльність держави в різних сферах суспільного життя, що має на меті створення законодавчих, політичних, економічних, соціальних та міжнародних передумов для здійснення інтеграції України до Європейського Союзу шляхом приведення її у відповідність із стандартами ЄС.

*Кисельов М.М. – д-р філос. н.
(Київ, ІФ НАНУ)*

ГЕОПОЛІТИЧНИЙ ТА ЕКОЛОГІЧНИЙ СТАТУС УКРАЇНИ ЗА УМОВ ПОСИЛЕННЯ ТЕНДЕНЦІЙ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Геополітична доля України – завжди бути на "цивілізаційному розломі". Нині вона теж знаходиться на перехресті багатьох геополітичних силових векторів: і не лише по лінії США-Росія, а й Європа-США, Європа "стара"-Європа "нова". В цьому положенні є надзвичайно реальною загроза потрапити в зону чужих геополітичних інтересів. Тиск з трьох боків геополітичного трикутника: США - ЄС - РФ, невизначеність власного соціополітичного курсу, неефективні реформ та відставання в соціополітичній, економічній та екологічній галузях і, в той же час, усвідомлення необхідності інтеграції до світового ринку на його ж умовах, є достатньо переконливими аргументами для таких побоювань. Крім цього, за наявних умов надзвичайно актуальною постає проблема збереження природної, історичної та культурної спадщини, котра є реальним

підґрунтям формування національної свідомості. Особливо перспективним в цьому аспекті видається осмислення перетину й співвідношення екологічного й національного.

Проблема національної самоідентифікації набуває величезного значення в наш час, коли перед українським соціумом постала низка принципів питань, зокрема, вибір стратегії подальшого розвитку, формування самостійної політики і досягнення взаєморозуміння на міжнародній арені. Необхідне адекватне усвідомлення реальних процесів, що відбуваються у світовій політичній, фінансово-економічній та екологічній сферах.

В ситуації, що склалась для українського соціуму виникає нагальна потреба в об'єднуючих ідеях, спираючись на які можна було б формувати громадянське суспільство й сильну державу. Об'єднуючі ідеї, як правило, виникають на базі здорового прагматизму, об'єктивного аналізу реально-го стану речей й принципу корисності для більшості громадян.

Національна ідея є одним з основоположних феноменів соціальної спільноти людей, без урахування якого втрачається специфіка цієї спільноти, характерні, властиві лише їй риси. Надзвичайно суперечливий, непіддатливий раціональному визначенню феномен національного займає одне з чільних місць в сучасній структурі соціальної філософії. В розмові із співробітниками журналу "Шпігель", Мартін Хайдеггер акцентував: "Виходячи з нашого людського досвіду та історії, настільки я можу судити, я знаю, що все суттєве й Велике виникало лише із того, що у людини була батьківщина і вона була укріплена в традиції" [1, 243].

Нація трактується як уявна політична спільнота (Б. Андерсон), а націоналізм — як "хворобливе запалення пораненої свідомості народу" (І. Берлін) і, поряд з цим, як нормальний стан, тому що немає людини без нації (Л. Гумільов). Одні фахівці кваліфікують національне як анахронізм, (ізоляціонізм, ксенофобія, тощо), що особливо проявляється в кризові періоди розвитку суспільства, при цьому національні та загально-людські цінності розглядаються як альтернативні. Інші — тлумачать національне як необхідну передумову до процесу становлення людини, здатної піднятися до розуміння загальнолюдських цінностей. Сама ж національна ідея виступає то як усталена, незмінна концепція, що спирається на своєрідний анклав "нетлінних національних цінностей", то як утворення відкрите, динамічне, що має яскраво виражений історичний характер. В останньому аспекті нація виглядає процесом, котрий ніколи не закінчується.

Такі традиційні ознаки нації, як спільність території, культури і мови, господарського життя, етнічно-психологічна самобутність тощо, далеко не вичерпують суті цього феномену. Залишається ще щось важливе й піддатне лише інтуїтивному осягненню. Як слушно зазначає італійський

націолог С. Манчіні, зовнішні ознаки нації: спільні територія, походження, мова, звичаї й побут, переживання й історична минувщина і, зрештою, спільне законодавство. Але це ще не нація. Це мертва матерія, в яку ще не внесений подих життя [2, 50]. Намагання внести цей подих шляхом долучення таких ознак, як спільні міфи та історична пам'ять, єдність історичної відповідальності (фон Таддем), спільність історії, що об'єднана духом (Гегель), теж не вирішує проблеми. Визначення нації С. Рудницьким, як групи людства, що має певну суму своєрідних, тільки собі властивих прикмет, які об'єднують усі індивіди цієї групи в одну цілісність, є надто абстрактним.

Загалом же останнім часом починають домінувати уявлення про націю як феномен, що має виключно соціально-політичний, соціально-культурний характер. На Заході історично просліджується тенденція отождолення понять "нація" та "народ", переміщення акцентів з "етнічного" на "політичне підданство" [3, 25-26]. Зокрема обстоюючи концепцію «зіткнення цивілізацій», С. Хантінгтон формулює положення про те, що у сучасному світі відбувається відхід від географічної складової, від формули «крові і землі» до формули «мови і культури» [4, 6]. Видається, що такий відхід робить соціум штучним, авітальним утворенням, полишеним власних природно-етичних витоків.

Звичайно, поняття нації, особливо в цивілізаційному контексті, включає означені соціально-політичні й культурні аспекти, що є визначальними характеристиками її як духовної спільноти. Все це, безумовно, усвідомлюється у сфері політики та культури. Але звідки взялась нація як духовна спільнота? І чи вірно ми чинимо, коли розводимо національне й етнічне? М.О Бердяєв національне називав індивідуальним буттям, поза яким неможливе існування людства, проблемою історичною, а не соціальною. "Можна й слід сподіватися, - писав він, - зникнення класів та примусових держав у досконалому людстві, але не можна сподіватися зникнення національностей. Нація – це динамічна субстанція, а не мінуща функція і корінням своїм вона виростає у таємничу глибочину життя" [5, 155].

Гадаю, що продуктивним підходом до осмислення феномену національної ідеї може бути саме той, що буде здатний поєднати його історичну динамічність з таємничими, малодослідженими ще витоками "з глибин життя". Інакше кажучи, такий підхід мусить мати етно-екологічну направленість. Ще Гіппократ пов'язував особливості характеру народу з географічними та кліматичними особливостями територій, на яких він (народ) мешкав. Однією з цікавих спроб докопатися до витоків етно-національного зробив у свій час Й. Гердер. Він досить аргументовано, спираючись на величезний історико-етнографічний матеріал, показав, що нація, національна культура топологічно пов'язані з природно-

географічним середовищем. Тому держава, за Й. Гердером, є утворенням штучним, а нація - "природним органом людства" [6]. Саме звідси бере початок специфічний і неповторний "народний дух" (Volksgeist) – сукупність звичок і манер, спосіб почування й поведінки, властива кожному етносу опозиція "ми" й "вони", опозиція, яка аж ніяк не може тлумачитися як загроза формуванню "загальнолюдських цінностей". Людство і нація не є альтернативними поняттями. Людство – союз народів (націй). Але консолідація людства не рівнозначна національній чи культурній однорідності.

Звернення до витоків "з глибин життя" стимулює повернення до таких, непопулярних нині, ознак нації як спільність походження та спільність території – "землі" та "крові". Як виявляється, між процесами біологічної та соціальної еволюції більше аналогій, ніж розбіжностей. Розрізняючи патріотизм територіальний та ідеопсихологічний, С. Герберт зазначає: "Націоналізм – форма родової свідомості, пов'язана з даною рідною країною, що об'єднує людей незалежно від їхніх політичних взаємин і поглядів, релігійних вірувань і господарських інтересів" [2, 56]. Якщо сучасна модерна нація багато в чому є кінцевим виявом новітнього культурно-історичного процесу, то "народ - це давній витвір не лише історичного, а й природного процесу, вихідними моментами якого були розпорошені племена, поріднені кров'ю, тобто спільним походженням" [там же, 18].

Щодо території, то вона є не лише одною з визначальних умов народотворення, а й важливим чинником подальшого існування нації. Неможливо заперечити той факт, що в основі цивілізаційних зрушень знаходиться адаптація того чи іншого народу до природного середовища. Ця теза значно виходить за межі традиційних геополітичних конструкцій, що набувають нині значного поширення в політології. Йдеться про органічну спорідненість населення й ландшафту, від чого абстрагуються в сучасному вітчизняному науковому аналізі. На сповідуванні ідеї гармонійного взаємозв'язку ландшафту та етносу на Заході виник і набуває активного поширення такий громадський рух як біорегіоналізм, що трансформується в окремий науковий напрямок. Його представники обстоюють принцип прив'язаності життя людини до певної території (регіону). Опоередковано біорегіоналізм спрямований проти масової нині маргінальності. Концепція біорегіоналізму зорієнтована на забезпечення чіткої культурно-етнічної матриці, в межах якої тільки й може невимусовно й органічно існувати людина.

Фахівцями з загальної екології давно вже показано, що чим різноманітніша за своїми компонентами є складна органічна система, тим більше в неї можливостей для подальшого розвитку й удосконалення. Цілком ймовірним виглядає й припущення, що це ж має стосуватися й таких

складних та органічних систем як людські спільноти. Кожна етнічна культура формувалася в певних географічних умовах і адаптуючись до цих умов. Життєздатними виявилися тільки ті етноси, внутрішня системність культури яких була одночасно адекватною підсистемою зовнішньої системи природи, тобто відповідною її циклам і ритмам. Тому й вивчення механізмів розвитку культур, пропорцій стабільного й інноваційного в них є надзвичайно важливим завданням культурної антропології взагалі і української культурної антропології зокрема. Тому розмаїття культур, мов та етно-державних утворень некоректно витлумачувати як чинник роз'єднання цілком за метафоричною ідеологемою "Вавілонської вежі".

Зрештою сам процес глобалізації має сенс як об'єднання різноякісного, що цілком підтверджується сучасними політичними реаліями. Застереження щодо негативних наслідків сучасного глобалізаційного процесу, зовсім не є його запереченням. Жодна країна в сучасному світі не може існувати автономно. Міжнародне співробітництво є надзвичайно потужним засобом вирішення регіональних та національно державних проблем. Скажімо, вельми продуктивним є міжнародне кооперування в освоєнні Космосу. Сьогодні розробляється кілька марсіанських місій: європейська, американська та японська. Програми такого класу, як космічні місії на Місяць, або на Марс не є продуктивними та реальними для окремої країни, якою б могутньою вона не була. Україна планує увійти в європейську систему космічного моніторингу в інтересах безпеки та охорони довкілля (GMES). Йоганнесбург (2002 р.) - стійкий розвиток неможливий без адекватної інформації про землю та її найближче оточення.

Активізація проблеми української ідеї в нашу добу співпала з кризовим станом в країні. До того ж вона може трактуватися як своєрідна психологічна адаптація до нереалізованих державницьких намагань та комплексу "меншого брата". Звідси її суперечливість, непослідовність, хитання між "хворобливою манією самоприниження та параноєю самозакоханості" [7, 19].

Слід особливо наголосити, що така амбівалентність вітчизняної ментальності - відчуття меншовартості, яке постійно надихається нашими ЗМІ та нашими ж "публічними політиками", та хизування славним історичним минулим, має місце й сьогодні. Звідси в чисто автоматичному режимі виникає феномен "кризи самоідентифікації" або ж "дефект головного дзеркала" (Ліна Костенко). "Гуманітарна аура нації", що спирається головним чином на літературу, мистецтво й освіту, є утворенням надзвичайно делікатним.

Національна ідея, попри все й при всій різноманітності її інтерпретацій, безумовно проявляє себе в соціально-політичних реаліях сьогодення (історичний референдум, виборчий марафон 2004 р. тощо). Проте наш істеблішмент, в недалекому минулому, від неї чекав більшого.

Як було заявлено на самому високому рівні в 1994 році в процесі становлення нашої державності вона "не спрацювала". Наше керівництво сподівалося, що попри очевидний непрофесіоналізм та егоїстичні інтенції представників владних структур вона мусила б в автоматичному режимі вивести державу з кризового стану. Як відомо цього не сталося, та й не могло статися.

Але все це, не може виправдати таких мінорних мотивів як «відродження нації», «створення нації на Майдані» тощо. Українська нація, попри всю драматичність її історичної долі, була, є й буде. Відбувається складний процес подолання суперечностей етнічного та політичного, національного й загальнолюдського.

Література:

1. Философия Мартина Хайдеггера и современность. – М.: Наука, 1991.
2. Див.: Бочковський Ольгерт. Вступ до націології. – К., "Генеза", 1998.
3. Українська політична нація. – К.: НІСД, 2004.
4. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. – М.: АСТ, 2003.
5. Бердяев Николай. Национальность и людство // Сучасність. – 1993. – N 1.
6. Гердер И.Г. Идеи к философии истории человечества. – М.: Наука, 1977. – 703 с.
7. Липа Юрій. Призначення України. – Львів, 1992.

*Арутюнов В.Х. - к. філос. н.,
Свінцицький В.М. – д-р філос.н.
(Київ, КНЕУ)*

ЦИВІЛІЗАЦІЙНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ УКРАЇНИ

Серед українських філософів, політологів та культурологів відсутній усталений погляд на **проблему цивілізаційної самоідентифікації** людини, етносу, держави. Але незважаючи на суттєві розбіжності вони при розв'язанні цієї проблеми, погоджуються з тим, що суттєвими складовими самоідентифікаційної генеалогії є історичний, культурологічний, аксіологічний, лінгвістичний, економічний, геополітичний, релігійний, ментальний аспекти.

На думку М.І. Михальченка, саме вищевказані детермінанти формують основні орієнтації різних політичних сил в сучасній Україні: перша з них **рафіновано-самоствійницька**; друга – **євразійська** (проросійська); третя – **європейська** (прозахідна) [1, 428]. На різних етапах історії незалежної України, як правило, домінує одна з трьох вищеназваних орієнта-

цій. Так, з правлінням першого президента України Л.М. Кравчука пов'язують проголошення у якості державної політики **рафіновано-самостійницьку орієнтацію**, в часи правління Л.Д. Кучми орієнтація держави змінилася на проросійську, а з приходом до влади В.А. Ющенка набула чинності прозахідна орієнтація України на євроінтеграцію.

На користь кожної з існуючих в українському суспільстві орієнтацій існують певні аргументи: прихильники першої з цих орієнтацій апелюють до ментальних рис українця (здоровий глузд, почуття самозбереження, толерантність тощо); представники другої орієнтації апелюють до спільної історії радянських народів (насамперед, білорусів, росіян, українців), єдності економічного простору пострадянських республік, деяких ідеологем радянських часів ("дружба народів", "рівні серед рівних" тощо); послідовники третьої орієнтації апелюють до **системи детермінант цивілізаційного характеру**.

Серед них в першу чергу звернемо увагу на природні (**расові, географічні, мовні**) детермінанти єдності українців і України з Європою: українці, як і більшість народів Європи належать за науковою класифікацією до європеїдів, за релігійними міфами до етносів яфетичного походження; Україна як держава територіально цілком розташована у Європі мова українців, як і більшості народів Європи, відноситься до індоєвропейської сім'ї мов. За **релігійними** поглядами більшість українців, як і інших народів Європи, християни (причому в Україні є конфесії як західних так східних гілок християнства і є також конфесія уніатів, яка має великий досвід конвергенції православ'я і католицизму. Ще один цивілізаційний блок детермінант відноситься до **культурних досягнень** європейського або світового рівня: досягнення у розв'язанні фундаментальних, пошукових, прикладних проблем природничих, гуманітарних та технічних наук; високий рівень освіти населення; високі технології (космічні, військово-технічні, інформаційні); сучасне мистецтво, архітектура тощо. До **політико-правових** детермінант відносяться намагання створити європейську правову державу ліберальної демократії, в котрій пріоритетною задачею стане розвиток особистості, забезпечення прав людини. Крім того, українці як етнос **ментально** схильні до ідеалів європейського індивідуалізму, тому перехід України до соціально орієнтованої ринкової економіки створює економічні передумови її інтеграції з Європою.

Проголошений керівництвом України шлях до євроінтеграції зустрічає певні перепони з боку ЄС. Вони пов'язані з кризовими явищами в Євросоюзі. До цих явищ відносяться: погіршення економічного стану найбільш впливових країн Західної Європи (Німеччини, Франції, Нідерландів); відхилення більшістю населення Франції та Нідерландів проєкту євроконституції; різні підходи та оцінки щодо війни в Іраку; протиріччя між Францією та Великою Британією стосовно субсидій з бюджету Євро

союзу для сільського господарства Франції і особливої форми фінансових внесків Великої Британії у бюджет ЄС; спроби Італії, Німеччини і Франції поставити під сумнів ефективність спільної валюти "євро"; протиріччя, що виникли у зв'язку зі збільшенням членів Євросоюзу за рахунок країн Східної Європи та Балтії; проблеми з прийняттям до ЄС першої мусульманської країни – Туреччини тощо. Як відомо Туреччина, вже вісімнадцять років намагається увійти в ЄС, але кожного разу знаходяться вагомі аргументи для відхилення її кандидатури: невизнання турками факту геноциду вірмен в 1915 – 1918 рр., нехтування ними національними правами курдів, деякі розбіжності з європейськими нормами у справі конституційного забезпечення прав жінок тощо. У зв'язку з цим навіть розповсюджується популярний анекдот: "Україна стане повноправним членом ЄС тільки після того, як до членів цієї організації буде прийнята Туреччина, а остання ніколи не буде прийнята в Євросоюз". Тягар, який взяла на себе об'єднана Європа в останні роки у зв'язку із вступом до її ланів великої кількості бідних країн, став для неї невід'ємним. Саме економічні причини, на наш погляд, не дозволяють прискорити процес прийняття України до ЄС: *скептики* називають можливий прийом України у цю організацію через 50 років, *оптимісти* скорочують цей термін до 15 – 20 років. Але навіть через 15 – 20 років Євросоюз обов'язково трансформується: 1) він може залишитися лише як економічна організація (без військово-політичного союзу НАТО); 2) він може еволюціонувати у бік створення ще однієї супердержави з міцними наднаціональними урядовими структурами; 3) його наднаціональні структури можуть втратити свої функції і перетворити ЄС в "дискусійний клуб", який нічого не вирішує [2; 41]. У зв'язку з цим Україна повинна, по-перше, *спрогнозувати* майбутню форму організації об'єднаної Європи, і, по-друге, *з'ясувати* для себе яка саме Європа є бажаною для неї.

Література:

- 1) Михальченко Н.И. Украинское общество: трансформация, модернизация или лимитроф Европы? – К.: Ин-т социол. НАНУ, 2001;
- 2) Хантингтон Сэмюель П. Столкновение цивилизаций и переустройство мирового порядка. – М.: «Авенариус», 1997.

Александрова О.С. – канд. філос. н.
(Запоріжжя)

СОЦІАЛЬНИЙ ДЕТЕКТОР ЯК ФАКТОР ВИРІШЕННЯ СУСПІЛЬНИХ ПРОТИРІЧ В УМОВАХ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Під час трансформації всіх сфер життєдіяльності українського суспільства, в тому числі і політичної сфери, в напрямку подальшої демократизації соціуму в контексті євроінтеграційних процесів, актуалізується

питання вирішення суспільних протиріч, що неодмінно виникають в процесі будь-яких перетворень.

Сучасна українська політична система знаходиться в перехідному стані від тоталітарної (як історичної спадщини Радянського Союзу) до нової демократичної форми суспільно-політичного буття.

Соціальні процеси в період трансформації мають свої особливості. Це насамперед: висока динамічність і нерівномірність; нелінійність й асиметричність; їх протікання в умовах біфуркаційного хаосу, складність керованості ними, що веде до загострення суспільних протиріч.

Соціальні протиріччя можна визначити як усвідомлені взаємовідносини суб'єктів суспільства (класів, етносів, страт, особистостей тощо) у ході яких вони вступають у взаємодію з метою досягнення власних потреб, інтересів, цілей в різних сферах життя соціальної системи [1,96].

Зауважимо, що соціальні протиріччя найбільш поглиблюються в умовах біфуркаційного хаосу. В цих же умовах великого значення набуває питання про соціальний детектор, як фактор, що вибирає з тезаурусу певну біфуркаційну структуру, тим самим перетворюючи її з можливості в дійсність. Таким фактором виступає внутрішня взаємодія елементів системи в формі конкуренції і кооперації. Гармонійна взаємодія між протилежними початками і процесами самоорганізації (конкуренції і кооперації) в процесі вирішення суспільних протиріч є одною з умов розвитку соціуму.

Варіанти взаємодії суб'єктів суспільства з метою отримання різних соціальних благ і ресурсів можуть бути наступними: колективне співробітництво, просте співробітництво, непродуктивне співробітництво, колективне суперництво, індивідуальне суперництво, непродуктивне суперництво.

Суспільство як система складається з ряду елементів. Внутрішня взаємодія між елементами системи є зіткненням протидіючих і протиборчих сторін, частина з яких знаходиться у стані конкуренції, а інша частина – у стані кооперації, що відіграє роль детектора. Це стосується і процесу розв'язання суспільних протиріч.

Функцію соціального детектору виконує взаємодія і боротьба різних світоглядних настанов, моральних норм і цінностей. Боротьба різних соціальних ідеалів є ідеологічним підґрунтям суспільних протиріч. В процесі суперечливої взаємодії різних суб'єктів суспільства здійснюється соціальний відбір шляхом накопичення випадкових кількісних змін та досягнення свого критичного стану (біфуркації), що становиться новою основою для детектора. В процесі боротьби конкуренції і кооперації здійснюється вибір елементів із існуючої структури. Ця взаємодія підпорядкована закону стійкості, який проводить сортування матеріалу беручи на

себе роль селекційного фільтру. Результатом такого відбору є реалізація однієї з біфуркаційних структур.

Отже, в процесі взаємодії різних суб'єктів суспільства в формі як конкуренції, так і кооперації відбираються ті типи соціальних відносин, що сприяють вирішенню суспільних протиріч і подальшій демократизації політичної сфери буття соціуму.

Література:

1. Даніліян О.Г. Соціальні протиріччя в посттоталітарних системах. Методологія дослідження та розв'язання. – Харків: ХВУ, 1998. – 253 с.

*Балджи М. Д. – канд. геогр. н.
(Одеса)*

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗИТКУ СУСПІЛЬСТВА

На протязі тривалої історії людства вважалося, що природа є невичерпним джерелом багатства, що сила людського розуму проявляється у здатності присвоювати це багатство у як можна більшому об'ємі і як можна більш ефективно. Таке споживче відношення до природи привело до її погіршення та радикальних змін. Природа має не тільки обмежені ресурси, але й в самій природі відбувається порушення екологічної рівноваги, які відбуваються таким чином і в таких масштабах, що можуть поставити під загрозу життя людини. В контексті такого підходу необхідні нові обміркування розвитку і посилення відповідальності окремих людей і суспільно-політичних органів за зберігання природного середовища.

Нове осмислення розвитку людства вказує на те, що економічний зріст є головним фактором деградації природного середовища і підкреслює необхідність відмови від пошуків альтернативних способів розвитку, які призводять до деградації природного середовища, тому необхідно мати знання про вплив окремих видів діяльності на природне середовище. Суспільна діяльність, яка виходить з цих знань і має чітко сформульовану мету, повинна сприяти здійсненню програм розвитку, які охоплюють культуру, традиції, міжнародне співтовариство та моральне виховання. При пошуках альтернативних гуманістичних принципів необхідно подолати розрив між знаннями і мораллю, наукою і етикою. Тобто утворити нові моральні цінності, які б відповідали новій екологічній ситуації та суспільній потребі стосовно захисту оточуючого середовища. Здійснення такої нової моральності приведе до необхідності формування екологічної свідомості і розвитку екологічної культури.

Екологічна свідомість містить не тільки знання про стан та зміни в природі, а й розуміння можливих шляхів і способів рішення екологічних проблем. Вона виникає в той період, коли відношення суспільства до природи призведе до порушення екологічної рівноваги в природі, до

екологічної кризи. Екологічна свідомість – це не тільки усвідомлення обмеженості природи, могутності і влади людини над нею, а й результат усвідомлення того, що джерела енергії і сучасні умови життя людини можуть змінитися на тривалий час або зникнути назавжди. Для того, щоб таке не відбулося, необхідно узгоджувати мету існування людини і способи задоволення екологічних потреб.

Екологічна свідомість формує не тільки наші уявлення про співвідношення природи і суспільства, про порушення екологічної рівноваги та про необхідність захисту природи, а й про готовність окремих людей і суспільних груп приймати участь в охороні природи. Вона містить наші уявлення про екологічну ситуацію, її ціннісне визначення і дії, які необхідно здійснити для досягнення необхідного екологічного стану. Згідно вказаного, екологічну свідомість, у змістовному плані, характеризують три основних елементи: екологічні знання, оцінка екологічної ситуації і екологічна поведінка. Екологічні знання – основний елемент екологічної свідомості. Це усвідомлення сутності відношень в системі “суспільство – людина – техніка – природа”. Оцінка екологічної ситуації визначається системою цінностей суспільства, в якій розвивається екологічна свідомість і проявляється відношення суспільства до оточуючого середовища. А це значить, що існують різні думки по екологічним питанням в кожному конкретному суспільстві. Екологічна поведінка пов’язана з тим, які конкретні дії суспільства і окремих людей здійснюються по рішенням екопроблем. Таким чином, окремі люди узгоджують свою поведінку з екологічною ситуацією. В той же час, бажана екологічна поведінка виступає як наслідок впливу об’єктивних і суб’єктивних факторів (особливостей особистості, потребами людини, можливостями їх вповільнення). Тому для бажаної екологічної поведінки необхідно розвивати у людей почуття впевненості в своїх силах і оптимізм.

Література:

1. Крисаченко В. С. Екологічна культура. Теорія і практика. – К.: Заповіт, 1996. – 318 с.
2. Маркович Д.Ж. Социальная экология. – М.: Изд-во РУДН, 1997. – 436 с.
3. Цікало А. Л., Черная Т. Г. Основы экологической культуры. – Одесса: Изд-во ОГАХ, 2001. – 102 с.

*Барвинский А.А. – к. ист. н.
(Сумы, СумГУ)*

НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ КАК ГАРАНТИЯ ЕВРОИНТЕГРАЦИИ УКРАИНЫ НА ПРИНЦИПАХ РАВНОП- РАВНОГО ПАРТНЕРСТВА

В наши дни расхожим стал термин «глобализация» под которым подразумевают как проблемы, затрагивающие мир в целом, так и послед-

ствия интеграционных процессов в виде становления единого мирового рынка, свободного движения товаров и капиталов, а также распространения информации.

Глобализация имеет исторические корни, например, появление первобытных людей и расселение их по Земле можно рассматривать как глобализационный процесс, нашедший продолжение в возникновении очагов цивилизаций, соперничестве и борьбе между ними, распространении влияния одних и исчезновении других.

Сегодня центром, диктующим «моду» являются Соединенные Штаты Америки – страна, где производится более 60% мировой научной информации, где рождаются и внедряются в практику самые смелые научные и технические проекты. В этой связи стремление европейских государств к объединению надо рассматривать как своеобразный вызов попыткам США не только сохранить, но и укрепить свое доминирующее положение. Украина, как известно, не осталась в стороне от этих веяний, заявив о своем твердом намерении войти в состав объединенной Европы.

Надо сказать, что правительства европейских стран, как и их народы, не против того, чтобы увидеть Украину в этом союзе. Но вот какая роль будет отведена ей в данном объединении: равноправного партнера, или сырьевого придатка, выступающего в качестве буфера между Европой и набирающей мощь Россией, пока не ясно.

Дело в том, что в результате непоследовательной политики руководства страны за последние десять лет, украинская экономика начала трансформироваться в сторону увеличения удельного веса низкотехнологической продукции, энерго- и материалоемких, а также экологически опасных отраслей производства. Так за указанное время доля машиностроения сократилась более чем в два раза, объем товаров легкой промышленности – в 7,5 раза. Одновременно доля металлургии в общем объеме промышленного производства возросла с 9,4% до 30,4%. Известно, что в нашем экспорте преобладает продукция невысокой степени технологической переработки. Удельный вес такой металлургической и минерально-химической продукции в общем объеме валютных поступлений достиг 95%, а средне-, высокотехнологической продукции – только 12%. Эти показатели в пять раз ниже, чем в промышленно развитых странах, и отвечают структуре экспорта латиноамериканских государств в середине 80-х годов прошлого столетия [1,34]. В соответствии с классификацией на страны, создающие новые технологии (1), способные к использованию этих технологий (2) и прочие (3), Украина отнесена к последней, третьей категории. А лет 30 тому назад мы оказались бы в первой [2,12].

Причиной наших неурядиц есть то, что шаги, которые страна сделала на пути поступательного движения в годы независимости, оказались крайне непоследовательными. Происходило это главным образом из-за

частых изменений в структурах исполнительной власти. Каждое правительство, которое приходило со своей программой, почти не имело возможности для ее реализации, поскольку срок «жизнедеятельности» этих правительств составлял 1-1,5 года, а то и меньше. Кроме того, ежегодный бюджет, вопреки декларациям относительно его социальной и инновационной направленности, традиционно формировался путем жесткого лоббирования соответствующих депутатских и промышленных групп в пользу ресурсоемких, многоотходных и экологически опасных отраслей. Параллельно из года в год сокращались ассигнования на научные и опытно-конструкторские разработки. Если в 1991 году в бюджете Украины было предусмотрено 3,4% валового национального продукта на науку, то в 1995 – 0,6%, а в 1996 году из этих мизерных сумм было выделено всего лишь 0,46% [3,15].

В этой связи и возникают опасения того, что в объединенной Европе Украине может быть отведено место где-то в самом нижнем ярусе. Правда сегодня есть еще шансы избежать такой участи. Для этого надо сделать поворот к науке, что должно стать национальной программой действий. Такая программа может быть принята Президентом как главой совета национальной безопасности и обороны Украины. Она должна охватывать период от 5 до 10 лет. Это время необходимо для перехода экономики от существующего состояния к тем параметрам, которых достигли страны – претенденты на вступление в ЕС.

Литература:

1. Буравльов Є. Стогній В. Науково-технологічна безпека України в контексті глобалізації.// Вісник національної академії наук України. – 2005. – №3. – С. 32-40.

2. Тарапов И. «Гибель императора» - ничто в сравнении с «гибелью интеллекта нации».// Зеркало недели. – 1998. – №24 (193). – С. 12.

3. Трьох Ф. Наука, як і осетрина, не буває другої свіжості. // Дзеркало тижня. – 2004. - №11 (486). – С.15.

Бачко Н.Л.
(Дрогобич)

ПРОБЛЕМА ОСОБИСТОСТІ КРИЗЬ ПРИЗМУ ФІЛОСОФІЇ ДІАЛОГУ

Кожен наш крок – це завжди крок у пошуках повноти. І це основна заповідь того, що людина має можливість бути особистістю. Але, коли ми говоримо про когось, як про особистість? І, навіть, більше – коли (в результаті чого) особистість, як певна суб'єктна самість здатна себе виявити? З іншого боку – чи кожен з роду людського є особистістю? І, чи є особистістю людина від народження відірвана від тепла інших людей; позбавлена реальності відношення? Здатна вона на нього чи ні?

Чому мова пішла про відношення? Для розуміння людини це має принципове значення (особливо в час загострення соціальних негараздів, коли невпевненість здатна перерости в деструктивну агресію, вихід з якої – спробувати зрозуміти себе, свою справжню природу), оскільки процес євроінтеграції (як і кожен соціальний процес) повинен здійснюватися за умови філософського розуміння діалогу.

У 20 ст. філософія діалогу (М. Бубер, О. Розеншток – Хюссі, Є. Левінас, М.Бахтін та інші, зокрема – С.Франк, Є. Муньє) робить спробу розглянути проблему людини через доведення того, що в структурі людини як особистості – тобто певній цілісності, концентрації “людськості”, звідки вона і може розгорнутись у безмежжя своїх найкращих людських можливостей – велике значення має її вміння відкриватись іншим, і, тим самим, відкривати собою інших, тобто вміння відношення. Така позиція притаманна філософам, для яких персоналістичні питання вирішуються через визнання того, що для становлення людини найбільш необхідним і продуктивним є діалог, діалогічний спосіб відношення. Спроба зрозуміти особистість потребує діалоговості, в той час, як діалогіка можлива у межах персоналістичних ідей. Бо, що таке діалог? Це спосіб специфічного, тільки людині притаманного відношення до дійсності, в першу чергу до інших людей, який, по відношенню до людини ніколи не постає абстрактним, зовнішньо привнесеним, а є таким, який належить самій сутності людини і головне, цю сутність формує. Діалогічне розуміння людини тому дає відповідь на питання, що стосується виникнення нашого “Я” як певної конкретної цілісності, духовної завершеності (в сенсі оформленого цілого). Ми знаходимо його в процесі відношення до іншого. Тому і персоналізм постає як вчення про особистість, про деяку структуру особистості, яка певним чином змінюється в результаті діалогу.

Пригадаймо хоча б Е. Фрома: “Основне прагнення людини – це прагнення покинути тюрму самотності” [1, 24]. Перший рух людини – це рух до іншого. Я з’являюсь тоді, коли є хтось здатен замкнути мене в особистість. Я знаходжу себе в конститууючій активності іншого, направлений на мене. Інший творить мене в своєму світі, але при зустрічі з ним, я нашоувхуюсь в першу чергу на себе, віднаходжу себе в горизонті іншого і вибудовую, тим самим, свій горизонт. Особистість можлива тільки як існування, що здатне здолати себе, здатне відкривати себе іншому. Більше того, особистість потребує реалізації назовні. Існувати – це розгортати себе, виражати себе (Е. Муньє). Людське буття ніколи не можна розглядати як щось готове і завершене. Людина – це буття в постійному становленні. Вона постійно переступає межу свого існування, долає себе, трансцендує і, тим самим, стає більшою за себе, розширяє себе до безмежності, наповнюється самою глибиною справжньої реальності (С.Франк). Власні застигли границі позбавляють її цієї свободи. Тому особистість – це по-

стійна напруга, потреба триматися у світі "Ти", долаючи щораз світ "Вони" (М. Бубер).

Все це не просто абстрактні вимоги. Все це є сутнісною потребою людини. Людина, особливо в сучасному світі, потребує живої зустрічі, для того, щоб справді стати центром суспільного буття ("буття через спілкування"), згорнутим суспільством, а суспільство, в свою чергу, матиме можливість виконати своє істинне призначення бути простором для особистості.

Література:

1. Фромм Э. Искусство любить. – М., 1990.

*Бичков'як О.В.
(Івано-Франківськ)*

РОЛЬ ПРАВОСЛАВНОЇ ТРАДИЦІЇ РОЗУМІННЯ ЄДНОСТІ ІСТИНИ, ДОБРА І КРАСИ У ПРОЦЕСІ УКРАЇНСЬКОЇ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Вже в ХХ-му столітті стало зрозумілим, що довірившись лише одному розуму, людина допустила виникнення жорсткого, антигуманного суспільства. Саме через це ми спостерігаємо кризи у багатьох сферах життя. Наука, мистецтво, моральність, відділившись одне від одного, відчужившись, перетворились у самостійні сили, що відірвані від людини, заставляють людей служити їм як свого роду ідеалам, фетишам, вступають в протиріччя і подавляють одне одного. А їх розмежування є розмежуванням внутрішніх сил людини, її пізнавальних, естетичних та моральних здатностей та інтересів. Спроба підпорядкувати своє життя розуму наштовхується на протидію глибинних сторін людської натури. Внутрішня розщепленість людини не дозволяє їй досягти цілісності та гармонічності існування і являється джерелом її постійного незадоволення.

Наша країна все більше і більше притягує до себе увагу світової громадськості. Тому насущність проблеми історичного вибору, у зв'язку з інтеграцією України у західний культурний простір більш ніж очевидна. Не є секретом те, що українському етноментальному світогляду притаманний кордоцентризм, а звідси не прийняття гіпостазованих, відсторонених начал, за які так часто критикують західних мислителів. Сьогодні можемо спостерігати як люди все частіше шукають засоби життєвої орієнтації не в розумі, науці, а в релігії, в світі інтуїтивних прозрінь. І звернення до християнської православної традиції розуміння єдності таких абсолютів людського буття, як істини, добра та краси, є більш ніж доречним. Усвідомлення такої неподільної єдності у людському житті знаходимо у працях мислителів російського релігійного Ренесансу.

Зокрема, В.С. Соловйов вважав, що визначивши ці три іпостасі як волю, думку та почуття, ми збагачуємо нашу ідею Бога, оскільки одержу-

ємо можливість використовувати дані самоспостереження. Три іпостасі постають як три способи відношення Бога до свого іншого або до свого "змісту". Слідуючи В.С. Соловйову, у першому відношенні, тобто як зміст волі сущого або його бажане, ідея постає як благо, у другому як зміст його уявлення, вона є істиною, а у третьому – як зміст його почуття, вона є красою. Таким чином, Абсолютна ідея розкривається як Благо, Істина та Краса. Але оскільки у всіх божественних іпостасях проявляється одна і та ж божественна сутність, то Благо, Істина та Краса не можуть реально розрізнятися, а є лише трьома різними проявами однієї і тієї ж істоти, що являється абсолютною любов'ю. Воля блага є любов у своїй внутрішній сутності або джерело любові. Благо є єдність всього або всіх, тобто любов як бажане, звідси ми і маємо любов в особливому змісті як ідею ідей, тобто єдність суттєву. Істина є тією ж любов'ю, тобто єдністю усього, але як така, що об'єктивно уявляється, є єдністю ідеальною. Нарешті, краса є та ж любов, але як проявлена, вона є єдність реальна [Див.: 1, 100-101]. Саме любов може бути осердям для єдності істини, добра та краси, сприяти формуванню цілісної людської особистості. А любов – центральний принцип християнської філософії.

Та найбільшу цінність думки мислителів російського релігійного ренесансу мають тому, що і істина і добро набувають для них свого значення лише об'єднуючись у практичному житті, зокрема у моральній діяльності. Знання має значення, лише коли не відокремлюється від вищого завдання життя, котре полягає у перетворенні дійсності. Для сучасного суспільства це більш ніж актуально. Ми щодня на практиці можемо спостерігати наскільки ці три сутності можуть бути віддаленими одна від одної. Але істина, добро і краса – три різні дзеркала однієї людської сутності. Процес історичного розвитку інституалізував ці іпостасі аж до повного розриву між ними, але за своєю основою ці три іпостасі – лише „три різні форми вираження” людської сутності.

Література:

1. Соловьёв В.С. Чтения о Богочеловечестве // Соловьёв В.С. Сочинения в 2-х т. – Т.2. – М., 1989.

Богданова В.Е.

(Одесса, Нац. ун-т)

ПРЕДПОСЫЛКИ ЕВРОПЕЙСКОГО ВЕКТОРА УКРАИНЫ

Конец XX – начало XXI столетия – ознаменовался как период создания новых наднациональных обществ: экономических, геополитических, культурных, цивилизационных. В отличие от исторических типов обществ – род, племя, народность, нация, которые имели локальный характер, – современные типы общественных объединений являются проявлением интеграции и глобализации. Ярким примером такого типа общества

является Европейский Союз, который хотя и локализуется в пределах западноевропейского типа культуры, в отличие от восточного или азиатского, далеко выходит за его пределы. США, например, тоже относятся к западноевропейскому типу культуры, но это качественно иное общественное устройство, чем ЕС [1, 18].

Проблема трансформации украинского общества в западноевропейскую цивилизацию предполагает исследования ее культурно-цивилизационных предпосылок. Поэтому необходимо определиться к какому типу относится украинская культура, с учетом влияния как европейского так и азиатского факторов. Тогда станет понятным, что из западноевропейской культуры будет приемлемым для украинской ментальности.

Некоторые исследователи считают европейскими те народы, которые на протяжении своей истории подверглись влиянию Римской империи, античной философии и христианства. Влияние христианства, безусловно, является доминирующим в формировании и объединении европейских общностей.

На протяжении многих веков Украина находилась под влиянием ближайших соседей Польши и России, которые навязывали ей свои цивилизации. В таких условиях возникла традиционная полярность украинского общества на Восток и Запад. В соответствии с концепцией культурной истории Россия является Восточной Европой как продолжение византийской цивилизации на основе православных традиций. Польша и Западная Украина вместе с Чехией, Австрией разделяли опыт Западной Европы с ее готикой, Возрождением, Реформацией и Контрреформацией [1, 255]. Таким образом, история Украины, в большей или меньшей степени обуславливалась этим культурным надломом.

Подобная полярность наглядно проявилась во время президентских выборов в 2004 году, когда украинцы во время голосования должны были определиться с какой цивилизацией они себя идентифицируют: европейской (а значит к интеграции в ЕС и НАТО) или евразийской (укрепление связей с Россией и ЕЭП). Однако исход президентских гонок продемонстрировал, что в целом украинская нация тяготеет к европейской цивилизации, культуре, демократии и видит свое будущее внутри этого сообщества.

Чтобы реализовать эти идеи на практике, нужны большая смелость и решительность, как со стороны политических элит, так и гражданского общества. Этот процесс едва ли будет лишен неудач вызванных слабостью демократических институций. Однако есть все основания надеяться на то, что процесс демократизации и модернизации Украины будет необратим. И искреннюю поддержку Украины в этом процессе Европейский Союз может рассматривать как свою благородную задачу [3, 160].

Интересы Запада относительно Украины базируются на общих ценностях и географической близости. Результатом этих интересов должно стать преобразование Украины в демократическое государство.

Литература:

1. В.М. Князев Європейський Союз як новий тип історичної спільноти. Матеріали наук.-практ. конф. – К., 2002.
2. Б. Голотов Проблема трансформації України в західноєвропейську цивілізацію. //Вісник УАДУ - № 3-98.
3. Президентские выборы и оранжевая революция: влияние на трансформационные процессы в Украине /Фонд им. Ф.Эберта – К: Заповит, 2005. – 160 с.

*Бразуль-Брушковський Є.Г. – канд. філос. н.
(Львів)*

АВСТРІЙСЬКА ФІЛОСОФІЯ: НЕПОМІТНИЙ ВЕЛЕТЕНЬ

1. Сучасний стан академічної історії західної філософії

Географія західної філософії в академічних навчальних планах обмежується, по суті справи, Піренеями на Заході, Одером на Сході, Единбургом на Півночі та Альпами на Півдні. З різних причин – політичних, історичних та академічних – на цій карті немає місця австрійській філософії, інтелектуальній традиції, історія якої охоплює 200 років. Спробуємо ж коротко окреслити її основні риси та перспективи її включення до історії світової філософії.

2. Специфіка австрійської філософії обумовлена:

- 2.1: особливостями суспільно-політичного ладу імперії Габсбургів;
- 2.2: конфесійними відносинами австрійського католицизму та німецького протестантизму;
- 2.3: економічними та політичними реформами в Австро-Угорській імперії;
- 2.4: освітніми реформами;
- 2.5*: відсутністю підтримки найбільш впливових в інтелектуальному плані австрійських філософів з боку держави та роллю австрійських кав'ярень у не-академічному розвитку культури.

Означені чинники мали своїм наслідком

- 2.6: формування анти-кантіанської та анти-гегеліанської спрямованості австрійської філософії.

3. Інтегративна концепція австрійської філософії сформована трьома генераціями дослідників: Отто Нойрат, Густав Бергманн (1920-ті – 1960-ті); Рудольф Галлер, Родерік Чізолм (1950-ті – 2000-і); Пітер Саймонс, Кевін Малліган, Баррі Сміт (1970 –).

4. Результатом їхніх зусиль є оригінальна мозаїка австрійської інтелектуальної традиції від Больцано і Brentano до Вітгенштайна і По-

ппера, елементами якої, поруч з філософами, є також економісти, письменники, композитори та художники.

5. Основними рисами австрійської філософської традиції є:

5.1: Проведення демаркації між філософією точною (прецизійною) та не-точною, яке супроводжувалося відмовою від розмежування емпіричного та трансцендентального методів на користь першого та вимогою застосування наукових стандартів дослідження до будь-яких проблем. В афористичній формі ця установка викладена у 4-й тезі брентанівської "*Habilitation*" (1866): "*Vera philosophiae methodus nulla alia nisi scientiae naturalis est*".

5.2: Прихильність та вкоріненість у традиції британського емпіризму.

5.3: Увага до прозорості та чіткості мови філософії

5.4: Відкидання "кантівської революції" на користь різного роду реалізму та об'єктивізму.

5.5: Особлива увага до проблем апіорного знання та свідомості; емпіричне тлумачення психології.

5.6: Увага до онтологічних структур та розробка ідей про стратифікацію реальності.

5.7: Зацікавлення соціально-етичними проблемами *per se* та у їхньому зв'язку з ментальними станами.

6. Рецепція австрійської філософії дозволяє переглянути традиційне уявлення про аналітичну філософію як англо-американську традицію та більш адекватно оцінити її австрійські джерела. Сама аналітична філософія при цьому постає, в першу чергу, австро-англійською – як з огляду на своє походження, так і з огляду на діаспору австрійських філософів у Великобританії та США у другій третині ХХ століття.

7. Вивчення австрійської філософії дозволяє побачити "генетичну" спорідненість двох найбільш значних напрямків наукової філософії – аналітичної філософії і феноменології, суттєво подолати розрив між ними та обґрунтувати методологічну спроможність їхньої конвергенції.

8. Нарешті, дослідження австрійської філософії сприяють:

8.1: **Переосмисленню поняття європейської філософії ХІХ-ХХ століть**, її ключових моментів, взаємодії різних дослідницьких шкіл, розвитку методологічних установок та проблематики, що в сумі дає іншу картину філософії ХІХ-ХХ століть та сучасної філософії: відтепер її не можна тлумачити як тріумф ірраціоналізму – погляд, нажаль, настільки ж популярний, наскільки й однобічний.

8.2: **Введенню в історико-філософський обіг поняття "центрально-європейська філософія"**, позбуваючися, т.ч., традиційного франко-німецького образу європейської (по-американськи – "континентальної") філософії.

8.3: Переосмисленню історії філософії у глобальному масштабі, що дозволяє позитивно оцінювати відцентрові тенденції у філософії та дають оптимістичне бачення проблеми стосунків філософських “метрополій” і “провінцій” із просуванням у напрямку *реалізації* можливості світового історико-філософського процесу.

Булатова Л.О. – канд. пед. н.
(Суми, СДПУ)

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ І СВОБОДА ОСОБИСТОСТІ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

Початок ХХІ століття ознаменувався посиленою увагою науковців до вивчення питань розвитку особистості, вирішення яких вже не можливе без опанування і усвідомлення значимості гендерного знання. Гендерний чинник стає важливим у формуванні не тільки культури особистості, але й суспільства в цілому.

Впровадження гендерного знання в культурну практику відкриває можливості оцінити прогрес, який досягло суспільство у розвитку людини. Розуміння необхідності гендерного балансу стало важливим досягненням цивілізації на шляху у здобутті прав і свобод людини. Необхідність рівних прав і можливостей чоловіків і жінок у різних сферах життєдіяльності, боротьба з дискримінацією і сексистськими проявами знаходять сьогодні широку підтримку і виступають основою гендерної політики Українського суспільства, що відповідає загальноєвропейським вимогам і стандартам, серед яких значного місця займає забезпечення гендерної рівності та прав жінок і чоловіків. Це особливо важливо для формування прогресивних освітніх стратегій, націлених, насамперед, на формування самодостатньої, творчої особистості, здатної до вільного самовиявлення.

Вирішення питання свободи особистості тісно пов'язано з аналізом гендерних відносин, оскільки вони відтворюють систему домінування одних індивідів над іншими в різних сферах життєдіяльності. Наявність владної компоненти в стосунках між статями не дозволяє їм вільно розвиватися й самореалізуватися і тому потребує реконструкції цієї ієрархії, пошуку оптимальних моделей взаємодії між статями, як основи досягнення особистої свободи.

Перетворення, що відбуваються сьогодні в громадському, політичному, культурному житті нашого суспільства, сприяють в певній мірі трансформації гендерних відносин та гендерної політики. Та водночас утвердження принципів гендерної рівності та паритетної демократії супроводжується протистоянням патріархатних стереотипів щодо призначення жінки та чоловіка. Тому вирішення питань гуманізації відносин в суспільстві потребує, з одного боку, аналізу механізмів їх побудови, а с

другого – формування в свідомості людини нових прогресивних уявлень про характер міжособистісних взаємовідносин в різних системах («люди-ни-людина», «людина-суспільство» та ін.).

Значне місце в цьому процесі займають соціальні ролі, які людина виконує в своєму житті, оскільки вони можуть виконувати або стримуючу, або стимулюючу функцію у розвитку особистості і реалізації її потенціалу. До того ж гендерні відносини постійно контролюються гендерними стереотипами, які закріплюють існуючі гендерні розбіжності і стають перепорою у гармонічному їх (відносин) розвитку. Це свідчить, що свідомість людини знаходиться під постійним тиском певних соціокультурних норм, які формують не тільки поведінку людини, але й її потреби, ціннісні орієнтації, світогляд в цілому.

Отже належність людини до тієї, чи іншої статі обумовлює її певну статусну позицію у гендерній стратифікації, соціальній ієрархії, що в кінцевому результаті виявляється в нерівності можливостей. Удосконалення соціальних відносин можливе на основі гендерного паритету, що базується на осмисленні нових моделей жіночого і чоловічого буття, ліквідації дискримінації за ознакою статі, впровадження ідей гендерної рівності.

Особливого значення проблеми гендерного паритету набувають для освітнянської галузі, оскільки тут формуються і продукуються гендерні стереотипи, закладаються основи мислення і свідомості молоді, моделюються відносини між статями, розвиваються характерні риси ціннісних орієнтацій тощо. Зміни гендерних стереотипів мислення підростаючого покоління, включення гендерного компоненту в освітній процес є необхідними засобами в формуванні прогресивної, гармонійної особистості сучасного світу.

Виходячи з того, що гендерне знання пов'язане з формуванням світоглядного потенціалу особистості можна зазначити, що впровадження його в освітню практику повинно базуватися, по-перше, на активізації і усвідомленні значення і впливу особистого гендерного досвіду індивіда на формування його світоглядних установок, взаємовідносин з оточуючим світом, на характер його діяльності (навчальної, професійної, суспільної тощо); по-друге, на основі корекції і розширення цього досвіду в напрямку вивчення і практичного оволодіння альтернативними культурними практиками, як стимулюючих руйнацію стереотипності і обмеженості свідомості індивіда.

Ми вважаємо, що формування гендерної свідомості, як основи свободи особистості може здійснюватися за декількома напрямками: а) нівелювання й руйнування набутих індивідом попереднім досвідом гендерних стереотипів, які здатні стримувати прояви свободи особистості; б) засвоєння методології гендерного підходу до аналізу соціальних явищ і ідей та осмисленням соціальної стратифікації на різних рівнях життєдія-

льності індивіда; в) розвиток здатності індивіда самому створювати гендерні правила і гендерні відносини на паритетних засадах.

Таким чином, забезпечення свободи особистості знаходиться в руслі вирішення завдань гендерного виховання, як одного з найважливіших механізмів досягнення гендерного паритету. Це зумовлює необхідність не тільки вивчення нових сфер теоретичного знання і впровадження їх в освітню практику, але й активізує потребу перегляду всієї системи традиційної освіти з позицій гендерної парадигми.

*Бушман І.О. – канд. філос. н.
(Суми, СумДУ)*

ЦІННІСНА ОСНОВА ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Дослідження в галузі освітніх проблем, які зумовлені трансформаційними змінами в суспільстві та в його освітньому сегменті, є надзвичайно перспективними для сукупного наукового доробку. Що ж стосується мети і функцій сучасної освіти, то вони полягають у формуванні комплексної, системної картини світу, у трансляції від покоління до покоління досягнень науки, досвіду й традицій. Будучи одним з важливих соціальних інститутів, освіта також є важливим інструментом передавання у спадок культурних цінностей, сформованих у соціумі протягом тривалого часу.

Структуризація нової філософської парадигми освіти здійснюється істотною мірою в межах і завдяки процесу соціальної та когнітивної інституціоналізації філософії освіти як самостійної сфери знань. Звичайно, різні підходи до розуміння останньої передбачають і пояснюють наявність різних способів тлумачення парадигмальних основ сучасної освіти.

Реформування національної системи освіти відіграє значну роль у трансформаційно-модернізаційних процесах, які нині мають місце в Україні. Перетворенням як на рівні освіти, так і суспільства в цілому притаманна масштабність і кардинальність. Синтез процесів соціокультурної та національної самоідентифікації українського народу, що здійснюється у ході будівництва незалежної держави, означає реалізацію специфічного соціокультурного проекту, складовими якого слід вважати в першу чергу відродження культурної історичної пам'яті, рефлексію всього без винятку попереднього культурно-історичного, педагогічного та в цілому когнітивного досвіду, його реконструкцію на основі нової системи цінностей, світоглядних орієнтацій і телеологічних пріоритетів, оскільки національна своєрідність культури розкривається через відношення української спільноти до природи, людини, суспільства, космосу.

При визначенні основ цієї нової системи цінностей, яка обумовлює відповідний характер історико-культурної рефлексії національного мину-

лого, необхідно у першу чергу дійти наукового конвенціоналізму та соціального консенсусу відносно сутності, природи, розуміння характеру процесів української ідентифікації в загальнокультурному та освітньо-педагогічному сенсі.

Культура повинна стати ціннісно-змістовною основою освітнього процесу в українській школі, замінивши собою поверхові, неаргументовані і кон'юнктурні форми ціннісної орієнтації навчально-виховного процесу. В цьому плані культурним змістом освітньої діяльності є цілісність культурного досвіду українського народу, який на основі діалогічної взаємодії з культурним досвідом цивілізації та міжкультурного й полікультурного синтезу репрезентує всі позитивні цінності сучасності. Реалізація ціннісного змісту культури в освітній практиці підпорядковується соціокультурному завданню індивідуального й соціального самовизначення, а також національної ідентифікації. Вона здійснюється у комбінованій формі наукового пізнання та ціннісних орієнтацій.

Таким чином, філософський аналіз освіти розуміється як матриця відтворення суспільства (соціальності, соціальної структури, систем соціальної взаємодії, соціально наслідуваних кодів поведінки і т.д.). Розробка ж загальних філософсько-онтологічних категорій повинна відбуватися в процесі аналізу антропологічної проблеми сутності людини як суб'єкта освіти, проблеми освіти як сфери взаємодії суспільства та людини, колективної дії людей із приводу відтворення особистості та соціальних відносин, обґрунтування мети освіти та самого процесу цілепокладання як основ відтворення соціальності, а також визначення структурно-функціональних характеристик освіти як соціально організованого процесу небіологічного успадкування.

*Вандышева-Ребро Н.В. – канд. филос. н.
(Харьков, НТУ «ХПИ»)*

ТРАДИЦИИ ЕВРОПЕЙСКОГО РЕАЛИЗМА: ОТ КРИТИЧЕСКОГО ДО МИФОЛОГИЧЕСКОГО

Исследователь, пытающийся провести анализ сущности реализма в искусстве, осмыслить особенности реализма как художественного метода, непременно столкнётся с многообразием реализмов: античный классический, просветительский, критический, социалистический, мифологический и др. Отсюда понятно, что феномен реализма выступает не только как художественный метод, но и как мировоззренческий ориентир.

Ф.В.Й. Шеллинг утверждал: «Объективный мир есть лишь изначальная, ещё не осознанная поэзия духа; общим органом (орудием. – Н.В.-Р.) философии, замковым камнем всего её свода, является философия искусства» [1, 241]. Поэтому естественно было бы, обращаясь к теме определения сущности реализма как философского понятия и реализма в ли-

тературно-художественном процессе, принять к сведению целый ряд аспектов историко-социального характера. Исследование этих аспектов демонстрирует существование известных параллелей, если попробовать соотнести дух времени 1840-50-х и 1960-80-х годов. В середине XIX века европейское человечество, вдохновлённое сообщениями о значительных успехах естественных наук, человечество, которое также начало пользоваться первыми плодами технических новаций, с восторгом отозвалось на писания, которые затрагивали тему будущих неотвратимых успехов в материальной жизни и быту («Будущее науки» Э. Ренана), а также и близких успехов в преодолении «временного» проклятия в виде капитализма, который мучил и втягивал в свою орбиту массы угнетённых им же людей («Манифест Коммунистической партии» К. Маркса и Ф. Энгельса).

Возникновение реализма как литературно-художественного направления связывают с первой половиной XIX века, с творчеством Оноре де Бальзака, Ф. Стендаля, Н.В. Гоголя, Ч. Диккенса, как ярких представителей новой литературы, демонстрировавшей иное, чем прежде, чаще критическое восприятие и видение социальной среды.

Фундаментально исследовал сущность и историю реализма Д.В. Затонский на рубеже 1970-80-х годов. Исследование его опиралось на исходную идею о том, что проблема реализма – самая кардинальная, самая сложная среди других, поскольку по-прежнему является объектом споров и исканий. История становления концепции реализма относится к середине XIX столетия, но в наше время, как замечает Затонский, эти дискуссии „набувають особливої гостроти” [2, 3].

Естественно, как и водилось в те времена, когда автор исследования Д.В. Затонский писал свою работу, в первую очередь он подверг критике буржуазных учёных и литераторов. Одни из них, по его мнению, склонны понимать реализм как одну из множества художественных школ, которые сменяют друг друга, выполнив своё историческое предназначение, и исчезают. Сторонники этой теории в кучу сваливают маньеризм, барокко, классицизм, романтизм, натурализм, символизм и реализм. Отсюда, подчёркивает Затонский: „Розквіт (якщо не взагалі час існування) реалізму, трихильники цієї теорії відносять до 30-70-х років XIX ст.” [2, 3]. Другая же часть литературоведов Запада полагают, что реализм – это что-то всеобщее, безграничное и аморфное.

Реалистический метод не только не отрицает, но, напротив, предполагает наличие у каждого настоящего художника собственного стиля, наилучшим образом отвечающего его внутреннему естеству. Герман Гессе вполне уместно передаёт ситуацию соотношения реализма в творчестве и реализма окружающей жизни. От людской жизни, от суеты бытия и анца смерти всё-таки что-то остаётся. И это что-то есть не что иное как

творения искусства. Они также не вечные, однако век их более длинный, нежели любая человеческая жизнь. Суть дела в том, что даже талантливо исполненные образы – это не только изображения отдельных людей, чьи формы и черты воплотил художник. «*Пра*-образ истинного творения искусства, – заметил Г. Гессе – есть не какое-то реальное живое существо, хотя оно может стать поводом для его создания. *Пра*-образ – это не плоть и не кровь, это – что-то духовное. Это образ, который рождается в душе художника» [3, 817]. А такого рода размышления относятся к области философии, возможно, даже составляют одну из её тайн. Ведь *пра*-образы живут лишь в душе художника. Впрочем, они могут быть воплощёнными в материю, стать действительностью. Тем самым оказывается, что *пра*-образ – это то, что древние философы называли «идеей» [там же].

Г.В.Ф. Гегель, который исследовал фундаментальные закономерности познания мира, заметил: «Если мы, далее, рассматриваем наличное бытие как сущую определённую, то мы тогда имеем в нём то, что понимают под *реальностью*. Так, например, говорят о реальности некоторого плана или некоторого намерения и понимают под этим то, что план, или намерение, уже не есть лишь нечто внутреннее, субъективное, а получил наличное бытие. В том же смысле можно также назвать тело реальностью души и право – реальностью божественного понятия. Но часто говорят о реальности ещё и в другом смысле и понимают под нею то, что нечто ведёт себя соответственно своему существенному определению или своему понятию. Так, например, говорят: это – реальное занятие или: это – реальный человек. Здесь речь идёт не о непосредственном, внешнем наличном бытии, а, скорее, о соответствии некоего налично существующего своему понятию. Но понимаемая так реальность уже более не отличается от идеальности (*der Idealität*), с которой мы ближайшим образом познакомимся как с для-себя-бытием» [4, 230].

Основная сложность реализма, возможно, состоит в наличии существенного противоречия между личностью и сущностью писателя или художника. Противоречие это в литературно-художественной критике по ряду причин не нашло соответствующего отображения.

А постмодернизм лишён профетизма. Его центральная идея – демонстрация существующего, пусть и вульгарного, и нетрадиционно примитивного. Он – феноменологичен. Он не учит, не показывает путей спасения. Возможно, потому что он сугубо материалистичен и атеистичен.

В процессе обстоятельного исследования многообразия окружающей художника реальности, он обнаруживает, что психологическая составляющая жизни отдельного индивида тесно коррелирует с обстоятельствами общественного бытия, со взаимосвязью отдельного человека с другими людьми. Субъективное индивида требует постоянного вживания, согласования с объективным окружающего мира. Отсюда потребность

переживання і сопереживання художником ситуації столкновения суб'єктивно-психічного індивідуального і об'єктивно-психологічного соціального. Іменно таким образом і получается тот веер варіацій, котрі проступають в образах реалістического художественного творчества.

Таким образом, обобщая результаты исследования особенностей европейской реалистической интерпретации действительности, следует отметить следующее: реализм как метод художественного отображения реальности определён фундаментальными философско-мировоззренческими установками и предпочтениями авторов. Отсюда можно различить подходы к реализму как простой констатации существующего, как описание, «фотографирование» действительности; как философское обобщение своеобразия реальностей конкретного времени пронизанного стремлением раскрыть «правду и глубину жизни; как форму пророчества, опирающегося на пра-феномены (Г. Гессе) или архетипы (К.-Г. Юнг); как выбор из веера возможностей и свободное определение способности к добру и злу. Но реализм может выступать и в форме мифа, притчи, фантазии, как это часто можно наблюдать в европейской литературе последних десятилетий.

Литература:

1. Шеллинг Ф.В.Й. Сочинения в 2 т. (Пер. с нем.). Т.1. / Сост., ред., вступ. ст. А.В. Гулыга. – М.: Мысль, 1989. – 636 с.
2. Затонський Д.В. Минуле, сучасне, майбутнє: Про реалізм, традиції новаторство. – К.: Дніпро, 1982. – 370 с.
3. Гессе Г. Избранное / Пер. с нем. – СПб.: Азбука-классика, 2001. – 104 с.
4. Гегель Г.В.Ф. Энциклопедия философских наук. Т.1. Наука логики Отв. Ред. Е.П. Ситковский. Ред. коллегия: Б.М. Кедров и др. – М.: Мысль, 1974. – 452 с.

Василенко В.А. – канд. філол. н.
(Суми, Філія ХНУВС)

ДУХОВНІСТЬ ЯК ЕТНОЛІГВІСТИЧНА КОНСТАНТА В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Духовність – це вихід до ціннісних інстанцій формування, конструювання особистості та менталітету. Саме духовність людини є способом включення її в логосферу на основі колективної енергії, яка перебуває поза окремим людським тілом і робить найбільш безпосередній вплив на долю історії суспільства.

У новому тисячолітті особливої уваги заслуговує молоде покоління, від якого залежить, яким буде це ХХІ століття. Тому в сучасних умовах євроінтеграції формування духовності, любові до рідної мови й націона-

льної культури має неабияке значення.

Узагалі історія національної свідомості, духовності слов'янських народів, їх хронологічні, географічні й національні відмінності завжди притягували й притягуватимуть увагу дослідників. За останні роки відбулися зміни політичного й економічного життя в країні. Ці фактори вплинули на формування молодого покоління, обумовили складність і суперечливість позиції молодих людей, а також актуальність зазначеної проблеми.

За період реформування в державі спостерігаємо зміну ціннісних орієнтирів у молоді. Скажімо, повага до таких цінностей, як „дисципліна”, „виконання обов'язку”, „безкорисливість”, „самовідданість” значно ослабла, а такі цінності, як „свобода” (від авторитету), „визнання” (особистості), „автономія” (окремої людини), „самостійність” і „особиста недоторканість” зросли. Тенденція зміни ціннісних критеріїв призвела також до суперечливих трактувань таких феноменів, як „Батьківщина”, „патріотизм”, „націоналізм”. Зокрема таке поняття, як „патріотизм” у сучасних умовах стало втрачати своє позитивне значення. А без почуття патріотизму як своєрідного кодексу моральних цінностей, без утвердження у свідомості ідей нації як політичної спільноти, об'єднаної історичною долею, державною мовою, важко взагалі уявити процес формування системи інституцій, забезпечення свободи, рівності та громадянської гідності, а отже, годі сподіватися на динамічну трансформацію українського суспільства загалом. Отже, криза національної свідомості обумовлена зміною ідеології і як наслідок – зміною ціннісних критеріїв у духовній сфері.

Важливий складник духовності - ставлення до мови, здатної до культурного акумулювання знань, досвіду інших народів і до якнайповнішого вираження національної мовної картини світу. Адже як справедливо зазначав Іван Огієнко, „без добре виробленої рідної мови нема всенародної свідомості, без такої свідомості нема нації, а без свідомої нації нема державності як найвищої громадянської організації, в якій вона отримує найповнішу змогу всебічного розвитку і виявлення” [1, 33].

У суспільстві не завжди усвідомлюється роль і вага рідної мови для матеріального й духовного одужання.

Українська мовна ситуація сучасного періоду підтверджує думку відомого американського лінгвіста У. Вайнрайха про те, що мова може вселяти почуття патріотизму, подібне до національного патріотичного почуття, яке пов'язане з ідеєю нації. Мова - недоторкана сутність, що протиставляється іншим мовам, набуває високого статусу на шкалі цінностей, становище, яке потребує „відстоювання”. У відповідь на загрозове для мови зрушення це почуття вірності мові приводить у дію сили, спрямовані на збереження мови, яка перебуває під загрозою, воно перетворює мову в символ віри і святиню.

Відомий вислів про мову як основний засіб спілкування вимагає сут-

тєвого перегляду, адже мова виконує ширші світоглядні й соціокультурні функції. Мова виконує, серед інших, дуже важливу філософсько-світоглядну функцію: вона прив'язує етнос до його батьківщини, природного оточення, до його обжитого космосу.

Отож, розмови про те, що духовне життя передусім залежить від економіки - нонсенс. Духовно бідний народ міцної незалежної держави не побудує. В історію безсмертя ввійдуть реформатори культури, а не ті, що процвітають за всіх режимів.

Духовність як провідна риса національної логосфери є не тільки умовою будь-якого виховання, але і спеціальною умовою вивчення української мови, збереження якої і досі означає – не дати загинути дереву роду.

Звідси виникає завдання осмислення мовної свідомості через етно-психологічні, соціокультурологічні, фонові й інші чинники, що складають етнолінгвістичну константу. Сучасні константи мовної свідомості відбивають традиційний національно-культурний тип, національну картину світу. Враховується також еволюційність етнонаціональних мовних процесів, взаємодія діяхронно-ретроспективних та сучасних тенденцій розвитку, що зазнають суттєвого впливу від процесів євроглобалізації.

Література:

1. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки. - К., 1936.

— *Верещак О. М.*
(Київ, КНУКіМ)

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ СУЧАСНОЇ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Входження України у новий освітній простір, зокрема в Болонський процес вимагає радикальної зміни освітньої парадигми, що потребує вдосконалення в напрямку демократизації та інтеграції в системі міжнародних культурних процесів. У зв'язку з цим виникає необхідність кардинальних реформ у системі освіти на нових концептуальних засадах.

Інноваційні педагогічні ідеї розвиваються відповідно до нової освітньої парадигми, сутність якої полягає у зміні самого ставлення людини до світу, осмислення свого місця в цілісній світобудові. Стратегічним напрямом сучасної освіти є модернізація, основні напрямки якої, визначено в основних державних документах – закон України “Про освіту” та “Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті” з акцентуацією уваги науково-педагогічної думки до проблеми духовно-естетичного розвитку підростаючого покоління, розробці нових нетрадиційних рішень у сфері художньо-творчої діяльності у закладах освіти гуманітарного профілю. Саме така позиція відбиває тенденцію в сучасній музичній педагогіці, спрямованої на максимальне врахування індивідуа-

льних творчих можливостей вихованців й вільне їх розкриття у процесі музичного навчання, що сприяє активізації творчого мислення.

До провідних принципів модернізації сучасної музичної освіти, належить принцип гуманізації, що визначає цінність людини як особистості, її права на вільний розвиток і вияв своїх здібностей. Цей принцип фактично доповнює особистісну орієнтацію освіти, що служить подальшим розвитком ідей і досвіду розвиваючого навчання, як становлення якісно нової системи, через яку передають культуру в нові покоління.

Музичне мистецтво є одним із найважливіших засобів визначення художньо-творчої і духовно-ціннісної спрямованості особистості. В музичній діяльності спостерігається залучення духовного надособистісного буття через розширення індивідуального до всезагального. Загальнокультурний контекст, соціокультурна динаміка і специфіка музичної діяльності виявляють актуальність інноваційних моделей навчання, які відповідно до особистісного орієнтованого типу музичної освіти спираються на ідеї інтегративності, діалогу, що існують у взаємодіючій єдності, корелюючи з уявленнями загальносвітової методології про особистість як цілісну систему, яка для інтегративного гармонійного зростання і саморозвитку потребує інтегративного середовища.

Навчальний процес вдосконалюватиметься на засадах гуманності, особистісно-орієнтованої педагогіки, розвитку і саморозвитку підлітків. Це забезпечить її мобільність, конкурентоспроможність, що передбачає:

- впровадження кредитно-модульної системи навчання;
- використання інтерактивних методів навчання і мультимедійних засобів;
- забезпечення індивідуалізації навчально-виховного процесу та посилення ролі самостійної роботи;
- модернізації спеціальних аудиторій новим музичним та технічним обладнанням;

Література:

1. Закон України „Про освіту”// Відомості Верховної Ради України. – 1991. - №34. – С. 45

2. Надырова Л.Л. Струны общности: теоретические основы развития эмпатии у студентов музыкальных педагогических факультетов. – Владимир: ВППУ. 1999. – 318 с.

*Герасіна Л.М. – д-р. соц. н.
(Харків, Нац. юр. академія)*

ПРОЦЕС ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ І ДЕЯКІ ГЛОБАЛЬНІ РИЗИКИ (політико-правовий аспект)

Стратегічний напрямок, обраний Україною як геополітичний міжнародний курс на євроінтеграцію, не тільки пов'язаний з необхідністю опану-

вання ліберально-демократичних цінностей, властивих європейській культурі, впровадження ефективних політико-правових інститутів і механізмів, а й вимагає врахування тих серйозних ризиків, що тягнуть за собою будь-які глобалізаційні процеси. Фахівці постійно вказують на асиметричний характер глобалізації: вона відбувається з різною глибиною в окремих країнах і регіонах світу, має суперечливі цивілізаційні виявлення і часто призводить до непередбачуваних наслідків [1].

Так, одним із глобальних ризиків, що визиває глобалізація, нажалю став процес інтенсивної криміналізації суспільних відносин. Трансформація національної злочинності у транснаціональні міжнародні форми (за умов глобалізації політико-економічних та інформаційних мереж) стає невід'ємною рисою глобалізації. Це ставить перед наукою нові дослідницькі проблеми, зокр., усвідомлення того, як буде розвиватися процес глобалізації під впливом криміналізації, що зростає. Транснаціональна злочинність наскрізно пов'язана з різними складовими глобалізації: це значить, що економічні, політичні, культурні, екологічні та інші глобальні зв'язки можуть бути криміналізовані й сприяти росту злочинності [2]. Науковці фіксують специфічний вплив глобалізації на процеси транснаціональної і національної злочинності у наступних аспектах:

- досить високий рівень і специфічна структура злочинності у світі в цілому та в окремих країнах;
- змінюється сукупність глобальних причин і умов росту окремих різновидів злочинності;
- виникають нові форми і види глобальної суспільно небезпечної діяльності;
- відбувається трансформація особистості сучасних злочинців;
- поширюється специфічна сфера злочинного у структурі кримінального законодавства країн;
- відбувається активна транснаціоналізація організованої та терористичної злочинності;
- відповідно, поширюється міжнародне співробітництво у боротьбі з транснаціональною злочинністю;
- глобальні тенденції відбиваються на змісті заходів із запобігання та припинення злочинності.

Але глобальні тенденції з посилення криміналізації світу, як і деякі інші негативні наслідки глобалізації, не є непереборними, їм протистоїть процес формування архітектури нового глобального світового порядку згідно програми розвитку ООН. Слід впровадити гуманітарні принципи правового упорядкування до культурного діалогу народів, що пов'язані з презумпцією довіри, поваги до кожної цивілізації; це сприятиме досягненню політико-правового консенсусу між осередками різних світів. Подібні структури ООН, ВТО, МВФ, ЮНЕСКО все більш значну роль в

управлінні глобальними процесами відіграють нові міжнародні інститути: “велика вісімка”, керівні органи Євросоюзу, Азіатсько-тихоокеанського економічного співробітництва та міжнародні громадські організації – “Грінпіс”, Давоський економічний форум, “Міжнародна амністія”, “Лікарі без кордонів” та інші неурядові структури.

У політичній науці склалося декілька концепцій можливої реорганізації глобального регулювання у консенсуальний спосіб: через створення нових інститутів, або трансформуючи функції існуючих міжнародних організацій [3, 32-33, 44]. Найбільш цікаві: концепція “світового уряду”, трансформація існуючої системи ООН, політичне управління глобальним розвитком, корпоративне глобальне управління, ідея глобальної юстиції. Вбачається, що консенсуальне бачення нової “світової архітектури”, яка б запобігала наростанню глобальних ризиків, має враховувати і необхідність створення нових наднаціональних інституцій з вирішення глобальних проблем людства: Ради економічної безпеки; Всесвітнього центрального банку; Міжнародного інвестиційного фонду; Міжнародного кримінального суду; Всесвітньої екологічної установи тощо.

Література:

1. Див.: Панарин А.С. Искушение глобализмом. – М.: ЭКСМО-ПРЕСС, 2002; Полищук М.Л. В преддверии натиска «третьей волны»: Контуры планетарной цивилизации в общественно-политической мысли Запада. – М.: Наука, 1989; Яковец Ю.В. Глобализация и взаимодействие цивилизаций. – М., 2003.

2. Див.: Лунеев В.В. Глобализация и преступность // Государство и право. – 2003. - № 6. – С. 115 – 118; Лунеев В.В., Кудрявцев В.Н., Петрищев В.Е. Терроризм и организованная преступность в условиях глобализации // Борьба с терроризмом / Под ред. В.Н. Кудрявцева. – М., 2004. – С. 5 – 80.

3. Глобализация: человеческое измерение. – М., МГИМО; «Российская политическая энциклопедия», 2002. – С. 32-33, 44.

Глушко В.П. – канд. філос. н.
(Шостка)

ГОТОВНІСТЬ КОНФЕСІЙ УКРАЇНИ ДО ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Багато питань постало перед націями, народами та державами на початку третього тисячоліття. В тому числі і питання розвитку і досягнень у духовній сфері.

Насамперед нас цікавить роль релігій в цій царині; проживання без релігійних конфліктів, протистоянь та непорозумінь, коли люди сповідають спільні цінності любові до Бога та ближнього.

Якщо звернутися до кількісних показників, зокрема християнських, то вони для нашої країни оптимістичні. Це показує зростання кількості

релігійних громад, поява нових храмів на терені нашої держави. В Україні релігійні організації створили чимало власних навчальних закладів, вони також виявляють піклування про збереження культурно-історичних цінностей, члени церков беруть участь у розробці різного рівня документів, ініціатив у комітетах народних депутатів та громадсько-політичних організаціях. Ці напрями соціального служіння церкви дозволяють їй бути не просто присутньою в державній системі, а справляти гуманізуючий вплив на все соціальне середовище. Станом на 1 січня 2002 року в Україні офіційно діяло 25 942 зареєстровані релігійні громади, 1130 – незареєстрованих, 147 – навчальних закладів, 247 періодичних видань [2, 20].

В той же час, незважаючи на незаперечне домінування великих релігійних напрямків – християнського та ісламського, виникають і будуть виникати нові релігії, швидко розвиваються і розвиватимуться «маргінальні» релігійні течії, різні білярелігійні та біяцерковні рухи.

Велике значення у цьому процесі відіграє саме національна ідентичність, її експансіоністське спрямування. Отже, національна ідентичність, будучи перформативним поняттям, несе у собі фундаментальний тип соціальних відносин – відносин панування, що з усією повнотою постають у вигляді Національної Церкви. Для останньої будь-який універсалізм є лише експансіоністською ідеологією, покликаною утверджувати партикулярні соціально-історичні цінності. Це засвідчує, зокрема, й історія розвитку співвідношення між національною державою й християнською церквою. І розколи, і єресі, й інституалізація міжконфесійних розбіжностей (секти) – усе це виміри фундаментальної суперечності між універсалістським, аплемінним характером християнського віровчення і волею до ідентичності, що її уособлює на найвищому рівні національна держава. Свідченням тому може служити політизація православної церкви московського патріархату, яка фактично відмовилась розрізняти релігійне і політичне, а її священники під час президентських перегонів 2004 року, як це раплялося в минулому, відверто стали на захист інтересів Росії. При цьому містичні сюжети християнства, такі, як боротьба Христа і Антихриста, перетворювалися ними на політичні аргументи. Цей новітній клерикалізм досягнув кульмінації у хресних ходах стихійних громад, коли оряд із корогвами несли портрети одного із кандидатів, а також образи останнього імператора Росії.

Велике значення в теперішню епоху має екуменічний рух, а також розгортання діалогу між конфесіями. Християнський світ у цілому все-таки схиляється у бік порозуміння, оскільки в християнах інших конфесій бачать не ворогів, а братів, не еретиків чи схизматиків, а тимчасово роз'єднаних. Кожній релігії належить глибоко задуматися над проблемою існування з іншими релігіями, іншими культурами.

Оцінюючи глобальні проблеми як наслідок діяльності людей, ідеологи християнства загалом витлумачують їх як вираження гріховної природи людини. Тому шляхом їх докорінного вирішення вони вважають переродження особистого світу людини на основі християнського вчення, зокрема християнської етики. Водночас у християнській глобалістиці чітко вирізняються два протилежних підходи щодо розуміння та розв'язання глобальних проблем сучасності. Які характеризуються, з одного боку, апокаліптичною тривогою і соціальним песимізмом, з іншого – християнським солідаризмом і соціальним реалізмом [див.: 1, 490 – 491].

XXI століття ставить християнські та інші церкви перед новими проблемами. По-різному їх оцінюють і намагаються знайти своє місце в їх вирішенні, наприклад, католицька і православна церкви. Якщо перша пропонує соціально-етичну програму оздоровлення суспільства: побудови об'єднаної Європи як «єдиної християнської Європи від Атлантики до Уралу» із «спільним корінням християнської європейської культури», із «об'єднаним християнським світом, який вільно дихає двома легенями – східним і західним», то православні церкви, зокрема Руска православна церква і Українська православна церква, дещо по-іншому сприяють нові виклики в умовах секуляризації і глобалізації Європи.

Література:

1. Jorg Friedrichs. The Meaning of New Mediavalism. International Relations, vol 7. № 4, December 2001.
2. Церкви і релігійні організації України у 2001 році. Довідник / Ред. кол. В. Бондаренко. – К.: VIP, 2002.

✓ *Гордієнко М. Г. – канд. політ. н.
(Ірпінь, Нац. академія ДПСУ України)*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ТА СУЧАСНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ФЕНОМЕНУ ДЕМОКРАТІЇ В КОНТЕКСТІ РОЗБУДОВИ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Головною особливістю кожної демократичної системи є принцип: ніхто немає права змушувати людину підкорятися владі, яку вона не обирає і яка не відстоює її інтереси. Демократія означає – влада народу, із народу та для народу.

Феномен демократії має багатогранні прояви: в широкому розумінні – це форма внутрішнього устрою суспільства, а у вузькому – уособлює тільки політичну спрямованість і означає народовладдя, що ґрунтується на визнанні народу єдиним джерелом і верховним носієм влади в суспільстві. Демократія дедалі чіткіше проявляється не як забаганка окремих лідерів чи політичних угруповань, а як об'єктивна закономірність сучасного постіндустріального світу, бо вона забезпечує відкритий і прозорий характер прийняття політичних рішень через представницькі орга-

ни влади, створює надійні механізми громадського контролю на всіх рівнях здійснення державного управління.

Головна суперечність демократії — це суперечність між ідеєю демократії як повновладдям народу і неможливістю її практичного здійснення. Багато відомих мислителів попереджали про недосконалість та приховані загрози демократії. Скажімо Платон вважав демократію найбільш корумпованою, після тиранії, формою правління. Аристотель називав демократію найнижчою з усіх законних форм правління, що схильна перероджуватися в тиранію. На думку французького державного діяча та історика Алексіса де Токвіля: “Саме в добу демократії найбільше треба остерігатися деспотизму” [4, 568]. Сучасний англійський філософ Карл Поппер вважав демократію не тільки неможливою, а й недоцільною формою державного устрою.

Справді, демократія у прямому її розумінні (як безпосередня влада народу) неможлива навіть суто технічно, бо немає таких механізмів, які б забезпечували пряме народоправство з будь-якого державного питання на всіх рівнях. Більше того, таке народоправство недоцільне й з точки зору ефективності державної влади, оскільки абсолютна більшість народу некомпетентна у вирішенні конкретних справ управління державою і суспільством (наприклад, визначення форми державного устрою, виборчої системи тощо). До того ж правляча більшість, як і народ у цілому, за певних умов може бути таким же тираном, як і одиособовий деспот.

Авторитетний австрійський економіст, лауреат Нобелівської премії Ф.А. Гаск зазначав: “Звертати увагу на те, що демократія знаходиться під загрозою, стало модно, і в цьому криється певна небезпека. Звідси витікає помилкове і безпідставне твердження, що поки вища влада в країні належить волі більшості, це являється вірним засобом від свавілля. Протилежне твердження було б не менш помилковим: зовсім не джерело влади, а її обмеження є надійним засобом від сваволі... Якщо демократія вирішує свої завдання з допомогою влади, яка не обмежена твердо встановленими правилами, вона неминуче вироджується в деспотію” [5, 60]. Отже з демократії ні в якому разі не можна робити фетиша. Але схоже в наш час це відбулося.

Суб'єктом демократії є сам народ: він покликаний бути тією вирішальною силою, яка формує демократичну політичну еліту — вибирає, делегує її “знизу догори”, уміє її контролювати, спрямовує її діяльність, обумовлюючи загально стратегічний курс офіційної політики. Інакше кажучи, демократія, як і дерево в природі, росте знизу вгору. Яке її підґрунтя, такі будуть і паростки демократії. Отже, не всякий народ може жити в умовах демократії, а лише той, який:

- а) має достатній моральний та інтелектуальний потенціал;
- б) вміє процедурно утворювати інститути політичного державного правління, спроможний підтримувати їхнє ефективне функціонування;
- в) здатний здійснювати над ними контроль.

Цей процес є неймовірно складним і тривалим. І вирішальне значення для його здійснення відіграють рівень суспільної свідомості, моральної і правової культури, інтелектуальних потуг народу.

Поширення демократії в світі – складний і суперечливий процес. Після багатовікового соціально–політичного гноблення наприкінці ХХ ст. демократична хвиля досягла теренів України. Після розпаду Радянської імперії українці мають найбільший політичний здобуток – суверенну, демократичну, правову державу. Однак очікуваного порядку, свободи і добробуту це не принесло, а навпаки, привело до загальносистемної кризи, в умовах якої сформувалася кланово-олігархічна, кримінально-авторитарна модель державної влади. Демократичні гасла виявились лише популістськими деклараціями політичної еліти, яка не зуміла здійснити радикальну трансформацію існуючого бюрократично-управлінського апарату влади, що за своєю суттю був майже тотожний з феодальним абсолютизмом, до демократичної форми суспільного устрою. Обмеження державних функцій привело до тотальної монополізації економіки, підриву мотивацій виробництва, падіння рівня життя людей, що скомпromетувало сам феномен демократії. В дійсності за своїми соціально-економічними стандартами та політичними свободами Україна ще далека від справжньої демократії.

Досить реалістичним було уявлення про демократію в теоретика українського консерватизму В.К. Липинського, який був переконаний: “... Біда не в тім, що ми маємо демократію, а трагедія наша і нещастя в тім, що ми маємо лише демократію: що ми маємо тільки сили поступові і руйнуючі, а не маємо власних національних сил здержуючих та будуєчих” [2, 20 – 21]. В. Липинський розвінчує історично персоніфікованих “демократів”, котрі “анонімним фінансовим капіталом” і купленими виборчими картками встановили якесь народовладдя. Він пропагував лише таку демократію, яка сприяла національному державотворенню. Ці теоретичні сентенції вченого можуть стати гідною альтернативою та стабілізуючим чинником для майбутнього політичного проекту розбудови української демократичної держави.

Помаранчева революція в Україні відчутно збагатила феномен демократії, показавши собі і світу нові можливості людського ресурсу. Змінивши авторитарно-олігархічну систему влади, використовуючи лише ментальні чинники (здоровий консерватизм, національний патріотизм, поміркованість і зваженість) та базуючись на екзистенціально-шляхетній парадигмі, український народ досягає квінтесенції своєї політичної динаміки. Однак з цього приводу існує компетентна думка С.П. Хантінгтона, який переконаний, що життєздатну демократію не можна створи революційним шляхом. Вчений стверджує: “Всі революційні сили, що знаходяться в опозиції до авторитарного режиму, називають себе демократичними, але, прийшовши до влади, вони встановлюють ще більш репресивний, ніж

попередній, режим” [1, 213]. Всі громадяни України є свідками пост революційних змін і мають можливість переконатись в правоті чи хибності такого твердження.

Друга характеристика демократичного політичного режиму полягає в тому, що уряд (державне правління) створюється, на основі виборів. Для демократії недостатньо регулярного проведення їх, треба, щоб демократія спиралася на виборний уряд. Необхідною умовою демократії є зміна уряду в результаті виборів, а не за бажанням окремих осіб. В цьому відношенні Україна демонструє досить зрілу демократію. В нашого Президента вистачило політичної волі на відставку всієї виконавчої влади заради інтересів України. Великий набуток постреволюційної України – свобода мас-медійного простору. Уособлюючи найважливішу цінність демократії вона забезпечує вільний обмін думками та інформацією, гарантує плюралізм ідей і поглядів. Власне ці процеси й виступають індикатором утвердження реальної, а не керованої демократії.

Третя ознака демократичного політичного устрою як сформованого в результаті виборів влади більшості – це захист прав меншості. Думка більшості, виражена демократичним шляхом під час виборів, є необхідною, але не достатньою умовою демократії. Ніяка соціальна група не може монополізувати владу. Лише поєднання уряду більшості й захист прав меншості складають демократію. Якщо до меншості застосовуються дискримінаційні заходи, то режим стає недемократичним незалежно від регулярності й чесності виборів зміні законно обраного уряду. Тому важливим чинником гармонізації владних відносин є дієва та ефективна опозиція. На сьогодні в політичній системі України існує великий попит на нову дійсно демократичну опозицію. Новий формат сильної та впливової опозиції передбачає вироблення зважених альтернативних державотворчих проєктів.

Для ефективної розбудови української держави назріла нагальна потреба нарешті інституціоналізувати парламентську опозицію. У формуванні такої раціональної опозиції має бути зацікавлена насамперед діюча влада, якій треба знайти волю для ведення цивілізованої конкурентної боротьби з ідеологічними опонентами. Політичний істеблішмент постреволюційної України виявився не готовим до роботи в демократичному середовищі. Новій еліті не вистачило духовно-вольової складової для ведення політики на засадах компромісу, толерантності, раціонального узв'язку. Егоїстичні інтереси виявилися сильнішими ніж демократичні інтереси, що не лише породило чвари та рокировку кадрів у владній команді, але й загостило соціально-політичну ситуацію в державі. Таким чином, «влада більшості, яка поважає права меншості», – це одна важлива умова демократії.

Демократія приносить суспільну користь і слугує державним інтересам лише тоді, коли вона відповідає політичній культурі і мен-

галітету народу, має необхідне економічне та соціальне підґрунтя. В противному випадку вона вироджується в охлократію – владу натовпу і приводить до хаосу та встановлення диктаторського режиму. Зазначене не ставить під сумнів демократію як принцип політичної організації суспільства. Важко не погодитися зі словами прем'єр-міністра Англії У. Черчілля, про те, що демократія – погана форма правління, однак нічого кращого людство поки не придумало.

Демократії постійно загрожує засилля бюрократії та наявність диктаторських режимів. Як зазначає відомий французький політолог Ж.Ф. Ревель: “Останні два століття засвідчили небувалий творчий сплеск у царині антидемократії, виявили нові, невідомі доти форми деструкції демократичного лібералізму, настільки ж модерні, як і сам лібералізм” [3, 33]. Серед таких сучасних небезпек можна назвати міжнародний державний тероризм, захоплення заручників задля політичного шантажу, нетолерантність ісламського світу, агресивна поведінка окремих національних меншин тощо. Приборкати агресивні явища сучасного глобалізованого світу та гарантувати захист громадян від державного свавілля може тільки демократична форма правління. Ті народи, які готові до індивідуальної свободи, обмеженню власного егоїзму, поваги закону і прав людини, демократія дійсно створює найкращі можливості для реалізації гуманістичних цінностей та розбудови власної державності.

Література:

1. Huntington S. P. Will More Countries Become Democratic? // Political Science Quart. 1984. Vol. 99. № 2. P. 213.
2. Липинський В. Покликання “варягів”, чи організація хліборобів. Кілька уваг з приводу статті Чикаленка: “Де вихід?”. – Відень, 1926. – 179 с.
3. Равель Ж. Ф. Відживлення демократії. – К., 2004. – 590 с.
4. Токвіль Алексіс Демократія в Америці. – К., 1999. – 590 с.
5. Хайек Фридрих А. Дорога к рабству. – М., 1992. – 176 с.

*Горпинич О.В. - канд. філос. н.
(Запоріжжя, ЗДУ)*

СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Сьогоднішній день зобов'язує до глобальної оцінки пройденого людською цивілізацією шляху і, насамперед насиченого історичними подіями 20 сторіччя. Громадянське суспільство стало атрибутом сучасної людської цивілізації. Своїм неминучим розвитком воно об'єднує все людство, так чи інакше підкоряє собі вирішення всіх інших проблем, незалежно від національних особливостей окремих країн. Громадянське суспільство теоретично й практично неможливо без взаємодії з державою

з метою всебічного розвитку людини. Однак, чим далі йде Україна шляхом становлення півноцінного громадянського суспільства та соціальної, правової держави, тим більше виникає принципово нових можливостей для подолання надзвичайної ідеологічності в оцінках минулого, сучасного та майбутнього.

Відомо, що під поняттям громадянське суспільство розуміється сукупність існуючих у суспільстві неполітичних відносин. Вона включає в себе господарські, соціальні, культурні, духовні, сімейно-побутові відносини і інститути, а також положення, роль, права і обов'язки особи в системі суспільних зв'язків та інститутів. Це сторона життєдіяльності суспільства і окремих індивідів, що перебуває поза сферою впливу політичних інститутів, директивного регулювання та регламентації державою. Держава – форма політичної організації суспільства, центральний і основний елемент політичної організації суспільства. Тому поняття “держава” та “громадянське суспільство” поділяють цілісний соціальний організм на дві взаємопов'язані і взаємообумовлені сфери суспільного життя – політичну та соціальну.

Громадянське суспільство засновано на політичній, економічній і духовній свободі індивіда. У ньому створені умови для творчої самореалізації особи, які ґрунтуються на власному інтересі та індивідуальній відповідальності. Воно передбачає соціальний і політичний плюралізм, який забезпечує всім громадянам та їх спільностям юридичне право на існування й активне функціонування, відкрите обговорення своїх проблем, публічний захист власних інтересів. Участь людей у різних соціальних і політичних спільностях дає можливість активно впливати на процеси демократизації суспільства і водночас змінювати свої соціальні якості і всю систему цінностей.

Ідеальне громадянське суспільство зумовлює також спосіб функціонування, що може бути представлений як концепція соціального балансу. Ефективний механізм забезпечення балансу є вагомим питанням для громадянського суспільства, оскільки він сприяє створенню умов для стабільного розвитку кожного громадянина. Такий механізм вміщує набір різноманітних компонентів (таких як правові регулювання, інституції, діяльність організацій), що формують систему суспільного діалогу. Основним результатом запровадження такого механізму є баланс інтересів усіх учасників суспільства.

Взаємодія між державою і громадянським суспільством є важливим фактором у визначенні умов економічної, професійної, політичної та соціальної діяльності громадян. Хоча основною функцією громадянського суспільства є захист індивідів від надмірного втручання держави в їх життя, але його власний розвиток і сприятливі умови значною мірою залежать від основних характеристик держави.

Солідарність передбачає єдність та цілеспрямоване об'єднання різних груп і верств суспільства довкола основних визначених державою цілей і цінностей – як поточних, так і перспективних. Ідея солідарності ґрунтується на допомозі сильніших слабшим, на взаємній підтримці й взаємних обов'язках громадян перед державою та один перед одним. Суспільна солідарність виникає на основі цілеспрямованого розвитку спільними зусиллями суб'єктів державного управління і членів громадянського суспільства системи зв'язків, що об'єднує людей на основі їхньої взаємної підтримки, як реалізації внутрішньо усвідомленої місії, взаємного обов'язку соціальних груп та індивідів через суспільний поділ праці.

Найважливішою умовою формування громадянського суспільства є прагнення різних елементів такого суспільства позбутися підвладності державним органам. Тобто добровільні асоціації, організації профспілок, різні об'єднання громадян повинні домогтись спільного визначення й самовираження через найрізноманітніші легітимні канали політичної участі, що забезпечуються демократичною державою взагалі.

Гармонійна взаємодія інститутів громадянського суспільства з державою дасть можливість поступово обмежити державне втручання в економічне і соціокультурне життя громадян. Завданням владних структур є створення умов для збереження права на саморозвиток, подолання економічних і соціальних негараздів, для здобуття гідного місця у світовій конкуренції і розбудови громадянського суспільства.

Єдиної, універсальної моделі взаємодії громадянського суспільства й демократичної держави не існувало й не може існувати, хоча спроби визначити головне, найбільш характерне завжди були, робляться й зараз. Для демократичного розвитку суспільства це мало й має теоретичне й практичне значення.

Громадянське суспільство й демократична держава не повинні розглядатися як суперечності. Навпаки, громадянське суспільство стає базисом демократичної держави, коли його інтереси та інтереси держави становлять не просто якусь механічну єдність, тотожність, а саме „єдність певних протилежностей”.

Сучасна ідеологія державотворення в Україні базується на тому, що громадянське суспільство та правова держава як явища взаємодоповнюючі, що є результатом їх гармонізованого розвитку, головними передумовами реального й ефективного забезпечення прав і свобод людини й громадянина. Сьогодні в Україні здійснюються правові, політичні й організаційні заходи щодо розв'язання проблеми прав людини згідно з вимогами громадянського суспільства.

Характеризуючи найбільш суттєві особливості сьогодення України можна говорити про те, що в ній відбувається становлення громадянського суспільства. При цьому постає відома проблема досягнення необхідно-

о балансу між державою та механізмами її впливу на суспільство, з одного боку, і громадянським суспільством – з другого. Такий баланс, із погляду багатьох українських і зарубіжних учених, є необхідним для побудови демократичної, соціально спрямованої держави.

*Гришин І.Я. – докторант
(Харків, ХНТУСХ)*

ПРАКТИЧНА ФІЛОСОФІЯ НОВАТОРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ШЛЯХ ДО СТАЛОГО РОЗВИТКУ І НОВОЇ ЄВРОПИ

Новаторська діяльність – це духовно-технологічна діяльність, метою, якої є спасіння, підтримка, збереження і захист життя із щасливою людиною в ньому на відміну від інноваційної діяльності, де пріоритет за технологіями озброєння, в новаторській діяльності перевага віддається технологіям сталого розвитку.

Сталий розвиток – це стійкий розвиток в економіці, в якій зріст вартості продукту і забезпечення конкурентоспроможності здійснюється при гармонійному розвитку суспільства з природою, що забезпечується стратегією інноваційного менеджменту сталого розвитку, а точніше, новаторським управлінням або новаторською діяльністю. Сталий розвиток на відміну, наприклад, від екологічного підходу це проблема, яка потребує для свого вирішення комплекс вчень і практик природознавчих, технічних, суспільних, гуманітарних та інших наук.

Нова Європа – це Європа, середній клас якої і суспільства в цілому, приймає „щастя” як вищу граничну цінність, а регуляторна і інституційна діяльність базується на ідеях єдності трьох світів Сковороди в сучасному її трактуванні. Тобто, Нова Європа має ту ж саму ієрархію цінностей, яка є і сьогодні, але замість „багатства”, „добробуту” тощо на першому місці стоїть „щастя” на „сродній” праці сталої орієнтації, а на другому – здоров’я людини і природи.

Очевидно, щоб здійснити таку трансформацію у сфері ієрархії цінностей Європейського Союзу необхідно щоб була країна як єдиний інститут, країна генератор ідей, гіпотез і низки проектів щодо досягнення щасливого життя в ній самій (в державі), а потім в Європі і в усьому світі. Необхідність такого кроку на початку в межах України, а потім і далі, обумовлена фактами викликів часу, які є підґрунтям відповідної фундаментальної проблеми, ідеї та гіпотези її (проблеми) вирішення, набору проектів та відповідної методології і методів. Набір визначених факторів і забезпечення досягнення ієрархії цінностей України і Нової Європи: 1) „щастя” на „сродній” праці; 2) здоров’я людини і природи (гармонійної коеволюції)...

Вирішення фундаментальної проблеми і проблем оперативних здійснюється низкою мульті-, крупних і малих проектів. Найбільш знач-

ним у духовному плані і плані застосуванні нових технологій сталої орієнтації є Великий Проект „Григорій Сковорода-300”. Філософське духовне мислення і практика застосування нових технологій в ньому є органічною складовою і домінантою. Що ж до інтелектуальної складової то це, на макрорівні, вирішується в межах державних цільових програм, які за законом України координуються Верховною Радою або КабМіном України. Наприклад, програма інноваційна модель регіону сталого розвитку фактично є мультіпроектом тощо.

Проблема цінностей неминуче виникає, якщо міняться базові ідеологічні установки у суспільстві, як це має місце в Україні і на всьому пострадянському просторі. Її вирішення залежить від того чи склалися умови для поєднання нової ціннісної ієрархії з технологічною діяльністю, виходячи з постулату, що „технологія це те єдине, що змінює світ” (С. Лем), а вдало підібрані для даного суспільства цінності, як це свідчить досвід, наприклад, Німеччини 1930-40-х років, дають високу (ударну) динаміку розвитку (А. Розенберг).

І такий вихід існує, якщо до інноваційної діяльності залучити етику, біоетику, космобіоетику тобто етику відношення людини до природи, до самої себе на всіх рівнях: макросвіту, ноосенсеросфери і людини.

Цінності: „життя з щасливою людиною в ньому” і „щастя на „сродній” праці; „середній клас” сформований на базі „сродної” праці, здоров’я людини і природи” та комплекс заходів в межах реалізації аксіології цих цінностей у взаємозв’язку з традиційними цінностями українців (доброзичливість, гостинність, толерантність...) та цінностями Європейського Союзу (багатство, добробут, комфорт і т.д.).

Природні людські бажання та прагнення українців бути в сім’ї європейців, сприйнявши їх важливі базові цінності, але з своїм баченням нової ієрархії на чолі, (на першій сходинці) з „щастям” на „сродній” праці сталої орієнтації та „здоров’ям людини і природи „коеволюції людини і природи” на слідуючій сходинці.

В цьому випадку „факти” реальності (наростання тероризму, злидні, смерть від голоду та СНІДУ тощо) не входять в протиріччя в найвищою цінністю „щастя” на відміну від сучасного відношення до „добробуту”, „багатству”, як вищих цінностей, які філософією війни захищають найвищу існуючу цінність. Планета не спроможна забезпечити сучасний європейський рівень, який обумовлений вищою граничною цінністю європейців. Технологія виходу на такий устрій ціннісного дому лежить через визнання новаторської моделі устрою середнього класу, яка базується на „пойманой” ідеї Г.С. Сковороди в епоху необхідності виживання людини щодо формування середнього класу на парадигмі технологій спасіння, підтримки, збереження і захисту життя із щасливою людиною в ньому.

Пострадянський хаос у сфері цінностей, який накладається на атеїстичне (в певній мірі „чисте” від релігійних забобонів) суспільство, може швидко перейти в *порядок*, якщо аксіологічними засобами вдасться побудувати таку ієрархію цінностей, яку сприйме більшість населення. Поступ такого суспільства – спасителя від тероризму, загострення конфліктів і доведення їх до масового знищення неможливо затримати. Його перемога, а це перемога всіх, не викликає сумніву.

„Сродна” праця сталої орієнтації і „щастя” на її основі це два полюси ціннісного відношення людини до світу. В нашому варіанті моделі устрою регіону (а це підприємство, село, район, місто, область, держава або їх об’єднання) вся „модель” працює на щастя людини, в якій щастя є і метою і засобом досягнення мети. Соціальна регуляція в такій (новаторській) системі цінностей здійснюється середнім класом, який самоорганізується на шляху до „щастя” на „сродній” праці сталої орієнтації.

Набір та ієрархія цінностей України і Нової Європи дозволить першій (Україні) затвердитись у світі як лідер нової формації щодо ста-ного розвитку, а Європі гарантує довге майбутнє і існування. А сильна в новаторській діяльності особистість гарантує відповідний нормативний порядок у суспільстві.

Ціннісні системи постійно формуються і трансформуються відповідно розвитку або занепаду суспільства. В Європі її системами цінностей не співпадають з існуючими, з економічними, соціальними і політичними системами країн третього світу.

Український реальний духовний хаос, українські цінності, наприклад, феномен Тараса Бульби, накладання українського тексту та контексту цінностей на європейський текст і контекст має стати саме українським початком, якщо в Україні концепція новаторської діяльності буде левіафанівського (переслегінського) парадігмального рівня. Значу роль в цьому може зіграти технологічна кейс-методологія в трансфері технологій і просвітництві.

Дацко О.І. – асп.

(Львів, ЛАМ)

НАРОДНІ ПРОМИСЛИ ЯК СУЧАСНИЙ ПРОЯВ ЕТНОКУЛЬТУРИ

У кожного народу існує своя національна культура, яка протягом історії створювалася, розвивалася, модифікувалася. Культури окремих народів не збереглися до наших днів (Трипільська культура, культура сів), у деяких державах національна культура побутує донині. Змінюю-сь у часі, вона отримує сучасне життя, набуваючи тих чи інших форм. Більшості розвинених країн етнічна культура зникає з побуту і набуває нового звучання у інших проявах: діяльність культурних осередків, това-

риств, народних ансамблів, фестивалів і т.д. Але, звичайно, одним із найяскравіших проявів регіональної етнічної самобутності є народні промисли. Саме творчість народних майстрів є не просто носієм етнічної культури, але адаптацією її до сучасних умов, відтворенням новочасних етнічних "потреб" даного регіону.

В Україні народні промисли відображають споконвічні традиції і є втіленням духовної спадщини нашого народу. Українці мають цілий ряд художніх промислів, які є просто унікальними. Virізніються самобутністю та національним колоритом кераміка Гавареччини (Львівщина), Опішні (Полтавщина), лозоплетіння с. Іза (Закарпаття) та багато інших [1]. Одними з найвідоміших є осередки народних промислів Гуцульщини, зокрема, Косівщини, де виготовляють писанки, різьблені дерев'яні вироби, вишиванки, а також ліжники.

Ліжникарство є особливим текстильним промислом Карпатського регіону, аналогів якому немає у світі. Розвивалося воно протягом багатьох століть під впливом географічно – кліматичних умов та етно – культурних особливостей даного регіону: в Карпатах споконвічних заняттям було вівчарство, а суворі зими зумовили його появу і розвиток.

Але, як і багато інших народних промислів, ліжникарство переживає сьогодні не найкращі часи. Існує ряд проблем, які потребують нагального вирішення, основними з них є:

- практично відсутні законодавче регулювання діяльності осередків народної творчості, державні програми, які підтримували б та розвивали народні промисли;
- погіршення інфраструктури Карпатського регіону, використання рекреаційних ресурсів переважно з метою оздоровлення та відпочинку, зникнення етнічного колориту, який цікавить багатьох туристів;
- різке погіршення сировинного забезпечення (зникнення вівчарства, використання дешевих синтетичних барвників), а як наслідок, часто і зниження якості самих ліжників;
- реалізація творів народних майстрів потребує сучасних маркетингових підходів, які майже не застосовуються на сьогодні та ін.

На базі осередку ліжникарства у с. Яворів Косівського р-ну, Івано-Франківської області було апробовано модель популяризації народного промислу через творчі пленери. Запропонована модель засвідчила, що такого плану мистецькі акції можуть не лише залучити до даного регіону велику кількість художників та туристів, але і позитивно впливати на розвиток самого промислу[2].

Для збереження та розвитку ліжникарства, сьогодні необхідно як на державному, так і на регіональному рівні розробити та запровадити заходи, що дали б змогу зробити даний народний промисел не лише «живим»

прикладом етно-культурної спадщини Карпат, але і частиною рекреаційно-туристичного комплексу даного регіону або й держави вцілому.

Проведення пленерів на базі осередку народного промислу у с. Яворів, засвідчило, що для його збереження та розвитку, необхідно:

- розробити та запровадити державні програми збереження та розвитку осередків народної творчості, "легалізувати" виробничу, збутову діяльність народних майстрів;

- внести ознайомлення з творчістю місцевих осередків народної творчості у програму початкової освіти, що дало б змогу вже з дитинства вивчати наочно свою етнічну культуру;

- запропонувати творчо-виробничі пленери як модель екологічного туризму, що пропонує не лише оздоровлення чи відпочинок, а й ознайомлення із культурою даного регіону, залучає до процесу творчості;

- залучити до популяризації такого способу відпочинку туристичні компанії, що значно стимулювало б популяризацію і збут ліжникової продукції;

- розробити на запровадити комплекс маркетингових заходів щодо популяризації виробів народних промислів на території України та за кордоном..

Література:

1. Найден О. Деякі закономірності виникнення та тенденції розвитку народних художніх промислів// Народна творчість та етнографія – 1991. №4.-с.49-59.

2. Шульга З.М. Довгостроковий проект «Екологічний ракурс» як дієва форма взаємодії народного і професійного мистецтва. Матеріали всеукраїнської наукової конференції «Сучасне народне мистецтво України: теорія і реальність» Львів.2002. С.69-71.

*Драціон Т.І.
(Вінниця)*

ВПЛИВ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ НА ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Україна за останніх півтора десятка років перетворилась із складової СРСР в незалежну державу, із закритої держави, у державу з відкритими кордонами. Було знято також і інформаційні кордони, в результаті чого Україна отримала доступ до різноманітних мовно-культурних просторів.

Як наслідок, питання вивчення іноземних мов вийшло на перший план. Адже інформація перетікає у межах певних мовно-культурних просторів, а у сучасному глобалізованому світі єдиними межами цих просторів є мова. Україна є єдиною державою, де розмовляють українською мовою. Тому для ефективного функціонування наших громадян у більш

широких мовних просторах їм потрібно опановувати іноземні мови. Наступне логічне питання полягає в тому, які чи яку саме мову вивчати. Відповідь досить очевидна: англійську. Адже це мова міжнародного спілкування, що автоматично робить її найбільш поширеною у світі. До того ж, вже протягом декількох століть англійська є мовою „володарів світу”: спочатку Великої Британії, а потім її „ правонаступниці” у ролі супердержави – США. Саме тому сьогодні англійська є обов’язковою для вивчення в школах, гарний рівень володіння англійською – досить вагомий плюс резюме фахівця будь-якої галузі і, нарешті, знати англійську просто престижно.

Як і будь-яке явище, цей феномен має свої як позитивні, так і негативні наслідки. Незаперечним є той факт, що відкривши інформаційні кордони наші громадяни отримали доступ до іншомовних джерел інформації. Це дозволяє безпосередньо дізнатися погляди різних сторін на одну проблему, а також проводити обмін інформацією та культурними надбаннями з іншими державами. Також вкрай позитивним є той факт, що знання іноземних мов, зокрема англійської, набагато полегшує процес запозичення досвіду у побудові громадянського суспільства у наших західних сусідів, котрі вже пройшли цей шлях, важкий і тернистий.

Але у процесі постійного контакту з інформаційними просторами інших держав неминуче відбувається накладання західного світосприйняття та західної ментальності на українську. Те саме можна спостерігати у світі культури. Яскравим прикладом того може слугувати святкування українськими дітьми Хелоуїну. Певні негативні наслідки від функціонування в різних мовно-культурних просторах ми спостерігаємо і в мові. На даний момент, українська мова просто наводнена англіцизмами. Зараз вже важко й придумати заміники таким словам як „маркетинг”, „блокбастер”, „стайлінг”, „пейджер” тощо. „Це зумовлено розмаїттям позамовних чинників, об’єктивних і суб’єктивних: розвитком економічних зв’язків, впливом стилю американського життя, модою на іноземні слова, досягненнями англомовних країн в окремих сферах діяльності, пожвавленням культурних зв’язків, двомовністю, умовами функціонування української мови, зрушеннями комунікативно-прагматичного характеру, престижем англійської мови, стереотипами сприйняття США та Великої Британії пересічним громадянином”[2].

З іншого боку, наша держава прагне стати членом ЄС. Саме тому ми, українці, маємо бути громадянами не тільки України, а й Європи. Постає проблема формування багаторівневої ідентичності наших громадян: як українців, як європейців і, разом з тим, як громадян світової спільноти в цілому, а це неможливо зробити без доступу до різномовних мовно-культурних просторів. „Не варто шукати порятунку в обмежені знань, сподіваючись, що чим менше мов людина знає, тим менше вона сприйме

інформації. Розвиток мережі комунікацій, все одно призведе до опанування іноземних мов. Жодна самоізоляція не зможе зупинити формування та поширення інформаційних просторів у глобалізованому світі" [1, 6]. Адже тільки аналізуючи різнопланову інформацію, спілкуючись з представниками різних культур та націй український громадянин зможе справді глибинно усвідомити свою відмінність, тим самим зберігаючи свою ідентичність, і при цьому не стати ізоляціоністом та сепаратистом. Іншими словами, зможе стати повноцінним членом сучасного глобалізованого інформаційного суспільства.

Література:

1. Неприцький О.А. Формування різномовних інформаційних просторів і наслідки доступу до них українських громадян. // Історія України. – №3. – січень, 2005. – С.5-6.
2. http://radchuk.novamova.com.ua/tum/lang_conf_38.htm

*Єфанова А.Г. - аспірант
(Запоріжжя, ЗДІА)*

ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКІ ДОКТРИНИ ЛЮДСЬКИХ ВІДНОСИН

Доктрина людських відносин (М.П. Фолетт, У. Мур, Ф. Ротлісбергер, У. Діксон, Ч. Бернард, Г. Саймон, Ф. Ротлісберг, Е. Мейо) примикає до 20-х років ХХ-го століття. Один із напрямків наукового управління, засновником якого вважається Елтон Мейо, його школу продовжила Мері Паркер Фолетт.

Ця школа піддала критиці тейлорівську «економічну людину», яка вважала головним стимулом людської діяльності лише матеріальну зацікавленість, і замінила біологічний підхід до людини аналізом психосоціальної діяльності індивіда, висунувши вимогу «людина – головний об'єкт уваги».

Теорія «людських відносин» експериментально показала, що поряд з матеріальним стимулом велике значення мають психосоціальні фактори: приналежність до групи, у якій працює індивід, взаємини з керівництвом, сприятлива атмосфера на робочому місці, задоволеність працівника своєю працею.

Теорія «людських відносин» розробила поняття «формальних» і «неформальних» груп, визнавши важливість впливу останніх на формування сприятливих умов праці, у кінцевому рахунку, на продуктивність і ефективність роботи підприємства. У програму людських відносин входило вивчення широкого спектру проблем: аналіз впливу груп на поведінку, мотиви, цінності індивіда в процесі трудової діяльності, дослідження структури і механізмів функціонування неформальних груп; вивчення ролі і місця підприємства в структурі району, міста; засобів спілкування і

способи передачі інформації робітників у процесі трудової діяльності; специфіку мови, структуру їхньої мови.

Виникнення доктрини «людських відносин» пов'язують з ім'ям соціолога Елтона Мейо, відомого своїми дослідженнями в сфері «соціології виробничих відносин», а також експериментами, що одержали назву «хоторнських експериментів». Метою їх було вивчення безпосередньо на підприємстві «соціальної організації усередині трудових груп». Основний висновок, до якого прийшов Мейо, зводиться до положення, що вирішальний вплив на зростання продуктивності праці відіграють не матеріальні, а головним чином психологічні і соціальні фактори. Однак ця ідея до Мейо багато в чому була розроблена Мері Паркер Фолетт.

Е. Мейо (1880 - 1949) – родоначальник нового напрямку теорії управління, американський соціолог і психолог, один з основоположників американської «індустріальної соціології» і доктрини «людських відносин».

Мейо збільшив рівень освітленості робочого місця і відзначив серйозне збільшення продуктивності. Тоді, у наукових цілях, експериментатор зменшив рівень висвітлення, однак продуктивність знову зросла. Після численних експериментів був зроблений висновок про те, що продуктивність праці росте не з-за рівня освітленості, а в силу того, що до виконавців просто виявлялася увага. У ході подальших експериментів був зроблений висновок, що робітники надають перевагу нормальним людським відносинам, ніж високим заробіткам. Тейлор не пішов далі операцій матеріального стимулювання.

Поведінкою людини не в конкретному у виробничому середовищі, а взагалі в різних життєвих ситуаціях займалися багато вчених: Корнегі, Маккензі, Смолл, Робер, Тільман. Цей напрямок у розвитку науки про людину має багато неопрацьованих питань. Людину складніше вивчати ніж машини, і тому в цьому напрямку так багато білих плям.

Поведінкова наука вносить скоріше емпіричний, ніж теоретичний характер. Першим серйозним досягненням поведінкової школи був доказ того факту, що на продуктивність праці виконавця впливають не тільки матеріальні фактори, скільки психологічні і почасти соціальні.

У цьому відношенні показовий експеримент, проведений Е. Мейо в 1923 - 1924 р. на текстильній фабриці у Філадельфії. Щорічна плінність кадрів на прядильній ділянці цієї фабрики складала 250%, а продуктивність була значно гіршою, ніж на інших ділянках. Причому ніякі матеріальні стимули не могли виправити ситуацію.

У результаті спеціальних досліджень Мейо прийшов до висновку, що причинами такого стану є організація праці, що виключає можливість спілкування, реалізації комунікаційних факторів. Проте при введенні 2

десятихвилинних перерв для відпочинку, ситуація відразу змінилася: плінність робочої сили різко знизилася, а вироблення зросло.

Висновки авторських експериментів зводилися здебільшого до 3-х постулатів:

- 1) людина являє собою «соціальну тварину»;
- 2) тверда ієрархія підпорядкованості, формалізація організаційних процесів несумісні з природою людини;
- 3) рішення проблеми людини – справа бізнесменів.

Мейо в основу поставив людські відносини, думаючи, що конфлікти між людиною, і організацією, а в більш загальному випадку із суспільством у цілому, можна зняти, задовольняючи потреби виконавця, від чого вигравали як працівники, так і роботодавці.

Суть концепції Мейо полягає в тому, що сама робота, сам виробничий процес мають відносно менше значення, ніж соціальне і психологічне положення робітника в процесі виробництва. Тому всі проблеми виробництва повинні розглядатися з позицій людських відносин, з обліком соціального і психологічного факторів.

Хоторнські «експерименти» вплинули на всю наступну практику раціоналізації управління.

Доктрина «людських відносин» розкрила важливість неформальних факторів діяльності організації. На зміну суворої формалізації організаційних процесів, твердої ієрархії підпорядкованості, властивих класичним теоріям управління, прийшла вимога врахування неформальних аспектів життя організації. Були проголошені нові цінності західноєвропейського управління, продуктивності праці, серед яких і «освіта робітників», «групові рішення», «паритетне управління», що вважаються важливим необхідним фактором забезпечення ефективної діяльності організації. Саме ці аспекти управління є сьогодні домінуючими в моделі західноєвропейського управління.

*Жижиян П.М. – аспірант
(Запоріжжя, ЗНТУ)*

ДОСВІД УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСКИХ ВІДНОСИН: РОЗВИТОК, ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ (1999-2004 рр.)

Українсько-польські відносини мабуть ще починаючи з 1990 р., коли під час візиту в Україну міністра закордонних справ Польщі І.Скубішевського було підписано Декларацію про засади та основні напрямки польсько-українських відносин були приречені стати одним з основних чинників побудови нової політичної карти Європи. Саме стан і рівень розвитку українсько-польських стосунків є одним з факторів стабільності не тільки регіону Центрально-Східної Європи, а й для всього європейського співтовариства.

Обумовлено це перш за все важливим геополітичним та геоекономічним становищем обох країн в умовах тих змін в Європі, які відбувалися протягом кн. XX – поч XXI ст., зокрема розширенням кордонів Європейського Союзу на схід, і включення Республіки Польщі до цього об'єднання. Зрозуміло, що більш раціональним для всього Європейського Союзу ... є перетворення цього регіону (України) в зону найбільш активного співробітництва між європейським та євразійським господарськими просторами [1, 47].

Протягом 1999-2004 рр. відносини між Україною та Польщею розвивались досить інтенсивно. З часу прийняття 22 травня 1997 р. Спільної заяви А.Квасневського та Л.Кучми “До порозуміння і єднання” офіційно набули стратегічного характеру і одним з головних завдань українсько-польських відносин продовжував залишатись перехід до контролю виконання відповідних механізмів та реалізації досягнутих домовленостей [2, 97].

Черговим підтвердженням важливості польсько-української співпраці став офіційний документ “Східна політика Європейського Союзу в перспективі його розширення за рахунок держав Центральної та Східної Європи – польська точка зору”, підготовлений в жовтні 2002 р. В цьому документі зокрема зазначалось: “... Польща готова розвивати співпрацю та будувати відносини безпосереднього сусідства з країнами та регіонами, які межують з розширенням ЄС, - Росією, Україною та Білоруссю,” та “... позитивно відповідаючи на запрошення ЄС, адресоване країнам, які знаходяться на стадії переговорного процесу з ним, Польща готова брати участь у реалізації проєктів, про які говориться у Плані діяльності ЄС для Росії, а також для України”.

Цей документ можна трактувати по-різному, з одного боку, в черговий раз офіційна Польща висловила підтримку України у її євроатлантичних устремліннях, а з іншого боку “... польська точка зору” засвідчила прагнення Польщі до одноосібного лідерства в регіоні ЦСЕ, тобто її незацікавленості у перетворенні України на потужний центр впливу. Саме така позиція, а також те, що Польща розглядала і розглядає досі Україну як ринок для збуту своїх товарів – були і є основними розбіжностями в інтересах України та Польщі.

Тому саме в цей період більшість аналітиків, експертів як з польської так і з української сторони звертають увагу на необхідність знову ж таки переходу до конкретних справ. Так, “польською стороною планувалось, узалежнити рівень державної політичної підтримки України від розуміння економічних проблем Республіки Польща” [2,98].

Так, дійсно, основним пріоритетом зовнішньої політики нашого стратегічного партнера на той час був вступ до ЄС і тому Польща

відповідно, приділяла більше уваги саме зміцненню співпраці у цьому регіоні.

Розглядаючи українсько-польські відносини не слід забувати про те, що в цей час відбулися зміни у внутрішньополітичному становищі Польщі. За результатами парламентських виборів уряд очолив "Союз демократичних лівих сил". Відтоді почалися деякі зміни в східноєвропейських пріоритетах від "політично проукраїнських" в бік "економічно проросійських".

Свідченням цього було декілька прикладів:

- візит до Москви 14 жовтня 2001 р. А.Квасневського та офіційний візит В.Путіна до республіки Польщі у січні 2002 р.
- домовленість 11 листопада 2001 р. міністра закордонних справ Польщі В.Цімошевича з російським колегою І.Івановим щодо першочергової необхідності організації постійно діючого Форуму польсько-російського діалогу[2,99]

Особливо показовою в цьому плані є позиція Польщі в питанні будівництва газопроводу в обхід України. Своє практичне втілення польська позиція отримала в комплексній формулі, яка взаємо пов'язувала економічні, політичні та екологічні аспекти, і вперше була озвучена віце-прем'єром Уряду РП, міністром економіки Янушем Штайнхоффом на прес-конференції 12.02.00.

Розкриття змісту формули вказувало на завуальоване віддання пріоритету власне економічним чинникам. Хоча віце-прем'єр і висловив розуміння значущості даного питання для України як бути чи не бути в економічному сенсі, він одночасно зазначив, що Польща зацікавлена в будівництві 2-ї нитки через свою територію з огляду на можливість добре заробити на транзиті, а відтак урядом допускалася можливість, що газопровід обмине Україну в словацькому напрямку [4,60]. Польща, розглядаючи питання добудови російського газопроводу до Європи опинилась під сильним тиском як своїх Західних партнерів так і з боку Росії. Росія розпочала активне просування проекту, використовуючи щодо Польщі три основні інструменти впливу:

- постійні згадки і деякі практичні кроки в напрямку реалізації ідеї т.зв. "підморського газопроводу" - сполучення між Росією та Німеччиною по дну Балтійського моря;
- переконування Польщі у ніби-то дуже солідних прибутках за транзит;
- залучення до зовнішнього тиску європейського чинника.

Суперечливе враження справила також позиція України. Офіційні особи української держави постійно звертали увагу на передусім політичний характер проблеми нового газопроводу та непереконливість економічних обґрунтувань ідеї. Тому українська сторона виступила з

пропозицією ряду конструктивних заходів для вирішення питання згідно із побажаннями Росії та країн ЄС щодо збільшення обсягів транзиту російського газу. Йшлося про модернізацію української газотранспортної системи (УГТС) та збільшення завдяки цьому її пропускної спроможності на третину. Відповідно пропонувалося спільне управління УГТС Росією, ЄС, Україною та Польщею.

З іншого боку, ряд висловлювань вищих посадових осіб України на тему газопроводу, та недостатнє інформування Україною Польщі щодо своїх угод з російською стороною в газовій сфері, створювали в польській сторони враження про брак однозначної та активної позиції України, її схильність до неясних компромісів. Відповідно зменшувалася рішучість Польщі у відстоювання інтересів українських партнерів. Показовим є висловлювання Д.Росаті міністра закордонних справ в уряді В.Цімошевича, який іронічно зазначив, що “з огляду на брак чіткої позиції Києва, Варшаві було б важко ошчасливити сусіда, входячи в конфлікт одночасно і з Євросоюзом, і з Росією”[4,65]

Приблизно така ж ситуація, тобто неоднозначність позиції Києва виявилась також і в питанні нафтопроводу “Одеса-Броди”. Рішення про реверсне використання цього нафтопроводу викликало різку, негативну реакцію з боку польської сторони.

Отже, протягом означеного періоду, розвиток українсько-польських відносин відбувався цілком у позитивному руслі. Так, зокрема, у дослідженні, проведеному Українським центром економічних та політичних досліджень ім. Разумкова серед польських експертів, було отримано такі результати: 35% польських експертів характеризували двосторонні відносини “як активний прогрес”, 47% - як “помірний прогрес” і лише 6% - як “стагнацію та погіршення” [3,53]. В той же час, не можна не помічати очевидних проблем у взаємовідносинах обох країн в означений період: нерішучість України в реалізації своїх євроатлантичних прагнень; а також непослідовність у проведенні внутрішніх перетворень, що, безперечно створювали негативний імідж країни в світі, і в Польщі зокрема. Саме певна суперечливість образу нашої держави в очах польських експертів впливає на визначення ними ролі і місця України в світі. Більшість (65%) з них характеризували Україну як маловпливову європейську державу, що знаходиться у пошуках свого місця в світі. Водночас, 55% експертів погоджувалися з оцінкою України як держави “буферної зони”; 53% - схилялися до думки, що Україна – це держава, що знаходиться під впливом Росії[3,59].

Таким чином, спираючись на досвід двосторонніх відносин України та Польщі протягом 1999-2004 рр. слід зробити такі висновки:

1. Протягом цього періоду відбулися значні зрушення в бік покращення стосунків і більш тісної співпраці, насамперед в політичній сфері,

та розвиток політичного аспекту відносин не можливий без врахування і забезпечення спільних інтересів в економічній сфері, про що свідчать такі приклади, як питання про газопровід та ін.

2. Основними проблемами залишались невизначеність національних інтересів України, нерішучість і непослідовність вирішенні найболючіших проблем України: корумпованості влади, забезпечення свободи слова та ін.

Література:

1. В.С. Будкін, З.О. Петренко. Співробітництво прикордонних регіонів України і Польщі: сучасний стан та можливі перспективи. Україна і Польща – стратегічне партнерство. Історія. Сьогодення. Майбутнє. Зб. Наук. пр./ Т. Зарецька (заг. ред.); Центр українсько-польських студій – К.: 2002, 238 с.

2. Павленко Сучасний стан українсько-польських взаємин та перспектива співпраці РП і України в контексті майбутнього членства Польщі в ЄС. Україна і Польща – стратегічне партнерство. Історія. Сьогодення. Майбутнє. Зб. Наук.пр./ Т. Зарецька (заг.ред.); Центр українсько-польських студій – К.: 2002, 238 с.

3. М. Пашков, В. Чалий Міжнародний імідж України: погляд із Польщі // Національна безпека і оборона – 2000 - №3

4. С. Стоєцький Позиція Польщі в питанні будівництва газопроводу в обхід України (лютий 2000-червень 2001р.). Україна і Польща – стратегічне партнерство. Історія. Сьогодення. Майбутнє. Зб. Наук.пр./ Т. Зарецька (заг. ред.); Центр українсько-польських студій – К.: 2002, 238 с.

*Жук М.В. – канд. філос. н.
(Суми, СумДУ)*

УКРАЇНСЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ: ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКОЇ СВІДОМОСТІ ПІСЛЯ «ПОМАРАНЧОВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ».

1. Сучасний етап розвитку України однозначно неможливо зрозуміти без феномену «помаранчевої революції». Вона реально перетворила населення на фактор політичних дій і змінила форму взаємодії влади і населення. На сьогодні від влади очікують не тільки реальної програми дій і результатів, але і аналізу рівня успішності дій.

Дуже цікавим напрямком вивчення українських реалій після «помаранчевої революції» є практична адаптація суспільної, громадянської свідомості до таких стратегічних пріоритетів як *Євроінтеграція та розбудова громадянського суспільства* через реальні кроки, проекти, досягнення, а не через декларації. Особливо потрібно підкреслити формування свідомості на рівні готовності практично реалізовувати це в своєму повсякденному житті.

Від цього сьогодні залежить не тільки наше бажання жити в Європі, а і бажання європейців побачити запровадження стандартів європейського стилю життя в Україні.

Саме тому вивчення змін, що відбулися та відбуваються в громадській свідомості і особливо на регіональному рівні допоможе реально зрозуміти реальні та латентні процеси, що притаманні сучасному українському розвитку.

Саме цими причинами визначається тематика статті та виступу на конференції. Бо в фокусі суспільної, громадянської свідомості на регіональному рівні відображається і очікування змін, і результативність дій нової команди, і готовність до збільшення кредиту довіри до республіканської та регіональної влади, політичних сил, що входять до владної команди, і рейтинг та перспективність опозиції (як учорашньої еліти так інших політичних сил, і особливо латентних, які можуть вийти на політичну арену також бурхливо, як партія «зелених» на парламентських виборах 1998 року).

2. Аналізу потребують фактори та ризики формування громадської свідомості на республіканському та регіональному рівнях особливо в інтервалі між «помаранчевою революцією» листопада 2005 р та парламентськими виборами березня 2006 р. Ось деякі цих з факторів:

- традиції громадських дій по захисту інтересів громад, саме на базі таких рухів народилась і «помаранчева» революція, готовність громад захищати свої інтереси практичними діями. Але в більшості це рухи спротиву рішенням, або діям влади. Сумський регіон має дуже цікавий досвід реальних соціальних дій квітня-серпня 2004 р. – студентського руху спротиву рішення уряду про об'єднання трьох університетів м. Суми на авторитарних засадах. Але це перший крок формування громадянського суспільства. Другий – перетворення влади та громади в партнерів, об'єднання громади навколо розробки та реалізації програми солідарних дій з новою владою. Бо майбутнє України саме в єднанні зусиль для завершення здійснення швидких кроків по розбудові громадянського суспільства та дійсної (а не декларованої демократії), цивілізованого ринку з формуванням соціальної держави (а не протекціоністської економіки);

- спроможність нової влади на регіональному рівні запропонувати програми реальних змін, здійснити систему трансформаційних інновацій. Перш за все це стосується тих районних центрів, які реально увійшли в зону депресивного розвитку. Фактично тут відбулось різке скорочення можливостей для самореалізації їх населення, особливо молоді, що відобразилось в трудовій міграції населення, падінні рівня життя, зростанні кримінальної активності, наркоманії, алкоголізму. Ця проблема не була створена новою владою, але від спроможності запропонувати реальні рі-

шення і досягти певних змін на краще залежить і рейтинг місцевої влади, і рейтинг республіканського керівництва і кредит довіри громади до темпів здійснення інновацій;

- процес прискореного консолідування політичних сил напередодні парламентських виборів. В Україні вперше вибори повністю пройдуть за пропорційною системою. Тому в інформаційному просторі буде колосальна боротьба за кожний голос і вона може відбуватись не в формі конкуренції програм і моделей розвитку на термін перебування у владі (до цього ні політичні гравці, ні населення ще не звикли), а в протистоянні гасел, критики, звинувачень, фальсифікацій та міфів. І якщо нова влада не забезпечить мінімальну кількість результатів і змін, то може виникнути ситуація, що частина електорату переорієнтується на нові латентні та центристські сили;

- інтеграція інформаційного простору України та регіонів до глобального інформаційного простору. До речі, під час подій студентського руху спротиву, коли їх заарештували під час мирного походу на Київ мабуть великою мірою поступки влади були в залежності від того, що на сайті CNN тієї ж доби було декілька разів надано інформацію про ці події, бо ті хто їх арештовував перш за все хотіли інформаційної локалізації дій студентів, а вийшло навпаки.

Крім факторів, слід виділити і *ризики* формування громадянської свідомості в регіонах:

- кредит довіри населення до помаранчевої команди є більш зоною емоційних очікувань, ніж аналітичних аргументів та практичних програм модернізацій. І якщо він не доповниться розумінням причин реальних проблем та темпів їх вирішення, оптимальності можливих результатів, то може створитись феномен громадських розчарувань і відходу мас від активної політики. Владі потрібно навчитись реалізовувати свої стратегії в чітко визначені терміни, в яких на сьогодні дуже велику роль будуть відігравати короткотермінові проекти, що дають реальні зміни;

- негативний вплив конфліктів, некомпетентних дій, зигзагоподібність окремих пріоритетів, що декларувались на майдані (наприклад – реприватизація, покарання за фальшування виборів, тиск на виборців), розкол керманців і перехід їх до опозиції один одному;

- загроза перетворення цілей «помаранчевої революції» із лозунгових стереотипів на штампи. Дуже часте апелювання до «цінностей майдану» і взагалі «майдану» як феномену може сприяти втраті змісту цих термінів (особливо із врахуванням відсутності їх чіткого програмного забезпечення, яке може бути перетворено в реальні дії та результати).

3. Саме тому дуже важливим є реальне вивчення громадської думки, реалізація моніторингових проектів. Ось деякі результати соціологічного опитування студентів СумДУ з проблем Євроінтеграції (квітень 2005 р.).

Пріоритетність Євроінтеграції та трансатлантичної інтеграції підтримує 65% опитаних. Та слід враховувати, що 21% опитаних вбачає пріоритетом партнерство з Росією та країнами СНД при наявності курсу на євроінтеграцію, а в цілому важливість російського фактору зовнішньої політики України виділяють 57% опитаних. Лише 5% не визначились з цим питанням. Лише 21% вважає вступ до НАТО є обов'язковим елементом Євроінтеграції, 48% - ні. При цьому тільки 12% володіє інформацією про Єврораду і НАТО, 63% - не володіють, 7% не може визначитись. Але 72% хотіли б знати більше.

Виявилась і ще одна закономірність. Очікуванні результати від нового курсу найбільш чітко виявились на рівні держави, а не регіону. Ось деякі з показників, за якими надали перевагу в розумінні перспектив євроінтеграційного курсу: демократизацію суспільства, захист прав і свобод людини та дитини 57%; розбудова сучасної високотехнологічної та високоприбуткової економіки 48%; публічність влади, її відповідальність за свої дії 37%; введення європейських стандартів якості життя населення та його соціальної захищеності 34%; можливість реально вивчати та використовувати досвід європейських країн 32%; розширення можливостей стажувань та навчання в державах Євроради 32%; ліквідація тіньової та кланової економіки 28%; новий імпульс для розвитку регіонів 21%.

Але при цьому ось відповіді за такими важливими позиціями: партійна конкуренція є змаганням практичних моделей розвитку держави, регіону, міста (реалізуються за термін перебування у владі) 9%; формування громад, третього сектору (громадських ініціатив) 8%.

Майже 60% опитаних визначили потребу створення університетського центру Євроінтеграції і майже 30% вказало на готовність приймати участь в його роботі.

*Загряжский И.В.
(Сумы, СумГУ)*

НАУКА, РЕЛИГИЯ И ПРАКТИЧЕСКАЯ СИЛА ЗНАНИЯ

Несмотря на всю либерализацию современной жизни, противостояние науки и религии остаётся если и не самым острым, то весьма болезненным противоречием западной культуры. С другой стороны, определённое сходство механизмов становления религиозного и научного знания открывает новые пути понимания механизмов самоорганизации человеческой деятельности.

Современное западное представление о науке исторически выработывалось в ситуации острого конфликта науки и религии. Результатом этого является слишком узкое понимание науки, связывающее её исключительно с интеллектуальной деятельностью и абсолютизирующее рациональный аспект в истории науки. С другой стороны, гиперкритицизм

в отношении религии привёл к возникновению ряда перегибов и фобий, которые до сих пор препятствуют теоретическому осмыслению механизмов саморазвития общества.

Религия и наука — способы самопроявления человека, поэтому их надо сравнивать не как две чистые сущности, а как два мира человека (в том смысле, что и та и другая могут покрыть все человеческие проявления, создать свой целостный мир).

Высокая наука сама по себе традиционно представляется средоточием холодной и чистой объективности. Но, превращаясь в системообразующий элемент жизни человека, она неизбежно испытывает вторжение со стороны человеческой субъективности, которое часто трактуется как нарушение принципов научности.

История формирования и развития больших научных концепций, имеющих принципиальное мировоззренческое значение, в этом смысле весьма показательна. Так, после выхода в свет «Происхождения видов» Чарльза Дарвина теория эволюции подвергалась активной критике с самых разных позиций, против неё выступали как представители церкви, так и учёные. Начался процесс апологии, в котором главную роль играл уже Томас Хаксли, получивший прозвище «бульдог Дарвина».

В ходе публичных дискуссий начали возникать формулировки, которые в последствии стали ассоциироваться с сущностью научной теории Дарвина, ему самому общественное мнение приписало некоторые положения, непосредственным автором которых он не являлся.

Нет ничего удивительного в том, что отстаивание новых концепций переходит в руки последователей. Как ни парадоксально, но автору это делать сложнее. Апологету нужны не столько знания, сколько вера, автор же находится со своей концепцией в более сложных отношениях. Во-первых, открытие является прямым следствием сомнения как толчка к исследованию (чтобы быть первооткрывателем, необходимо сомневаться, апологету же сомнения противопоказаны). Во-вторых, для автора путь к открытию имеет не меньшую актуальность, чем оно само; задача последователя облегчена тем, что для него большую актуальность имеет не путь к новой истине, а перспективы её применения (именно практические следствия и являются темой публичных споров). Путь становления научной концепции, по крайней мере, внешне, выглядит как «откровение» учителя» за которым следует деятельность последователей, занятых не только разработкой, сколько защитой и отстаиванием идей, и лишь потом приходит признание и превращение «откровения» в научный факт. В ходе успешного отстаивания новой истины приобретают широкий размах попытки приложения новой концепции к другим областям жизни, например, евгеника, социальный дарвинизм.

За этим внешним сходством процесса проникновения научных и религиозных идей в массовое сознание, а, главное, в массовое поведение, очевидно, скрывается объективный всеобщий механизм саморазвития культуры.

Таким образом, для понимания особенностей взаимоотношений религии и науки, функционирования науки в секулярном обществе и перспектив решения глобальных проблем, необходимо глубокое исследование характера и путей влияния науки на общественную и индивидуальную психологию, роли науки в формировании психологии современного человека.

*Зайцев М.О. – канд. філос. н.
(м. Острого)*

МОДЕРНІЗАЦІЯ І ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Просування України по шляху незалежності все більше загострює проблему цивілізаційного вибору, одним з наслідків якого може стати входження в русло європейської цивілізації. Інша можлива реальність цього вибору – євразійська цивілізаційна єдність, участь у створенні якої Україна може прийняти; без її участі ця єдність – велике історичне питання. Можливий і третій варіант – периферійне існування на маргінесах європейського світу. З цього спектру варіантів цивілізаційного вибору, магістральним декларується європейський. Відтак, Україна постає перед необхідністю вирішувати проблеми модернізації, що вже саме собою ставить її в ряд з країнами Європи і виокремлює з пострадянських країн.

З проблем модернізації написана значна література, то ж не претендуючи на особливу оригінальність висловлю декілька думок з приводу суті та специфіки української модернізації.

Перш за все, на що хотілося б звернути увагу, то це те, що модернізація для України постає не лише як завдання соціокультурних та політико-економічних реформ, відповідно до виклику епохи, що змінилася, а ще й як згусток невирішених проблем, пов'язаних з пошуками національної ідентичності. При цьому питання ставиться не лише в площині “хто ми є?”, але й в аспекті “чи будемо ми у своїй самості взагалі?”.

Щоб була зрозумілішою така постановка питання, звернемося до можливих позицій, з яких розглядається, сприймається та оцінюється процес модернізації. Таких основних позицій є дві: лінійно-стадійна або формаційна та цивілізаційна. З першої позиції модернізація розглядається як перехід від традиційного усистемленого адміністративно-командного суспільства до сучасного, ліберально-демократичного. З другої, модернізація – спектр можливих змін, що розгортаються від до і всі вони в історичному смислі рівноправні, вже хоча б по праву своєї можливості бути. Цей підхід дозволяє виявити той факт, що, як зазначав А.А.Кара-Мурза,

існують цивілізації, схильні до модернізації, а є “запрограмовані” на “доганяючий розвиток”, використовуючи запозичення та культурні інсценування.[1,19] В цілому соціокультурна ситуація сучасного світу характеризується наявністю силового модернізаційного поля, яке притягує і підштовхує до західної, ліберально-демократичної моделі суспільного розвитку. Модернізаційні процеси все більше викривляються цим полем.

Специфіка української модернізації зумовлена перш за все визначенням та інтерпретацією різними соціальними групами і навіть регіонами. Зусилля одних соціальних груп та регіонів спрямовані на просування шляхом модернізації значною мірою нейтралізуються протилежною стороною, що має інші ціннісні орієнтації. Як наслідок, Суспільство виявляється розколотим; на місці спільної діяльності постає взаємна дезорганізація. Прагнення правлячої верхівки до модернізації залишається на рівні декларацій, що означають лише мету і не супроводжуються реальними кроками. Творчі потенції значної частини суспільства знаходяться в латентному стані. Таким чином українська модернізація “здійснюється” або на рівні декларацій, або, в кращому разі обмежується рівнем культурних інсценувань. Загальна духовна ситуація в суспільстві, в її відносно сталих параметрах, залишається. Дані соціологічних опитувань виявляють лише поточні її прояви, але мало, що говорить про домінуючі тенденції.

Модернізація, взята в часовому вимірі, постає як перехід від наявного соціокультурного стану до іншого. Тобто, визначені універсальним лінійним поступом чи “вибрані” форми буття усвідомлюються як щось гарантоване. Те, що ми кудись рухаємося - факт, та невідомо чи стане фактом те, що ми кудись прийдемо, та й чи прийдемо взагалі?

Перехід, як можлива зміна форм та способів буття, не гарантує самого буття Він ставить його під питання, оскільки в самому механізмі переходу “сходяться” в своїй безпосередності, а від так втрачається гарантованість здійсненності буттям, що може обернутися втратою ідентичності.

В своїх модернізаційних зусиллях Україна не протистоїть ні Європі, ні Росії, а якщо щось подібне і виникає, то це є наслідком політизації цього соціокультурного за своєю суттю процесу. Насправді вона протистоїть можливості свого власного небуття, свого соціокультурного “згасання”.

Література:

1. Российская модернизация: проблемы и перспективы // Вопросы философии. – 1993. № 7. – С.20

*Іоненко І.Р. – канд. філос. н.
(Харків)*

ЛАТИНА ЯК ФАКТОР ЄДНАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ НАРОДІВ

Проблеми інтеграційних процесів, що відбуваються в Європі, стали причиною численних дискусій стосовно того, що об'єднує і що роз'єднує

сучасні європейські народи, пошуків єдиної європейської спадщини, „єднаючих цінностей” (Мотрошилова), на основі яких можлива більш тісна, більш раціональна і конструктивна єдність Європи.

Латина без сумніву являє собою одну з фундаментальних складових цієї спадщини. Відомо, що протягом багатьох сторіч вона була єдиною мовою всіх освічених мешканців Європи. Будучи мовою релігії, науки, дипломатії, літератури, освіти, вона разом з тим виконувала функцію мови міжнародного спілкування від Британії до України. Разом з тим латина була не просто мовою міжнародної комунікації на зразок сьогоденної англійської, яка вивчається як іноземна, виконує у більшості випадків виключно функції передавання інформації і залишається чужою мовою для більшості європейців. Роль латини у розвитку європейської культури не обмежується комунікативною функцією, а є такою, що стоїть на основі цієї культури.

Латина набула розповсюдження в Європі, коли майбутні національні мови були у зачатковому стані і тому не могли суперничати у справі впливання на свідомість європейців з латиною, сформованою та відточеною зусиллями багатьох поколінь видатних учених мужів Рима. Будучи до 18 сторіччя мовою освіти та професійної діяльності освіченого європейця, латина виявлялася більш значущою ніж рідна мова для формування його світогляду, стилю мислення та світосприйняття.

Основа для цього закладалася вже з початкової освіти Середньовіччя, де латинською мовою викладалися три основні дисципліни тривіума – граматики, діалектики та риторики, побудовані за римським зразком. Як і в Римі початкова освіта, як бачимо, була мовною і загальнопросвітницькою, або, як її називали, вільною. Тобто вона давала основу освіченості, обов’язковий фундамент культури особистості, на якому людина могла зводити будову подальших більш вузьких і спеціальних знань, керуючись генеральними напрямками, закладеними античною (греко-латинською) мудрістю. І латина тут відігравала зовсім не пасивну роль носія цієї мудрості. Будучи втіленням цієї мудрості, віддзеркалюючи її у своїй довершеній граматичній системі, неперевершеному стилі текстів римських класиків, латинська мова сама по собі вже була великим вчителем мислення. Увібравши у себе найголовніші риси ментальності народу, що її створив, латина відповідним чином впливала на розум тих, хто навчався нею, формуючи раціоналістичне світосприйняття, аналітичний стиль мислення, схильність до активного способу життєдіяльності.

Не дивно, що нові мови формувалися за зразком латинської. Це є певною закономірністю, зважаючи на те, що творцями їх були особи із класичною освітою, ментальність і світогляд котрих було сформовано латиною. Нові європейські мови, хоч і мають у більшості своїй іншій стрій – аналітичний, а не флективно-синтетичний, як латина, - зберігають голо-

вне: започатковану ще Аристотелем систему граматичних категорій, що розглядаються з точки зору виконуваних ними у реченні логічних функцій. Це так звана логічна граматики Аристотеля, яка обслуговує потреби логічного мислення. Тобто вже на граматичному рівні рідної мови європейця закладена основа для формування поглядів на реальність, стиля мислення та світосприйняття (головною рисою котрих є раціональність і раціоналізм), які були притаманні античним народам. Тобто можна сказати, що сучасний європеєць здебільшого дивиться на світ очима греко-римлянина, не завжди замислюючись над цим. І це головне, що об'єднує європейців, навіть якщо це відбувається поза їхньою свідомістю. Звичайно ж заслуга в цьому не тільки латини, греко-римська культура як цілісне явище сформувала ментальність сучасного європейця, але не можна нівелювати в цьому процесі роль латини як фактору, що підготував свідомість до сприйняття та інтеріоризації цієї культури.

*Иванова Т.И. – к. ист. н.
(Сумы, СумГУ)*

ИНТЕГРАЦИЯ УКРАИНЫ: ВОСТОК ИЛИ ЗАПАД?

После обретения независимости перед Украиной встал вопрос: с кем выгоднее интегрироваться – с Западом или Востоком.

С начала 2005 г. Украина начала ускорять процесс интеграции в Европейский Союз, что будет иметь как положительные, так и отрицательные последствия.

Как положительное можно отметить то, что членство в ЕС предоставит Украине:

- гарантии политической стабильности, демократии и безопасности;
- свободное перемещение капитала и рабочей силы;
- свободу торговли;
- повышение уровня защиты прав работников.

Негативные последствия:

- по сравнению с ведущими странами ЕС в Украине производительность труда примерно в 5 раз ниже, что делает украинские товары неконкурентоспособными на рынке ЕС, прежде всего это коснется продукции обрабатывающей промышленности, а это может в Украине вести к сокращению соответствующих производств, закрытию некоторых предприятий (возможно, многих) и как следствие – к росту числа безработных. Так и расчеты на рост экспорта в страны ЕС могут не оправдаться. Уже в 2004 г. Еврокомиссия снизила уровень квот на экспорт металлопродукции в страны Евросоюза с 355 тыс. т. в год до 185 тыс. т.;

- Украина может превратиться в поставщика в страны ЕС сырья и полуфабрикатов, а не готовой продукции;

- возможно перемещение экологически опасных производств из стран Европы в Украину (черная металлургия, химическое и т.п.);

- Украина может превратиться в государство-накопитель нелегальных мигрантов, так как она будет представлять восточные границы Евросоюза, через которые идет основная часть нелегальной миграции из стран Юго-Восточной Азии и Африки;

- следует учитывать и такой фактор, как негативное отношение местных работников западноевропейских стран к усиливающейся миграции рабочей силы из стран Восточной Европы, о чем красноречиво свидетельствуют результаты референдумов во Франции и Нидерландах по поводу принятия Конституции ЕС.

В то же время Украина как будто не отказывается от интеграции со странами бывшего СССР, выступает за свободную торговлю с ними, за развитие Единого экономического пространства вместе с Россией, Беларусией и Казахстаном.

О перспективности такого сотрудничества говорят следующие объективные факты:

- энергетическая зависимость экономики Украины именно от стран СНГ (90% потребляемой в Украине нефти поступает из бывших советских республик. Примерно такая же зависимость по газу и даже теперь Украина импортирует и уголь, в основном из России);

- товары Украины более конкурентоспособны на рынках этих стран;

- тесная технологическая связь украинских предприятий с предприятиями других стран СНГ, особенно России и Белоруссии (до 70% комплектующих для машиностроения Украины поступает из России);

- наличие крупных запасов природных ресурсов на территории стран СНГ, где находится примерно половина (с учетом Украины) их мирового объема при общей сумме стоимости в 30 трлн. долл. США, в то время как в Западной Европе стоимость разведанных природных запасов составляет 2,5 трлн. долл. При населении в современном Евросоюзе 450 млн. чел., что значительно больше, чем численность населения СНГ;

- Украина сохранит транзит нефти и газа через свою территорию из России в Западную Европу, который приносит ежегодно ей доходы от 2 до 4 млрд. долл. США;

- в рамках ЕЭП предусматривается решение проблемы не только свободной торговли, но и свободы перемещения рабочей силы и капитала. Это прежде всего выгодно Украине, так как из нее ежегодно эмигрируют в Россию на временную работу от 2 до 4 млн. чел. Мы также заинтересованы, особенно мелкий и средний бизнес, в притоке российского капитала.

В пользу такой интеграции говорят и неэкономические факторы: географическая близость, единая религия, родство языков, похожие мента-

литети, родственные и другие связи с людьми этих стран, взаимные симпатии наших народов, что также немаловажно.

Конечно, интеграция Украины в ЕЭП имеет и недостатки, из которых особенно настораживающими являются нестабильность на Северном Кавказе и периодические теракты на территории РФ.

Напрашивается вывод, что Украине выгодно сотрудничать и интегрироваться и с Евросоюзом и со странами ЕЭП, но сумеем ли мы найти точку равновесия в таких отношениях? Для этого, видимо, потребується не только умелая защита интересов своей страны, но и готовность идти на определенные компромиссы с партнерами.

*Кіндратець О.М. – канд. філос. н.
(Запоріжжя, ЗДІА)*

ПОЛІТИЧНІ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ЧИННИКИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

В інтеграційному європейському процесі можна виділити ряд етапів. Заключним етапом є створення „політичної Європи”. Цей етап не завершився. Велике значення в створенні „політичної Європи”, забезпеченні його сталого розвитку має прийняття Конституції ЄС. Її прийняття означало б більш чіткий розподіл повноважень між Союзом і країнами-членами, посилення ролі Європарламенту і т.п. Але ще тоді, коли був підготовлений проект Конституції ЄС стало зрозуміло, що прийняти її буде нелегко. Труднощі прийняття Конституції зумовлені різними причинами, в тому числі і відмінними культурними ідентичностями. В частини громадян країн „старої” Європи зберігається недовіра до тих, хто нещодавно приєднався до ЄС.

Сьогодні Європейський Союз офіційно не визнається федеративним утворенням, хоча існують певні ознаки федерації. В умовах глобалізації, інтеграції, уніфікації, з одного боку, і намагань зберегти національну і регіональну ідентичність, іншого боку, європейський федералізм дуже важливий, так як він може примирити ці різнонаправлені тенденції. Різні політичні сили по-різному ставляться до ідеї федералізації. Лівоцентристи – соціал-демократи, соціалісти і ліберали, християнські демократи виступають за федеративний устрій ЄС. Крайні політичні партії – комуністи, праві націоналісти, консерватори Великобританії і скандинавських країн – навпаки, є противниками наднаціональних форм інтеграції, вони виступають за співробітництво суверенних держав.

Прихильники федеративного устрою вважають, що принцип субсидіарності, який покладений в основу цього об'єднання, перешкоджатиме централізації влади в рамках ЄС. Існує думка, що реалізація принципу субсидіарності в рамках ЄС сприятиме наближенню влади до громадян, для яких сьогодні характерна певна дистанційованість від політики. Але

федералізм суперечить класичній юридичній доктрині, яка надає перевагу національному суверенітету. Дослідження громадської думки "Євробарометром" показують, що більшість європейців вважає, що в сфері діяльності національної держави має залишитись народна освіта, охорона здоров'я, соціальне забезпечення.

В ЄС існує своєрідний дуалізм суверенітетів. Д.Сиджанські вважає, що в федеративних державах, що мають тенденцію до посилення центральної влади, головне завдання полягає в гальмуванні зростаючої централізації, а в ЄС, навпаки, потрібне посилення влади інститутів Співтовариства, поки що надто слабких порівняно з органами влади держав-членів [1, 242]. Нині в ЄС існує багато суверенітетів, а це веде до того, що люди мають різні ідентичності [2, 44]. Існування різних ідентичностей може бути серйозною перешкодою на шляху інтеграції.

В ЄС відбувається вирівнювання соціально-економічного розвитку країн-членів. Це є умовою консолідації і солідарності народів країн-членів ЄС. В 1983 році були визначені єдині критерії проблемних регіонів ЄС. До таких регіонів відносяться регіони з рівнем ВВП на душу населення нижче середнього по ЄС; із високим рівнем безробіття (мінімум 3,5 %), а також не менше ніж на 20% вище середнього по країні; із більшою ратою зайнятості населення у сільському господарстві ніж в інших регіонах держав-членів ЄС; із стійким негативним сальдо міграцій; із мінімум 20% зайнятістю населення в депресивних галузях економіки. На рішення цих проблем виділяються значні кошти з бюджету ЄС.

Т.Фадеева вважає, що в Європейському співтоваристві логіка "перерозподільної солідарності" може виражатись в прийнятті свого роду Хартії обов'язкових для всіх норм солідарності, що стосуються всіх аспектів захисту зайнятості, мінімальної зарплати, соціального забезпечення, рівності статей, захисту меншин і охорони навколишнього середовища [3, 29].

Наднаціональні органи ЄС беруть на себе виконання ряду соціальних функцій. Вони покликані гармонізувати і координувати соціальну політику держав-членів союзу, а по-друге, використовувати наявні фінансові ресурси для фінансування спільних соціальних програм. Перелік завдань і функцій, які виконує ЄС міститься в ряді програмних документів – в Зеленій книзі "Європейська соціальна політика: шлях для Союзу", в Білій книзі "Альтернативи для Союзу" і т.п.

В об'єднаній Європі пошуки механізмів формування суспільства стало розвинуто тривають, але вже сьогодні очевидно, що ЄС має певні успіхи в формуванні такого суспільства.

Література:

1. Сиджански Д. Федералистское будущее Европы: От Европейского сообщества к Европейскому Союзу – М, 1998.

2. Фадеева Т. Федералистская модель Европейского союза: концепция и практика // Мировая экономика и международные отношения.- 2000.- № 6.

3. Шнайдер Х.-П. Многообразие европейского опыта федерализма // Современная Европа.- 2001.- № 1.

*Кисляковская И.В. – аспирант
(Киев, И-т философии НАНУ)*

СУБЪЕКТ ОТВЕТСТВЕННОСТИ: НАЦИЯ ИЛИ ГРАЖДАНСКОЕ ОБЩЕСТВО?

Если отождествить поиск консолидирующей национальной идеи со стремлением привести идеалы к согласию на почве коллективных представлений (народная ментальность, культурное достояние, историческая уникальность), то можно исследовать совместимость национализма с идеей гражданского общества.

Гражданская идентичность – это защищенная правом частная жизнь и форма общественной ответственности. Категория свободной личности, могущей быть субъектом в праве (*persona* Римского права), в создании новой информации (автор), в принятии политического решения (историческое лицо), упраздняется идеологией, предлагающей основание для социальной идентичности. Последняя характеризуется тем, что сразу же она рассыпается на идеологические варианты: раса, происхождение, язык, религия, территория, страна, корпорация, профессия, гендер и др.

Смыслом гражданского общества является не групповая, а личная ответственность человека за сделанный им исторический выбор. В научном познании это видно из стремления ученого накопить для осмысления и публикации максимальное количество ошибок, которые в будущем уже не будут выглядеть заманчивыми перспективными дорогами (К. Поппер). Здесь гражданская личность просвечивает в ответственности за точность формулирования проблем и четкость фиксации каждой из кажущихся сегодня бесплодными попыток их решить.

Поппер настаивал на определении открытого общества как такого общества, где установлено различие между существующим положением дел (фактами) и источником ценностей для возможного пересмотра существующего положения дел (нормами). Слияние этих фундаментальных частей механизма личного участия человека в жизни общества именуется консерватизмом и является главным препятствием для работы этого механизма, уничтожающим натяжение между составляющими демократии – личностью и подлежащей критическому осмыслению точкой зрения личности (несовершенной, случайной, исторически обусловленной и подлежащей критике идеологемой), отраженной в любом зафиксированном законе, в ценностях сегодняшнего дня. Попытка оправдать практику из-

влечения норм из такого идеологически замкнутого источника, как фактичность сегодняшнего мировоззрения, превращает открытое общество в систему замкнутую и не способную к самокритике и развитию (Э. Геллнер). Возможность зафиксировать существующее нормативное положение вещей (идеологию) и по свободной гражданской инициативе в соответствии с новоустановившимися в неконсервативном обществе нормами пересмотреть норму вчерашнюю (идеологию) для ее возможной отмены - эту возможность дают только формализм в праве (Б. Кистяковский) и бюрократизм (обилие текстовых протоколов) в рациональном функционировании общества (М. Вебер).

Рассмотрим возможность формалистского отношения к коллективной идентичности, условно обозначенной идеологией национального. Если формальная (бюрократическая) отнесенность всех граждан данной страны к гражданскому сообществу не претендует на установление духовной, исторической, культурной общности между гражданами, то идеологическая общность уже прямо утверждает небюрократический (неслучайный, неконвенциональный) принцип объединения субъектов в общее «тело», будто бы желающее и способное иметь общую идею (представление), а также будто бы желающее и способное ее воплощать в жизнь и требующее свободы для использования этого права. Отличие такой общности от общности граждан следует искать именно в отказе от принципа бюрократизма и формализма ради высокой и гуманной идеи коллективной солидарности, пусть и с менее четкими, чем в конституционном протоколе, границами. Для толерантного наблюдателя это выглядит вполне приемлемым: хорошая идея, или благородная ценностная ориентация, проникает в систему общества ценой всего лишь несколько повывисшейся эфемерности и расплывчатости, которая к тому же более приятна для души, чем сухость и жесткие края конституционной формы.

Национальное объединение подчеркивает практические цели (объединение вокруг общего дела) и исторический прецедент (объединение возникает не случайно, а будто бы «вытекает» из истории). Осталось малое: гуманная идея в основе нашего общества не может быть предметом бюрократического унижения, обсуждения, критики и отмены уже по определению, ведь нельзя фактически гуманное назвать негуманным.

*Клічук А.В. – канд. філос. н.
(Чернівці, ЧНУ)*

ЕТИЧНИЙ ВИМІР СПІВВІДНОШЕННЯ НАСИЛЛЯ І ДОБРОЇ ВОЛІ ЛЮДИНИ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Насилля є як політичною, так і морально-правовою категорією. Однак, сприймаючись як негатив, якісна ознака насилля у складних, перехідних умовах є тимчасово (обґрунтовано) виправданим засобом впорядку-

вання міжіндивідуальних стосунків. Примус тут має бути грамотним і нетри-
валним, мета якого – оперативно встановити верховенство справедливості,
тобто – це преамбула верховенства права.

Однак, часто примітивно егоїстичний вимір людської дії із застосу-
вання сили, примусу в сучасному соціумі, нажаль, стає типовою мотива-
цією людської поведінки в якості самореалізації у цьому ж соціумі. Тер-
мін «насилля» у природній мові означає примус до чого-небудь силоміць,
проти доброї волі суб'єкта як предмету насилля. Тут виражена суть по-
няття. Зміст насильства полягає в тому, щоб блокувати вільну волю інди-
відів і примусити їх (чи утримати) від дій, які декларуються тими, хто
чинить насилля. Його взагалі можна коротко визначити як узурпацію ві-
льної волі повноцінної людини. Це організоване свідоме домінування од-
них індивідів над іншими, засноване на зовнішньому примусі. Це — осо-
бливий, крайній проте актуальний для всіх часів (і суспільств) випадок
відносин домінування і підпорядкування.

Усяка влада – це ієрархія, вертикаль людських відносин, вона поля-
гає в тому, що одні приймають рішення за інші (у тих чи інших питаннях,
у тих чи інших межах, у те чи інший час і т.п.). Однак мотиви влади мо-
жуть бути різними. Влада може бути природною, ґрунтуватися на реаль-
ному розходженні воль, через які відносини між ними є природними, но-
рмальними тоді, коли вони ієрархічні (типові випадки: влада батьків над
дітьми освічених над неосвіченими). Вона може ґрунтуватися на попере-
дньому договорі, угоді тих, стосовно яких вона здійснюється (влада або
авторитет судді в державі).

Насильство також поняття аксіологічне. Воно не тільки описує від-
повідний спосіб стосунків між людьми, але й оцінює їх. Оцінює суто не-
гативно. Насилля сприймається суспільною свідомістю як дія образлива,
незаконна тому ототожнюється зі злом.

Однак у суспільній свідомості і на повсякденному рівні й у рамках
соціально-філософських концепцій поряд з позначеним розумінням на-
силля як зла є також теза, що допускає випадки його морально виправда-
ного застосування. Вважається, що іноді насилля може бути використане
для майбутнього блага. Тим самим воно отримує етичну санкцію.

В основі насилля лежить конфлікт, у якому його учасники не можуть
прийти до згоди, домовитися між собою. Причиною розбіжностей є неод-
нозначне, не лінійне розуміння остаточно доброго і поганого. Залишаєть-
ся відкритою її взаємообумовленість і відносність.

Етична аргументація на користь насилля була б бездоганною, а саме
насилля могло б вважатися щасливою знахідкою людства, якби взагалі
можна було би точно кваліфікувати людей у якості добрих і злих, точно
визначати, хто з них є добрим, а хто – злим. З етичного судження насилля
не може бути знаряддям добра по визначенню, тому що воно є наслідком

ситуації, коли неможливо визначити, що є добром. Морально виправданим насилля могло би бути тільки в тому випадку, якби на нього була дана згода тих, проти кого воно направлене.

Суспільство, що досягло належного культурного рівню життя, взагалі не актуалізує насилля як форми взаємовідносин. Тут влада актуалізується впливом авторитету, переконання, справедливого виконання функцій контролю та заохочення. В етичному вимірі сила влади у незастосуванні насилля, хоча моральна основа стосунків починається із доброї волі та сумлінного виконання своїх зобов'язань як владою, так і підлеглими.

*Кобяков О.М. – канд. техн. н.
(Суми, СумДУ)*

ПОЛЬЩА-УКРАЇНА: ДЕЩО ПРО ПИТАННЯ МІФОЛОГІЗАЦІЇ ІСТОРІЇ ВЗАЄМНИХ СТОСУНКІВ

Більш як тисячорічна історія стосунків Польщі і України – Русі надзвичайно строката подіями широкого спектру якості і оцінок – від безпечно позитивних до вкрай негативних, яких, на жаль, значно більше. Драматична і парадоксальна, вона «по вінця» переповнена до того ж міфами і стереотипами. Складається враження, що лише в одному погоджуються історіографії, усні і писемні традиції двох братніх слов'янських народів – у числі взаємних міфів – звинувачень і облудних стереотипів. При цьому впадає в очі один факт: з польського боку ці міфи й стереотипи спростовуються частіше, ніж з українського; поляки частіше визнають свою історичну провину перед українцями, ніж навпаки. Це цілком логічно у контексті відповідей на питання: «А хто був поневолювачем? А хто був поневолений? *Cuius lateris initium erat?*»

Але в нових історичних обставинах, з огляду на євроінтеграційні перспективи Україна – Польща стає для останньої не лише сусідом, досвід якого – як позитивний, так і негативний – можна і треба використовувати, не лише партнером і союзником на тернистому шляху до європейської спільноти, але й тим чинником – в історичному, геополітичному і навіть метафізичному сенсі – який підкреслює вже актуалізовану, наявну належність України до Європи.

В цій доповіді неможливо зупинитися на всіх стереотипах і міфах з української сторони. Доцільно зосередитися на історико-культурній оцінці деяких теренів України, тобто розглянути проблему польсько-українських стосунків у сфокусованому перехресті трьох «променів»: історії, культури і географії.

1. Українська офіційна наука за будь-яких часів (і сталінських, і у «відлигу» 60-х років, і в умовах незалежної держави) схильна розглядати історію будь-якого регіону України як частину суто української історії. Але як це можна узгодити з тим безперечним фактом, що більша частина

видатних подій історії Польщі, значна частина видатних історичних особистостей походять з теренів України, Білорусі, Литви і т.д. ? Аналіз цього, перемежований з власними враженнями від поїздок до Кам'янець Подільського, Кремінця, Бару, Хмільника, Бердичева, Новгородка (у Білорусі), від проживання у Білій Церкві і Литві, наводиться у доповіді.

2. Про що свідчить спорідненість матеріальної культури (архітектури міст, включаючи храми і цвинтарі), спільність назв міст і містечок (наприклад, Хмільник в Україні і численні Хмільники у Польщі, Рава Руська і Рава Мазовецька, Мінськ і Мінськ Мазовецький) сучасної Польщі і сучасних України і Білорусі? Лише про експансію і колонізацію Польщею українських земель і земель ВКЛ? Спроба відповіді на це – у доповіді.

3. Про що свідчить той факт, що мовний кордон в Україні (якщо відкинути всі випадкові чинники і відверто стати віч – на – віч з суттю речі) дуже наближається до русла Дніпра? Автор на суд слухача віддає свою версію, що спростовує давній стереотип про Полтавщину як малу батьківщину української літературної мови на користь Київщини, Поділля і Волині – і, звісно, східної Галичини.

4. Резюмуючи вищезгадане, можна дійти висновку, що той історично безперечний факт, який зазнав найбільших ідеологічних спотворень протягом вже двох з чимось століть, той факт, який був не вигідний ні російському царату, ні сталінсько-брежнєвському режиму, ні, на жаль, сучасній українській – пелюшківій, але з недитячою націоналістичною затятістю – демократії, той факт, що Україна є не лише колишнім уламком, але й нащадком, спадкоємницею великої східноєвропейської Атлантиди – Речі Посполитої, яка, незважаючи на всі свої історичні гріхи і нереалізовані можливості, разючі суперечності і брутальну соціальну і релігійну політику, незважаючи на свою анархічну демократію і сваволлю можновладців, на те, що завжди може виникнути і виникає у слов'янських державах протягом століть, незважаючи на те, вигідно нам це визнавати, чи невигідно, була великою європейською державою. Саме тому українці – не жебраки, що стукають до дверей європейської спільноти, а нація, що повертається до своєї земної домівки, і до того ж така, що не плює на своїх братів ані на Заході, ані на Сході... Саме тому українцям треба відкинути ряд стереотипів, зв'язаних з незнанням своєї історії, і досягнути складну і шорсткувату діалектику «свого» і «сусідського» у своїй культурній спадщині. Годі бути Іванами, що не знають своєї рідні!

— *Ковальчук В.Ю. – канд. пед. н.*

(Дрогобич, ДДПУ)

МОДЕРНІЗАЦІЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ ОСВІТИ ЯК ЩЕ ОДНЕ НАБЛИЖЕННЯ ДО ЄВРОПИ

Потреби в модернізації професійної та світоглядно-методологічної

підготовки сучасного вчителя зумовлені зміною динаміки і змістовних ліній сучасного історичного поступу. Серед об'єктивних передумов цього процесу в дисертації виокремлюються: 1) глобалізаційні зміни (глобалізація, становлення інформаційного суспільства, нова світова динаміка, тероризм і загроза світової війни, локальні конфлікти і потреба формування „громадянина світу”, полікультурного виховання тощо); 2) внутрішні зміни (становлення державності, демократичні і ринкові перетворення, зміна духовно-морального клімату, загострення соціальних проблем бідності, демографії, екології тощо). Серед суб'єктивних факторів розрізняються: а) зміна ідеологічної парадигми розвитку; б) зміна співвідношення раціонального та ірраціонального знання (науки і релігії); в) зміщення оновлення системи гуманітарного знання (філософія, політологія, соціологія); г) зміна загальнонаукової (природничої) картини світу. Всі ці зміни вимагають оновлення процесу підготовки вчителя. Модернізація педагогічної освіти здійснюється не лише в Україні, але й в усіх індустріально розвинених країнах світу.

Перехід від індустріального суспільства, заснованого на масовому конвеєрному продукуванні гранично стандартизованих продуктів, до інформаційного, орієнтованого не лише на інтелектуалізацію людської діяльності, але й на її небачену індивідуалізацію, вже виявив себе у більшій частині розвинених країн тим, що їх економіки спираються на знання і масове використання високих технологій.

Досліджуючи розвиток цих тенденцій, я вважаю, що вони створять групу нових вимог до системи освіти. Серед основних чинників, які здійснюють вплив на освіту, а відтак виступають передумовами модернізації світоглядно-методологічної та професійної підготовки майбутнього вчителя, можна відзначити наступні:

- а) формування нової етики і норм поведінки та діяльності в інформаційно-глобальному світі, зміцнення усвідомлення особистої відповідальності за можливість продовження буття на планеті, використання безпечних для здоров'я технологій;
- б) формування у молоді інноваційної орієнтації з врахуванням необхідності подолання потенційно небезпечного розриву між двома сучасними цивілізаціями – науково-технічною і суспільно-гуманістичною;
- в) поглиблене вивчення причин, засад і тенденцій сучасного цивілізаційного поступу, прав і обов'язків громадянина демократичної держави; засвоєння навичок співжиття в об'єднаному глобалізованому світі з ліквідованими бар'єрами для вільного руху капіталів і кваліфікованої робочої сили;
- г) загострення екологічної, демографічної, генетичної та інших глобальних криз, що загрожують не тільки прогресу людства, а й його існуванню;
- д) поглиблення розриву між успадкованими (генетичними) програмами

поведінки і вимогами життя в демократичних суспільствах;
є) формування відкритого світового ринку, де домінують ті країни, котрі перетворили освіту в національний пріоритет номер один;
ж) перехід до інформаційної стадії соціального розвитку з розвиненим демократичним устроєм, де формування в системі освіти автономних і розвинених особистостей стає нагальною необхідністю;
з) істотне заміщення рухомими зображеннями та звуками необхідних для традиційного текстового навчання каналів інформації, що виявляється у відсутності серед молоді прагнення до читання, оскільки це швидко її втомлює.

Розвиток глобального процесу інформатизації суспільства веде, як відомо, до формування не лише нового інформаційного середовища існування людей, але й нового, інформаційного стилю їх життя та професійної діяльності.

Саме у цьому контексті слід розглядати тенденції поглиблення і взаємозв'язку європейських систем освіти у різних країнах. Відповідну роль відіграє тут Болонський процес, що створює умови для суттєвого зростання мобільності студентів і викладачів. В ідеалі і ті й інші матимуть можливість чи не щосеместру змінювати університет і країну. Зрозуміло, що українцям до цього ще далеко, зважаючи на певні візові обмеження, існуючі сьогодні. Але слід пам'ятати й те, що наших спеціалістів у Європі чекають лише як дуже підготовлених спеціалістів, які придатні до роботи. Отже модернізація вітчизняної освіти повинна відбуватись по багатьом напрямкам, зважаючи на невідворотність євроінтеграції і для нашої спільноти.

*Кожем'якіна О.М. – канд. філос. н.
(Черкаси, ЧДТУ)*

ПОЛІТИЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ В АСПЕКТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Сучасна політична ситуація в Україні, особливо останнім часом, відрізняється значною нестабільністю. Тому нинішній стан соціуму можна визначити як соціально незбалансований стан. Таку ситуацію називають "дисипативною", яка характеризується швидкими змінами в соціальній структурі, невірноваженими процесами політичного розвитку і ускладненнями порядку.

Україна знаходиться на етапі зміни, становлення, переходу. В категорії "перехід" можна виокремити два ключові моменти: наявність стану, який передує і є висхідним, базовим, та стан відносно кінцевий, що відображає певний результат, реалізацію мети. За Кримським С.Б., перехідний процес характеризується декількома суттєвими ознаками:

а) варіативністю, розмаїттям форм, моделей, шляхів просування до стабільного стану;

б) структурною напруженістю, “розхитуванням” вихідних структур;

в) протистоянням, опозицією неорганізованого та впорядкованого матеріалу, стихійності та програмованості змін;

г) “кентавроподібністю” утворень перехідного процесу, виникненням явищ, які сполучають риси протилежних тенденцій, аспектів, вимог [1, 5].

Остання ознака є своєрідним проявом аглютинації (від лат. *agglutinatio* – склеювання), передбачаючи поєднання елементів, ознак, властивостей різних об’єктів, систем, що мають різні ступені новизни та складності, в результаті отримуючи інший статус власного буття, іншу форму.

Близьким до такого тлумачення використовується термін “соціальна трансплантація”, що припускає штучне прищеплення, перенесення, копіювання певних елементів іншої системи. Аналізуючи ситуацію перехідного періоду посткомуністичних країн, термін “трансплантація” вживають в розумінні щеплення до організму східноєвропейських суспільств певного числа інституцій або механізмів, які вважаються “розвинутішими”, з метою поліпшення функціонування та потенціалу розвитку цього організму. Але в цьому випадку необхідно враховувати можливість своєрідного “відторгнення”, поглиблення соціальної кризи в результаті неприйняття, протесту, негативної суспільної реакції.

Для оптимізації такої ситуації, недопущення схожих наслідків створюється своєрідна концепція “виходу”, яка розглядає суспільну модернізацію в іншому ракурсі: мається на увазі не спрощена імітація або штучне приєднання до іншої універсальної (як варіант, західної – європейської, або американської) моделі, а пошук нових рішень, беручи до уваги історичний, національний, культурний вимір змін.

Україна має вибрати власний, самобутній шлях політичного, соціального, економічного, культурного розвитку задля забезпечення стабільності, розвитку демократії та становлення громадянського суспільства. В якості ідеалу розглядається американська модель демократії. Але неможливо штучно пересадити певну інституцію на інший політико-культурний ґрунт з очікуванням схожих результатів.

Таким чином, перед Україною відкриваються як мінімум три варіанти політичного розвитку:

- євроцентристська орієнтація, з поступовим входженням в єдину Європу, використовуючи регіональні альянси з Польщею, Чехією, Угорщиною та іншими європейськими країнами;

- євразійська орієнтація, що базується на тісних стосунках з Росією, Казахстаном, середньоазійськими та кавказькими державами;

- власний, незалежний шлях з орієнтацією на світові центри економічного розвитку [2, 436].

Найоптимальнішим є поєднання всіх трьох шляхів, з домінацією на першому – євроінтеграційному курсі. Важливо при цьому зберегти власну національну самобутність. Мета євроінтеграції, враховуючи всі гаразди і негаразди, в якості одного зі значних позитивних моментів реалізує стимул до перетворень, до розвитку задля наближення до ефективно діючої європейської соціально-економічної моделі.

Література.

1. Кримський С. Концептуальний лад аналізу перехідного періоду // Наукові записки. Т.8. Філософія, право. – К., 1999. – С. 4–10.
2. Культура. Ідеологія. Особистість. / Губерський Л., Андрущенко В., Михальченко М. – К., 2002.

*Козловець М.А. – канд. філос. н.
(Житомир, ЖДУ)*

ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

1. Перед Україною як суверенною державою постала проблема пошуку формули інтеграційних процесів в європейські та світові структури, передусім, з погляду осмислення того місця, яке вона має посісти в сучасному глобалізованому світі, адекватного співвіднесення внутрішніх проблем українського суспільства із європейськими і загальносвітовими тенденціями.

2. Подальший розвиток євроінтеграційних процесів дедалі більше загострює проблему збереження національно-культурних пріоритетів, перспектив з національною ідентичністю, особливо для української держави. Євроінтеграція може, з одного боку, розширити культурні обрії українського суспільства, посилити його дієздатність, збагатити палітру фарб буття, а з другого, - підривати його життєві сили, зумовлювати моральний занепад і деградацію, розмивати культурну та етнонаціональну ідентичність.

3. Після проголошення незалежності України поряд з вирішенням таких проблем, як розвиток демократії, формування національної економіки ринковим статусом, розбудова збройних сил, впровадження національної валюти, модернізація нормативно-правової бази відповідно до сучасних реалій та адаптація до європейського й міжнародного контексту тощо, з усією гостротою постала проблема формування національної ідентичності.

4. У спадок від СРСР Україна дістала вкрай строкате етнонаціональне суспільство, “елементи” якого перебувають у різних ціннісно-числових обрядах, часових паралелях, користуються різними засобами

комунікації і семантичними категоріями, живуть різним минулим, перебувають в орбіті влади різних міфологем. Як наслідок цього сьогодні в Україні сформована плюралістичність і багаторівневість ідентичностей, за якої національна ідентичність не є провідною для її громадян. Остання існує здебільшого як спосіб буття “нижчих” верств населення – його мови, звичаїв, обрядів тощо.

5. Тривале бездержавне існування залишило негативний слід й у свідомості українців. Йдеться насамперед про ідеологію малоросійства, в основі якої страх і підсвідоме почуття неповноцінності у поєднанні з любов’ю до українських пісень і природи, почуття меншовартості і вторинності, виховане за допомогою ізоляції від зовнішнього світу, самозневага, ситуація двоїстої лояльності (до метрополії та своєї «провінції»).

6. Національна ідентифікація людини є процесом становлення, формування, рефлексії та підтримання політико-культурної визначеності певної нації. Вона містить в собі емоційні і раціональні, поведінкові нормативи, прийняті в даному соціумі. Індивіди будь-якого суспільства причетні до тієї чи іншої етнічної спільноти, “внутрішня правда” якої визначає їхнє ставлення до світу, ідентифікує їх у мовному, культурному, релігійному, сексуальному тощо аспектах, позначається на всьому їхньому житті. Грунтуючись переважно на територіальному принципі та громадянських правах, національна ідентичність закріплюється груповими експектаціями, нормами і цінностями. Основою національної ідентичності є «народна культура» титульного етносу, який формує систему суспільних відносин за подобою свого ймовірного історичного коріння.

7. Національна ідентичність з-поміж усіх інших колективних ідентичностей є найбільш інтеграційною (такою, що чітко “вписує” індивідів в ту чи іншу етнічну спільноту, адже здатна акумулювати в себе, скажімо, родову, релігійну, мовну тощо), а, значить, ідентичністю найвищого рівня порівняно з іншими варіантами ідентичностей – соціальною, етнічною, етнокультурною, культурною тощо; закономірно, що на неї, ніби на своєрідну “матрицю” здатні накладатися інші компоненти, що виокремлюють індивідуальну автентичність [1, 217-221].

8. Закони й імперативи глобальної інтеграції вимагають від України чіткого визначення українського шляху розвитку і стратегічного вибору. На жаль, на п’ятнадцятому році незалежності Україна досі ще не самоокреслилась – для самої себе, а відтак і для світу, - як самостійна держава. На відміну, наприклад, від польської (та, врешті, й інших еліт Східної Європи, різною мірою, але все ж рішуче проєвропейських), українська інтелектуальна еліта в цілому не висловила своєї концепції національної ідентичності України. Замість концепційної європейської стратегії, Україна (точніше – українська еліта) донедавна обрала шлях «багатовекторної» риторики. А якщо європейська перспектива не існує в культурній

ментальності суспільства та його еліт, то й на інституційному рівні не може постати жодної системної стратегії, спрямованої на розширення знання про себе у світі.. Результатом чого стала “м’яка” ізоляція України від об’єднавчого європейського та євроатлантичного процесів.

9. Світовий розвиток залишає Україні все менше часу для того, щоб усвідомити, що повноцінне «включення» в євроінтеграційні процеси не має альтернатив. По мірі того, як Україна буде втягуватися у європейські й світові економічні процеси і розвивати нові технології, вона неминуче буде сприймати властиві Заходу цінності. І, власне, європейська ідентичність України буде гарантією збереження і захисту її власної національної ідентичності.

10. Стратегічно майбутнє Україні в контексті євроінтеграційних процесів буде стимулюватися і визначатися такими чинниками, як: а) збереження її культурного архетипу і статусу в єдності із формуванням нової національно-політичної ідентичності і ментальності; б) всебічною підтримкою освіти, науки, культури; в) здатністю і готовністю України, розв’язуючи свої локальні, національні проблеми, адекватно відподати на виклики глобалізації.

11. Оскільки процес національної самоідентифікації визначається не лише способом буття даного народу, а й свідомими зусиллями суб’єктів історичної дії та інституційних методів виховання, то сьогодні необхідно переосмислити роль держави як суспільного інституту. На зорі новітньої незалежності, внаслідок неоліберального курсу українська держава втратила немало притаманних їй функцій.

12. Глобалістські тенденції у світовій економіці, жорстка конкуренція на міждержавному рівні ставлять перед нацією завдання, які в сьогоdnішньому аморфному стані українська держава вирішити не в змозі, що призведе найближчим часом до глобального відставання, деградації нації. А на тлі посилення сусідів Україна ризикує де-факто втратити суверенітет, залишившись виконувати функції транзитної території повітряного коридору. Українська держава повинна бути не об’єктом євроінтеграційних процесів і глобалізації в цілому, а опорною силою, здатною чинити су-
против економічній чи культурній експансії.

13. Без розробки і послідовної реалізації національної стратегії, орієнтованої на глобальні виклики, переваги й небезпеки, Україна не зможе відстояти своє геостратегічне місце і роль в розвитку сучасної європейської і світової цивілізації. Необхідна кардинальна програма модернізації суспільства, яка б дозволила через 10-15 років говорити про “українське виво” і вивести Україну на новий якісний рівень розвитку.

14. Потрібно провести глибокі системні зміни всередині держави, а не лоскутне реформування якихось окремих сторін, сфер, інститутів то-
ю. Слід прискорювати процес політичного реформування суспільства

разом з прискоренням демократичного процесу всередині країни, з прискоренням формування громадянського суспільства.

Література:

1. Українська політична нація: генеза, стан, перспективи / За ред. В.С.Крисаченка. – К.: НІСД, 2003. – 632 с.

*Кононенко В. П.
(Вінниця, ВДПУ)*

ПОЛІТИЧНА МЕНТАЛЬНІСТЬ УРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Вагомим феноменом життя політичної сфери українського суспільства є вплив на нього ментальних рис, що робить вивчення цього історичного процесу у контексті євроінтеграції актуальною науковою проблемою. Серед найновіших досліджень з даної тематики є праці „Європейські перспективи України – досвід країн Вишеградської групи та Балтії” за ред. В. Довгича, О. Неприцького „Формування європейської ідентичності в українському суспільстві”, А. Прохорова „Євроінтеграція – стратегічний курс України” та ін.

Загальновідомо, що фактів ментальності політичної сфери суспільства є нескінченна множина, тому у даній статті досліджуються тенденції у розвитку політичної ментальності та поглиблюється вивчення вище зазначеного у контексті євроінтеграційних процесів. Менталітет – „пласт людської свідомості, котрий є невідрегульованим, логічно не виявленим, далеко не усвідомленим, прихованим від самих його носіїв”. Якщо за умовним поділом суспільство поділяється на духовну, політичну та соціально-економічну сфери, де політична сфера суспільства визначає шляхом адміністрування значну частину життя двох інших сфер, то менталітет є стереотипом мислення, мови та поведінки, як у політичній, так і в інших сферах суспільства. У свою чергу, ментальні риси є наслідком історичного суспільного розвитку та розвитку природи.

На території сучасної України проходила велика кількість історичних процесів часто відірваних від європейського контексту, і пов'язаних зі Сходом, які визначали ментальні риси політичної сфери українського суспільства. Після відродження власної державності у свідомості українського народу залишився складний набір стереотипів самоусвідомлення, де переплелися наслідки дохристиянського життя давніх слов'ян, впливу візантійської ортодоксальної церковно-культурної традиції, степових народів, католицизму, пропаганди створення „єдиного радянського народу”, захисної реакції плекання національної самобутності, різного розвитку історико-географічних регіонів України.

Вище зазначене свідчить, що на сучасному етапі розвитку політичній сфері українського суспільства притаманні різноманітні та суперечливі

ментальні риси, що характеризуються політичною активністю, одновекторністю, багатовекторністю й аполітичністю. З цього випливає, що широкий спектр ментальних рис та їхня суперечливість є найголовнішою особливістю української політичної ментальності, яка у великій мірі, як вже було відмічено, визначає ставлення українських громадян до євроінтеграційних процесів. На нашу думку, існує три найголовніші особливості ставлення українських громадян до євроінтеграційних процесів, які визначаються ментальністю. Першою особливістю є політична амбівалентність, яка полягає у тому, що українці одночасно хочуть бути в усіх інтеграційних процесах: хочуть вступити до ЄС і не втратити зв'язків з Росією. Так, за опитуванням Центру Разумкова у листопаді 2004 р. 32% респондентів підтримали вступ до ЄС, відмову від членства у НАТО та збереження і розвиток добросусідських відносин з Росією, 17% підтримали вступ до ЄС, добросусідські відносини з Росією та членство у НАТО.

Наступною характерною рисою української громадської думки є те, що надзвичайно велика частина опитаних не визначилася зі своєю позицією стосовно питання: „Чи згодні ви з тим, що Україна має вступити до ЄС чи НАТО?”. У 2001 р. частка громадян України, які не визначилися з цього приводу за дослідженням Інституту соціології НАН України становила 34,4 %, 2002 – 36,1 %, 2002 – 40,1 % і приблизно такою залишається до сьогоднішнього дня. Третьою особливістю ментальності є надзвичайно велика регіональна відмінність у ставленні до євроінтеграційних процесів.

Так, поділ вітчизняних „єврооптимістів” та „євроскептиків” майже не залежить від поділу населення за соціальними групами, рівнем освіти, віковими чи майновими критеріями, а насамперед за регіональними ознаками. Це яскраво спостерігалось під час президентських виборів 2004 р., коли прозахідні громадяни України, які підтримували В. Ющенка та проросійські симпатки В. Януковича різнилися за регіональною приналежністю.

Отже, політична ментальність українського суспільства має великий спектр рис, деякі з них є протилежними. Це спричинює амбівалентність громадської думки, високий відсоток невизначеності щодо євроінтеграції, з огляду на регіональні відмінності в українському суспільстві.

*Кралуєк П.М. – д-р філос. н.
(Національний ун-т “Острозька академія”)*

**ФІЛОСОФСЬКА ДУМКА СХІДНОСЛОВ'ЯНСКИХ НАРОДІВ
ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗКИ ІЗ ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОЮ ФІЛОСОФІЄЮ**
До східнослов'янських народів відносять росіян, українців та білорусів. Щодо самого поділу на східних, західних та південних слов'ян – то, на нашу думку, є відображенням етнічних процесів, які завершилися

в період Нового часу. Якби новочасні історичні події склалися дещо інакше, то не виключено, що на сьогоднішній день ми би мали іншу етнічну картину в слов'янському світі. Наприклад, якби в другій половині XVIII ст. не відбувся розпад Речі Посполитої й, відповідно, Росія не набрала б такої сили, яку вона мала на рубежі XVIII-XIX ст., то, можливо, ми б вели мову про існування трьох близьких етносів – поляків, українців та білорусів. Але, звісно, осмислювати історію з такої позиції немає сенсу. Це може бути предметом зацікавлень хіба що письменників, які прагнуть здивувати публіку чимось незвичним. Отже, ми будемо виходити з доконаного факту, що в період Нового часу склався поділ слов'ян на три великі гілки – східні, західні й південні. Й, відповідно, щодо східних слов'ян, то до їхнього складу входять три вищеназвані народи.

Кожен із цих народів мав свою історичну долю, свої специфічні особливості культури, в т.ч. й філософської. Так, якщо росіяни мали довготривалу державницьку традицію, то цього не було ні в українців, ні тим більше в білорусів. Росіяни в своїх культурних орієнтаціях більше були зосереджені на Схід. Звідси, до речі, різного роду “антизахідні” течії в російській суспільно-філософській думці (т.з. “слов'янофільство”, євразійство). Українцям і білорусам все таки була притаманна більш західницька орієнтація. Хоча перебільшувати це західництво все таки не варто.

При бажанні можна знайти ще чимало моментів, що розділять росіян, українців та білорусів. Наприклад, звернути увагу на етнічно-антропологічну різність цих народів. Так, формування росіян відбувалося переважно в результаті інтеграції не лише слов'янських субетносів, а й субетносів угро-фінських й частково тюркських. У формуванні українців все-таки помітну роль відіграли тюркські елементи. Щодо білорусів, велику роль у його становленні відіграли летто-литовські субетноси. До речі, показово, що одна із етнічних назв білорусів – литвини. Ці етнічно-антропологічні відмінності між східнослов'янськими народами не могли не вплинути на відмінності між ментальністю й культурою росіян, українців та білорусів.

Однак, попри вказані відмінності, між цими народами є й чимало спільного. Ця спільність обумовлена різними факторами: етнічними, культурними, політичними.

По-перше, всі ці народи (хто в більшій мірі, хто в меншій) мають спільне слов'янське коріння. Звідси, до речі, одна із причин подібності їхніх мов, багатьох спільних моментів у плані світосприйняття.

По-друге, всі ці народи мали чимало спільних культурних традицій, передусім пов'язаних із домінуванням на цих землях православної релігії. У цьому сенсі варто відзначити й такий момент, що православ'я сприяло зближенню філософської думки східних слов'ян з філософською думкою інших православних народів, передусім болгар та сербів.

По-третє, ці народи протягом тривалих часів входили до складу одних і тих же політичних організмів. Спочатку слов'янські субетноси, на основі яких постали росіяни, українці, білоруси, входили до складу Київської Русі. Українці й білоруси близько двохсот років жили в складі Речі Посполитої. Й нарешті більша частина представників східнослов'янських народів починаючи з другої половини ХУІІ ст. аж до кінця ХХ ст. перебували в складі Московського царства, яке потім трансформувалося в Російську імперію, а потім – у Радянський Союз.

По-четверте, подібність мов, спільні культурні традиції, перебування в складі одних і тих самих політично-державних організмів приводило до інтенсивного культурного обміну між цими народами, що зближувало; а то й нівелювало їхні культури.

Тому є сенс говорити про певні спільні моменти філософської думки східнослов'янських народів. Хоча, звісно, не треба забувати й про специфіку "своєї" філософії кожного із цих народів.

Загалом можемо говорити, що філософська думка східнослов'янських народів вписується в європейську філософську традицію, яка була започаткована античними греками. Однак її розвиток багато в чому відмінний від розвитку філософської думки країн Західної й Центральної Європи, які знаходилися в сфері впливу католицької, а потім католицької й протестантської церков.

Принаймні, довготривалий час (Х-ХУ ст.) філософська думка східнослов'янських народів живилася давньогрецькою філософією в інтерпретації середньовічних візантійських, а також південнослов'янських (болгарських) авторів.

Після загибелі Візантії (середина ХУ ст.) філософська думка східних слов'ян поступово починає повертати свій погляд на Захід. Можна говорити про певний вплив Відродження та Реформації на суспільно-філософську думку східнослов'янських народів (передусім це стосується українців та білорусів).

Саме західні впливи призвели до формування в Україні професійної філософії, існування якої було визначено функціонуванням Києво-Могилянської академії. Остання мала значення для розвитку філософської думки не лише в Україні, а й у Росії, Білорусії, а також православних південнослов'янських народів. І хоча професійна філософія києво-могилянців була малооригінальною (загалом її можна розглядати як не-схоластичну) все таки вона породила як своє заперечення оригінальні філософські погляди Григорія Сковороди, котрі варто трактувати як своєрідну вершину не лише філософії української, а й східнослов'янської.

Щодо філософської думки ХІХ-ХХ ст східнослов'янських народів, то тут проглядаються дві тенденції, які умовно можна назвати "західницькою" й "патріотичною".

“Західницька” тенденція виражалася в запозиченні ідей, філософських поглядів, які виникли й набули поширення на Заході. При чому запозичення цих ідей часто відбувалося “вирваним” із західноєвропейського культурного контексту й було своєрідною даниною моді, поклонінням перед Заходом. Наприклад, у XIX ст. у Російській імперії були модними німецька класична філософія, соціалістичні ідеї, зокрема марксизм, погляди Ф. Ніцше.

“Патріотична” тенденція, навпаки, заперечувала “поклоніння перед Заходом”. Вона була зорієнтована на творення оригінальних, “незахідних” культурних вартостей. Ця тенденція знайшла вияв у різного роду формах слов’янофільства, євразійства, толстовства, різноманітних “почвеннічеських” теоріях.

Цікаво, що часто одна й друга тенденції досить оригінально перепліталися. Наприклад, західний марксизм у Радянському Союзі набув форми “ленінізму”, котру можна трактувати як своєрідну “почвеннічеську” теорію. А щодо “почвеннічеського” слов’янофільства, то імпульс до його виникнення на східнослов’янському ґрунті прийшов із Заходу, маються на увазі передусім романтизм та слов’янофільство чехів.

І сьогодні суспільно-філософська думка східнослов’янських народів продовжує для себе вирішувати дилему “Захід-Схід”: чи здатися на милість західної (переважно в її американізованому вигляді) західної культури, чи йти “своїм шляхом”, апелюючи до якихось “власних” традицій. При чому вирішення цієї дилеми має не скільки теоретичний, скільки практичний характер.

*Кужільна Л.В. – канд. філол. н.
(Кривий Ріг)*

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ І СВОБОДА ОСОБИСТОСТІ: ЕТНІЧНІ, ПРАВОВІ І МОРАЛЬНІ АСПЕКТИ (на матеріалі творчості поетів-шістдесятників XX ст. в українській літературі)

Проблема передбачає розгляд ряду проблем, які не ставила ні політико-соціологічна, ні історико-філософська, ні літературознавча наука щодо творчості українських поетів-шістдесятників XX ст.

1. Мова – найголовніший організатор духовного життя єдності й розвитку народу. Там, де їй загрожує смерть, настає хворобливий розклад нації, там, де мова гине і помирає народ. Це розуміли великі уми Європи, які в ім’я життя своїх націй відмовилися від латини [2, 57, 58, 66, 69, 71, 72, 92, 104, 108, 109, 119, 120, 149, 151, 201, 248, 349, 751, 770, 562, 563, 725; 1, 23, 161, 202-203, 245, 248-249, 423, 449, 542].

2. Шевченків геній був осіяний діяльністю пробудителів чеського та словацького народів Колара і Шафарика. Від них він сприйняв ... ідею

слов'янського самоствердження, він же спрямував її в русло боротьби за повну національну незалежність і України, й кожної слов'янської нації, за політичну та соціальну рівність людей...

Не маємо ілюзій – Т.Шевченка досі ще не знає Європа настільки, наскільки заслуговує його внесок у європейську літературу і європейську боротьбу за ідеали, означені Французькою революцією та її послідовниками в багатьох країнах. Істинна європейська слава Т.Шевченка – попереду [2, 84, 123, 189, 301, 408, 520, 560, 661, 682, 691, 708; 1, 16, 100, 163, 237, 239, 241, 257, 390].

3. Соціалізм І.Франка, соціалістична ідея, яку не просто сповідував, а вдосконалив Франко, відрізняється від нашої, догматичної ідеї. Якби наш народ пішов дорогою Франкового соціалістичного ідеалу – це було б щасття. Ми можемо сказати людству про людину те, чого інші не можуть казати [2, 23, 141, 170, 187, 238, 290, 317, 319, 560, 632, 707, 709, 728, 766, 768].

4. Твори наших літературних класиків, розстріляне відродження 1920-1930-х р. українська історія, просякла кров'ю боротьби за незалежність, інтелектуальна праця багатьох українців, що мешкали поза межами України, - ось ті сили, що формують сьогодні нашу національну гідність [2, 174, 185, 191, 232, 241, 261, 273, 277, 320, 331, 337, 345, 353, 355, 410, 459, 461, 491, 492-493; 600, 688, 706, 729, 732, 74, 762; 1, 26, 48, 174, 188, 199, 300, 358, 365, 374-381, 427].

5. Хто прагне поставити право особистості понад правом нації, піднімає єдність суті важливістю її складових частин, той за висловом Екзюпері, руйнує собор, щоб поставити рядком камені, з яких той собор побудований [2, 219, 291, 302, 481, 486; 1, 27, 62, 265, 408-416, 525].

6. Шістдесятники глибоко усвідомлюють значення культури в побудові конфедеративної Європи. Культура виховує святе, бога в людині і через приєднання до благодійних діянь дає людині відчуття невмирущості. Обмін здобутками культури – найважливіший обмін між націями, і він має стати гарантом процесу гуманізації всього європейського життя [2, 69, 287, 340, 355-356, 457, 463, 514, 558, 563, 565, 537, 576, 579-582, 596; 604-608; 662, 693-695-715, 746, 765; 1, 37, 39, 58, 66; 180, 91, 103, 114, 20-221; 223, 224, 226-228-235, 372].

7. Україна – європейська держава, і тільки така вона може стати фундаментом особистості, значущості, культурної неповторності українського народу. І тільки будучи частиною Європи, наш народ зможе стати частиною чогось більшого. І тільки будучи непідлеглою частиною Європи, він зможе випромінювати й сприймати творчі енергії загальнолюдського життя і поступу [2, 311, 312, 313, 317, 338, 392, 394, 456, 470, 515, 538, 544, 587-593, 699, 714, 724; 1, 102, 185, 209, 204].

8. Злочини КПРС, зокрема проти українського народу, всесвітньо знані. Це мільйони розстріляних, згноєних по тюрмах та сибірських засланнях, це мільйони вимучених голодом 1932-1933р., це мільйони, зі свідомості яких вийнято рідну мову і християнську мораль. Це мільйони фізично й духовно скалічених, отруєних Чорнобилем і фальшивою вірою в комуністичний рай [2, 347, 356, 435, 526, 529, 541, 542, 568, 570-599, 710, 630, 752; 1, 7, 19-30; 87, 106, 110, 119-122, 150, 158, 162-163, 166, 216-218, 260, 392, 514, 518].

9. Ніхто в Європі не знає, що 1945р. український національний визвольний рух, в лавах якого тоді було 200000 озброєних воїнів, піднявся проти радянсько-більшовицької окупації України, і та боротьба тривала майже вісім років. Європа говорить про революції Дубчека, Валенси, Надя, але не говорить, що її від більшовизму рятували також українці [2, 498, 549, 550-554, 598, 694]. Європейський Союз поступово стає наддержавою [2, 721; 1, 32, 43, 54, 72, 74].

10. Найголовніше, що повинна зробити наступна Всесвітня координаційна рада – це працювати на з'єднання молодих українських сил зі всього світу [2, 513, 608, 633, 727, 728; 1, 126, 304, 489].

Велике Сонце над Великим Лугом

Великий Сон Великої Ріки [1, 436].

11. Від Петра Могили, православного ієрарха, бере початок ідея екуменізму, бо він надав українському православ'ю європейського характеру, засновуючи Академію, де головною мовою викладання була латина. Від Григорія Сковороди, українського філософа, бере початок ідея єдності християнської моралі з мудрістю екзистенціалізму [2, 64; 1, 5-6, 198, 205, 253, 255, 307, 366, 386].

12. Дисидентський рух зароджувався з творчого руху молоді в Києві, а потім у Львові, в аналогічному клубі. Ті люди, які тоді з'явилися в літературі, - і Ліна Костенко, й І. Драч, і М. Вінграновський, і І. Дзюба, - всі вони стали легендою у національно-визвольній боротьбі [2, 701, 711; 1, 8-11, 142-143, 169, 213, 214, 236, 339].

13. Наша демократична аристократичність, надмірна амбіційність, пихата обмеженість, безмежна самозакоханість – ось що було і є нині внутрішнім гальмом нашого національного розвитку [2, 713, 716, 720; 1, 65, 136, 176, 180, 187, 191-192, 193, 267, 282].

Убоге поле, ми з тобою Крези

десь наше зерно - гори золоті [1, 339].

Література:

1. Костенко Л. Вибране. – К.: Дніпро, 1989. – 59 с.

2. Павличко Д. Українська національна ідея. – К.: В-во „Основи”. – 2004. – 771 с.

MARGINALITY IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION

Modern processes of making social relations global are more and more passing all bounds of the notion as national self-consciousness, and namely: such attributes of the nation like the community of territory, language, economics and culture are intensively effaced. The practice of coming into collision of spontaneity of national interests shows the number of over-national tendencies, namely: the deepening of international labor distribution; the forming of world economic financial market; the development of global communication means; the extraordinary mobility; migration and marginalization of enormous masses of people. In this context the contradictory role of marginality in the process of deepening the European self-consciousness has not yet comprehensively studied.

The marginal are becoming the scientific investigation point in the 20-s of the XX-th century. American sociologists (P.Park, P.Makkensy, A.Stounkvist) study the rise of a new type of a personality, a marginal one, (as a result of the fact that some races, nations or peoples left the sociocultural, economic, geopolitical isolation) connected with the tendency of a new type of a personality which is characterized by the transnational mobility and some other features of globalistic behavior. The destiny can doom the marginals to their existence within many cultural zones at the same time and force them to play part of a cosmopolitan or a stranger in such a person is becoming (in comparison with indirect cultural environment that surrounds the person) an individual who has more extensive cultural horizon.

Referring to works of modern scientists (for example, M.Kastells, J.Vallerstane, F.Wabster, P.Samaddara) engaged in marginal problematic one can say that the transition from one sociocultural position to another one is like crises of the former convictions and values for an individual. Marginality comprises both constructive and destructive consequences, for example, the raising of creative activity or apathy (the extreme behavior – suicide). Many things depend on what is the sociocultural and psychologic trends of finding the way out of the marginal situation, namely, rising or falling sociocultural mobility, frustration, depression or creative raising and activity. On the whole, marginality is to be taken to extreme situations, i.e. they are situations that are characterized by exhausting the reserve potential of a human being whose potential was accumulated in the process of onto – and philogenesis. So, a sustainable adaptation at stable sociocultural relations is changing by disadaptation caused through breaking the habitual system of sociocultural relation, the loss of habitual convictions and values, the alteration of criteria of judgments, the break of an old stereotype and some difficulty of its renewing.

These intermediate results let introduce clarity into the notion «marginal syndrome»: the break of some habitual sociocultural relations; sociocultural «isolation» (the life on the edge of cultures): pluralism of ethno cultural self-consciousness; the preference of deviant forms of sociocultural adaptation; overstepping the limits of one's own discourse; the receptivity to innovations.

Thus, the marginality factor (in the line of other significant factors: economic, political, technological, etc.) stipulates the progressive-acting alteration of self-consciousness; from self-consciousness inherent in tribes, through self-consciousness that is characteristic for peoples and nations, to planetar self-consciousness which is a self-consciousness of mankind. The deepening of European self-consciousness is just a moment in the context of all-world history. At the current investigation this idea is the main one.

Literature:

1. Park R.E. Human migration and the marginal man // American Journal of Sociology. – Chicago, 1928. – Vol. 33, № 6. – P. 881-893.
2. Samaddara R. The Marginal Nation: Transborger Migration from Bangladesh to West Bengal. Gebundene Ausgabe. – 1999.
3. Kastells M. Information age: economics, society and culture: Translation from English under scientific publishing O.E.Shkaratan. – M.: SU HSE, 2000. – 608p.

*Кулагіна Ганна – канд. філос. н.
(Київ, ІФ НАНУ)*

РЕЛІГІЙНА СВОБОДА ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ СТРУКТУРИ ІДЕНТИЧНОСТІ

Релігійна свобода завжди представлена свободою вибору релігії, свободою реалізації релігійного культу і виявляється через два свої аспекти. Перший з них стосується особистості, проблем її самовизначення, самореалізації у смисловому полі певної релігії і розкривається через поняття «свобода віросповідання». Другий стосується соціальних, правових можливостей функціонування церкви, релігійних об'єднань, спільнот віруючих і окреслюється поняттям «свобода церкви». Свобода церкви як різновид релігійної свободи має своїми структурними компонентами свободу створення релігійних об'єднань, груп, свободу церковних організацій і управління, свободу господарчої, фінансової діяльності і передбачає повну рівність у правовому відношенні всіх релігійних спільнот.

Можна казати про трансформацію структури ідентичності за сучасних умов релігійного життя. Відбувається зміна ієрархії рівнів у структурі соціальної ідентичності, а саме – підвищується значущість групових ідентичностей (у т.ч. – релігійної й етнічної) порівняно з особистісною. Це знаходить відображення також у тому, що членство у релігійній групі інколи постає важливою категорією етнічної ідентичності.

Падінню потенціалу “Я” сприяє аномія, непевність, хаос у суспільстві. Велика кількість слабких і невпевнених у собі “Я” починають шукати сильне “ми”. Це обумовлено тим, що у кризових суспільних періодах у пошуках стабільності особистість бажає точніше визначити соціальні і психологічні критерії свого існування. Вона виходить за межі свого “Я” завдяки ототожненню себе з певною спільнотою або групою. Завдяки розширенню індивідуальних меж у новій ідентичності особистість очікує заспокоєння і стабільності. У випадку, коли суспільство виявляється безсилим, впевненості людині надає національна (етнічна) або релігійна група. Остання може використовувати національну ідею у своїй ідеології.

Спробуємо порівняти механізми формування та функціонування релігійності та етнічної ідентичностей, пов'язавши їх з поняттям самосвідомості. Під самосвідомістю будемо розуміти здатність безпосередньо самовідображати себе, рефлексувати над своїми можливостями⁴. Самосвідомість є важливим фактором становлення особистості, її розвитку, самовдосконалення. Це складна інтегративна властивість психічної діяльності людини, що забезпечує усвідомлення своїх схильностей, вибір діяльності, формування індивідуального стилю життя, наближення до своєї сутності. Об'єктом самосвідомості виступає власне особистість у її життєвому світі – така, що одночасно пізнає, оцінює і яку пізнають, оцінюють інші. Структуру самосвідомості складають самопізнання, емоційно-ціннісне ставлення до себе і дієво-вольова сфера як саморегуляція. Центральним у структурі самосвідомості постає самооцінка.

Релігійність також розглядають як ціннісно-життєву орієнтацію, суб'єктивну якість свідомості індивіда, його внутрішню здатність до реалізації релігійних установок.

Визначаючи етнічну самосвідомість, або етнічність, наголошують на таких її компонентах, як: усвідомлення приналежності до свого народу, усвідомлення інтересів свого народу, уявлень про його культуру, мову, територію. Останній компонент присутній практично у всіх дефініціях етнічної самосвідомості. Значна частина етносоціальних уявлень, що поділяють члени певної етнічної групи – це результат осмислення спільної історії, культури, традицій, місцепоходження і державності. Етносоціальні уявлення відображають сукупність думок, переконань, вірувань, ідей, виявляються у міфах, легендах, історичних оповіданнях, а також у побутових формах мислення. Спільне знання об'єднує членів групи.

Важливим репрезентантом етносоціальних знань постає релігія. Релігійні уявлення разом з етнічними відносять до типу групових (колективних) уявлень. Від індивідуальних вони відрізняються універсальністю, стійкістю, спадковістю і примусовим характером впливу на індивіда. Можна стверджувати, що внаслідок вивчення релігійних уявлень психологія релігії перетворюється на антропологію релігійної куль-

тури. При цьому дослідникові відкривається широка перспектива вивчення етноконфесійності певного народу в результаті виконання релігією етноформуючої функції як однієї із своїх суспільних функцій.

Лантух А.П. – к. ф. н.,

Мирошниченко М.С.

(Харків, Харківський медун-т)

РЕЛІГІЙНИЙ МОДЕРНІЗМ У ПРОБЛЕМНОМУ ПОЛІ СУЧАСНОСТІ

Релігійний модернізм – це процес пристосування релігії до сучасних умов. Особливо інтенсивно модернізм здійснюється в галузі богословських вчень (теологічний модернізм). Модерністські налаштовані релігійні кола вважають, що традиційна віра вже себе зжила. Сформовані уявлення про Бога як про диво творця і рятівника вже не задовольняє сучасну свідомість, що орієнтується на науку і гуманізм. З названої обставини випливає прагнення орієнтувати релігію і теологію на актуальні питання сучасності, використовувати науку і загально-гуманістичні цінності в інтересах теології, вивести останню на нові рубежі. Прихильники модернізму виступають за активний діалог і співробітництво релігії і науки, релігії зі світською культурою, релігійними організаціями з нерелігійними в галузі рішення глобальних проблем цивілізації.

Ще в недалекому минулому відомий католицький теолог П.Тейяр де Шарден висловив думку про необхідність «перекладу на мову нашого часу» традиційного християнства як «християнства Хрещення, Хреста й Євхаристії». Висунута ним програма створення нового богослов'я ґрунтувалася на синтезі основних християнських ідей з ідеями гуманізму й еволюціонізму. Активне прагнення до відновлення релігійних принципів з опором на науку і сучасний гуманізм простежується в середовищі богословів різних конфесій - християнських, мусульманських і ін.

Вищою формою прояву релігійного модернізму є «*постмодернізм*». Постмодернізм у релігії знайшов своє вираження в сектах, котрі виникли на основі радянського і пострадянського «компосту». Звертання до сект пов'язано з кризою традиційних релігійних течій. В умовах останнього, секти нібито пропагують новий рівень знань. Звідси унікальність їх полягає в тім, що з'явилися вони в урбанізованому соціальному просторі з високорозвиненою інфраструктурою культурного й освітнього порядку. Звідси соціальний склад цих неосект характеризується високим освітнім рівнем. Це в основному фахівці вищої і середньої ланки, тобто еліта нашого суспільства, яких перебудовчі процеси виштовхнули зі звичних норм їхнього буття, і які намагаються за допомогою їх вирішити багато своїх проблем. Тому для них характерна активна професійна орієнтація. Вони намагаються релігійно осмислити і «освятити» діяльність людини

як фахівця. Звідси, саме професійні знання, спеціальність є областю інтенсивної сектантської самосвідомості і самовизначення. Це сприяє тому, що новітнє сектантство генерується за професійних ознаках. Тому неосеканти створюються серед фізиків, медиків, істориків, літераторів, що намагаються інтерпретувати галузь своїх пошуків, свої наукові інтереси за допомогою релігії. При цьому виявляється, як уже відзначалося, еклектика, котра при цьому знаходить своє вираження в догматі віри, що складається з професійних розпоряджень і заборон, котрі включають набір спеціальних понять і тлумачень у релігійному дусі. Так, наприклад, у медиків виник рух «болесвятства», що пов'язаний із прагненням не просто полегшити страждання, але і вилікувати хворого, а також, одночасно, «узяти на себе» його біль, «співчувати» йому особисто. А у фізиків особливо значення набувають чисто специфічні категорії, такі як «світло», «енергія». Інтерпретацію їх вони знаходять у трактатах батьків церкви, намагаючись з'єднати останні з досягненнями своєї науки. Філологи ж узагалі намагаються створити культ «Слова», що виявляється в «граматиці промислу», «божественному інтелекті». А історики разом з літераторами екстраполюють в історичне минуле, намагаючись довести «богоносність», «богообраність» свого народу. Усе це свідчить про те, що всі неосеканти об'єднані одним стрижневим моментом - це інтерес до «таємниці». У підтвердженні останнього виступають ряд працівників ряду НДІ й академічних вузів. А це веде до окультизму, таємноведенню, що є небезпекою відриву від «великої науки», мистецтва, політики. Таким чином, вони виявляються в повному розумінні «на краю» суспільства, що заважає інтеграційним процесам суспільства.

*Леа Катерина
(Харьков, НАУ «ХАИ»)*

КЛАССИФИКАЦИЯ ПРОЦЕССОВ ЕВРОИНТЕГРАЦИИ В КУЛЬТУРЕ: АКСИОСЕМАНТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Актуальность. В настоящее время ведется острая полемика по поводу различных аспектов проблемы интеграционных процессов в культуре, актуальность которой придают процессы, происходящие в Европейском сообществе.

Цель. Классификация процессов евроинтеграции в культуре по уровням смысло-ценностной шкалы сознания.

1. Для определения уровней общественного сознания, воспользуемся аналогией и уподобим национальную (этническую) общность человеку, так как именно такие общности являются единицами процесса межкультурной интеграции в Европе.

2. В соответствии со смысловой вертикалью сознания личности, предложенной Б.С. Братусем, согласно которой именно отношение к дру-

гому человеку выступает психологическим критерием смыслового развития и возрастания личности как орудия формирования отношений к родовой сущности человека, выделяются четыре уровня сознания: эгоцентрический, группоцентрический, просоциальный (или гуманистический) и духовный (или эсхатологический).

3. Для человека (а по принятой нами аналогии — для нации) на эгоцентрическом уровне характерно отношение к себе здесь как к единице, самооценности, а отношение к другим сугубо потребительское, прагматичное. Отсюда следует, что все проявления национализма, страх потери собственного культурного лица, грубые (использующие силовые экономические, политические рычаги) претензии на лидерство (Европейского союза в целом или отдельных его государств) свидетельствуют о преобладающем эгоцентрическом типе в рамках нации (этноса).

4. Группоцентрический уровень характеризуется идентификацией себя с какой либо группой, и отношение к другим зависит от того, входят ли эти другие в его группу или нет. В масштабах нации это: Западная, Центральная, Восточная Европы с соответствующими выкрикиваниями об эксклюзивной значимости именно этого региона. Также это процессы усиление культурного регионализма и рост многообразия культурных стратегий, увеличение числа "моделей" организации культуры: противостояние "севера и юга" англо-германско-скандинавского блока и романоязычных стран, проекты интеграции вокруг "франко-германской" оси или интеграции "среднеземноморской культуры".

5. Просоциальный (гуманистический) уровень характеризуются внутренней смысловой устремленностью человека на создание таких результатов (продуктов труда, деятельности, общения, познания), которые принесут равное благо другим, даже лично ему незнакомым, "чужим", "дальним" людям, обществу, человечеству в целом. По сути, только с этого уровня можно говорить о нравственности.

На этот уровень можно поместить процессы, получившие название "материализации пространства культуры": создание единых, общеевропейских библиотечных, архивных, музейных фондов, создание унифицированных общеевропейских учебников по истории, географии, литературе и искусству, пособий по естественнонаучным предметам. Это открывает широкие возможности для интеграции национального и европейского сознания, расширяется система ценностей, осваиваемых юными европейцами.

6. Духовный (эсхатологический) уровень, на котором определяют субъективные отношения человека с беспредельным, устанавливается его личная религия, т.е. отношение к конечным вопросам и смыслам жизни. Другой человек приобретает не только гуманистическую, разумную, общечеловеческую, но и особую, сакральную, божественную ценность.

Очевидно, что этот уровень сознания еще долго будет пуст, так как (как и предыдущий) предполагает отсутствие конфликтов и столкновений под красиво звучащими "культурными" лозунгами, которые чаще всего используются для прикрытия экономико-политических амбиций.

*Лещенко Л. Ю. – канд. істор. н.
(Київ)*

ПРОБЛЕМА РЕГІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УКРАЇНІ

Динамізм, нестабільність і невизначеність сучасного світу більшістю дослідників відносяться до числа факторів, що впливають на регіональну ідентичність. Саме цим обумовлене центральне положення останньої в мінливій соціокультурній реальності. Її підтримання потребує постійної самоідентифікації, що, в свою чергу, вимагає посилення первинної ідентичності, тобто тих стійких елементів і культурних моделей, які визначаються як традиціоналістські. Це справджується за умови, що культурні, релігійні, історичні цінності, національні особливості і традиції зберігають актуальність як для світу в цілому, так і для кожного окремого індивіда.

Вступ України до різних євроструктур і подальший розвиток інтеграційних процесів не тільки актуалізують питання про національну і культурну ідентичність в аспекті його теоретичної розробки, а й проєціюють його у практичну площину. Скептики постійно наголошують на загрозі втрати цієї ідентичності в процесі євроінтеграції. В Україні по мірі її інтеграційного просування подібні заяви можуть набути більшого суспільного резонансу. А з огляду на молодість нашої держави порівняно з іншими членами Євросоюзу проблема збереження національно-культурної ідентичності може перетворитись на вагомий аргумент у заявах як внутрішніх, так і зовнішніх супротивників євроінтеграції. Тому необхідно звернутись до європейського досвіду, який дає підстави стверджувати, що навіть чисельно невеликі нації в процесі євроінтеграції не розчинились у загальноєвропейській спільноті, а, навпаки, культурно збагатились і збагачують інші нації.

Національна мова є основою і потужним фактором національної культурної ідентичності. Функціонування Європейського Союзу та його подальший розвиток ні в якому разі не означає ігнорування національних мов і культур. Маастріхтський договір містить положення про те, що європейське співтовариство зобов'язане сприяти розквіту культур держав, які є його членами, з повагою ставитись до національної і регіональної ідентичності. При цьому наголошується на спільності європейської культурної спадщини. Це, в свою чергу, потребує розробки культурної політики стосовно розвитку і функціонування національних мов. До основних напрямів її реалізації належить участь у діяльності

різних міжнародних громадських і культурних організацій з метою пропаганди національної мови. Це надзвичайно важливо, оскільки підкреслює унікальність і неповторність кожної мовно-культурної моделі.

Геокультурний ландшафт України представлений різними історично-культурними ареалами (Слобожанщина, Галичина, Північна Буковина, Закарпаття, Крим), мовна, етнічна та конфесійна ідентичність яких не підкріплена чіткою територіальною локалізацією. В цих регіонах ставлення до національних традицій є неоднозначним, вони характеризуються різною мірою національної свідомості. Все це актуалізує для України і проблему регіональної ідентичності.

Подвійна ідентичність, обумовлена мовною біполярністю, є постійним джерелом напруження в Україні. Неспівпадіння етнічної належності з мовною самоідентифікацією є серйозною етнополітичною проблемою. Мова перетворюється на значно більш сильний ідентифікатор, ніж етнос як такий.

Подвійна ідентичність українського суспільства може призвести до заперечення національних цінностей, спричинити культивування презирливого ставлення до всього національного в окремих регіонах України. Звідси випливає необхідність формування власної концепції регіональної ідентичності на основі загальноєвропейських правил і демократичних норм, адаптованих до українських суспільних реалій, і розробки дієвого правового механізму для забезпечення їх практичної реалізації.

*Лозниця С. А. – канд. філос. н.
(Київ, Ін-т філософії)*

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИБІР УКРАЇНИ ТА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ

Обґрунтування європейського вибору України потребує з одного боку детального вивчення ментальних та культурних особливостей спільнот, які позначають поняттям “європейськість”. З іншого боку, зважаючи на складне становище нашої держави, породжене культурно-історичною спадщиною, зокрема, тривалою політикою національної та культурної уніфікації стосовно України, нагальним постає звернення до поняття національної ідентичності.

Поняття “Європа” в соціокультурному аспекті, як відомо, ґрунтується на таких концептах як Античність, Середньовіччя, Просвітництво, Новий та Новітній час. Найістотніша парадигма європейської культури була закладена християнізованим платонізмом, згідно з якою становище людини з’ясовується через виявлення її місця у площині “людина-Бог”, що була домінуючою упродовж таких історичних періодів як Античність та Середньовіччя. Згідно з цією традицією земний світ недосконалий, “юдоль печалі” і лише надчуттєвий світ (Платон) чи Царство Небесне

(християнство) є абсолютною досконалістю, межею до якої повинна прагнути людина у цьому земному житті.

Принципово інший погляд на життя та призначення людини привносить Просвітництво, проголошуючи ідею суспільного виховання і виокремлюючи фактори розвитку — спадковість, середовище, виховання. Заміна “сакральної” суспільності на суспільність світську суттєвим чином позначилась на концепції людини та суспільства і була однією із причин появи “розчаклованої” культури Заходу.

Наступна суттєва домінанта європейської культури пов'язана з критикою культури та з'ясуванням становища людини у десакралізованому світі. Якщо середньовічна людина вбачала у природі витвір Бога, дослідження якого є справою гріховною, то у Новий час природа стає винятково об'єктом підпорядкування та використання. Раціоналізація міжлюдських стосунків, що була закладена ще у добу Просвітництва з експериментальним дослідженням природи в епоху Нового часу стала потужною силою, що спрямовувала філософську думку. Прикметні ознаки критики культури подаються у ревізії християнської традиції, здійсненої насамперед Фрідріхом Ніцше, яка полягає у його “переоцінці цінностей”, тобто заміні всього того, що до цих пір вважалося мірилом істинного і цінного. Зміна вектору сприйняття людиною світу з небесного до земного та проголошення Ніцше фундаментальною настановою всього суцього волю до влади суттєвим чином позначилося на подальших концепціях. Воля до влади як основоположний принцип набув принципово нового значення у маніпуляційних технологіях, зокрема у практиці тоталітарних систем.

XX століття — епоха нечуваних раніше тоталітарних режимів і політичних “чисток” з новою силою поставила питання про національну консолідацію та толерантність. Тому важливим постає визначення таких понять як “нація”, “національна ідентичність” та відокремлення їх від фальсифікацій та спекуляцій. Звертаючись до цих понять ми побачимо, що чимало дослідників пов'язують процес самоусвідомлення нації з появою національної держави: “Розвиток національної самосвідомості в Західній Європі настільки тісно пов'язано з розвитком держави, що цей процес просто розглядають як виникнення національної держави” [1, 80].

Зауважимо, що модель західної національної держави передбачає, що територія, політична структура, етнічність, мова й культура мають бути одним цілим. Звернувшись до історії ми побачимо, що більшість сучасних націй не лише стали наслідком природного розвитку, але також свідомо формувалися інтелектуалами та політиками. Так, скажімо, якщо лідери вже існуючих націй могли ґрунтуватися на національно-політичних структурах та розвинутих національних мовах та культурах, то завдання лідерів нових націй, полягало у розробці єдиного письма, створенні літе-

ратури і, водночас, переконуванні людей у тому, що вони належать до однієї нації [Див.: 1, 82-83].

Спроба окремих політичних лідерів розколоти суспільство України на нещодавніх президентських виборах підтверджує необхідність та нагальність консолідації нашого суспільства у формуванні єдиної національної ідентичності.

Література:

1. Когут З. Коріння ідентичності: студії з ранньомодерної та модерної історії України / Пер. з англ. – К.: Критика, 2004. – 352 с.

*Луценко О.А. – канд. філос. н.
(Суми, СДПУ)*

ГЕНДЕРНА ОСВІТА ЯК СКЛАДОВА СУЧАСНОГО ДЕМОКРАТИЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ

Як відомо, Україна прагне стати повноправною частиною європейської спільноти, наблизившись до останньої за основними соціально-економічними показниками та стандартами життя. Але демократичний розвиток європейських країн другої половини ХХ сторіччя невіддільний від суттєвих перетворень у гендерній свідомості та гендерних відносинах їхніх громадян. Після проголошення незалежності Україна обрала орієнтиром свого розвитку демократичне суспільство, яке означає рівні можливості для всіх громадян незалежно від соціального стану, етнічного походження, статі. Одним із принципів існування сучасного демократичного громадянського суспільства є формування суспільства гендерної рівності.

Гендерна рівність трактується як рівний соціальний стан, незалежність, відповідальність й участь обох статей у всіх сферах суспільного й приватного життя. Центральною ідеєю гендерної рівності є ідея рівної всеосяжної участі жінок і чоловіків у житті суспільства.

При розробці ООН щорічного Звіту про людський розвиток в країні одним з найважливіших критеріїв, який приймається до розгляду, є **Ступінь Гендерного розвитку (СГР)**. Це складний коефіцієнт, який включає три перемінні, що відбивають участь жінок в прийнятті політичних рішень, їх професійні можливості та рівень заробітної платні. В середині 90-х рр. СГР в Україні дорівнював 0,36, а в перші роки третього тисячоліття 0,411 і наша країна посідала 65 місце серед 78 країн, для яких він розраховувався.

Отже, Україна перебуває тільки на початку формування гендерної демократії і творення нової суспільної і політико-державної системи, в якій чоловіки і жінки розглядаються як рівні суб'єкти.

Українські гендерологи стверджують, що стереотипи масової свідомості сьогодні стають одним із найпотужніших чинників, що заважають

формуванню в Україні суспільства гендерної рівності. Суттєвим чинником, спрямованим на переборення гендерних стереотипів, виступає гендерна просвіта і освіта. Знищення всіх форм дискримінації людини, дискримінації чоловіків та жінок на основі розроблених гендерних стратегій розвитку освіти є однією з умов реалізації прав людини та створення правової демократичної держави на теренах України.

Саме з огляду на це технології та методи навчання з урахуванням гендерного компонента набувають особливої цінності. За останні роки в Європейському Союзі політика гендерної рівності як в суспільстві в цілому, так і в сфері освіти стала одним з пріоритетних напрямків діяльності, про що свідчить, наприклад, створення в 1996 р. міжнародної мережі гендерних досліджень при Гендерному інституті Лондонської школи економіки [1, 33]. Вважається, що суспільство не може бути в повній мірі демократичним, якщо воно зберігає в собі які-небудь форми дискримінації, включаючи гендерну. Окрім ідеологічних чинників Gender Studies базуються на таких дуже важливих принципах методології як 1) триангуляція (одночасне поєднання декількох методичних стратегій) та 2) колаборативне навчання як партнерське, співпраця. Пильну увагу до даної проблеми підтверджують і науково-практичні конференції, присвячені гендерній рівності в сфері вищої освіти, що регулярно з 1998 р. проводяться в Європі.

На нашу думку, впровадження гендерної концепції в освіту України буде максимально сприяти формуванню педагогічної парадигми, яка ґрунтується на ідеології рівноправ'я, а це, в свою чергу, сприятиме здійсненню особистісного (індивідуального) підходу в навчанні й вихованні дітей, підсилить потенціал педагогічної взаємодії, створить більш сприятливу ситуацію як для педагогів, так і для вихованців.

Розвиток гендерної освіти є невід'ємним компонентом побудови демократичного, толерантного суспільства, і деякі досягнення у цій сфері ми вже маємо. Саме суспільство стає гендерно-чутливим і приходить до розуміння гендерних проблем та необхідності їх вирішення. Момент реформування системи вищої освіти слід використати для впровадження гендерної проблематики на національному та регіональному рівнях.

Література:

1. Ярская – Смирнова Елена. Возникновение и развитие гендерных исследований в США и Западной Европе // Введение в гендерные исследования. Ч.1: Учебное пособие / Под ред. И.А.Жеребкиной – Харьков: ХЦГИ, 2001; СПб.: Алетейя, 2001. – С.17-48.

2. Gender Studies & Women's Studies. Directory. Resources in the Countries of Central & Eastern Europe, the former Soviet Union & Mongolia. 1999 Open Society Institute. All rights reserved. June 1999, Budapest. 248 p.

ЕВРАЗИЙСТВО В КОНТЕКСТЕ ЕВРОИНТЕГРАЦИИ

Основы идеологии евразийства, отцы-основатели идеологии: Савицкий, Трубецкой, Алексеев, Флоровский, Карсавин. Идеократия есть основная парадигма евразийской теории государства. Евразийство критикует либеральную теорию государства, либеральное право и либеральную экономику. Последним евразийцем был Лев Гумилев. Сосредоточенность исторического взгляда Гумилева на степных, кочевнических народах. Ось истории по Гумилеву проходит через пространство евразийских степей, критика европейского культуртрегерского высокомерия. Становление евразийской империи в общем поле евразийской философии. Немыслимые духовные и культурные свободы которые получают народы в свете евразийской идеи. Идеалистичность и практичность евразийской идеологии должны гармонично сочетаться. Права человека и права народов в оптике евразийской идеологии.

Неоевразийство есть авангардное и новаторское учение. Оно продолжает интуиции первых евразийцев и дополняет их идеи традиционалистской философской школой Рене Генона, Юлиуса Эвола, а так же новой левой философской критикой: Делез, Дебор, Бодрийар, Фуко. Украина в контексте неоевразийских теорий. Верность традиции предков есть основной мотив в мировоззрении евразийцев. Критика американской культурной и военной экспансии неоевразийцами. США как строители однополярного мира, как претенденты на мировое господство. Засилье американской либерально-рыночной парадигмы в экономиках различных стран. Необходимость в альтернативе.

Евроинтеграция есть часть общей евразийской идеологии. Геополитические константы и парадигмы интеграционных процессов. Ось Париж-Берлин-Москва, как главное направление геополитической стратегии. Место Киева в евразийской концепции. Роль восточноевропейских государств как буферных зон и санитарных кордонов в отношениях с экономически развитыми странами западной и центральной Европы. Современная польско-прибалтийская политическая стратегия является негативным вектором в деле евразийских интеграционных процессах. Смещение вектора от евро-континентализма к евро-атлантизму. Евразийство настаивает на евро-континентальной геополитической стратегии. Современные Польша и страны Балтии являются проводниками проамериканской евроатлантистской стратегии, направленной на то, что бы дестабилизировать европейскую интеграционную политику и не дать включить в нее большие пространства, которые занимает Россия. Украина занимает двойственную позицию в этом геополитическом рельефе. Западная Ук-

раина тяготеє к безоглядній євроінтеграції, юго-східна Україна тяготеє к компліментарним відносинам з Росією.

Роль православної церкви в євразійських теоріях. Євразійство настає на компліментарних відносинах з ісламським світом. Негативні відносини євразійців к світовому тероризму, від особи якого виступають ніби ісламські фундаменталісти, насправді являються модерністськими девіаціями ісламу (вахабізм, сулафізм). Гра терористів на руку атлантистським стратегам. Відношення православної і католицької церкви. Недопустимість місіонерської експансії західних християнських версій на традиційні простори православної єкумени. Недопустимість релігійних конфліктів є основним напрямком євразійської релігійної політики.

Хід історії як поступового руху від традиційного суспільства (премодерн) к сучасному суспільству (модерн) к постсучасному суспільству (постмодерн). Осмислення людини і його свобод в цих трьох різних етапах історичного процесу. Бого-людина традиції, індивідуум модерну і симулятивний імідж постмодерну. Євразійство – є вектор повернення к традиційній антропології. Філософські, богословські, моральні, етнічні аспекти осмислення людини в євразійській філософській проблематиці.

Євразійство є більш фундаментальний і масштабний синтез континентальних інтеграційних процесів, здатний протистояти однопольним глобалістським процесам в області яких стоять транснаціональні корпорації і фінансові еліти Заходу.

Медвідь Ф.М. – канд. філос. н.

Коваленко Л.М.

(Ірпін, Нац. акад. ДПС України)

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ТА ДОТРИМАННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ЯК ВАЖЛИВІ ПЕРЕДУМОВИ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄС

Утвердження прав людини, забезпечення гідних умов її життя, честі і гідності виступають як мета сучасного розвитку суспільства. Ідеї гуманізму, пріоритети загально людських цінностей знаходять своє відображення в діяльності сучасних держав, найбільш розвинених країн світу, міжнародних організацій, що характеризуються як демократичні, соціально орієнтовні і правові.

Обов'язковою передумовою серйозного розгляду питання про перспективи європейської інтеграції України є виконання нею вимог, що ставляться документами Євросоюзу до потенційних кандидатів на членство в цьому інтеграційному об'єднанні. Поряд з вимогами економічного та соціального характеру надзвичайно важливим є виконання критеріїв пра-

вового характеру. Зокрема, Україна має бути визнана європейськими структурами як держава, в якій існує верховенство права, міцна плюралістична демократія, реалізуються права та основні свободи людини [1, 54]. З цього слідує, що процес реалізації прав і свобод людини є відбиттям і втіленням засад верховенства права, ефективності закону та розвитку національної демократії. А це в свою чергу, є обов'язковою умовою, без якої ці всі поняття нічого не варті. В цьому вбачається взаємозв'язок проголошених ціннісних орієнтирів на захист прав, свобод та інтересів людини і процесу ефективного законодавчого регулювання суспільних відносин.

Такий напрям, як відомо, забезпечить послідовне втілення в життя прав людини та нормальне функціонування демократичних інститутів, розвиток механізмів реалізації прав людини та зміцнення демократичних засад суспільства. В преамбулі Європейської конвенції прав людини 1950 року (далі – ЄКПЛ) однозначно вказується на забезпечення верховенства права в демократичному суспільстві, а сама ідея верховенства є провідною у забезпеченні основоположних засад захисту прав і свобод людини.

Основну відповідальність за забезпечення верховенства права через реалізацію прав людини європейське право покладає на національні держави. Саме національне законодавство та судова система має гарантувати ці права. Міжнародний механізм відіграє лише субсидіарну роль, виправляючи окремі помилки держав та вчасно вказуючи їм на необхідність більш ретельного застосування міжнародних положень. Таким чином, реалізуючи норми національного законодавства, фактичні зусилля одночасно спрямовані на зміцнення демократії, верховенства права та, зрештою, виконання зобов'язань, взятих за міжнародно-правовими документами, зокрема, згаданою вже, і Європейською конвенцією. І навпаки, якщо держава дозволяє нехтувати своїми власними законами, не забезпечує ефективного правозастосування на національному рівні – вона неминуче порушуватиме свої міжнародні зобов'язання та підірватиме політичну довіру до себе з боку партнерів, зокрема – європейських.

Відповідно до такого підходу, всі деталі, подробиці того, як користуватися індивідуальними правами, як їх захищати, визначаються на національному рівні, а ЄКПЛ лише вимагає суворого дотримання національного законодавства, що ґрунтується на основоположних принципах, загальновизнаних у Європі та підтверджених у Конвенції. До них належать такі вимоги, як: ніхто не може бути позбавлений волі інакше, як на підставі закону; ніхто не може бути засуджений інакше, як на підставі закону та уповноваженими на те органами; ніхто не може бути позбавлений власності інакше, як на підставі закону тощо. Забороняється обмежувати інакше, як на підставі закону свободу самовираження, свободу мирних збо-

рів та асоціацій. При цьому йдеться про національний, внутрішньодержавний закон.

Отже, реалізація прав людини, визнаних європейським правом, полягає передусім у дотриманні національного законодавства, приведеного у відповідність з його вимогами. Лише послідовне та беззастережне дотримання такого законодавства здатне забезпечити верховенство права в демократичному суспільстві.

Важливим аспектом проблеми виявляються юридико-технічні параметри національного законодавства, в тому числі – про права людини. Найбільшою небезпекою тут є абстрактність, незрозуміла фразеологія, заплутана, зайва теоретичність, відсутність механізмів реалізації, чим, на жаль, і досі страждають чимало актів українського законодавства. Порушення спеціальних юридичних вимог при законотворчому процесі призводить лише до формального закріплення прав людини, які на практиці абсолютно відірвані від реальності.

Відповідно до ЄКПЛ, недостатньо самого лише утримання з боку державної влади від дій, що прямо порушують права людини. Держави повинні вживати постійні зусилля й здійснювати всі необхідні заходи позитивного характеру для матеріального і процесуального забезпечення прав людини.

Таким чином, необхідною умовою для подальшого поступу в інтеграції України до Європейського Союзу є дедалі повніший та більш послідовний захист прав людини, розвиток та удосконалення їхньої системи, виходячи з названих засад. Це, у свою чергу, сприятиме забезпеченню набуття нашою державною ознак плюралістичної демократії та розвитку в ній верховенства права.

Література:

1. Медвідь Ф.М. Національно-державні інтереси та геополітичні пріоритети України в контексті глобалізації та євроінтеграції // Вісник КНУ ім. Т. Шевченка. Філософ. Політологія. – 2004. - №70-72. – С.52-54.

*Мельник М.Т. – асп.
(Київ)*

УКРАЇНСЬКА МОДА В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Основною проблемою культурної інтеграції України в Європу виступає так звана „вестернізація”, тобто поширення західних стандартів життя, що може призвести до втрати українцями своєї національної ідентичності. Радянська ідеологія недооцінювала і навіть засуджувала моду, насаджувала традиції як єдине джерело художньої творчості в моделюванні костюма. Це призвело до „шароварщини”, нешанобливого ставлення до традиційного українського вбрання та заздрісного погляду на західну моду. Сучасна мода як соціокультурний феномен, характеризується космо-

політичністю, яка виявляється в тенденції до розмивання національних ознак у руслі масової культури і створення універсального стилю. Проте, при запозиченні та перехрещенні різних культурних елементів, жоден народ не засвоює механічно чужого, а завжди творчо видозмінює, пристосовує та переробляє це чуже. В кожному культурному регіоні, мода має свої особливості – створюється „власна” версія світових тенденцій. Так, якщо у Японії, поряд з традиційними кімоно, жінки одягають ділові костюми та інший сучасний одяг, а в Індії світові модні тенденції визначають кольорове вирішення та оздоблення традиційного сарі, то в Україні найбільшого поширення набувають речі, в яких відчувуються український колорит і стиль.

Інтеграційні процеси проявляються по-різному на рівні „елітарної” та „масової” культури і розвиток української моди це яскраво ілюструє.

За останні роки в Україні з’явилася національна мода, яка розвивається досить швидкими темпами. Восени 2005 року пройшли сімнадцять „Сезони моди”, які вперше були міжнародними і висвітлювалися на міжнародному телеканалі „ftv” та в міжнародних модних каталогах „Collezione”. Це свідчить про те, що Україна йде шляхом інтеграції в світову систему моди. Більшість відомих українських дизайнерів, продукція яких відповідає основним тенденціям світової моди і не поступається за якістю продукції іноземних конкурентів, світові тенденції збагачують на вітчизняному ґрунті використанням національних традиційних компонентів (тканин, пропорцій, варіантів орнаментально-колеристичного вирішення і т. ін.). Але це рівень „елітарної” моди. Обсяги виробництва продукції цих дизайнерів незначні і можуть задовольнити лише невелику групу клієнтів. До того ж виробництво напівкустарного типу не дозволяє їм розширити діяльність хоча б до національних масштабів. Це також спричинює відповідну цінову політику і недоступність національної моди загалом. Проте, ці процеси не можуть не впливати на „масову моду”.

Інтеграція створює сприятливе середовище для розвитку бізнесу і поширення продуктів масової культури у світовому масштабі. Але світовий ринок моди „поділили” між собою міжнародні фінансові групи і конкуренція в сучасній моді відбувається не на рівні товарів, а на рівні іміджів, створених рекламою та іншими засобами пропаганди, і конкурентна боротьба вимагає виділення значних коштів на „розкрутку” бренду. Відсутність власних коштів та іноземних інвестицій, незначна включеність у міжнародні господарські структури, низька конкурентоспроможність українських товарів гальмують повноправне входження України в глобальний простір індустрії моди. Продукція українського виробника „масової” моди навіть на вітчизняному ринку є зовсім неконкурентоспроможною. Левова частка модного ринку України (близько 80%) захоплена імпортними товарами. Це склалося в силу історичних та соціально-

економічних особливостей розвитку країни. З іншого боку в менталітеті українців присутнє захоплення всім іноземним (особливо це стосується модної та престижної продукції) і тому мало хто надає перевагу вітчизняному виробнику. Але говорити про те, що експансія „західної моди виробництва країн третього світу” загрожує в Україні втратою особистістю її національно-культурної ідентичності нема підстав.

Перемога Руслани в конкурсі „Євробачення” і події „Помаранчевої революції” „ввели” український стиль в світову моду. На російському тижні моди найбільш помітним виявився стиль Юлії Тимошенко, який інтегрував українські традиції та відповідність останнім світовим трендам. Жан-Поль Готьє, після відвідин „Євробачення” у Києві, представив у Парижі „українську” колекцію високої моди. Зрозуміло, що український вплив на світову моду має дуже обмежений за часом характер – це лише тренд чергового сезону моди, але чи не вперше в історії світ звернув увагу на Україну та її самобутню культуру і це дає підстави говорити про те, що інтеграція викликає повернення до місцевих традицій, до консолідації на основі національної культури.

*Мельник Э.А. – асп.
(Харьков, НАУ «ХАИ»)*

РИТУАЛ В СТРУКТУРЕ СОВРЕМЕННЫХ КУЛЬТУР- ИДЕНТИФИКАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ

Превращение Европы из экономической организации в политический союз, особенно в контексте глобального, многополярного мира со множеством различных культур, требует поиска не только новой европейской идентичности, но и формирования европейского сознания путем активного участия в политической и общественной жизни, формулирования и проведения политики, продвигающей общие культурные ценности, которые не противоречили бы национальным особенностям каждой страны.

К элементам европейской идентичности можно отнести общие исторические и культурные корни, экономические и социальные цели, демократические идеалы (правовое общество, уважение человеческой личности, терпимость и секуляризация), усвоение которых требует разработки "статуса европейского гражданина". Необходима также политика в области культуры и образования для закрепления этих понятий в сознании людей. Европейская интеграция должна преобразоваться в процесс с участием граждан, у которых, в итоге, должно появиться новое чувство принадлежности к единому целому. Европейская идентичность – ключевой элемент, позволяющий гражданам стран ЕС почувствовать себя частью единого целого не только в силу исторических фактов или географического положения, тем более что новые европейские реалии все сильнее влияют на их повседневную жизнь.

Для України очень важно учитывать не только объективную обусловленность европейской политической интеграции, но и системные сложности этого процесса, его естественные противоречия. Мы должны видеть эти противоречия, адаптировать к ним свою политику.

В процессе политической интеграции одним из ключевых моментов является выравнивание культурной и национальной идентичности государств — членов ЕС, формирование на этой основе единого сплава наднациональной идентичности, новой социальной общности людей — европейского народа. Поэтому, сегодня при всей изменчивости аксиосферы именно ритуал является эффективным способом гармонизации индивидуального и социального уровней бытия человека. Сакрализация повседневного бытия современного человека в ритуальных и обрядовых действиях позволяет актуализировать новые формы и способы его рефлексивной деятельности, восстановить (или заново определить) систему духовных ценностей. Поскольку в ходе изменения эпох в обществе происходит формирование новых ценностей, именно ритуалу отводится роль самоопределения человека, прогнозирования развития культурно-духовных отношений в обществе. Социальная функция ритуала способствует усилению коллективных чувств и поддержке социальной солидарности. Как модель поведения, выполняющая в основном коммуникативную функцию, а также функцию контроля агрессивности, консолидации групп, формирования систем культурных символов, ритуал создает чувства, функционально важные для интеграции общества, способствует микшированию возникающей конфликтности и укреплению социального порядка.

*Мовчан В.С. — д-р філос. н.
(Дрогобич, ДДПУ)*

ІНТЕГРАЦІЯ: МОРАЛЬНИЙ ІМПЕРАТИВ?

Сьогодні турбує невизначеністю духовної ситуації в умовах переходу суспільства на нові парадигмальні характеристики стосунків, оскільки вони пов'язані не лише зі зміною відносин суспільство-особа, але і зміною відносин нація-людство. Україна постала (вперше після тривалої історії бездержавності) перед необхідністю самостійно визначатися щодо стосунків з іншими державами, а отже перед потребою вибирати себе в людській світовій спільноті. Труднощі самовизначення мають не стільки технічний, скільки моральний характер. Відомо, що *гідні* стосунки, як на рівні локальних людських спільнот, так і на рівні держав складаються між *рівними* суб'єктами спілкування. Умовою для цього є те, що суб'єкти спілкування взаємно визначаються згідно з принципом рівності відносин за об'єктивною підставою: визнання іншого рівним собі. Це потребує реальних засад рівності: моральних, культурних, економічних, соціальних.

Україна як суб'єкт світової спільноти має те позитивне, що вона зберегла національну культуру та національний дух, правда, стихійний, не визначений щодо шляхів справжньої свободи та образу свободи як творчості, а не руйнування. Світова (в першу чергу, європейська спільнота) визначилася в сфері практичного життєтворення умов, гідних людини, в тому, що, згідно з Гегелем, є сферою „об'єктивного духу”. Законодавство, право, громадянські свободи, гарантуючи самоздійснення суб'єкта в свободі, яка бачиться суспільством як свобода самоздійснення суб'єктивної волі, відкриває можливість розортання її як в добро, так і в зло. Коригована законами, діяльність суб'єкта обмежує стихію активності, створюючи деяку всезагальність зв'язків. Вони опосередковують крайнощі самовияву суб'єктивної волі. У такий спосіб досягається певна скоординованість індивідуальної та всезагальної волі. Це ознаки громадянського суспільства.

Стихія активності примхливої суб'єктивної волі, що являє себе як зла воля, характеризує ситуацію соціальних стосунків в українському сьогоденні. Відповідно, відсутність культури соціальних стосунків робить суспільну ситуацію в нашій країні невизначеною.

Відтак, про *рівність* стосунків України в європейській спільноті не доводиться говорити в сенсі *рівного обміну* здобутками демократії та прав людини, оскільки політична культура ще не стала реальністю відносин в межах держави. Останнє об'єктивно ставить країну в нерівне положення серед інших. А відтак, виникають питання щодо її статусу серед інших та перспектив її розвитку у цьому напрямку.

Рівність важлива правом *вибирати* стосунки і виражати свою волю на здійснення того, що видається справді важливим для економічного, політичного, культурного добробуту країни. Які реальності мають місце нині в зв'язку з активно ініційованою ситуацією входження України в економічне та військове партнерство з країнами Європи? Активне демонстрування свого прагнення до євроінтеграції без будь-яких попередніх застережень, означає нетворче сприйняття ситуації. Воно близьке, якщо вдатися до аналогій, до прагнення дитини будь-що мати іграшку, яку побачив у чужого, хоча здаля і не дуже роздивився. Саме така ситуація простежується, скажімо, щодо болонської системи в освіті. Класична система освіти, яка склалася в Європі (в першу чергу в Німеччині) ще у ХУІІІ ст. і згодом була прийнята рядом європейських країн, в тому числі і Росією та проіснувала в ній до розпаду Радянського Союзу, давала професійну підготовку, а також фундаментальні знання основ наук та широкі гуманітарні знання — основу культури особистості. Японія, що опинилася після другої світової війни в тяжкій економічній ситуації, майже безвихідній, знайшла шлях прориву з кризи в *освіті нації*. Розроблена в тридцять роки Х ст. в Радянському Союзі система освіти, що передбачала всебічний

розвиток людини та безперервність навчання (дошкільна, шкільна, вузівська освіта), була послідовно проведена в Японії (в Радянському Союзі вона реалізувалася лише часткового). Наслідки вражаючі. Країна, понівечена війною, до того ж бідна природними ресурсами, за декілька повоєнних десятиліть обігнала більш благополучні країни по темпах економічного розвитку, а в деяких галузях, зокрема наукоємких технологіях, обігнала найбільш економічно потужні країни світу, зокрема Сполучені Штати Америки. Людський творчий потенціал реалізувся завдяки продуманій і послідовно проведеній *системі* освіти.

Україна, прагнучи якомога швидше влитися в європейську спільноту, заявила про своє прагнення рішучими діями, спрямованими на нищення класичної системи освіти і входження в болонську, або як її ще називають, „коридорну систему”. Справді, вона дає, за умови її належної технічної оснащеності, знання в конкретній (вузькій) галузі наук чи мистецтв. Тим самим вона реалізує потреби індивіда вкорінитися в деякій ніші життя, щоб виборювати саме в ній простір життєвості. Однак, така система відчужує людину від повноти людської культури, обмежує її, не даючи змоги розвинути потенціалу, що більшою або меншою мірою покладений природою в кожній людині. Поза цим вона мимоволі перетворює здобуті знання та уміння лише на засіб фізичного існування. Чи така перспектива є справді перспективою, що сприятиме розв’язанню низки складних проблем в Україні періоду становлення незалежності та пов’язаних з цим завдань творення правової держави, а значить соціальних інституцій, здатних утверджувати верховенство законів і права, забезпечувати громадянські свободи та повагу гідності громадян незалежно від їх майнового статусу та соціальної ієрархії.

Культура значно ширше поняття, ніж вузькі фахові знання (хоча вони, без сумніву, велика цінність, але в контексті загальної культури особистості). Повертаючись до реалій євроінтеграції, питаємо себе, чи викликає повагу сліпе копіювання досвіду, який до того ж відкрився своєю обмеженістю в світі його творців, адже європейська система освіти, як відомо, перебуває в кризі, про що свідчать дослідження системи англійської, німецької, французької школи різних рівнів. Входження на рівних правах – партнерство – передбачає взаємозбагачення, обмін досвідом, кращими напрацюваннями в духовній сфері (адже в економічній, з відомих причин у нас цей досвід відсутній).

Національна гідність передбачає повагу до власної культури, а отже уміння бачити її цінні сторони і вміти їх не лише демонструвати, але і утверджувати в їх дієвості власним ставленням до культури, тобто ставленням у формах культури. Нерозмірковуюче, улесливе, некритичне сприйняття чужого досвіду лише тому, що він чужий, це заперечення власної гідності (національної) і пошуки розумнішого за себе, щоб жити

його, а не власним розумом. Спитаємо себе, чи перспектива такого ставлення до чужого досвіду відкриє Україні шлях до справжньої, а не удаваної незалежності? Чи це та перспектива, реалізації якої ми прагнемо?

*Мозговий І.П. – д-р філос. н.
(Суми, УАБС)*

СХІД-ЗАХІД: ДИЛЕМА ЧИ ПРОБЛЕМА УКРАЇНСЬКОГО ВЕКТОРУ?

В суспільно-політичній думці України впродовж останніх майже чотирьох століть набуває тієї чи іншої гостроти питання подальших орієнтацій та пріоритетів українського розвитку. При цьому наголошується на дилемі найбільш вірогідної орієнтації на Схід чи Захід. Майже до кінці ХХ ст. промосковські ідеологи нав'язували нашій громадськості тезу про "історичну" обумовленість потягу України в напрямку східного (євразійського) простору. Сьогодні такі твердження не витримують елементарної критики.

Етимологічно термін "проблема" (грец. *прóβλημα*) означає складне питання, яке необхідно вивчити і вирішити, тоді як поняття "дилема" (грец. *δίλεμμα*) виражає проблему вибору між двома можливостями. Аналіз складових питання українського вибору показує, що існує постановка цього питання в заідеологізованій формі, яка неприйнятна для України. Це засвідчує зміст основних аспектів даного питання.

Історичний. Україна з найдавніших часів поставала як європейська держава, що водночас протидіяла східній стихії як деструктивному началу в політичній сфері. Цивілізація останніх чотирьох тисячоліть (від доби Трипілля) розвивалася як невід'ємна складова європейської спільноти. Це засвідчують античний і давньоруський період нашої історії, козацька доба і визвольні змагання ХХ ст. Насильницьки вилучена з європейського контексту в комуністичну добу, Україна сьогодні має відновити і закріпити свій європейський статус.

Етнічний. Територія України є прабатьківщиною слов'ян, які в II пол. I тис. н. е. почали розселення на Схід, Захід і Південь. Вона й сьогодні є державою, де існує єдина корінна нація, хоча за останні 800 років частину її території почав освоювати татарський народ. Решта етносів має свої історичні батьківщини за межами України, на території якої вони представлені лише фрагментарно і ніколи не справляли суттєвого впливу на історичний розвиток нашої землі.

Політичний. Україна належала і належить до демократичного типу держави, яка ніколи не мала жодної моделі абсолютизму і розвивалася переважно як республіка. Натомість московське самодержавство виступало як крайня форма східного деспотизму, що силою зброї й політико-ідеологічними засобами придушував демократичні тенденції в Україні.

Саме тому український націоналізм як провідна форма реалізації української ідеї протистоїть російському великодержавному шовінізму як ворогові української (та й російської) державності.

Економічний. Вже додержавницький період української історії засвідчує наявність тісних економічних зв'язків наших пращурів переважно з європейськими, а не азійськими ранньоетнічними утвореннями. Вписана в європейську систему господарювання, Україна знову ж таки нині має працювати над зміцненням цих зв'язків, обірваних в радянську добу.

Релігійний. Українцям завжди була властива глибока набожність, пов'язана не тільки з культовою практикою, але й моральними засадами, всім укладом економічного життя. Українське православ'я, прийняте з Візантії і модифіковане в Україні, було далеким за своєю глибиною сутністю від ідеологічних принципів одержавленої Російської церкви. І сьогодні боротьба за Київський патріархат є боротьбою за українську державність.

Культурницький. Український тип культури характеризується традиційно європейськими рисами, які набули своєї довершеності в козацьку добу. Високий освітній рівень українського народу в часи Середньовіччя показував глибокий потяг нашого народу до знань в найтяжкіші періоди його історії. Філософія серця є чисто українським явищем, яке базується на специфіці духовного складу українців, що є самотутнім явищем, яке набуло відповідного зафарбування під впливом європейської духовності.

Ментальницький. Для світоглядних принципів і духовних основ українців властиві такі риси, як відома толерантність, індивідуалізм, гуманізм, естетизм, гармонізація відносин "людина-природа", палка любов до "матері-сирої землі". Саме ці риси відзначали вже античні автори відносно стародавніх слов'ян як етносу, сформованого в межах України і близького до германців чи римлян, а не до східних етносів.

Отже, власне кажучи, в даній ситуації немає ні проблеми, ні дилеми. Вектор українського розвитку з необхідністю й неминучістю має бути спрямований на Європу. Водночас є політична заангажованість передусім промосковськи зорієнтованих політиків, деяких представників кланових структур в економіці та окремих працівників ЗМІ. Їхнє настійне прагнення "вписати" Україну в євразійський простір зумовлене українофобними тенденціями і прагненням закріпити колоніальний статут нашої держави.

За всіма даними, Україна генетично є невід'ємною складовою європейської спільноти і повинна лише закріпити свій статус юридично. Прискорена інтеграція в європейські політичні, економічні, військові й інші структури відповідає корінним інтересам нашого народу. Немає проблеми вибору між високо розвинутим демократичним Заходом і феодально-деспотичним Сходом. Прагнення зберегти рівнозначність векторів чи віддати перевагу східному спричинить лише відрив України від кращих

здобутків світової цивілізації, негативно відіб'ється на вирішенні соціальних питань.

Звичайно, все це передбачає приведення у відповідність до європейських стандартів основних чинників, які характеризують державницький процес. Водночас Україна сама має вагомі здобутки в культурній сфері, досвід розвитку демократичних інститутів ще з часів Русі й козацтва. Отже, її входження в єдину Європу сприятиме зміцненню християнської цивілізації, чого не можна сказати щодо Туреччини. Розмови про те, що "в Європі нас не чекають" означають, що нас саме таких не чекають. Тому орієнтація на Захід повинна поєднуватися з прагненням бути гідними європейського вибору, а не сподіватись на допомогу Європи.

Морозова Ж. О
(Київ, КНУКіМ)

ЗБЕРЕЖЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ТРАДИЦІЙ В РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА

Український театр, як масове видовищне мистецтво, завжди відображає життєву дійсність, яка існує в суспільстві, його тенденції, які мають місце в суспільних відношеннях: політиці, економіці, побутових та особистих стосунках.

Роль театрів дуже важлива та актуальна. Театралізовані вистави, а це як правило, прогресивні п'єси, підіймають питання не тільки сьогодення, але минулого та майбутнього історії людства, України. На сцені відбуваються вистави не тільки вищого рівня, але й середнього, орієнтованого на середнього глядача, а також твори мистецтва які відображають проблеми існуючі в суспільстві, які необхідно вирішувати і на державному рівні.

Збереженість театральної культури є уособленням споконвічних прагнень гармонійного розвитку людства, досягнення його досконалості та краси. Успадкування українським суспільством його культурних надбань, традицій повинне не руйнуватися під впливом європейських культур, а зберігатися впродовж століть.

Саме тому, поєднуючи в мистецтві сучасне і минуле, український театр завжди зберігає українські звичаї, обряди свого народу, а вплив зарубіжної культури не проникає так глибоко в душі українського глядача, хоча має деякий попит на теле – і радіо програмах, як своє рідне – українське.

Культурні цінності знаходять свій вияв у найрізноманітніших аспектах людської діяльності, вони не існують поза людиною, а виступають як критерій її сутності. Сприйняття культурних цінностей обумовлюється індивідуальністю людини, її характером, психічним станом, темпераментом, освіченістю, менталітетом.

Культура, як певна система цінностей, формує у людини цілком визначені ціннісні потреби і орієнтації, що обумовлюють її загальний культурний рівень. З іншого боку, в процесі соціальної діяльності, визначає духовний світ людини, світогляд, здібності, проявляється в реалізації і розвитку її духовного, інтелектуального потенціалу.

Національне традиційне театральне мистецтво треба розвивати та зберігати, щоб традиції європейських країн не мали відчутного впливу на театр та українську культуру.

Створюючи та виконуючи твори мистецтва, українське суспільство робить вагомий внесок в театральну скарбницю розвитку своєї культури, збагачує культурний шар України.

Література:

1. Бичко А.К. Теорія та історія світової і вітчизняної культури. Курс лекцій.-К.: Либідь, 1993.-392 с.
2. Зайцев В.П. Режисура естради та масових видовищ.-К.: Дакор, 2003.-304 с.
3. Фиалко В.А. Режиссура и сценография.-К, 1990.-175 с.
4. Шароев И.Г. Режиссура эстрады и массовых представлений. Учебник для студентов высших театральных учебных заведений.-М.: Просвещение, 1990.-463 с.

Мельник В.В.
(Запоріжжя, ЗДІА)

ОСНОВНІ ТИПИ ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Європейську культуру часто називають фаустівською, поняття, яке ввів в обіг О. Шпенглер в доробку “Занепад Європи”, в якому він перерахував вісім основних світових культур, одну із яких назвав “фаустівською”. В його уявленні Фауст – це бунтівник; людина, одержима пізнанням; людина, заради науки готова вступити в союз з демонічними силами зла. Фаустівська душа, на думку О. Шпенглера, втілилася в західноєвропейській культурі; у фаустівській культурі імпресіонізм є знецінення тілесності на користь простору. В часи бароко, на думку О. Шпенглера, фаустівська пристрасть до нескінченного створила людську історію тільки епізодом у світовій історії, так як кожна висока культура трагічна. Сама цивілізація стає машиною, відбувається механізація цього світу, все органічне належить тотальній організації, штучний світ пронизує і отрує світу природний; відчувається втомленість, люди шукають свободи від рабства машин, бездушної діяльності. Тема кризи європейської культури стає традиційною для ХХ ст. Ф. Ніцше ставить питання про декаданс Заходу, його тяжіння до “переоцінки цінностей” пов’язано з падінням святинь. Другий злет “кризової” теми слід віднести до перших десятиріч ХХ ст., коли філософам прийшлося осмислювати досвід світової війни, владу

техніки і “омасовлення” культури. Багато філософів звертали увагу на той факт, що європейська культура, яка на протязі багатьох століть здавалася непорушною і самою динамічною, стала втрачати свою внутрішню єдність. Відбувся перехід від класичної моделі культури, пов’язаної із звеличенням розуму, фаустовського духу і прогресу. Вихід із кризи багато мислителів мислили по-різному: Е. Гуссерль вважав, що можливо врятувати європейську культуру, якщо подолати тяжіння до позарозумного; не випадково Е. Гуссерль розглядає кризу як втрату традиційних установлень, віри в розум, всесилля містики і інтуїтивних форм поведінки. О. Шпенглер відмовився від ідеї відродження європейської культури на шляхах очищення її від пізніших форм нашарувань; вважав, що фаустівська культура вичерпала себе, втратила свій потенціал, а тому і тлумачити про її відновлення нема сенсу.

Аналіз свідчить, що криза європейської культури – це не абстрактна і не вигадана тема, а дійсно, багато соціальних інститутів, створених в Європі, починають втрачати свою роль; весь устрій західної культури, її устремління і цінності ставляться під питання. Тому багато філософів ставлять проблему відходу від європейської цивілізації і створення цивілізації нового типу, далекої від прометеївського чи фаустівського духу. О. Шпенглер підкреслює кінцевий характер долі європейської культури, її занепад, так як, на його думку, кожна культура має обмежене число можливостей свого вираження. Фаустівська культура з її устремлінням пізнання, підкорення світу, з розвитком технічних засобів, послабленням духу повинна відійти в небуття. Люди перестали довіряти своїй природі, відмовилися від розвитку і удосконалення духу.

А. Швейцер вважає, що в занепаді європейської культури криється глобальна трагедія, проте він відроджує шляхи ефективності західного духу; європейська культура повинна повернути втрачені етичні виміри. З точки зору Е. Гуссерля, криза європейської культури зумовлена тим, що індивід втратив своє відношення до світу. Це, по суті, криза науки, падіння віри в розум, яке стало безумовним.

Західноєвропейську культуру слід розподілити на такі види, аналіз яких свідчить про їх своєрідність:

1. Ідеаційна культура – царство релігійної ментальності, її риси визначно прослідковуються в Давній Греції (з IX-VI ст. до н.е.). Середньовіччя V-IX ст. Панівний в ідеаційній культурі світогляд спирається на віру в Бога (чи богів – в політеїзмі). В Середньовічній Європі основою світогляду була християнська віра; не підлягало ніякому сумніву, що буття Бога є віснє, першочергова, вічна і всеохоплююча реальність. Матеріальний, чуттєво сприймаючий світ – це лише “створене Богом буття”, в філософії панують ідеалістичні погляди. Вищою істиною є “істина віри”; єдиною джерело істини – божественна щиросердечність. Філософія націле-

на головним чином на релігійну тематику, символічність, визнання абсолютних, вічних істин.

2. Сенситивна культура існувала переважно в Давній Греції і Римі з III ст. до н.е. до IV ст. н.е. Розпочинаючи з епохи Відродження, вона стає домінуючою в Західній Європі. Сенситивна культура – антипод ідеаційній, що особливо помітно в порівнянні Середньовічного світу з західним світом XV – XX ст. Сенситивна культура орієнтує людей на досягнення благополуччя в цьому світі, а не на мрії про райське життя в світі іншому; сенситивна культура практична і утилітарна; її світогляд виражається в філософії матеріалізму, позитивізму, скептицизму. Якщо ідеаційна етика – це “етика обов’язку”, то в сенситивній етиці керівним є принцип користі, задоволення і щастя. Під щасливим життям розуміється перш за все комфорт, матеріальне благополуччя, максимум чуттєвих радостей. Розповсюдженим поглядом є “розумний егоїзм”; “утилітаризм”, етичні норми відносні, вони існують, поскільки приносять користь і люди можуть їх змінювати. Моральність людей є менш суровою, чим в ідеаційній культурі; юридичні принципи і норми розглядаються як змінні, умовні, їх призначення чисто прагматичне. Типове явище для сенситивного суспільства – зростання злочинності.

Ідеалістична культура – культура змішаного типу, для якої характерна збалансована інтеграція ідеаційних і сенситивних елементів. Вона є проміжною між двома основними типами культури в ході історії і виступає як перехідна форма від одного типу культури до іншого. В Давній Греції її розквіт відбувався у V-IV ст. до н.е. – це “золоте століття” античної культури. В Європі ідеалістична культура домінує в XII – XIV ст. – епоха зародження Ренесансу, що знаменує перехід від ідеаційного Середньовіччя до сенситивного суспільства більш пізнього часу. Висхідним принципом ідеалістичної культури є уявлення, що реальна дійсність багатоманітна, в ній є як чуттєва, так і надчуттєва сторони. В західноєвропейській культурі XII – XIV ст. розумілося, що в чуттєвому, матеріальному світі все змінне, а надчуттєве – вічне. Головна роль в осягненні істини відводиться розуму, але визначаються також посилення на чуттєвий досвід. В античності найбільш виразно ця позиція виражена в філософії Аристотеля, а в Середньовічній філософії філософи – схоласти XII-XIV ст. вважали, що “істина розуму” повинна узгоджуватися з “істиною віри” і корегуватися у відповідності з божественними істинами. В сфері науки провідне місце займає логіка, велика увага приділяється гуманітарним питанням, що стосуються головним чином людської душі.

Ідеалістична етика сполучає ідеаційні і сенситивні цінності, вона потребує від людини служіння Богу, але разом з тим вважає, що саме це і повинно вести до земного щастя. Головні її принципи вважаються даними зверху, абсолютними і незмінними; вторинні принципи є продуктами

людського розуму і можуть змінюватися. В правовій системі відбувається сполучення ідеаційних і сенситивних елементів.

Динаміка культурно-історичного процесу

Епоха	Час	Тип культури
Крито-мікенська	Кінець II ст. до н.е.	сенситивна
Рання античність	IX-VI ст. до н.е.	ідеаційна
Класична античність	V-IV ст. до н.е.	ідеалістична
Епоха еллінізму і Римської історії	III ст. до н.е. – IV ст. н.е.	сенситивна
Середньовіччя	V-XII ст. (в Росії до XVIII ст.)	ідеаційна
ПередВідродження, раннє Відродження	XII-XIV ст.	ідеалістична
Відродження, Новий час, сучасність	XV-XX ст.	сенситивна

Основними рисами соціокультурної системи первісного суспільства вважається синкретизм (нероздільність) і традиційність. Характерною рисою феодального суспільства - суворий розподіл і ієрархічність форм життя і свідомості соціальних верств, що позбавили культуру однорідності. Вперше в історії культура являє собою систему субкультур; в якій виділяються 4 субкультури:

- релігійна – “культура храму і монастиря”;
- світсько-аристократична – “культура замку і палацу”;
- протонародна (фольклорна) – “культура села і хутора”;
- “бюргерська – “культура середньовічного міста”.

Знакові смисли європейської культури – це код, через який виражається суб’єктивний стан; мова символів – як така мова, в якій зовнішній світ є символам зовнішнього світу, символам душі і розуму. Семіотика західної культури включає:

1. Природні знаки – речі і явища природи (предмет стає знаком, якщо вказує на інші предмети і явища);
2. Функціональні знаки: предмет стає знаком, якщо зв’язок між ним і тим, на що він вказує, виникає в процесі людської діяльності і заснована на способі його вживання.
3. Іконічні образи – знаки – образи, що мають подібність з тим, що вони означають; штучно створюються такими, щоб їх зовнішній вигляд відображав речі;

4. Символи – знаки, що виражають смисл об'єкту, завдяки споглядально-образній формі передають абстрактні ідеї і поняття, що пов'язані з цим об'єктом.

5. Сигнали – знаки попередження чи оповіщення, зміст яких несе в собі угоди.

6. Індокси – умовні позначення предметів і ситуацій, які мають компактний характер.

Таким чином, західноєвропейська культура не являє собою монолітного і ідеологічного, світоглядного, культурологічного цілого, а являє собою сукупність цінностей розпорошеного глобалізованого світу.

*Наумкіна О. А. – канд. філос. н.
(Суми, СДПУ)*

ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПРОСТІР: МЕТОДОЛОГІЯ НЕЛІНІЙНОГО СИНТЕЗУ

Процеси європейської інтеграції, які стали відповіддю на глобальні цивілізаційні зрушення, охоплюють сьогодні дедалі більше сфер життєдіяльності українського суспільства. Не став винятком і освітній простір України. Об'єднавчий рух у цій галузі спирається на концептуальні засади Болонського процесу, який передбачає утворення єдиного європейського простору вищої освіти з метою підвищення її конкурентноздатності та якості освітніх послуг.

Реалізація положень Болонського процесу – це тема гострих дискусій української науково-педагогічної спільноти. Опоненти занепокоєні можливістю втрати національно-культурної ідентичності, ментальних особливостей, а також позитивних здобутків вітчизняної системи освіти.

Прихильники євроінтеграційних процесів у галузі освіти виходять з того, що Україна не може стояти осторонь об'єднавчого руху. "...ініціатива європейських країн щодо загальноосвітньої, взаємно узгодженої та толерантної підготовки людини до життя у "новій Європі" не може бути оцінена інакше, як своєчасна і суперактуальна", – вважає академік АПН України В. Андрущенко [1, 520]. Концептуально погоджуючись з важливістю і необхідністю входження до Болонського процесу, науковці та освітяни сперечаються щодо шляхів і механізмів інтеграції української освіти в європейський освітній простір.

Ми вважаємо, що методологія нелінійного синтезу, яка була напрацьована в галузі синергетики відомими науковцями О. Князевою та С. Курдюмовим [2, 169 – 170], може бути використана в цьому об'єднавчому русі. Нелінійний синтез являє собою процес інтеграції складних нелінійних систем, які розвиваються різними темпами (в якості таких систем виступають українська та європейська освітні системи).

Основними принципами об'єднання складних систем є наступні:

- наявність різних, але не яких завгодно, способів об'єднання, способів побудови складного еволюційного цілого. Це означає, що освітній євроінтеграційний процес є багатоваріантним, відкритим. І завдання науковців сьогодні полягає у тому, щоб знайти найбільш ефективний і конструктивний шлях приєднання України до Болонських ініціатив;
- правильна топологічна організація: певний ступінь перекриття простих структур, що входять до більш складної, певне "почуття" міри. Якщо зона перекриття недостатня, то структури будуть розвиватися "не почувачи" одна одної, жити в різних темпосвітах. Якщо ж перекриття занадто велике, то структури швидко зіллються в одну структуру, яка буде швидко розвиватися. Слідування цьому принципу дозволить зберегти національні особливості та здобутки вітчизняної системи освіти і одночасно сприйняти нове в узгодженому розвитку освітніх систем країн-учасниць;
- фактором об'єднання простого в складне є деякий аналог хаосу (обмінні процеси різного роду). Реалізація даного принципу вже наявна. Свідченням цього є активізація контактів, культурних обмінів між науковцями, освітянами, студентами різних країн Європи, посилення міграційних процесів, мобільності ринку праці тощо;
- об'єднання структур як різних темпосвітів: синтез простих структур, які еволюціонують в одну складну структуру відбувається шляхом встановлення загального темпу їх еволюції. Для створення складної структури із структур "різного віку" необхідно включити елементи пам'яті (соціальної пам'яті, культурних традицій);
- можливість – за умови правильної топології об'єднання – значної економії матеріальних і духовних витрат та прискорення еволюції цілого. Використання такої можливості видається вкрай актуальним з огляду на сучасні соціально-економічні труднощі українського суспільства.

Отже, на нашу думку, принципи нелінійного синтезу можуть бути досить конструктивними в напрацюванні конкретних шляхів і механізмів інтеграції української освіти в європейський простір.

Література:

1. Андрущенко В. П. Роздуми про освіту: Статті, нариси, інтерв'ю. – К.: Знання України, 2005. – 804 с.
2. Князева Е. Н, Курдюмов С. П. Основания синергетики. – Спб.: Алетея, 2002. – 410 с.

*Неприцький О.А. – канд. іст. н.
(Вінниця, ВДПУ)*

БАЛТО-ЧОРНОМОРСЬКА ОСЬ БЕЗПЕКИ – ШЛЯХ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ІНТЕРЕСІВ У ЄВРОПІ

Розпад двополюсної структури світу спричинив утворення на Сході європейського континенту, так званої, зони "вакууму безпеки". Це тери-

торія, що знаходилася між НАТО та Російською Федерацією, але не включена в жоден військово-політичний блок.

Найбільшими, за кількістю населення і територією, державами Центрально-Східної Європи (окрім Росії) є Польща та Україна, що разом утворюють Балто-Чорноморську вісь "від моря до моря" і, за певних умов, можуть впливати на логістику ресурсів у Європі.

Польща стала членом НАТО і ЄС. Україна ще не вийшла із зазначеного "вакууму". Ставши членом НАТО, Польща не хоче залишатися прикордонною країною. Так само, як Німеччина прагнула вступу Польщі до НАТО, щоб кордони Німеччини не були кордонами НАТО на Сході. Тож, в Стратегії Національної Безпеки Польської республіки передбачено розвиток стратегічного партнерства, "зважаючи на значення України для європейської безпеки та підтримуючи її європейські прагнення" [2]. Україна, аналогічно, зацікавлена у Республіці Польщі, яка, значною мірою, є воротами нашої держави на Захід.

Для України вагомим елементом польської зовнішньої політики залишається пересторога перед агресивною російською зовнішньою політикою, що в російській науковій та державотворчій еліті часто отримує оцінку як "манія переслідування", "ірраціональний феномен", "потворний викривлений прояв національної ідентичності". Російські політологи розмірковуючи про "ірраціональність" польсько-російських стосунків [1, 41], стверджують, що раціональним для Польщі було б здати позиції у Балто-Чорноморському регіоні та налагодити приязні стосунки з Росією на основі економічної ефективності транспортних магістралей, що проходять через Білорусь. Але, насправді, перспектива є раціональною тільки для Росії, яка отримає необмежену владу у Чорноморському регіоні та позбавиться конкурента в Балтійському і зможе диктувати свої умови як через Організації Чорноморського Економічного Співробітництва (ОЧЕС), так і Раду держав Балтійського моря (використовуючи ці економічні організації для політичного впливу).

У 90-х роках ХХ століття Польща поставила ступінь інтегрованості Росії, України, Білорусі (читай – поширення російських імперських інтересів. О.Н.) в оберненопропорційний зв'язок до гарантування безпеки польської держави. Існування незалежної України стає для Польщі цінністю як чинника, що підтримуватиме незалежність Польщі. А існування незалежної Польщі (не поглиненої проектом "Сполучених Штатів Європи") для України стає Західною підтримкою у позбавленні залежності від проекту російського євразійства і можливості інтеграції у європейські та євроатлантичні структури.

Без жодного ентузіазму сприймають тісні україно-польські стосунки і партнери з Центральної Європи. Вони також розуміють, що цим відтісняються на другий план у ЦСЄ інші нові члени ЄС. Тому, наприклад, за

словами чеського Президента Вацлава Гавела, потрібно чітко розмежувати Євроатлантичний регіон і Євро-Азійський, до якого належать всі держави-члени СНД, не виключаючи України і Білорусі [1, 41]. Звичайно, ні Польща, ні Україна не зацікавлені у побудові нової "залізної завіси" між нашими країнами.

Можемо прийти до висновків, що Польща і Україна є ключовими державами на Балто-Чорноморській осі. Причому, жодна з них самотійно не може лідирувати у побудові такої осі безпеки.

Побудова Балто-Чорноморської осі за участю Польщі та України різко підвищить роль Польщі та України як регіональних держав. Але даний проект, логічно, викликає протидію Росії, і ще ряду держав Європи.

Широкі геополітичні інтереси Польщі й України вимагають тісної співпраці двох держав та використання внутрішніх протиріч між групами інтересів у ЄС і НАТО.

Література:

1. Карцов А.С. Восточная политика Польши и перспективы российско-польских отношений. // Материалы конференции "Перспективы европейской интеграции в XXI веке: роль Польши и России (сборник статей)". – Санкт-Петербургский государственный университет, факультет международных отношений, 15-16 ноября 2002 года. – Санкт-Петербург, 2002. – С.32-49.

2. Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej. Art. III. 1. D.

*Новосёлов О.В. – асп.
(Харьков, НАУ «ХАИ»)*

ВЛИЯНИЕ ТВОРЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА Х. ОРТЕГИ-И-ГАССЕТА НА КУЛЬТУРОТВОРЧЕСТВО

Культуротворчество следует понимать как процесс противостояния традиции, академизму. На определенном этапе развития философия становится «критикой культуры», «...философствование о культуре является ... проявлением культуротворчества, поскольку утверждает некую ценностно-смысловую определенность мыслящего» [1, 19-22]. Культурные ценности создаются творческим актом человека. Творческое меньшинство постоянно стремится выйти за пределы культуры к сверхкультурному состоянию, к новому бытию.

Исторически так сложилось, что тенденции к партикуляризации и тенденции к интеграции в культуре постоянно сменяют друг друга, взаимоперетекают, образуя своего рода диалектическое противоречие. Их диалектическое единство выступает как движущая сила изменения культуры с одновременным сохранением ее базовых основ. Так как утверждению новых ценностей предшествует частичный или полный отказ от ста-

рых, то на данном этапе это неизбежно приводит к кризису культуры. В общем виде кризис, есть нарушение прежнего равновесия и в то же время переход к новому равновесию. В ходе своей эволюции любое общество проходит динамический цикл «стабильность – кризис – новая стабильность». Социокультурный кризис свидетельствует об исчерпании возможностей саморазвития общества в данном его качестве. Кризис культуры XX века связывают с противоположным ей понятием цивилизации. Цивилизация является неизбежной судьбой и роком культуры. В центре культуры стоят философия и искусство, в центре цивилизации – техника, инженерное искусство, массовые зрелища. Ортега-и-Гассет как истинный философ и творец культуры своего времени осознавал существование онтологической проблемы техники и человека. Он вводит новое понятие человека-массы и указывает такие причины его появления: «...не воспитывается готовность к осуществлению великих исторических задач; им насильно прививали гордость достижениями цивилизации и навыки управления современной техникой, но забывали о воспитании духа. Поэтому нашего современника не интересуют духовные ценности» [2, 78]. В виду отсутствия духовных ценностей остаются только ценности материальные. Ценность же чего-либо присутствует тогда, когда это что-то либо труднодостижимо, либо ограничено количественно. Но в век технического прогресса, когда у человека создается «впечатление, что он может все», когда он «чувствует свои сказочные возможности, рвется к деятельности, но не знает, к чему приложить свои способности», человек-масса приходит к аномии, то есть к полной утрате ценностей, а отсюда вытекает и аморальность и антиморальность [2, 70-71]. Человек перестает быть творцом, становясь пользователем. Человек-масса вместо того, чтобы создавать самого себя, творить культуру, только пользуется ныне существующим, ничего не предлагая взамен. «Жизнь – то, что мы сами должны для себя создать...это не вещь, а нечто активное...Жить – значит в первую очередь прилагать максимум усилий, чтобы возникло то, чего нет, чтобы возник сам человек» [3, 190-191]

В постиндустриальном, постмодернистском обществе духовные ценности должны преобладать над материальными благами, и тогда защита человека, его личности и его культуры от логики рынка и технических средств заменит идею классовой борьбы. Современный человек должен учитывать существование двух техник: техники Запада и техники Востока. Если первая – техника машин, то вторая – техника духа. Необходимо диалектически подходить к технике, выявляя соотношение ее материального и духовного качеств в культуре.

Литература:

1. Леонтьева В. Н. Культуротворческий процесс: основания и начала. – Х., 2003. – 216 с.

2. Ортега-и-Гассет Х. Дегуманизация искусства и другие работы: Сб.: Пер. с испанского [Сост. М. Тертерян и др.; Предисл. Н. Матяш]. – М.: Радуга, 1991. – 638 с.

3. Ортега-и-Гассет Х. Избранные труды / Пер. с исп. А. М. Гелескуса и др. – М.: Весь мир, 1997. – 701 с.

*Опанасюк В.В. – ст. викладач
(Суми, Філія МАУП)*

НАЦІОНАЛЬНИЙ ХАРАКТЕР ЯК ЧИННИК ВПЛИВУ НА ІНСТИТУТИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Центральною проблемою, що заважає Україні реалізувати курс на європейську інтеграцію, є невідповідність системи інститутів державної влади національному характерові та національним інтересам. З'ясуємо, чи може національний характер впливати на владні інститути після фактичного втілення національної ідеї в державній формі.

Національний характер визначається дослідниками переважно з етнопсихологічних позицій [1, 227; 2, 260], або як продукт політико-культурного розвитку, найвищим виявом якого є національна ідея, здатна змінюватися разом із суспільством [3, 172]. Такі підходи видається, принаймні, однобокими, оскільки відкидають активну практично-перетворюючу сутність національного характеру.

Національний характер – це синтетичний, неповторний комплекс загальнолюдських та унікальних рис і реакцій нації на вплив оточуючого середовища, що виявляється у специфічній поведінці та відношеннях (стереотипах, ціннісних орієнтаціях, установках) до оточуючої дійсності.

Національний характер забезпечує процес становлення та стійкість інститутів державної влади. Вплив здійснюється через відповідні методи та механізми включеності національної спільноти у сферу політики. Необхідно розрізнити **методи** як шляхи досягнення політичної мети, та **механізми впливу** як стійкі системи суб'єкт-об'єктних зв'язків, що опосередковуються низкою послідовних операцій, здатних забезпечити зміну чи підтримку системи владних відносин, її змісту та інституційних форм.

Виділимо такі **способи (шляхи)** впливу національного характеру на інститути державної влади:

1) політична поведінка (вплив через усі форми безпосередньої та представницької демократії; функціонування інститутів громадянського суспільства; політичні партії);

2) політичне лідерство (формування, висунення, підтримка національного

політичного лідера; його креативна та практично-перетворююча діяльність);

3) громадська думка та інші форми громадського контролю (публічні звернення до нації, діячів національної культури, окремих посадових осіб, органів державної влади, ЗМІ тощо).

Механізми політичного впливу можна умовно поділити на **пропозитивні та прескриптивні**. **Пропозитивні** механізми політичного впливу передбачають висунення пропозицій для врахування в практиці державного будівництва: демонстрація прикладів, зразків поведінки, переконувannya тощо. **Прескриптивні** механізми засновані на примушуванні через санкціонування: вимога, розпорядження, ігнорування, дозвіл, заборона, покарання та ін.

Дієвість механізмів впливу національного характеру забезпечується авторитетом національного лідера, силою національної спільноти (як її об'єктивними показниками: наявність політичних партій, воєнізованих формувань, екстремістських утворень; так і суб'єктивними характеристиками – силою єдності духу, що виражається в громадській думці, національній ідеології, установках та діях національної спільноти на підтримку чи бойкотування інститутів державної влади та прийнятих ними політичних рішень). **Результативність** тієї чи іншої **методики** значною мірою залежить від механізму впливу, що покладений в її основу. Невідповідність механізму методам і засобам досягнення поставленої мети нівелює зусилля національної спільноти і робить принципово неможливим отримання бажаного політичного ефекту, може зашкодити вільному розвитку нації.

Таким чином, національний характер не тільки виступає продуктом політико-культурних впливів, але й активно впливає на інститути державної влади.

Література:

1. Бебик В.М. Політологія для політика і громадянина. – К.: МАУП, 2003. – 424 с.
2. Соціальна філософія: Короткий енциклопед. словник / За ред. В.П. Андрущенко, М.І. Горлач. – К.–Х.: ВМП „Рубікон”, 1997. – 400 с.
3. Швецова А.В. Національний феномен як феномен культури. – Сімферополь: Таврія, 1999. – 266 с.

**Панченко Л.М. – канд. філос. н.
(Київ)**

ФОРМУВАННЯ ЦІННОСТЕЙ ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА ЗАСОБАМИ ОСВІТИ

Поставши з руїн тоталітарної системи, незалежна Україна прагне до створення повноцінного демократичного суспільства, в якому держава гарантує громадянам усі права, свободу, а громадяни створюють демократичні цінності й користуються ними.

Утвердження нових світоглядних цінностей досягається різними шляхами і засобами: політико-правовими, економічними, морально-етичними, науково-освітніми тощо. Але найголовнішим і найефективнішим механізмом утвердження нової парадигми буття є трансформація світоглядних орієнтирів і переконань у процесі відтворення людини як особистості, тобто при вихованні громадян суспільства. Замість стандартів, притаманних суспільству тоталітарного типу, мають бути втілені норми та ідеали демократичного суспільства. І найголовнішим є формування нових орієнтирів саме у молоді, не переобтяженої старими догмами.

Освіта покликана не лише здійснити радикальний інтелектуальний поворот у бік демократії та інститутів громадянського суспільства, але й вплинути на формування у молоді негативного ставлення щодо їх провокування до не демократичних способів вирішення проблем. Молодь, навчаючись освіті, повинна усвідомлювати завдяки їй, що громадянське суспільство й демократія – це не лише свобода, але й помножена на свободу відповідальність.

Система освіти покликана сформувати у молоді відчуття межі між демократією і анархією, між особистою свободою і правилами громадянського життя; на розумінні цінності людської свободи мають ґрунтуватися етичні основи виховної системи.

Освіта покликана закладати основи демократичного світогляду, переконань, діяльності, гармонії громадянських прав і обов'язків. Ефективність формування освітою демократичних поглядів і цінностей молоді зростає за умови, коли вони щоденно підтверджуються прикладами з життя навчального закладу й соціального оточення. Учні і студенти успішніше засвоюють уроки демократії з власного досвіду та суспільного життя. В цьому контексті надзвичайно важливим є розвиток різних форм громадянського життя: сім'ї, навчального закладу, засобів масової інформації, громадських організацій та інших структур. Дітей змалку необхідно навчати приймати свідомі рішення, розуміти й цінувати важливість правопорядку; молодь має демонструвати толерантність до опонентів, докласти суспільних зусиль для вдосконалення життя свого колективу, свого оточення. Лише в цьому разі молодь переконається, що саме від неї залежить їхня власна доля та доля суспільства, держави.

Але просто навчати підростаюче покоління бути „хорошими людьми” є недостатнім. Освіта має сформувати в молодих людей переконання, що громадянське суспільство, як зазначає Е. Гелнер, являє собою збалансований „набір різноманітних неурядових інституцій, який виявляється достатньо потужним, щоб урівноважити державу, і, не перешкоджаючи їй виконувати важливу для неї місію охоронця суспільного спокою та посередника між найвпливовішими групами інтересів, здатен все ж не допустити явного її переважання та недоцільності решти суспільства” [1].

Навчання майбутніх громадян демократичного суспільства передбачає формування в них розуміння принципів системи державного управління, певного набору цінностей, уявлення про суспільство, в якому вони живуть, і способу життя. В цьому сенсі громадянську освіту не слід вважати ізольованим навчальним предметом. Вона природним чином пов'язана з усім, що молодь вивчає і чим вона займається не лише у стінах навчального закладу, але й за його межами.

Отже, демократія змінює стиль життя, поведінку й самопочуття людини і суспільства. Жити в умовах демократії не просто. Цьому потрібно вчитись. Тому освіта має стати своєрідним культурним полем навчання демократії, формування громадянських пріоритетів, яких повинен дотримуватись кожен. Змістовною лінією демократичної освіти є фундаментальні цінності, організаційною – вміння і потреба вибирати, внутрішнім стрижнем – здатність і сміливість користуватись власним розумом.

Література:

1. Gellner Ernest. Conditions of Liberty: Civil Society and its Rivals. London, 1994. – P. 5.

*Пащенко В.О. – д-р іст. н.
Сулаєва Н.В. – канд. пед. н.
(Полтава, ПДПУ)*

ПРАВОСЛАВНА ДУХОВНА МУЗИКА ЯК ЗАСІБ ВЗАЄМОЗБАГАЧЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КУЛЬТУР

Сучасна Європа прагне створити співтовариство, де економічний вимір буде нерозривно пов'язаний з виміром духовним, підґрунтя якого складатимуть загальнолюдські цінності. Аксіологічний підхід до інтеграції може об'єднати Європу в повноті всіх її ідентичностей, культурних, духовно-гуманістичних, релігійних традицій, витоки яких карбувалися з IV до XVIII ст. під домінуючим впливом християнства. Саме християнство упродовж століть зберігало стабільність, формувало суспільний імунітет, проголошувало цінність особистості, її відповідальності та свободи вибору, а також несло не віртуальний, а реальний духовно-моральний ідеал.

У полікультурному просторі особливої значущості набуває унікальність і неповторність культури кожного народу, складовою якої є духовна спадщина. Історичні та соціальні обставини минулого століття зумовили занепад релігійної культури українського народу, що базувалася переважно на основі православного віровчення. Атеїстичний світогляд руйнував не лише храми, але й безцінні зразки духовної музики й живопису, які утримувалися в своєрідних “заповідниках” мовчання.

Тоталітарна система зігнорувала переосмислені в релігійних вченнях загальнолюдські моральні принципи, зразки народного мистецтва, музи-

ку, що органічно увійшли в культ. Діалектичний зв'язок між власне релігійними та загальнолюдськими аспектами зумовлює те, що релігія може бути цінністю не тільки для віруючого. Вона здатна сприяти прояву в людини активних діяльних начал, які звеличують її духовну гідність, і розвиває здібності, об'єднує зусилля людей різних орієнтацій при розв'язанні загальнозначимих соціальних проблем.

Несприйняття комуністичною ідеологією православної культури спричинило навіть парадоксальну ситуацію, коли культова музика видатних композиторів світової класики (І.-С.Баха, Г.Ф.Генделя, А.Вівальді, В.-А.Моцарта), прорвавшись у музичний простір держави, вивчалася в музичних і загальноосвітніх школах, а твори корифеїв української духовної музики активно "редагувалися", що повністю змінювало їх ідейний зміст.

Надзвичайно багата спадщина православної церковної музики композиторів-класиків України була забута на довгі роки. Про виконання та популяризацію творів релігійного змісту не йшлося, тому значна кількість художніх колективів була обділена можливістю прилучитися до скарбниці духовної музики, що мало свої негативні наслідки, поглиблюючи в такий спосіб світоглядний вакуум сучасної людини.

Так, відомий сучасний диригент Г. Левченко, керівник українського народного хору "Калина" Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, вважає, що необхідною умовою розвитку виконавської майстерності хору є спів класичною манерою, і цьому найкраще сприяє введення в репертуар релігійних творів. Причому це впливає не лише на становлення учасників як співаків, а й має, на думку професора, позитивний вплив на їх моральність, оскільки духовна музика несе в собі невичерпний виховний потенціал. Можливість працювати з хором над релігійними творами випала керівникові лише після здобуття Україною незалежності, коли в руки Г. Левченку потрапила "Літургія" видатного українського композитора М. Леонтовича. Саме тоді хор "Калина" відвідав Австрію, де споконвіку плекалася християнська духовна музика. Вимога австрійської сторони мати крім світської програми релігійну була з успіхом виконана, і вишукана публіка стоячи аплодувала українським студентам, які пропагували духовну музику свого народу. Поїздка була увінчана ще одним здобутком: в Австрії Г. Левченко познайомився з композитором української діаспори А. Гнатишиним, який презентував митцеві ряд збірок з невідомими творами православних українських класиків (Д. Бортнянського, М. Леонтовича, П. Демуцького). Подальші запрошення за кордон спонукали диригента до пошуків високохудожніх зразків української духовної музики, і вже в 1991 році учасники українського народного хору "Калина" в кращих костюмах Відня виконували повну релігійну програму, побудовану на творах Д. Бортнянського

("Богородице, до тебе прибігаємо"), А. Веделя ("Да ісполняться"), М. Лисенка ("Молитва за Україну"), Г. Давидовського ("Святий Боже"), Я. Яциневича ("Богородице діво, радуйся"), М. Леонтовича ("Літургія") та українських народних релігійних піснеспівах. Символічно, що кошти від концертів пішли на користь дітей-жертв Чорнобильської катастрофи, а місцеве католицьке духовенство з радістю прилучалося до православної музики.

Популяризація української духовної музики у виконанні українсько-го народного хору "Калина" не припиняється. Учасники відвідали з концертами Німеччину (1992, 1994, 1997, 1999), Швейцарію (1994, 1998, 2000), Австрію (1992, 1998, 2000), Бельгію (1994, 1997, 2005).

Підкреслимо, мовний та віросповідний бар'єри не стали перешкодою для сприйняття народами Європи духовних цінностей українського народу, оскільки високе мистецтво – це особлива, символічна мова, яка дає можливість у видимих подіях прозрівати духовне, дозволяє зробити всіх співучасниками вічності, це шлях людської особистості до себе, коли нагорна проповідь Ісуса Христа стає "конституцією" благородних учинків, спрямованих на благо Людини.

*Переломова О. С. – канд. філол. н.,
(Суми, СДПУ)*

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА ЯК СКЛАДОВА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

1. Українська література – самобутній естетичний феномен, явище оригінальне і водночас інтегроване в контекст світового письменства. Зближення духовних теренів філософії та літератури за доби Бароко в Україні. Григорій Сковорода – найяскравіший репрезентант цього періоду.
2. Загострення питання культурної самоідентифікації європейських націй. Проблема історичної та духовної цілісності Європи як органічної єдності зі слов'янським світом. Шляхи і форми національної самоідентифікації української культури пролягають через процес інтеграції в європейський культурний масив.
3. Українська культура – елемент європейської цілості, що «переживає ті самі внутрішні процеси, що й цілість, до якої вона належить» (Дмитро Чижевський).
4. Періоди деінтеграції та реінтеграції в процесі інтеграції української культури в європейський духовний простір:
  - а) Україна як культурна цілісність з часів Київської Русі формувалася як відкрита на світ екстравертна реальність, трансформатор різнопланового європейського досвіду;

- б) шлях України до Європи впродовж трьох тисячоліть пролягав через метрополію;
- в) бароковий спадок України XVII століття – свідчення екстравертної здатності української культури та її величезної духовної потенції;
- г) занепад Києво-Могилянської академії(кін.XVIII ст.) – вогнища духовного життя. Знесилення імперськими заборонними мовними указами української культури, відчуження від загальноєвропейських культурних процесів, віддалення від художніх та наукових ідей Європи. Драматична доля літератури на цьому тлі (позбавлення живильного середовища для реалізації закладених можливостей).
5. Українська література як носій національного самоусвідомлення протягом століть репрезентувала світові знаки національного буття. Не властиві літературам державних націй функції зносилювали і знекровлювали її організм, прирікали на естетичну неповноту (приречена бути, за І. Дзюбою, літературою «національного болю»).
6. Козацька держава культивує не колоніальну літературу, а таку, що цілком вписується в європейські обшири.
7. Вроджена «європейськість» української культури та народження (XIX ст.) ідеї протиставлення «національного» та «європейського» (фокусування ідеї в особі П.Куліша).
8. Визначна роль Лесі Українки в реалізації загальноєвропейського коду української культури. Її літературна творчість у контексті інтелектуальних течій XX століття. Створення нової для України художньої індивідуальності, близької не до візантійсько-слов'янського, а до латинсько-західноєвропейського типу.
9. Василь Стефаник – письменник європейського рівня, який творчо розвинув набутки європейської модерної школи, сягнувши у своїй новелістиці рівня світової літератури.
10. Хворобливий і суперечливий процес саморозвитку літератури в умовах поглиблення марксистської ортодоксії та пролетарської ідеології. Дискусія 1925 – 1928 рр. Заклик М. Хвильового до орієнтації на психологічну Європу (памфлети «Камо грядеши», «Думки проти течії», «Україна чи Малоросія?», серії статей «Апологети писаризму»). Гостра полеміка щодо шляхів розвитку українського мистецтва. Орієнтація Миколи Зерова на Європу – орієнтація на високі мистецькі смаки. Визначення місця і завдань української літератури в духовному просторі Європи. Застереження проти сліпого, бездумного зовнішнього копіювання та наслідування як ознак несвідомого провінціалізму, здатного відкинути нашу літературу від європейської.

11. Органічний синтез «національного» та «європейського», відсутність дилеми й штучного вододілу цих категорій. Зміцнення європейського фундаменту української літератури в 20–30 рр. (В. Свідзинський, Б.–І. Антонич, П. Тичина, В. Підмогильний, С. Гординський, поети «празької школи», Т. Осьмачка).
12. Творчість Валер'яна Підмогильного – продовження лінії інтелектуальної, філософсько-психологічної прози, яка набула розквіту в Україні в XVI – XVII ст. за умов найактивнішої інтегрованості в культуру Західної Європи.
13. Екзистенційне сприйняття світу Тодосем Осьмачкою, космізм його художнього мислення. Приналежність «Старшого боярина» до традицій європейської прозової школи XX ст.
14. Постать Валерія Шевчука в європейському літературному контексті на тлі євроінтеграційних прагнень української літератури.
15. Український постмодерний дискурс у координатах світової літератури.

*Петрушенко Ю.Н. – канд. экон. н.
(Сумы, СумГУ)*

ДИСЦИПЛИНА ВРЕМЕНИ КАК ФАКТОР ЭФФЕКТИВНОСТИ ЭКОНОМИКИ

С тех пор, как К.Маркс свел любую ценностную экономию в процессе производства к экономии времени, время стало универсальным критерием экономической эффективности.

Проблема использования времени обычно рассматривается в современной научной литературе в рамках двух внешне взаимоисключающих концепций – аллокации и дисциплины. Разработка теоретической основы этих концепций связывается прежде всего с именами Гэри Беккера и Мишеля Фуко, соответственно. Теория аллокации времени, пользующаяся популярностью в основном среди экономистов, акцентирует внимание на проблеме выбора и принятии решений индивидом. Концепция дисциплины времени, используемая в первую очередь социологами, подчеркивает роль механизмов принуждения, отношений власти и контроля в обществе. По мнению И.М.Савельевой и А.В.Полетаева, эти две концепции являются не взаимоисключающими, а взаимодополняющими. Во всех обществах и во все эпохи, от древности до современности, структура использования времени индивидами определялась одновременным действием обоих факторов – свободного принятия решений индивидами и внешнего принуждения (природного или социального).

Дисциплина – как подчинение установленному порядку, точнее, распорядку времени – существовала с древнейших времен. История дисциплины времени – это история постепенного перехода от природной дисциплины

плины времени к социальной, а не просто история ужесточения дисциплины. Распорядок времени может поддерживаться как добровольно, так и принудительно, причем это принуждение, которое и обозначается ныне термином "дисциплина", может осуществляться в самых разных формах.

Распорядок времени в доиндустриальных обществах был достаточно жестким, прежде всего в отношении дисциплины годового времени. Она была обусловлена, естественно, в первую очередь природными факторами, но ее поддержанию способствовали также религиозные и гражданские предписания.

Дисциплина времени в индустриальном обществе имеет более открытый характер. Во-первых, ее утверждение было отчетливо зафиксировано общественным сознанием как период болезненного слома стереотипов, характерных для традиционного общества. Современная дисциплина времени окончательно утвердилась и перестала восприниматься с обостренной чувствительностью только в процессе становления всего комплекса культуры индустриального общества. Во-вторых, она определяется не столько неторопливым годовым ритмом, сколько стремительным суточным, требующим от индивида гораздо большей собранности. В современном обществе дисциплина времени прежде всего является социальным смыслом, элементом социальной структуры общества, а не естественной данностью.

Отношение к времени как к ресурсу, осознание его ценности варьируется под влиянием не только, а может быть и не столько исторических, сколько социальных параметров. Во все эпохи, начиная с античности и до наших дней, оно в значительной мере зависело от рода занятий и вида деятельности индивида, принадлежности его к тому или иному социальному слою, не говоря уже об особенностях его личности.

Наряду с социальными параметрами проблема ценности времени имеет и экономический аспект. В экономической теории проблема ценности уже давно переведена из разряда эмоциональных оценок в разряд строгих научных категорий. Прежде всего, ценностью может обладать только ограниченный ресурс (так, морская вода не обладает ценностью с экономической точки зрения, даже если из нее добываются какие-нибудь соли или химические элементы), который в этом случае называется экономическим благом. В свою очередь ценность экономического блага определяется его потенциальной или альтернативной стоимостью. По-видимому, одним из первых, кто применил концепцию альтернативной стоимости для оценки ценности времени, был Б.Франклин, который придумал выражение "время — деньги".

Представление о ценности времени переводит его в разряд так называемых "экономических благ", т. е. ограниченных (дефицитных, редких) ресурсов. Вообще говоря, время не является ограниченным ресурсом. Но

в сознании индивида, осознающего ценность времени, оно воспринимается как ограниченный ресурс – в самом простом приближении время, которое может использовать человек, лимитировано продолжительностью его жизни.

Таким образом, с экономической точки зрения главное изменение в отношении к времени произошло, когда было обнаружено, что время является производительным фактором. Тем самым время приобрело редкость, причем в современных обществах редкость времени не уступает редкости денег, а то и превосходит ее. "У меня мало времени", "у меня нет времени", "я располагаю ограниченным временем", – эти и подобные выражения, существующие ныне во всех европейских языках, являются одной из отличительных черт мышления Нового времени.

Экономический подход позволяет прояснить причины противоречивой картины истории социальных представлений о ценности времени. Ясно, что для людей, занимающихся интеллектуальной деятельностью, время всегда выступало как ограниченное благо и для них всегда существовала возможность его "альтернативного" использования, т. е. размышлений, чтения, написания книг и т.д. В позднее Средневековье такое отношение к времени стало постепенно восприниматься и другими социальными слоями: в первую очередь это относится к купцам, торговцам, банкирам, т. е. предпринимателям, если использовать современный термин. Для представителей социальных групп, занимавшихся физическим трудом, эти условия довольно долго не выполнялись – прежде всего, у них не было возможностей для "альтернативного" использования времени.

Развитие капитализма и распространение системы наемного труда существенным образом изменило эту ситуацию. Время стало приобретать ценность для все более широких слоев населения. Но этот процесс затронул не все сферы использования времени, а только рабочее время. И, несмотря на весь экономический прогресс, в индустриальном обществе для значительной части населения типична ситуация, при которой рабочее время обладает ценностью, а свободное время – нет (если человеку нечем "занять время").

В постиндустриальном (постэкономическом?) обществе, особенно с развитием сферы услуг и духовных потребностей человека, свободное время, наоборот, становится главной ценностью.

В качестве ориентиров дальнейших исследований можно отметить, что дисциплина времени, которая является сегодня неотъемлемым атрибутом европейской цивилизации, имеет отличительные черты у разных народов, характеризуя своеобразие каждого отдельного культурного генетического кода нации. По мнению Л.Г. Мельника, этот код сохранен в системе социальной памяти, а по мнению А.К. Секацкого экономиста оп-

ределяється *воспитанностью* этой *памяти* еще до того, як вона визначається продуктивністю праці. Тому рішення проблеми розвитку і виховання соціальної пам'яті нації набуває безпосереднє не тільки культурне, але й економічне значення.

Література:

1. Мельник Л.Г. Інформаційна економіка. – Суми: ИТД «Університетська книга», 2003. – 288 с.
2. Секацкий А.К. Сила вибухової хвилі. Статті, есе. – СПб.: «Лимбус Пресс», 2005. – 400 с.

*Підкуркова І.В. – канд. соц. н.
(Харків, Нац. юр. академія)*

АКУЛЬТУРАЦІЯ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО ОБРАЗУ ПОЛІТИКО-ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ

Країни Європи, не зважаючи на їх геополітичну близькість, не мають єдиної політико-правової культури, характеризуються їх різноманітністю. Але існуючі культури відкриті і тому не можуть бути ізольованими одна від одної. Під час чисельних взаємодій об'єктивно між ними відбувається акультурація, тобто вплив однієї культури на іншу з метою "прищеплення", перенесення рис культури-донора культурі-реципієнту. Це стає особливо актуальним у зв'язку з сучасними євроінтеграційними процесами.

Політико-правова акультурація може здійснюватися на таких рівнях: владою за допомогою законодавства, судової практики тощо; певними політико-правовими суб'єктами через укладання різного рівня договорів; вченими й викладачами на доктринальному рівні, тобто через юридичну і політичну науку та освіту.

Політико-правова акультурація може бути позитивною, тобто такою, яка свідчить про утвердження певного інституту, норми, елементів політико-правової практики, і негативною, пов'язаною з виродженням якихось правових і політичних явищ, традицій або відмовою від їх використання. Той чи інший тип акультурації залежить від багатьох чинників. На формування сучасного образу політико-правової культури, зокрема, впливають:

1. культурна близькість контактуючих суспільств (наприклад, у випадку з Україною, це - Німеччина, Франція, Польща з їх європейсько-континентальним типом політико-правової культури);
2. відношення носіїв культури-донора до культури-реципієнта. Відповідно до цієї обставини може існувати 2 сценарії розвитку акультурації: а) кращій акультурації сприятиме усвідомлення обома сторонами технологічного та економічного домінування відповідної країни; б) несприятиме або заважає рецепції насильницька акультурація, заснована на військових, силових засобах;

3. ступінь взаємозв'язку політико-правової культури з іншими елементами загальної культури суспільства (економічної, моральної тощо).

Окрім того, слід враховувати, що розрізняють відкриті і закриті політико-правові культури. Відкриті в процесі свого розвитку сприймають, переробляють і засвоюють досягнення інших культур. Закриті – ті, що не сприймають політико-правових інновацій інших культур, замикаються на своїх традиціях, стверджують тільки свій політико-правовий розвиток. Для країн Європи другий тип не є характерним (за виключенням Албанії), тому потенційно вони відкриті для акультурації.

У діалозі політико-правових культур виявляється, що національна самобутність є невід'ємною і важливою властивістю національної політико-правової культури, визначальним моментом у її існуванні. Але не слід замикатися на власній унікальності і неповторності (особливо в контексті євроінтеграційних процесів і прагнення України вступити до Союзу Європи). Втрата деяких рис національної культури під впливом акультурації не означає втрати відмінностей між культурами взагалі і політико-правовими культурами зокрема. Наростання взаємодій культур лише розширює простір політико-правової культури, відкриває її для різних інновацій.

*Полховська І.К. – аспірантка
(Харків, Нац. юр. академія)*

ПРИНЦИП ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ: ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ І УКРАЇНА

Україна як суверенна держава розвивається у системі міжнародних відносин. На сьогодні є актуальною проблемою розбудова громадянського суспільства на сучасних гуманітарних засадах. Це передбачає утвердження рівності прав, створення умов для вільного розвитку особистості та забезпечення гендерної збалансованості. Рівноправність чоловіка і жінки є запорукою розвитку сталого громадянського суспільства, важлива ознака його гуманності та демократичності.

Світова спільнота виробила міжнародні гендерні стандарти, гендерні принципи, гендерні напрями діяльності. Україна як член ООН, Ради Європи, як європейська держава визнала і відобразила їх у своєму Основному Законі:

У Конституції України враховані стандарти у сфері гендерної рівності, які були закріплені в Загальній декларації прав людини 1948р., Міжнародному пакті про громадянські та політичні права 1966р., Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права 1966р., у Конвенції про захист людини і основних свобод 1950р. Так, у ст. 21 Конституції України закріплена рівність усіх людей у своїй гідності та правах, а у ст. 24 проголошується, що громадяни мають рівні конституційні права і сво-

боди та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі тощо. У ч.3 ст.24 особливо акцентується на рівноправності чоловіка і жінки: „Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством тощо. З цього випливає, що жінки і чоловіки мають рівні права і свободи і їм повинні надаватися рівні можливості для їх реалізації.

З метою регулювання процесуальних та процедурних механізмів реалізації принципу гендерної рівності у багатьох країнах Європи і світу прийняті спеціальні закони (Швеція, Фінляндія, Норвегія, Франція, Литва, Японія тощо). Досвід цих країн засвідчує, що прийняття закону про рівноправність статей суттєво вплинуло на формування паритетних відносин у суспільстві між жінками і чоловіками. Парламент України, враховуючи позитивний досвід інших країн світу, прийняв Закон „Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків”, який 1 жовтня 2005 року підписав Президент України. Зазначений Закон набирає чинності з 1 січня 2006 року. Його метою є досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства шляхом правового забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, ліквідації дискримінації за ознакою статі та застосування спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією і законами України. У Законі визначені напрями державної політики щодо забезпечення рівних прав жінок і чоловіків, встановлений механізм забезпечення таких прав та можливостей.

Оскільки наша держава прагне стати повноправним членом європейської спільноти, то однією з умов набуття такого членства є приведення національного законодавства у відповідність з європейськими стандартами. Вважаємо, що в Україні в сфері гендерних відносин формується достатня законодавча база, яка відповідає таким стандартам. Важливо, щоб законодавчі приписи максимально втілювалися у життя.

Отже, рівність статей є тим європейським стандартом, яким вимірюється розвиток особи і суспільства. Рівність жінок і чоловіків у правах, у яких, участі в політико-правовому процесі з урахуванням гендерного чинника має суттєве значення для демократизації і гуманізації суспільних відносин у нашій державі.

КРИЗИС УКРАИНСКОЙ СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ В ГЛОБАЛЬНОМ И КОММУНИКАТИВНОМ АСПЕКТАХ

В украинском обществе происходят важные социетальные процессы, которые, по сути, представляют собой массовую социокультурную трансформацию ценностей и идентичностей. В ходе распада идеалов и ценностей советской политической культуры эта трансформация обрела черты кризиса коллективной идентичности. Он выражается в поиске людьми новых духовных ориентиров, своего места в обществе, своей связи с государством. На наш взгляд, полноценная интеграция Украины в европейский союз народов возможна лишь в результате преодоления указанного внутреннего кризиса.

Несмотря на очевидную уникальность постсоветских трансформаций в Украине и других государствах бывшего СССР, адекватное научное осмысление этих процессов требует учета глобального контекста. Как отмечают исследователи, в последние десятилетия даже в развитых государствах Запада заметна тенденция ослабления прежних механизмов интеграции, в связи с чем общегражданской идентичности начинают противостоять ее разнообразные локальные и групповые социокультурные модели. Интериоризация и глобализация социального пространства под влиянием информационно-коммуникативной революции вызывают модификацию типов и способов рефлексии со стороны членов общества и необходимость их адаптации к переменам на уровне социокультурного воспроизводства.

Повсеместно меняется роль национальных государств как субъектов и регуляторов указанного процесса. Государство все больше утрачивает контроль над общественной жизнью, что стимулирует поиск иных, в какой-то мере компенсаторных моделей ее организации [См.: 2]. Нужно учитывать, что в эпоху становления “общества сетевых структур” (М. Кастельс) государства уже невозможно описывать как иерархически организованные и относительно замкнутые структурные образования. Меняются сами представления об обществе и пронизывающих его линиях коммуникации. “Чем демократичнее общество, тем большее значение приобретает горизонтальный уровень обмена потоками политической информации, сопряжение господствующего коммуникативного потока, инициируемого государством, с информационными потребностями и приоритетами гражданского общества, формирующегося на более широкой ценностной основе” [1, 33].

На наш взгляд, решение Украиной проблем, связанных с конституированием независимого государства и выбором им демократического ве-

котора своего развития, завершением формирования украинской политической нации и становлением гражданского общества, преодолением внутренних социокультурных расколов и интеграцией в Европу, во многом зависит от изменения модели коммуникативных процессов. Так, социокультурная модель коммуникации подразумевает не линейный принцип организации информационных потоков, не презентацию готового информационного продукта, а свободный обмен информацией и включение в него носителей различных культурных кодов, настроенных на диалог. Стимулируя более активное привлечение в политику культурного капитала, диалогичная коммуникация способствует оформлению локального политического пространства в качестве устойчивой и динамически развивающейся целостности. Одновременно, будучи встроенной в мировые и региональные интеграционные процессы, такая политическая коммуникация, наряду с другими способами общения, является важным условием поддержания контактов между различными субъектами-носителями национальных культур, средством социокультурной идентификации новых политических сообществ в пространстве глобальных отношений и связей.

Література:

1. Грачев М. Н. Политическая коммуникация //Вестн. Рос. ун-та дружбы народов. Серия: Политология. – 1999. - №1. – С.24-39.
2. Семененко И. С. Глобализация и социокультурная динамика: личность, общество, культура //Полис. – 2003. - №1. – С. 5-19; Степаненко В. Суспільна трансформація у соціокультурній моделі інтерпретації // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2004.-№4. – С. 89-109.

*Савин Л. В.
(Сумы)*

ПОЛЬША - РОССИЯ - УКРАИНА: ГЕОПОЛИТИЧЕСКИЕ ИМПЕРАТИВЫ

Методология исследования – междисциплинарный геополитический подход, позволяющий учитывать социологические, экономические, политические, культурно-этические, лингвистические, религиозные и этнопсихологические факторы.

1)Пре-модерн, модерн. Исторические и культурно-религиозные факторы, влияющие на интеграционные процессы. Европейские споры. Роль польско-украино-российских войн, униатства, казачества.

Западноевропейский гносеологический расизм как инструмент политической экспансии. Потеря цивилизационного кода Польшей и Украиной.

2) Миграционные процессы, политика ЕС и демография. Новые европейские свободы. Права человека и права народов. Вопросы энергети-

ческого комплексу в контексті геостратегії Росії, України, Польщі: нафто-газо-транспортні коридори, Близький Восток, атомна енергетика.

3) Суспільно-політичний популізм. Різке розуміння постмодерну і кінця історії. Суспільство зрелищ. Політичний ангажмент в шоу-медійному просторі і ерзац-культура.

4) Інтереси США в європейських і євразійських інтеграційних процесах.

Польща і Україна геополітичні центри чи санітарний кордон? Балто-чорноморський альянс, НАТО, мрії про "Нову Європу". Сусідство "держав-вигнанців" Придністров'я і Білорусі. Електоральна диспозиція, Вибори 2006. Зони нестабільності і вектори впливу в Польщі і Україні. Нерівномірність соціально-економічного розвитку регіонів Польщі і України. Розчарованість реформами. Ескалація політичної напруги в Росії: сепаратистські тенденції під фасадом демократичних перетворень.

5) Східна Україна і Росія – геополітична домінуюча "Мислити простором", ідеократія. Західна Україна і Польща – "Мислити часом", несвободна ментальність колишніх підданих імперії. Геополітичний популізм: збиральні імпульси польсько-українських відносин. Німецько-російська вісь історії.

*Сакун М.С. – асп.
(Київ)*

ВПЛИВ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

З часу отримання незалежності наша держава обрала за стратегічну мету входження до європейських політичних та економічних інтеграційних структур. На цьому етапі інтеграційних процесів відбувається усвідомлення різних проблем, серед яких проблема національної ідентичності є однією з ключових. Мова йде про оптимальність поєднання „свого” і „чужого”, національної свідомості з європейськими цінностями. Саме така позиція зможе забезпечити „правильний вибір стратегічної лінії, що впливала б з національних інтересів України і ґрунтувалася на науковому аналізі та прогнозуванні розвитку національних відносин, може дати шанс успішної реалізації цілей України в галузі зовнішньої і внутрішньої політики” [2, 14].

Під впливом процесів глобалізації змінюється ставлення до етнонаціональних цінностей. Національний суверенітет, етнонаціональна ідентичність іноді заперечуються чи трактуються як пережиток. Це дає підстави говорити про кризу ідентичності сучасної людини, її здатності ідентифікувати себе на різних рівнях суспільного життя.

Інтенсивність та масштабність інтеграційних та глобалізаційних процесів наприкінці ХХ та на початку ХХІ ст. набула таких масштабів, що поставила під загрозу автономність національних культурних світів. Бурхливі глобальні зміни радикально оновлюють предметне середовище людини і створюють нову систему відносин як у світі, так і в кожному суспільстві зокрема. Мережа Інтернет, комп'ютеризація, супутниковий зв'язок та інші засоби масової комунікації зумовили появу нових типів комунікації, способів зв'язків і стосунків в людських спільнотах, нові форми взаємодії культурних традицій.

Криза ідентичності спричинила підвищену увагу до культури, як виразника суспільних почуттів та інтересів. Головну культуротворчу роль у цій ситуації відіграють засоби масової інформації. Оскільки за допомогою мас-медіа серед різних категорій населення (читачів, слухачів, глядачів) пропагуються певні ціннісні установки, світоглядні стереотипи та моделі поведінки, внаслідок чого спільні смаки і форми "культурного споживання" поширюються серед різних категорій населення. З огляду на це, у змаганні за культуру мас-медіа перебувають практично поза конкуренцією.

Наявність великої кількості недержавних ЗМІ утруднює контроль з боку держави за їхнім змістом і відкриває шлях для проникнення в інформаційний простір України західної продукції, яка пропагує свій спосіб життя та культурно-ціннісні орієнтації. Цей процес значно посилюється з огляду на відсутність в Україні чітко сформованої національної ідеології, єдиних державно-політичних орієнтирів. Тому через пресу, радіомовлення широкому загалу населення прищеплюються зразки так званої масової культури. Але найбільш виражені ці процеси на телебаченні, тому що з усіх ЗМІ воно є найпотужнішим сучасним інструментом пропаганди та впливу, адже через телебачення (зорове сприйняття) найшвидше поширюються культурно-ціннісні стереотипи і формується сучасний світогляд людини.

Національна культура - органічна, природна, її середовище є життєво необхідним для повноцінного розвитку людини. Національні ЗМІ є своєрідним ланцюгом передачі інформації від покоління до покоління. Це свого роду комунікація поколінь. І чим глибше в часі триває цей діалог, тим багатша і міцніша нація.

Література:

- Монро Прайс. Телевидение, телекоммуникации и переходный период: право, общество и национальная идентичность. – М., 2000. – 330 с.
- Івченко О. Україна в системі міжнародних відносин: історична ретроспектива та сучасний стан. -К., 1997. -688с.
- Шпенглер О. Закат Европы: Очерки морфологи мировой истории. Т.1. Формы и действительность. –М., 1993. -663с.

UKRAINIAN EURO-INTEGRATION IN THE CONTEXT OF IDENTITY CHANGE

According to the theory of acculturation the integration is such a strategy of inter-cultural interaction, where the elements of one's own identity are integration into an accepting culture; there through it is getting possible to identify oneself both with a traditional both an accepting culture. It's the most preferable strategy. However, there is always a danger of an exact apposite result - to lose one's own identity and not to have a possibility to identify oneself with another one and namely a European culture; it's a danger "to hang" between cultures, not belonging to any of them. Such a result is determined as a marginalization.

In this connection it's extremely actual to investigate the process of forming identity and identity crisis while settling the matter of Euro- integration in Ukrainian community. Identity is a result of multi-measured process of regulating socio-culture interaction as a model that enables a person to join the surrounding world. The collapse of the traditional Soviet identity with its characteristic and habitual socio- cultural interaction resulted in the necessity to identify oneself again under new conditions. "The nations of former soviet Republics will have to go through the restoration of their collective identity in the world..."[1, p.490].

One can propose a diade: centre-periphery used by Sh. Eisenstadt [2] as an instrument of theoretical reflexion of identity alteration in a society that is developing and going away from a traditional culture and life style. Euro- integration is an innovative project that is being proposed by the elite. The elite as a culture center of a society realizes the "social mission", i.e. the replacement of their own identity and the identity of the whole society, using with this purpose central institutions. Identity crisis in a society happens as a result of the dislike expressed by peripheral groups with respect to the proposed by the elite configuration of a collective identity. The subject of a strong ideological opposition between central and peripheral groups reveals the problem of compatibility between the tradition and country history on the hand, and modern project and a new institutional structure on the other hand.

Besides, on account of its unique location in political, geographical, economical and cultural space, Ukraine found itself in the zone of attraction by several civilized kernels, and being attracted to them the society elements accept different cultural identities. As a result one fails to acquire an ideological certainty or political subjectivity and establish sustainable social structures.

Thus, this question's settlement first of all depends on acquirement of sustainable collective identity within the society and formation of values kernel and also corresponding to these values norms, regulations, models and stan-

dards of behavior. The search of symbols and roles is of great importance because they could connect universal socio-cultural orientations of modernization: Euro-integrative orientations that would include national traditions comprising more detailed features of these traditions. It is necessary to consolidate a society round common culture codes; it is extremely important that the peripheral groups could take part in central institutions and processes.

Literature:

1. Castells, Manuel, *The Information Age: Economy, Society and Culture.*: Transl. from English scient. editor: O.I.Shkaratana.-M.: GU VSHE, 2000. – 608 p.

2. Eisenstadt S.N. *Modernization: Protest and Change.* – Englewood Cliffs: Prentice Hall, 1966. – 166 p.

Сердюк І. Л. – асп.

(Запоріжжя)

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ ТВОРЧОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ РУХУ УКРАЇНИ ДО ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Соціальна творчість особистості - нагальна проблема сьогодення, від вирішення якої залежить стан сучасного суспільства і наше майбутнє. Тема дуже актуальна, особливо в сучасних умовах розвитку України.

Світоглядним аспектам розгляду актуальних проблем сучасної студентської молоді приділяли увагу Коляда В. І., Орлянський С. Ф., Лавренко О.В., Зотов В.М., Чепак В. В., Халтобін В. О., Сінайко В. М., Голованова Т. П., Жорнова О. І. та ін.

Предметом даного дослідження є проблема соціальної творчості. Об'єкт дослідження – сучасна українська студентська молодь.

Мета даного дослідження – визначити головні проблеми реалізації соціальної творчості студентської молоді в нашому сучасному суспільстві та знайти перспективи їх вирішення.

Під соціальною творчістю ми розуміємо активну самореалізацію особистості, створення нею нових критеріїв світосприйняття, нових зв'язків та явищ, нового суспільства.

Потреба в європейській інтеграції робить налагодження дружніх відносин з розвинутими країнами головною метою української державної політики. Захід об'єктивно зацікавлений в тому, щоб Україна була сильною сусідньою державою, але ж і висуває вимоги до політичного устрою, законодавства, до розвитку галузей економіки, соціальної політики, екологічних проблем та ін [1, 3-4]. На наш погляд, вирішення цих болючих питань можливе лише за умови реалізації соціальної творчості індивідів.

Ми вважаємо, що саме молоді властивий динамізм, прагнення до нового, зміна ціннісних орієнтирів і ролей, тому вона більш здатна до вироблення і сприйняття нових ідей, нових цінностей.

Треба відзначити, що молодь є однією з найбільших соціально - демографічних груп нашого суспільства. Кожного року ця активна група поповнюється випускниками шкільних навчальних закладів, які хочуть зайняти своє місце в суспільстві. Молодь переживає період становлення особистості, формування світогляду, мети діяльності, що складається на основі інтересів соціального суб'єкта. Мета діяльності виражає прагнення змінити оточуючий світ в залежності від своїх уявлень про ідеальне.

Освіта є засобом розвитку особистості, саме тому студентська молодь - це та група населення, яка більш здатна до формування і реалізації соціальної творчості, бо має великий творчий потенціал.

Однак, не можна впадати в крайнощі, розглядаючи студентську молодь як інструмент для отримання і накопичення знань, навичок, не при- меншуючи роль пізнання в розвитку особистості. На наш погляд, необхідна виважена позиція.

Зважаючи на Болонський процес, треба акцентувати увагу на тому, що отримуючи знання у ВУЗі, студент має реалізувати себе на цьому етапі своєї життєдіяльності як активний, свідомий громадянин своєї країни. Потрібен дух пошуку, новаторство, а це забезпечує наукова робота студентів. Студенти повинні отримати високу культуру наукового мислення, а також професійні знання, що дозволить їм реалізувати свої здібності.

Не треба забувати і про процес виховання майбутнього спеціаліста, а також загальний рівень культури. Необхідно розробити нові технології, принципи, методики виховного процесу студентської молоді, розраховані на сучасний рівень розвитку суспільства. До речі, особистість детермінована зовнішніми і внутрішніми факторами розвитку, а не є сталою схемою і це також треба враховувати. Одним із шляхів виховання здатності до соціальної творчості молоді людини, її свідомої активності, пов'язаної з самореалізацією та прогресивним розвитком нашого суспільства є звертання до національних традицій, до духовності.

Демократичність, гуманізація, індивідуалізація, доступність, безперервність, інтенсифікація навчального процесу дають змогу розкрити свій творчий потенціал.

Молодь повинна формувати власну позицію відносно подій і процесів, які відбуваються у нашій державі, а також мати свою думку стосовно політики уряду і для цього повинні проводитись "круглі столи" з участю представників молодіжних організацій і представників уряду.

Саме ВНЗ мають можливість продовжити розвивати критичне незалежне мислення молоді поряд із здатністю до аналізу суспільних подій, сприяти тренінгам з розв'язання проблем, коли молода людина бере на себе відповідальність за прийняті рішення.

Ціннісні орієнтири є однією з важливих умов реалізації соціальної творчості. Мова йде про той вид діяльності, який веде не тільки до само-

розвитку особистості, але й до прогресивного розвитку людства взагалі. Відмова від універсальної світоглядної орієнтації є результатом вільного особистісного вибору [2, 71].

Студентська мелодія має безліч власних проблем, з якими стикається щодня: низький прожитковий мінімум, матеріальна залежність від батьків, відсутність життєвого і професійного досвіду, проблеми молоді, сім'ї, наркоманія і т.ін. Але існують ще проблеми, які потребують також пильної уваги і є на сьогоднішній день проблемами студентської молоді:

1. адаптація в суспільстві,
2. недовіра до ділових якостей молоді людини,
3. відсутність серйозного відношення до молоді, зокрема студентської, як до сили, здатної щось змінити в суспільстві. Це зовсім не стимулює бажання реалізувати соціальну творчість.

Необхідно негайно змінити відношення до студентської молоді, якщо ми хочемо взагалі якихось прогресивних змін.

Таким чином, перспективними шляхами розвитку і реалізації соціальної творчості повинні бути:

1. в навчальному процесі створення умов для розвитку активної життєвої позиції засобами полеміки,
2. надавати більше уваги для професійного росту студентської молоді, створюючи консультативні центри,
3. дати можливість самій молоді приймати рішення в реалізації державної молодіжної політики.

Якщо держава дійсно зацікавлена в розвитку і реалізації соціальної творчості молоді, то вона повинна не залишати її наодинці із своїми проблемами, а негайно вирішувати їх, адже молоді люди вже готові до більш серйозних державних справ.

Література:

1. Біляцький С., Ярова Н. Міфи та реальність державотворення // Наука і суспільство. – 2005, № 5 - 6, С. 2 - 5.
2. Кривега Л.Д. Особливості сучасної методології пізнання соціальних явищ // Методологія соціального пізнання: здобутки і проблеми. Матеріали Всеукраїнської науково – теоретичної конференції, Запоріжжя, 2005, 25 травня. - С. 70 – 74.

*Сливинская А. Ф. – канд. филос. н.
(Киев, КНУКиМ)*

Малько В. А.

ПРОБЛЕМА СВОБОДЫ ЛИЧНОСТИ В ФИЛОСОФИИ ВСЕЕДИНСТВА ВЛАДИМИРА СОЛОВЬЕВА

Отдельность моего «Я» от моей жизни, жизни общества – болезненная иллюзия сознания. Каждое единичное лицо есть только средоточие

бесконечного множества взаимоотношений с другим и другими, и отделять его от отношений — значит отнимать у него всякое действительное содержание жизни, превращать личность в пустую возможность существования.

Личность преодолевает онтологическую с миром, с самим собой через единение с миром человеческим, человечеством и богочеловеческим, церковью, где каждый должен иметь в общественном целом не внешнюю границу, а внутреннюю полноту своей свободы. Осознание и принятие человеком связанности с миром, человечеством, выступает в качестве «кафоличности» (этимология слова: по целому, сообразно целому). Стремление к самообладанию, понимание самодостаточности, неудовлетворенности собой находит разрешение в сознании связи с целым. Возможность кафоличности сознания основывается на свойстве человеческого сознания заключать в себе все имеющие для него действительное, положительное, хотя и идеальное бытие как норму его деятельности. Сознание выступает само по себе, как идеальная форма Всеединства. Быть для себя в своем сознании — быть бесконечным в себе, в своем сознании. Это «Я» есть все(через отличие от всего), т. е. является индивидуальностью, которую В. Соловьев называет идеей как выражение особенности человека. Идеи Платона суть прежде всего общие родовые представления, исключаящие из себя все индивидуальное; напротив, идеи в понимании Соловьева по существу индивидуальны. Он поясняет сущность идеи указанием на внутренний характер человеческой личности. Если предметная идея отличается от всех прочих идей, ее субъект должен иметь собственную особую действительность, быть центром для себя, должен, следовательно, обладать самосознанием и личностью, не существовали бы для себя, они были бы только представлениями другого существа, а не действительными сущностями.

Индивидуальность (идея) человека связана с другими индивидами, которые вступают в отрицательное единство, выражающееся на уровне внешних отношений, где в силу особенности, каждый становится непроницаемой границей для другого; и в положительное единство — на уровне внутренних отношений, как вбирания содержания жизни другого. Когда человек утверждает себя вне всего, как не все, тогда особенное (его идея) делает его непроницаемым, утверждая себя вне другого, человек становится пустой формой. Мое утверждение, моя собственная истина достигается через преодоление собственных границ, переход в другое идеально может реализоваться в отношении, выражающемся к другому, другим, в этом — спасение человеком своей индивидуальности.

Смысл жизни отдельный может быть понят только через смысл жизни всемирный, самосознание человека возможно лишь через сознание себя как целого (принцип дополнительности). Человек должен отказаться

от своей самодельной правды во имя вселенной истины. «Обладание истиной. . . не может быть только вселенской». (В.С. Соловьев. Критика отвлеченных начал).

Отдельная человеческая жизнь и жизнь человечества и есть реализация мировой задачи, которая формируется Соловьевым: «. . . в полном сознании и затем духовном усвоении. . . солидарности со стороны всех и каждого, в ее превращении из метафизической и физической только в нравственно-метафизическую и нравственно физическую» (Вл. Соловьев. Оправдание добра). Кафоличность (как нравственная солидарность) здесь действительно осуществляется как дело, как положительная свобода.

*Сломский Войцех С. – prof. dr hab.
(Варшава, Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania w Warszawie)*

ФИЛОСОФИЯ В ЖИЗНИ

Интерес к философским проблемам наряду с интересом к философии как к академической дисциплине, а также неизбежное разочарование ею, возникают из потребности нахождения ответа на вопросы гораздо более глубокие, с точки зрения индивида, нежели те, над решением которых работают философы. Эти вопросы относятся к одной из самых фундаментальных проблем – смыслу жизни, а то, что она вообще возникает, свидетельствует о серьезном дефиците этого смысла. Конечно, философия как академическая дисциплина не может дать ответа на вопрос о смысле жизни, хотя для немногих она сама может стать этим смыслом. Но мы можем говорить о своей компетентности, а также о её пределах, не ожидая, пока нас об этом спросят напрямую.

Интерес к философским проблемам, переходящий в интерес к философии как научной дисциплине профессиональных философов, приводит, скорее к трудностям, являющимся результатом убеждений в том, что философия является, как это утверждает Хабермас, частью "научной культуры экспертов". В научно-технической культуре философия не может быть альтернативой науке, а для того, чтобы ею не быть, она сама должна отвечать научным требованиям, что опять таки превращает ее в дело экспертов. Кроме того, философия как профессия постоянно пользуется высоким общественным авторитетом, а в обыденном представлении функционирует как синоним чего-то особо абстрактного, трудного и доступного лишь немногим избранным. Этот стереотип создает дополнительные трудности философам в их поисках языка, который был бы понятен не только философам. С другой стороны, нет сомнения в том, что определенные элементы наработок "научной культуры экспертов", особенно элементы философии, раньше или позже доходят до "широкой общественности" и проявляются в растущем интересе к философии. Поэтому преувеличением было бы говорить об отсутствии связей между академи-

ческой философией и повседневным миром (в действительности эта связь имеет неформальный характер), а поскольку она существует, то является доказательством того, что определенный вид связи между философией, которой занимаются в университетах, и потребностью в философии в повседневной жизни все таки существует. С точки зрения преподавания философии, особо важным кажется вопрос о том, является ли эта связь неформальной из необходимости, или же это лишь следствие нежелания философов брать на себя ответственность за четкое разделение того, чем является философия, от того, что даже при самом большом желании ею не является и являться не может. Однако, вопреки видимости, представленное выше противоречие, а также контекст, в котором оно проявляется, создает своего рода шанс на определенное взаимопонимание. Это понимание может дать результат лишь при том условии, что философские центры добровольно начнут говорить о философии и этот труд превратят в одну из основных обязанностей "профессиональной" философии. Несмотря на множество публикаций, посвященных философии, по-прежнему следует оценить как ничтожное осознание необходимости популяризации философии как дисциплины знания. Создается впечатление, что подавляющее большинство изданий, существующих на рынке, являются работами, написанными из чувства обязанности увеличения знания, стремления "положить свой кирпичик", заполнить пустоты знаний того или иного предмета и т.п., в то время, как книг, посвященных исключительно популяризации философии, не считая учебников, появляется очень мало, если они вообще появляются.

Присутствие философии в жизни не заканчивается, однако, ошибочной убежденностью в том, что эта область способна или должна быть способна решать проблемы, связанные с недостатком смысла жизни. Правда, иногда можно столкнуться с мнением, о том, что философия, ввиду исключительности своего характера, не имеет ничего общего с событиями повседневной жизни, и она не может влиять на практику этой жизни. Однако этот взгляд имеет смысл лишь при исключительно узком понимании философии, этот взгляд явно противоречит историческим фактам. Даже такая оторванная от практического применения область как эпистемология, оказывает очень серьезное влияние на политическую жизнь [1, 14]. Игнорирование этого факта ведет к тому, что философские идеи, рожденные не где-либо, а в головах философов, перестают формировать действительность. Поэтому доктрина бессилия всякой философии кажется ошибочной. Ей противоречит, хотя бы, утверждение о том, что она влияет на изоляцию философской среды от реальной жизни. Итак, связь между философией как "областью экспертов" и практической жизнью существует, хотя она носит не тот характер, который ей придают дилетанты. Но очень трудно судить о том, является ли эта связь более глу-

бокой, нежेलи та, котора существоует между философией как дисциплиной знания и преподаванием философии в школе.

Наконец, существует третий взгляд на философию как на дисциплину, преподаваемую (обязательно) в школе, примиряющую эти две выше-приведенные точки зрения. Поскольку понятно, что философия не может выполнять роль психологической терапии, противостоящей отсутствию смысла жизни, то определение ее огромного влияния на социальную жизнь, может вызвать потребность самопросвещения путем изучения философских текстов. Здесь важно слово "самопросвещение", означающее передачу полученного знания самому себе самим собой. Поэтому кажется необходимым, чтобы преподаватели философии отдавали себе отчет в особенной функции философии и в том, что самое главное, могли обучать философии.

Сосредоточенность исключительно на интерпретации классических текстов делает невозможным превращение философии на школьном уровне в исходный пункт, который выше был назван нами "самопросвещением", основанном на умении соотносить получаемое знание с самим собой. Обучение способности соотносить философское знание с самим собой, а не с читаемыми авторами, должно стать в ближайшем будущем одной из основных целей философского образования. Это будет способствовать сокращению дистанции, отделяющей философию "экспертов" от обыденного представления о философии.

Литература:

1. K. R. Popper, *Droga do wiedzy*, Warszawa, 1998.

*Снитнікова Ольга
(Суми, СумГУ)*

РОЛЬ СТУДЕНТСЬКОЇ НАУКИ В ЗАЛУЧЕННІ СТУДЕНТІВ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

Євроінтеграційна стратегія України передбачає переорієнтацію всього нашого суспільного життя на нові пріоритети та нові моделі соціального успіху. Одним з напрямків цього є залучення України до Болонського процесу є вміння студента знайти себе в наукових дослідженнях, які сприяють можливості реалізуватися в системі європейської студентської наукової діяльності.

Наша країна через застарілість форм організації навчального процесу та наукової діяльності, які недостатньо зорієнтовані на вирішення практичних завдань, дуже повільно входить до розбудови інноваційного суспільства.

Щоб втілити ідею у цінне для суспільства наукове дослідження, одного бажання і потенціалу молодій людині замало. Насамперед потрібна різнопланова інформація по вибраній темі, яку, як правило, не знайдеш в

найближчій бібліотеці, а часто і в інформаційному відділі навчального закладу. Не завадить і підтримка фахівців у вибраній галузі дослідження, бо допомоги викладача, навіть найдосвідченішого, може бути замало.

Сьогодні виникає потреба у партнерських відносинах з навчальними закладами та науковими центрами Європи, США, Росії та інших держав, що надасть змогу не тільки інформаційно та технологічно, а й через вивчення практичного організаційного досвіду збільшити коефіцієнт корисної дії студентської науки.

Перелік проблем цим не закінчується. Часто виникає і таке питання: як привернути увагу до вже зробленого дослідження, запобігти його незатребуваності? Як інформаційно “розкрутити” своє дослідження, або іншими словами презентувати його.

А що відбувається, коли дослідник, відчуває, з одного боку, свій потенціал, а з іншого – наštовхується на відсутність масового ринкового попиту на таку діяльність? Досить часто рішення шукається через відтік інтелекту до інших держав.

Одним з напрямків подолання цих проблем є пошук нетрадиційних для нашої науки джерел фінансування через співпрацю з донорськими установами, програмами обмінів, розробку грантових проектів.

Євроінтеграція відкриває перед нашими дослідниками багато перспектив, до того ж оцінити переваги обраного шляху ми можемо вже сьогодні. І вагому роль для студентської науки тут відіграють студентські міжнародні та республіканські наукових конференцій. Особливо цінними такі конференції є для дослідників, що працюють над реальними проектами та шукають партнерів. Вагомим елементом цього може бути залучення до нової європейської мережі центрів мобільності для дослідників - ERA-MORE. Об'єднуючи 200 центрів у 33 країнах, цей новий інструмент, що доповнює європейський веб-портал.

Філіп Бюскен, уповноважений Європейського дослідницького центру, сказав, що наразі невідкладним заходом є пошук конкретних рішень, які б уможливили подолання перешкод, що існують на шляху географічної та міжгалузевої мобільності, оптимізації наукових успіхів.

Згідно з розрахунками, до 2010 року в Європейському Союзі працюватиме не менше 700 тисяч дослідників.

Такі перспективи постають сьогодні перед молодими дослідниками. Тим самим, вирішується як проблема незатребуваності потенціалу молоді, так і частково нестачі коштів. Але матеріальну допомогу отримують, як правило, дослідники, що вже показали себе, а не студенти, що шукають кошти на перше дослідження. Тому потрібно навчитись заявляти про себе, цілі свого дослідження, навчитись розробляти власні проекти.

Це стає можливим, бо ідеї та наукові знання — першочерговий чинник зростання економіки, який, не блокуючись проблемою незатребува-

ності, здатен змінити ситуацію в країні на краще. Аналізуючи проблеми наукових досліджень, що існують в Україні, ми підходимо до думки, що євроінтеграція, як інструмент, що виводить проблеми наукових досліджень в Україні з замкнутого кута, є головним чинником їх вирішення. Тим самим вона знищує перешкоди для стійкого технологічного розвитку, що обов'язково приведе Україну до процвітання.

Ставнича О.М.

(Суми, СумДУ)

ГЕНДЕРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ НАУКОВО-КУЛЬТУРНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

У контексті загальнонаціональних процесів входження до Євросоюзу великого значення набуває формування відповідного наукового і культурно-духовного потенціалу, який забезпечується цілеспрямованим розвитком відповідних форм дослідження соціального життя. Одними з таких форм є гендерні студії в соціології і функціонування феміністичної критики в літературознавстві.

Розглядаючи широкий спектр проблем (маскулінність українського суспільства, історія феміністичного руху, співвідношення жінок і чоловіків у різних сферах соціального життя, структуру сім'ї, тощо), соціологія як наука прагне констатувати факти, узагальнити, підрахувати процентне вираження, - тобто дати об'єктивну оцінку явищ і процесів, що відбуваються в суспільстві. В результаті реалізації одного підходу—раціонального—виникає своєрідний брак "емоцій", відсутність прагнення до розв'язання гендерних проблем. Дану ланку намагається заповнити так звана феміністична критика і література, яка ґрунтується на ідеях і практиці не тільки західноєвропейських феміністичних рухів і філософських шкіл, а й на вітчизняних традиціях розгляду гендерних проблем.

Дослідники вказували на питому "конечність" української літератури (культ жінки-матері, традиційна паралель мати-Україна тощо). Слід зазначити, що перше наукове осмислення фемінізму як явища і становища жінки у суспільстві зробила у 1890-х рр. Леся Українка у статті "Нові перспективи і старі тіні" ("Нова жінка західноєвропейської белетристики").

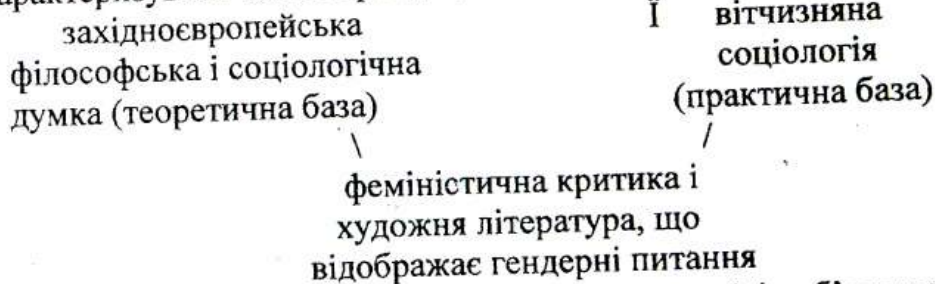
Даючи широкий огляд типів зображення у французькій, англійській, німецькій, скандинавській літературах, письменниця критично оцінює напрям розвитку західноєвропейського фемінізму, справедливо вважаючи, що слов'янське поспільство в цілому і мистецькі кола зокрема мають набагато демократичніше ставлення до жінки. В своєму аналізі Леся Українка спирається на теоретичні положення О.Дюма-сина, М. де Воґюс, Дж. Еліот, М.Прево, П.Маргерита, Х.Белау та інших, що дає авторці підставу для об'єктивного компаративного аналізу гендерних питань в різних літературах і, відповідно соціумах.

Гідним представником раннього українського фемінізму в літературі (а власне, його суб'єктивного вияву) є Ольга Кобилянська, яка також плідно використовувала теорії західноєвропейських мислителів, зокрема Ф.Ніцше, для створення образу "нової жінки", "жінки-надлюдини".

На сучасному етапі феміністична література і критика представлені іменами О.Забужко ("Польові дослідження українського сексу", "Хроніки від Фортінбраса", "Мілена"), В. Агеєвої ("Поетеса зламу століть"), Н.Зборовської ("Феміністичні роздуми"), Н.Остапенко, С.Павличко та іншими, що послуговуються специфічною методологією і вбачають завдання феміністичної критики "...не просто в протиставленні себе "фалічній критиці", а у відтворенні об'єктивної картини, об'єктивного сенсу літературного твору. Тобто, феміністична критика значно ширша, ніж просто критика чоловічого шовінізму і сексизму певних літературних творів", [4; 19]. Однак існує і протилежна думка—(антифеміністична): "Якщо глянути на все те, що іменує себе літературною критикою в дусі феміністичної методології, то впадає в око насамперед безперспективність і цілковитий плагіат її теоретичної бази...[Тому що]незмінною проглядає всього-на-всього одна проблема: як жінкам позбутися чоловічого шовінізму, насилля, експлуататорства... – вважає М.Наєнко [3; 339]. Треба, проте, не забувати про ґрунтовну теоретичну базу гендерних досліджень (С.де Бовуар, К.Мілет, Сен-Сімон—феміністична платформа; Й.Гете, Ф.Ніцше - філософська; Т. Парк, З. Фрейд, М.Берджес – соціологічна), яка робить дане явище значнішим за визначення " плагіат", і найімовірніше цікавим у своєму "суб'єктивнім об'єктивізмі".

Таким чином, на українському ґрунті гендерні дослідження формувалися на основі співфункціонування кількох складових, взаємодію яких можна охарактеризувати такою триєдиною моделлю:

В результаті співіснування наукового (об'єктивного) і суб'єктивного підходів утворюється певна цілісна картина, що містить стереоскопічне висвітлення гендерних проблем і показ гіпотетичних шляхів їх вирішення, а отже, дозволяє зробити ще один крок у напрямку соціального вдосконалення і виведення українського соціуму на європейський рівень культури життя і мислення.

Література:

1. Зборовська Н. Перемога плоті // Критика. –1998.--№10.—с.29.

2. Мілет К. Сексуальна політика.—К., 1998.—506с.
3. Наєнко М. Історія українського літературознавства.—К.: Академія, 2001.—360с.
4. Таран Л. Привид повсталого жіночого духу// Критика.—1999.—№1-2—с.19.

*Стасюк Л. О.
(Рівне, НУВГП)*

РОЛЬ РЕЛІГІЇ В ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ

Тенденції до різнорівневої інтеграції, пріоритетність якої культивувало географічне сусідство, спостерігались протягом багатьох історичних етапів, декларуючи амбівалентну сутність. „Вся історія може розглядатися, за твердженням Г. Федотова, як зміна процесів інтеграції і дезінтеграції. Перший процес можна назвати ростом, розвитком, об'єднанням, або ж завоюванням, поневоленням, асиміляцією; другий — занепадом, розкладом, або ж звільненням, народженням нових націй, залежно від того, яка державність чи народність перебуває у центрі наших інтересів” [3, 96]. На сучасному етапі процеси інтеграції і дезінтеграції можна компаративно зіставити з концепціями глобалізації та антиглобалізації.

Геополітична межовість або „транзитність” України, визначивши її різновекторність, трансформувалась у бінарний етнокультурний код національної спільноти, що, з одного боку, породжувало відчуття закритості, сакралізацію традиційної обрядовості, абсорбування епіцентричної християнської ідеї, яка проектує кінцевий сенсбуттєвий принцип єднання людини з Богом, ідеї абсолютної цінності і духовної свободи людини, уособлення в ній божественного начала. З іншого, стимулювала з перспективою інтенсифікування процеси запозичення зовнішньо-сусідських надбань. Наприклад, встановлення на західноукраїнських землях економіко-культурних зв'язків з країнами західної цивілізації у XV-XVI ст. спонукало до поширення реформаційних ідей та протестантизму, який на початок 2003 року за кількістю організацій займав друге місце серед християнських конфесій в Україні.

Християнство як домінантна світова релігія України здатне відігравати консолідуючу роль у напрямку консенсунсу між космополітичною та національною концепціями інтеграційних процесів, оскільки частково блокує відчуття втрати етнічної самобутності й легітимізує європейський світогляд. Хоча питання протистояння між вселенським і національним у світових релігіях не втратило актуальності і ставить акценти залежно від ціннісно-сміслового еволюційного поля соціуму, українські дослідники (М. Грушевський, О. Борковський, А. Колодний, І. Загрійчук та ін.) частіше знаходять взаємозв'язок, адекватне місце загальнолюдському і національному в християнській релігії, нівелюючи гостроту цієї проблеми. На

думку О. Борковського, „національні релігії, мають своє продовження і завершення в універсальних релігіях, універсальні релігії зберігають і собі деякі ознаки племенних релігій” [1, 79].

В умовах глобалізації релігійного життя наднаціональне християнство не заперечує національних смисложиттєвих чинників, а лише обмежує їх, декларуючи загальнолюдські орієнтири. „Християнський Бог і виступає тим абсолютом, який не зводиться до жодного національного, але разом з тим присутній в кожному із них як прагнення національної спільноти до все нових вершин морального життя, що будується на всезагальних принципах, де останні є загальнолюдськими, ... християнськими” [2, 247].

Таким чином, історично і географічно зумовлений стан взаємопроникнення із західноєвропейськими державами й релігія як необхідний модус життєустрою українців з ідеями взаємозапозичення кращих зразків, узгодження між національним і загальнолюдським у християнстві, відкривають шляхи пошуку спільного у світоглядно-релігійних розбіжностях та визначають прерогативність євроінтеграції.

Література:

1. Борковський О. Вступ до націології. – К., 1998.
2. Загрійчук І. Д. Бог і нація: теоретичні та історичні підстави і способи ототожнення // Практична філософія. – 2001. – № 1(№2).
3. Федотов Георгій. Доля імперій // Сучасність. – 1993. – №1.

Сынах А.А. – асп.
(Сумы, СумГУ)

УКРАИНА: РАСКОЛОТОЕ СОЗНАНИЕ (УКРАИНА МЕЖДУ РОССИЕЙ И ЕВРОПОЙ: ПРЕВРАТНОСТИ ВЫБОРА)

Украина объективно (географически) находится на стыке «восточно-европейского» и «постсоветского» миров. Часть ее территорий связана с австро-венгерской и польской и польской политическими традициями, часть – с российской.

В украинской политике в 1990-е годы сформировалось четыре варианта выбора между Западом и Востоком, Европой (или Евroatлантикой) и Россией. Первый – «собака на сене» – балансирование между двумя мощными силами с минимальной выгодой для себя. Второй – «блудный сын» – периодическое возвращение то к одной, то к другой силе с покаянными обещаниями остаться в лоне. Третий – «навек вместе» – обещание фактической реинтеграции с Россией, в основном экономической. И, наконец, четвертый – «не ждали» – решительная интеграция в европейские структуры [1, 80]. Два первых варианта выступают на уровне политических практик, два последних – на уровне проектов.

Фундаментальные ценностные расколы, присущие сегодня массовому сознанию Украины (как, впрочем, и России), сопряжены прежде всего

с глубоким социокультурным кризисом, потерей стратегических ориентиров общества. В числе таких расколов следует упомянуть общий для всего постсоветского пространства ментальный раскол, порожденный как имущественной дифференциацией и сопутствующей ей социальной атомизацией, так и колоссальными индивидуальными различиями в освоении адаптационных стратегий, практик и социокультурных образцов, позволяющих приспособляться к новым, либерально-рыночным, правилам игры. Наиболее значимым и проблемным является раскол, обусловленный принципиальной неоднородностью геокультурных и геостратегических приоритетов украинского массового сознания.

Массовое сознание украинцев формировалось мощной культурно-информационной экспансией России, в основном на уровне таблоидов и массовой культуры, единственным реальным противодействием которой стала американская поп-культура. Проблема разрешилась и на уровне образования, прежде всего гуманитарного. Русская литература в школьном курсе постепенно прекратила свое существование как отдельный предмет и стала частью курса всемирной литературы. История Украины стала доминирующей частью гуманитарного образования и в значительной степени была выстроена в соответствии с этнически эксклюзивной, местами ксенофобской (русо- и полонофобской), телеологической, линейной версией. С одной стороны, это способствовало определенной кристаллизации украинского национального самосознания, с другой – породило и порождает проблемы с гражданской идентичностью: в стране с поликультурной историей и явными культурными отличиями между компактными регионами такая версия в перспективе является опасной. Характерно, что если Россия, как в школьных, так и в вузовских курсах истории предстает преимущественно или в сдержанно-нейтральном или в достаточно негативном свете, то история Запада (Европы) подается в более взвешенном и часто более привлекательном, иногда даже карнавальном варианте. В результате в массовом сознании утверждается серия прозападных мифов.

Составить представление о глубине и фундаментальности раскола приоритетов украинского массового сознания позволяют, в частности, данные, полученные в ходе украинских опросов, проводившихся Фондом «Общественное мнение» в 2004 году. Жесткие формы межрегионального размежевания прослеживаются в ответах на вопросы, касающиеся приоритетного стратегического партнера Украины [см.: Украина. Поле мнений. – Социологические сообщения Фонда «Общественное мнение». – 2004. – №1. – С. 40].

Однако в свете недавних событий ситуация стала меняться. После выборов украинского президента, в ходе которых Россия столь открыто поддерживала кандидата от власти, и событий «оранжевой революции»

доля респондентов, предпочитающих сближение с Россией сближению с Западом, заметно снизилась. Фактор «национальной гордости малороссов» был в московской политике проигнорирован почти полностью. Одно дело выступать за союз с Россией, другое – внутренне соглашаться с тем, что Москва ведет избирательную компанию в твоей стране как *свою собственную*, как *выборы губернатора Кузбасса*. За населением признается право иметь если не мнение, то чувство. Как бы то ни было, но есть какой-то невидимый стержень, который не позволяет разминать массу как пластилин. Более того, масса создает своего рода «биополе», в рамках которого вынуждены развиваться все политические сценарии. Хотя бы в этом смысле народ выступает субъектом политики. Он выражает себя через общественное мнение, иерархию симпатий и антипатий, которые при определенных обстоятельствах не может перешибить промывка мозгов [3, 29].

Благодаря примитивизму русской политики Европа и США, вмешательство которых во внутренние дела Украины на практике гораздо масштабней и назойливей российского, но которые действуют не агрессивно и нахраписто, а подчеркнуто нейтрально и с уважением к национальному чувству, получили у населения Украины полную индульгенцию. Украинская интеллигенция практически не замечает тех манипуляций с сознанием, которые производит Запад, потому что эти манипуляции «корректны», «деликатны» и выверены.

И все же – это не вся правда. Вся правда выглядит еще опаснее: Запад не прикидывается, а искренне верит в свою всемирно-историческую миссию по продвижению демократических ценностей во всех широтах планеты. Элита западного общества поставила знак тождества между собственными западно-христианскими по происхождению, либеральными по содержанию и демократическими по форме ценностями и ценностями универсальными. Она живет и действует по принципу: «что хорошо для Запада, то хорошо для человечества», отказываясь принять к сведению тот простой факт, что люди разные, что они принадлежат к разным культурам и что эти культуры, в свою очередь, находятся на разных ступенях развития. Между тем в этом случае действует как раз обратное правило – «что немцу хорошо, то русскому смерть», а уж украинцу с его совсем молодой государственностью – тем более [3, 31-32].

Это заставляет нас задуматься о двух вещах: об удивительных параллелях истории в философском смысле и о бессмысленности «урезонивания Запада» путем аргументов о двойном стандарте, о балансе сил и интересов и тому подобных сентенций в практическом плане.

В философско-историческом аспекте наблюдаемый сегодня повсеместно энтузиазм демократических миссионеров до боли напоминает картинку из жизни Коммунистического интернационала с его идеями все-

мирной пролетарской революции, пригодной в равной степени и для Китая, и для США. Болезнь оказалась заразной. Победители в «холодной войне» стали навязывать свою демократическую идеологию побежденным с тем же рвением, с которым ранее побежденные хотели продвинуть на территорию победителей идеологию коммунистическую. Это чревато опасными последствиями. Вкус к миссионерской деятельности у русских еще не исчез, а левая идеология так же живуча, как и правая. Слишком сильное давление может родить возвратное движение, в котором наши соотечественники вдруг увидят в антиглобалистах родственную душу и захотят их «системно» поддержать, и тогда война ценностей вновь вернется на «территорию противника» и будет вестись на двух фронтах.

В практическом плане остановить Запад в его «экспорте демократии», оппонируя ему по частным вопросам (здоровый смысл, двойные стандарты, политический компромисс), но не затрагивая общий и главный вопрос о праве представлять свои ценности как универсальные и возводить их в единый и обязательный для всех стандарт, в принципе невозможно. Нельзя сидеть на двух стульях одновременно: признавать, что либеральная демократия – наш идеал, и отстаивать право на собственный путь исторического развития. Либо наш идеал «не совсем западная» демократия, либо у нас не может быть собственного пути развития [3, 32].

А что же будет с Украиной и Россией, экономики которых, несмотря на все разделительные процессы, имевшие место после 1991 года, остаются довольно сильно взаимосвязанными и взаимозависимыми? Ровным счетом ничего, они, как писал киевлянин Шолом Алейхем, «будут мучаться и делать жизнь», потому что скованы одной цепью, хотя тянут ее в разные стороны. Только России придется искать способ сохранить лицо. Но Украина ей в этом поможет, ей ведь тоже деваться некуда: мыслями можно улететь на Запад, но землю-то не перенесешь...

Подводя итоги поискам Украины выбора между Европой и Россией, можно сделать парадоксальный вывод. На уровне идеологических конструкций и интенций (установок) выбор чаще делался в пользу Европы. Но в политической практике в силу исторических обстоятельств Украина постоянно оказывалась в объятиях России. В большинстве случаев выбор определялся не интенциями, а реальностью, прежде всего, отсутствием государственности или ее крайней неустойчивостью. В настоящее время Украина вновь возвращается к превратностям выбора, но уже в новом качестве – как самостоятельное и потенциальное мощное и процветающее государство. Это создает новые возможности выбора и новую пищу для дискуссий.

Литература:

1. Касьянов Г.В. Украина между Россией и Европой: превратности выбора // Новая и новейшая история. – М.: Наука, 2005. – №3. – С. 76-81.

2. Пастухов В.Б. Освоение институтов и ценностей демократии украинским и российским массовым сознанием [Предварительные итоги] // Полис. – М.: Наука, 2005. – №1. – С. 50-62.

3. Пастухов В.Б. Украина не с Россией [Причины и последствия стратегических просчетов российской политики по отношению к Украине] // Полис. – М.: Наука, 2005. – №1. – С. 25-35.

*Телиженко Л.В. – канд. филос. н.
(Сумы, СумГУ)*

ЕВРОИНТЕГРАЦИЯ: ХРИСТИАНСКИЙ ПУТЬ К ИСТИНЕ?

Вопрос религии и церкви в проблемном поле евроинтеграции имеет характер гордиевого узла, особенно что касается взаимоотношения церквей, где «высокая совместимость и взаимное доверие» как необходимое условие «вхождения в Европу» сродни тысячелетнему мифу.

Вне всяких сомнений, что христианство как мировая религия стало тем духовным феноменом, без которого исторически было бы невозможно становление и развитие ни европейской культуры, ни культуры Украины. На первый взгляд именно на почве духовного единства всей европейской культуры как культуры христианской, осмысляющей и через объективированные формы отражающей высшую религиозную цель человека – спасение во Христе, должны и могут основываться евроинтеграционные процессы. Такому же пониманию роли христианства в общечеловеческом и межнациональном сближении народов и культур способствует библейский смысл самой Церкви как нравственного центра и образца идеального общества.

На этой почве в качестве одного из вариантов решения проблемы взаимоотношения церквей, а в дальнейшем и духовного сближения Украины с Западом, высказывается мысль о необходимости объединения разных ветвей христианства в рамках экуменического движения, поскольку наличие разделенных и даже враждующих церквей свидетельствует о том, что «единый мир без единых святынь... не находит выхода из своих противоречий» [1, 153]. В свою очередь за экуменическое движение весьма активно выступает католическая церковь. Однако, например, в утвержденном в 1992 году Катехизисе РКЦ можно найти обескураживающие пункты следующего содержания: «...только через Католическую Церковь Христову, которая есть общее для всех орудие ко спасению, можно получить всю полноту средств для спасения» (п. 816); или «...сила [некатолических церквей, в том числе и Православной] исходит из полноты благодати и истины, врученных Христом Католической Церкви» (п. 819). То есть экуменическое движение в данном случае католическая церковь недвусмысленно понимает как процесс интеграции всех других церквей и

общин в свое лоно, а диалог на равных с другими конфессиями она просто не приемлет.

Что же касается Украинской православной церкви в отношении экуменического движения, то, по крайней мере, до появления Киевского патриархата, об этом не могло быть даже речи, поскольку линия водораздела для нее проходила не столько во внешнем обрядовом отличии церквей, сколько во внутреннем: в понимании Откровения, веры, догм. Такой радикализм обнаруживал свою крайность в постоянном стремлении Западной церкви к традиционному обновлению методологии мышления и развитию церковных догм, с одной стороны, и в стремлении Восточной церкви к сохранению и развитию мистико-аскетической Традиции на основании неизменности Божественного Слова, с другой стороны.

Из этого следует, что сегодня добровольное и равноправное объединение церквей, «продиктованное» сложившимися социально-политическими условиями без ущерба для духовного состояния всего общества, самих церквей, да и христианства в целом, невозможно. Объединение церквей способно только усугубить их внутреннее непонимание, вплоть до нового возрождения идеала мученичества ради истинной веры.

Ученые все чаще приходят к выводу, что по мере развития христианской церкви как институции произошло ее обмирщение, приспособление к жизни мира, что не могло не повлиять на глубину понимания ее же собственных смыслов, а, следовательно, понимание подлинного места и роли в жизни общества. Как метко заметил С. Лезов, сегодня церковь все меньше стала формировать образ культуры, но все больше искать себе новое место, а «господствующие мировоззрения переделывают религию и приспособливают ее к себе» [2, 192]. Религия стала способной служить маской, которой может прикрываться любая сила, в том числе и политическая.

В итоге, все это означает, что церковь как особая сила в обществе, как воплощение христианских ценностей не может оставаться вне евроинтеграционных процессов. При этом наиболее активно может использоваться ее вторая сторона. Однако истинные христианские ценности скорее противоположны, чем взаимодополняющие, ценностям демократическим. Доминирование же ценностей товарных отношений может означать полный разрыв с христианскими ценностями и расширение (но ни в коем случае не появление) иного пути для современного общества, пути от Истины. Очевидной становится опасность того, что «вера в рынок» или «вера в товарные отношения» постепенно вытеснит веру в реальность абсолютно-ценного, веру в высшее духовное Начало, в котором «слиты воедино реальная сила бытия и идеальная правда духа» (С. Франк).

Подмена же веры способна выбивать и основу нравственности. В евроинтеграционном процессе нравственность не является высшим и безус-

ловним вимог чи фактором. В даному русіи нравственность становиться утилітарною, поскольку человеку предлагается орієнтовка не на самоограничення и самопознання, а на увеличение матеріального потребления, возрастание количества развлечений и т.п. Это развитие «спроса на игровую духовность», «относящейся к сфере досуга», «что может иметь серьезные последствия для личности ее участника» [2, 194].

В сложившейся ситуации наиболее оптимальным способом решения проблемы места и роли религии и церкви в евроинтеграционных процессах видится только один – глубокое и непредвзятое осмысление научным сообществом мистических основ христианства и религии в целом, раскрывающих ее истинное значение как для всего общества, так и каждого человека.

Литература:

1. Померанц Г. По ту сторону своей идеи // Дружба народов. – 2001. - №3. – С. 150-156.
2. Лезов С. Письмо о религии // Знамя. – 1997. - № 6. – С. 191-196.

*Титар О. В. – канд. філос. н.
(Харків)*

ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ТА ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Велике значення в процесах суспільної ідентифікації мають національні, етнічні та загальнокультурні настанови та уподобання молодого покоління. Питання ідентичності особливо актуалізуються у контексті загальних процесів, спрямованих на євроінтеграцію. Ситуація по ствердженню постколоніального дискурсу в Україні і в українських ідентичностях пов'язана з інтеграцією України до світового простору та світових процесів глобалізації.

Урс Альтерматт [1] вважає, що з вирівнюванням в технічному і економічному відношенні країн Європи зростає страх людей за свою культурну ідентичність, тому будуються європейські етнонаціональні фортеці. Альтерматт виступає, з чим не можна не погодитися, за індивідуальні права громадянина і за багатоманітну ідентичність, бо тільки тоді, коли у людини не існує іншого вибору, вона обирає із внутрішнім спротивом одну ідентичність. Насправді людська ідентичність більш комплексна (каталонець-іспанець-європеець, харків'янин – слобожанин – українець – європеець).

Можна зазначити декілька напрямів дослідження процесів національної української ідентифікації молоді у відповідності з виділеними нею пріоритетами: ототожнення з загальноукраїнською культурою; виділення своєї “малої батьківщини” (до окремого села, мікрорайону, вулиці); ототожнення з областю чи культурним регіоном України (Волинь, Полтав-

щина, Слобожанщина, Донбас, Крим); орієнтація на загальноєвропейську культуру; орієнтація на загальнослов'янську культуру; звернення до російської культури у двох контекстах – сучасному та ототожненому з (до)радянською імперією; нівеляція національно-культурної ідентичності відповідно до загальносвітового цивілізаційного контексту (громадянин Всесвіту).

Розглянемо результати опитування студентів-першокурсників, що проводилось у межах наукової теми філософського факультету ХНУ ім. В.Н.Каразіна "Національно-культурна ідентичність населення Слобідської України XVIII – XXI ст.". Було проведено анкетування студентів харківських вузів, які закінчували перший курс навчання (2004 рік), у кількості 752 осіб. При порівнянні національних українських символів з культурними символами Росії та Європи виявляється декілька суттєвих моментів. Українська національна символіка сприймається насамперед як офіційна символіка української державності, велике значення також має архаїчна рослинна та аграрна символіка. Культурні символи Росії ототожнюються з окремими діячами літератури та мистецтва, музеями, архітектурними ансамблями, театром та кітчевими символами російськості радянського періоду (балалайка, мотрійка, ікра). Культурні символи Європи з точки зору студентів – це конкурси та мода, європейські столиці, високий рівень життя та окремі культурні епохи. Український національний герой – це історичний засновник-фундатор, борець за якусь високу ідею чи сучасний спортсмен-переможець. Російські персони – це президенти, імператори, політичні діячі радянського часу, літератори та новітні олігархи. Політика Росії розглядається як політика президента Путіна, Кремля та Думи, політичними символами Європи є Євросоюз, спільна європейська валюта – євро та ООН, НАТО. Географічна символіка України – Дніпро, Карпати та українська столиця Київ, символи Росії – її столиці, величезність території, багатство корисними копалинами. Географічні символи Європи – європейські столиці, сукупність європейських культур та місце для туризму. Студенти, як правило, хочуть ототожнювати себе з європейцями, хоча європейські символи загалом уявляють дуже загально. Питання культурної ідентичності українців у контексті сучасних євроінтеграційних процесів заслуговують на подальші ґрунтовні дослідження.

Література:

1. Альтерматт У. Етнонаціоналізм в Європе // Національна ідентичність. Хрестоматія/Упоряд. Т. С. Воропай. – Харків: Крок, 2002. – С. 134-151.

СУЧАСНА РЕЛІГІЙНА СВІДОМІСТЬ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЇЇ ФОРМУВАННЯ

Релігійне оживлення, яке спостерігається на теренах України, диктує постановку нових наукових завдань. В даному контексті важливим видається розгляд і аналіз сучасного нового типу релігійності, який відрізняється від усталених, традиційних поглядів і уявлень. Слід виокремити загальну тенденцію процесу харизматизації сучасної релігійності.

Звичайно, релігійність кожного народу по-своєму єдина і неповторна, як «єдиними» і «неповторними» є вияви феномену етноментальності [2]. Вона позначена конкретним історичним змістом, на ній відбиваються всі суспільні, економічні, політичні, національні, культурні, світові процеси.

Характер релігійних проявів української національної духовності – це своєрідний продукт віддзеркалювання складної історії українства в цілому. Зважаючи на своє географічне положення – між Заходом і Сходом, Північчю і Півднем, своєрідну відкритість українського християнства, його толерантність, всі ті релігійні процеси, які відбуваються в Україні є включеними в загальний світовий контекст.

Спробуємо виокремити загальні умови творення сучасної релігійності. Такий поділ, звичайно, є умовним, оскільки виокремлені нижче умови, обумовлюючи і взаємодоповнюючи одна одну, характеризують світову реальність у даний історичний період.

В першу чергу йдеться про розвиток інформаційних і комунікаційних технологій, який набув сьогодні колосального значення, швидкісний світовий обмін інформацією різних рівнів і значимості, діалог і взаємопроникнення різних культур. Ці процеси прийнято називати «формування постмодерного суспільства» [1], тобто становлення нового соціокультурного стану.

По-друге, розвиваючись, світ, безумовно, ускладнює й удосконалює свої наукові, технічні, технологічні здобутки, а стан релігійності, в свою чергу, пов'язаний з наслідками науково-технічного прогресу. Окремо слід зазначити, що причини виникнення та зростаючої популярності тих новітніх релігійних рухів, які набули значного поширення в Україні окремими дослідниками схильні пояснювати не лише соціальними, політичними, культурними, технічними й технологічними, але й антропологічними чинниками. Зокрема, Дж. Хантер вважає, що виникнення новітніх релігійних рухів обумовлено самою природою людини, несприйняттям нею сучасності як такої, суто «антропологічним протестом» [3].

Важливим фактором творення сучасної релігійності постають глобалізаційні процеси, в які Україна включена як частина світової спільноти. Сьогодні активно розробляється теорія глобалізації релігії

європейськими вченими у зв'язку з посиленням тенденцій до створення єдиного європейського громадянського суспільства.

Література:

1. Дудар Н. "Релігійність в українському соціумі: детермінанти і характеристика сучасного стану". – канд. дис. УДК 2:316.74.
2. Хрипко С. "Духовно-релігійні вияви української ментальності". – канд. дис. УДК 21:172.3
3. Єленський В. НРР – зони занепокоєння // Людина і світ. – 2001. - №1. – С. 2-7.

*Уваркіна О.В. – канд. пед. н.
(Київ)*

КОМУНІКАТИВНА КУЛЬТУРА ОСОБИСТОСТІ ЯК СКЛАДОВА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ІДЕНТИЧНОСТІ

Модернізація національної системи освіти обумовлена необхідністю узгодження, взаєморозуміння, формування правил, норм і механізмів дотичного, співрозмірного, толерантного розвитку освіти України в європейський простір.

Згідно зі "Стратегією інтеграції України до Європейського Союзу", яка була затверджена указами Президента України з метою забезпечення всебічного входження України у європейський політичний, економічний і правовий простір, передбачається здійснення спільних наукових, культурних, освітніх та інших проєктів і залучення вітчизняних учених та фахівців до загальноєвропейських програм наукових досліджень. Здійснення цих завдань потребує нових навичок і знань у царині комунікативної культури, рівень якої займає надзвичайно важливе місце в нових умовах інтеграційних процесів і виконує функцію підвищення в Україні європейської культурної ідентичності та інтеграцію до загальноєвропейського інтелектуально-освітнього середовища [1].

XX століття істотно збагатило теорію комунікації, яскравим свідченням чого стали праці таких відомих філософів як М. Бубер, О.Ф. Больнов, К. Ясперс, М. Бахтін. Основні положення праць Ю. Хабермаса, К.-О. Апеля, Х.-Г. Гадамера не лише визначили основні напрями новітніх розробок теорії комунікації як особливого виду соціальних взаємин, але й зафіксували факт своєрідного "комунікативного повороту" в філософії та суспільній культурі середини та кінця XX століття.

Так К.-О. Апель, базуючись на досягненнях попередників, обґрунтовує сучасне припущення про "апріорі комунікації", що через необхідність супроводжує будь-який кінцевий людський досвід – як взаємини. Так і ставлення до оточуючого світу. Він висловлює просту, але глибоку думку: кожний комунікативний акт людини (а поза

комунікацією людина не існує свідомо) *вже* – а *priori*, ще до реального здійснення – передбачає власне комунікативність. Тобто людина завжди націлена на взаєморозуміння, взаємовідкритість щодо інших (“комунікативної спільноти”), завжди “трансцендентально настановлена” на сприйняття всіх можливих контраргументів, на рівного собі відповідача або ж можливих (сьогодні, вчора, завтра) відповідей. Комунікація за способом здійснення передбачає, таким чином, “ідеальну комунікативну спільноту”, існування якої й відображає принцип “*априорі* комунікації”. Якби це було не так, то комунікативна дія сутнісно суперечила б сама собі: вступати в комунікацію поза необхідним припущенням трансцендентальних – довершених – умов комунікації є очевидним безглуздом. Так само є суперечливим будь-яке обмеження комунікації, тобто заперечення її засадничої універсальності [2].

Європейська спрямованість розвитку вищої освіти України, з одного боку, стратегічна, з іншого – вона дає імпульс для подальшого поліпшення стану освіти і науки вже в недалекому майбутньому. Набуття людством великого обсягу знань і застосування інноваційних технологій в системі вищої освіти сприяє підвищенню уваги до формування комунікативної культури у майбутніх фахівців різних спеціальностей: гуманітарних, технічних і природничих. Сума набутих людиною знань, умінь, навичок спілкування, сформованих на кожному конкретному етапі її розвитку, і складає основи для формування комунікативної культури особистості. У кожній спеціалізації звичайно існують свої особливості, свої форми і методи формування комунікативних умінь. Але можна визначити існування двох напрямків формування комунікативної культури у майбутніх фахівців на засадах болонських вимог:

1. професійна освіта молодої людини не може бути завершеною без сформованої культури мови, мистецтва мовлення, етики комунікативної поведінки, високих моральних якостей та гуманістичного світогляду;

2. комунікативна культура передбачає наявність у кожного фахівця певних якостей і стратегій поведінки, які сприяють досягненню цілей у спілкуванні з іншими людьми: скласти позитивне враження про себе, продуктивно спілкуватися, орієнтуватися на успіх у професійній діяльності, прагнути до самореалізації в суспільних відносинах, адаптуватися до нових стосунків у трудовому колективі.

Сьогодні в Україні накопичено певний досвід формування комунікативної культури. Проте, проблема формування комунікативної культури майбутніх фахівців в умовах адаптації національної освітньої політики до нових міжнародних стандартів освіти залишається дуже актуальною.

Література:

1. Болонський процес: тенденції, проблеми, перспективи. – К., 2004. – 221 с.
2. Ситниченко Л.А. Першоджерела комунікативної філософії. – К., 1996. – 176 с.

Хмара А.В. — канд. филос. н.
(Гомель)

ЕВРОИНТЕГРАЦИЯ: ДУХОВНО-ПРАВСТВЕННЫЙ АСПЕКТ

Сегодня об евроинтеграции много говорят, пишут и спорят. Я постараюсь выразить свое отношение к ней, затронув лишь некоторые нравственно-воспитательные аспекты ее широкого проблемного поля. Наверное, евроинтеграция в сфере экономической жизни общества может дать положительные результаты. Хотя и здесь найдется немало минусов, составляющих нас не бросаться опрометчиво в ее объятия. Но если говорить об евроинтеграции в духовно-нравственном аспекте, то ее последствия чреваты непредсказуемыми результатами. Она может привести славянские народы к утрате ими многовековых традиций, обычаев, выдающихся памятников культуры и особенно того духа, который был издревле присущ славянству.

Этот процесс уже сегодня набирает силу, и остановить его необычайно трудно. Распахнутые настежь двери в Европу позволили ворваться в нашу жизнь архетипам западноевропейской и американской культуры, часто весьма далеким от подлинных человеческих ценностей. В наше сознание целенаправленно вбивается мысль, что настоящее искусство рождается на Западе, что реализм уже не моден. На смену ему приходят сюрреализм и другие направления авангардистского толка. Творчество таких художников, скажем, как Михаила Савицкого, Александра Шилова и других замалчивается в средствах массовой информации. В то же время поднимают на щит произведения «великого» Марка Шагала или иных современных авангардистов.

«Переоценка ценностей» продолжается. Наша речь наполняется такими понятиями, как «секс», «половое воспитание», «сексуальный», «сексапильный». Когда, в какие времена славянин позволял себе произнести в кругу знакомых и близких эти набившие ныне всем оскомину слова? Сегодня же в славянских школах вводится половое воспитание. Учителя и психологи свободно беседуют со школьниками о сексе. Можно смело констатировать: духовно-нравственное воспитание мы фактически подменили половым воспитанием, при котором размываются такие регуляторы человеческого поведения, как *совесть* и *честь*. Именно оно стало одной из причин падения нравов молодого поколения. Кому-то надо было додуматься, чтобы детей с первых дней в школе учили не целомудрию и тому, как стать гражданином-патриотом своего отечества, а тому, как

~~предохраниться~~ ~~но избежание~~ заражения СПИДом. На мой взгляд, главная защита от него — духовно-нравственное воспитание.

Сексуальная свобода раскрепостила человека. Освободившись от стыда и прочих внутренних регуляторов нравственного поведения, он получил тем самым индульгенцию на отпущение грехов. Сквернословие у него превратилось в обыденную норму поведения. Курение стало по-вальным явлением среди девушек. Под знаменем евроинтеграции фактически идет процесс опошления всего духовного, что создавалось тысячами славянством и теми народами, которые жили с ним всегда по соседству.

Мы даже собственную историю изучаем в урезанном или искаженном виде. В большинстве вузов не преподается общая история культуры славянских народов. Вузовские программы по философии, истории, культурологии приоритет отдают творчеству мыслителей неславянских стран. Евроинтеграция приведет лишь к усилению данной тенденции. Разумеется, я не против евроинтеграции, но она должна затрагивать, главным образом, технико-экономические проблемы. В идеологической и духовной сферах к ней необходим строго избирательный подход, иначе неизбежен в грядущем апокалипсис славянской культуры. Для ее спасения следует думать о единении всего славянства и, прежде всего, народов Украины, России и Беларуси.

*Холод В.В. — канд. ист. н.
(Суми, УАБС)*

ГЕОПОЛИТИЧЕСКИЙ СТАТУС УКРАИНЫ: ОЦЕНКИ В ПРОШЛОМ И НАСТОЯЩЕМ

Рассмотрим насколько оценок нынешнего геополитического статуса Украины, причем оценок "разноидеологизированных" специалистов и вовсе не "ручных" СМИ.

Американский политолог и международник З. Бжезинский в труде "Великая шахматная доска" исполняет гимн вселенскому превосходству США и обосновывает международно-санационное предназначение североамериканского сверхгосударства [1].

Раздел "Евразийская шахматная доска" своим содержанием расширяет титульное название книги: в мировой политике, как и на шахматной доске, слишком много разноцветных действующих лиц, чтобы однозначно и безапелляционно предвидеть итог мировой политической шахматной партии. И все же в одном Бжезинский "однозначен и безапелляционен": без Украины реставрация империи, будь-то на основе СНГ или на базе евразийства, стала бы нежизнеспособным делом. Империя без Украины будет в конечном счете означать, что Россия станет более "азиатским" и более далеким от Европы государством. И здесь Бжезинский не

избежал соблазна уколоть Россию, назвав ее гипотетическое пространство "империей без Украины". Похоже, что в цитадели мировой демократии еще не расстались с мыслью "встряхивания" России в каком-то новом территориальном качестве.

По логике Бжезинского можно вывести такую "геополитическую формулу соответствия": чем дальше Россия от Европы, тем лучше для Европы; чем ближе Россия к Европе, тем хуже для Европы; чем дольше Украина пребывает в том качестве, в каком она пребывает, тем лучше для США "просчитывать" свою тактику в Европе, поскольку со стратегией они определились уже давно.

Евразиец А. Дугин, приподнимая завесы над геополитическим будущим России, также обеспокоен новым геополитическим статусом Украины [2].

Суверенитет Украины, пишет он, представляет собой настолько негативное для русской геополитики явление, что, в принципе, легко может спровоцировать вооруженный конфликт. Без Черноморского побережья от Измаила до Керчи Россия получает настолько протяженную прибрежную полосу, реально контролируемую неизвестно кем, что само ее существование в качестве нормального и самостоятельного государства ставится под сомнение.

Бжезинский и Дугин, "различаясь" в своих геополитических воззрениях, "совпадают" в оценке судьбоносного геостратегического качества Украины, но опять-таки, в рамках своих "различий".

А. Дугин венчает свою "философию" геополитической декомпозиции Украины онтологическим выводом-императивом: *дальнейшее существование унитарной Украины недопустимо. Эта территория (терминология как у североамериканских экспансионистов на индейские "территории" в период фронта — В.Х.) должна быть поделена на несколько поясов, соответствующих гамме геополитических и этнокультурных реальностей.*

На наш взгляд, геополитический императив Украины состоит в проведении внешней политики по принципу "лучше быть, чем казаться", и в качестве реального "быть" интегрироваться в Центральную Европу, но... За этим "но" следует масса неясностей и ясных парадоксов. *Не следует жить в виртуальном мире геополитических мечтаний; лучше полагаться на текущие геополитические ощущения, что тоже есть полумера в геополитической самоидентификации. Атлантизм реален и политически целесообразен; и в нем нет "особой" необходимости присутствия Украины; он предсказуем лишь в верхних срезах его геополитического контура; он чужероден и т.д. Евразийство ближе по корням и "почве", но от него веет жесткая централизация в строго определенной иерархической системе (тем более она устами А. Дугина так четко расставляет акценты).*

Однако и путь в Европу не есть нечто, усыпанное розами; не следует соблюдать излишнюю "парадность" в структуризации отношений с Союзом Европы [3, 8].

Где же найти надежную геополитическую "рецептуру"? Сначала, видимо, надо зафиксировать симптоматику улучшения национального здоровья в составляющих возможной геополитики, а затем обнаружить в ее закономерностях и законах ту ее сущность, которая точнее всего соответствует духу и телу твоей нации и государства.

Авторитетнейшее периодическое издание "The Economist" относит Украину к европейской стране с хрупкой демократией, нуждающейся в укреплении [5]. Это есть один из аргументов для более близкого сотрудничества с Европейским Союзом. Но это издание констатирует грустнейший для Украины факт: кажется, что Украина для ЕС представляет собой лишь пустое место на карте. Устами Президента страны ставится вопрос: "Какова же стратегия ЕС по отношению к Украине?" Она может "считываться", на наш взгляд, из оценок Украины, словами данного издания.

Во-первых, правительство Украины представляет собой "безнадежный хаос". Во-вторых, Россия все еще рассматривает Украину как свою составляющую... В-третьих, имеются стойкие стратегические аргументы для того, чтобы поддерживать Украину как демократическое и независимое государство.

Украина, утверждает "The Economist", слишком большая. Она имеет территорию и население еще одной Франции. *Она должна спасать себя сама.* А далее следует самое интригующее: приобретенная самостоятельность может помочь Украине создать *собственную модель в непосредственной близости к ЕС.*

Все это звучит неоригинально: самому создать модель гораздо труднее, а при отсутствии нравственности и интеллекта – практически невозможно.

Литература:

1. Бжезинский З. Великая шахматная доска. – М., 1999.
2. Дугин А. Основы геополитики. – М., 1999.
3. Холод В. Рецензія на кн.: Мармазов В., Піляєв І. Рада Європи: політико-правовий механізм інтеграції. К., 2000 //Нова книга. – 2001, № 3-4.
4. The Economist. – 1999. – 23-29 октября.

Хорошилова Е.В.

(Одеса, ИСН ОНУ им. И.И. Мечникова)

УКРАИНА – ЕС: ПРОБЛЕМЫ САМООЦЕНКИ

Западная Европа всегда была колыбелью процессов международной интеграции. Она ранее всех остальных вступила на путь капитализма и

индустриализации, успешно продвигалась в этом направлении, опережая другие регионы мира. Думается, в технико – экономическом плане западноевропейский регион раньше других и в более высокой степени оказался готов для интеграции. Интеграция стала возможной между странами Европы, в связи с высоким уровнем развития их промышленности, наличия высокотехнологических ее отраслей; в связи с успешной экономикой (рыночной, нецентрализованной); в связи с наличием в этих странах демократии (учитываются и обеспечиваются интересы различных групп населения, гарантируются и реально защищаются их права).

Закрадывается сомнение, в свете последних мировых событий, достигла ли такая страна как Турция всех тех высоких показателей: в промышленности, экономике и в социальной сфере, столь необходимых для успешной интеграции в ЕС. Не оставляет сомнений положение вещей: Терция стремится в Европу, причем достаточно сильно, хотя турецкая молодежь имеет довольно смутное представление о Евросоюзе [2, 49]. В свою очередь международная группа по защите прав людей с расстройствами психики обнародовала сведения о том, что в психиатрических клиниках этой страны пациентов лечат электрошоком, применяя его в качестве воспитательного средства [2, 50]. Такого рода положение вещей не добавляет Турции демократичности. А если учесть, что довольно большая и довольно бедная, и «довольно находящаяся в Азии, на востоке» часть этой страны по многим показателям не соответствует требованиям и стандартам ЕС, то возникает вопрос: не слишком ли явно, то завышаются, то занижаются требования ЕС к той или иной стране, в зависимости от ситуации? Возможно ли уже сегодня и Украину рассматривать как потенциальную страну – участницу ЕС в ближайшей перспективе? Или же Украине следует все же поэтапно осуществлять план действий Украина – Европейский Союз, намеченный 21 февраля 2005 года, и лишь затем, по результатам выполненного, предъявлять свои амбиции.

Существенным и важным является вопрос: чувствуют ли себя украинцы вообще европейцами и считают ли, что граждане ЕС относятся к ним негативно. Ведь столь немаловажно знать, куда мы стремимся, хотим ли в Европу на самом деле столь сильно, как, предположим, большая часть населения Турции? Возможно, часть успеха как раз и зависит от этого желания?

Последние данные опроса довольно пессимистичны. «Чувствуете ли вы свою принадлежность к культуре и истории европейского сообщества?» - «нет» ответили – 34,3%, «скорее нет» - 26%, «тяжело сказать» - 5,4% и лишь 10,4% - ответили уверенное «да». «Какое отношение к гражданам Украины, по вашему мнению, преобладает в странах ЕС?» - «отношение как к людям «второго сорта» - 40,1%, «безразлично» - 28,1%, «тяжело сказать» - 19,2% и «отношение как к равным» - 12,5% [1, 7].

Украинцам, судя по опросу, помимо работы над достижением высоких показателей в промышленности и экономике, помимо обеспечения демократии и верховенства права, борьбы с коррупцией, развития гражданского общества, осуществления сотрудничества по региональным и международным вопросам, предупреждения конфликтов, регулирования кризисов и решения многих других вопросов и задач, поставленных на пути в ЕС. Прежде всего, стоит прислушаться к себе и окончательно понять свои приоритеты, а далее работать в ключе повышения своей самооценки и самоуважения, т.е. над извечными нашими проблемами. Лишь в этом случае, ожидаемый результат закономерно наступит.

Литература:

1. Корреспондент. – 2005. - № 39 (178). – 8 октября. – С.7.
2. Попов Г. Турция у ворот // Корреспондент. – 2005. - № 39 (178). – 8 октября. – С.48-50.

CZARNECKI Paweł St. – Dr **(Bapwasa, Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania w Warszawie)** **U ŹRÓDEŁ POSTMODERNIZMU U EUROPIE**

Postmodernizm jest jednym z najistotniejszych kierunków rozwoju sztuki, literatury oraz myśli ludzkiej w ostatnich trzech dziesięcioleciach XX w. oraz w pierwszych latach XXI stulecia. W swoim szerokim znaczeniu jest terminem bardzo rozciągliwym, używanym w wielu kontekstach, jak: architektura, malarstwo, muzyka, poezja, powieść, na określenie elementów, którym jest wspólny pluralizm stylów, a także pragnienie odrzucenia pretensji kultury modernistycznej. Myśl postmodernistyczna jest równoznaczna z odrzuceniem i krytyką wyrosłych z Oświecenia wartości. Tego typu postmodernistyczna postawa jest reprezentowana przez myślicieli o nastawieniu liberalno-komunitarystycznym i przez neopragmatystów (Richard Rorty), obwieszczających koniec przypisywanej wywodowi filozoficznemu roli uprzywilejowanego głosiciela prawd [1, 711].

Za protoplastę postmodernizmu uważany jest niemiecki dziewiętnastowieczny filozof Friedrich Nietzsche (1844 - 1900), który w swoim dziele „Tako rzecze Zaratustra” występował przeciwko współczesnemu sobie kierunkowi rozwoju kultury europejskiej, od wieków bardzo silnie zakorzenionej w chrześcijaństwie oraz pielęgnującej antyczne greckie ideały racjonalności oraz obiektywności. Kolejnym protoplastą postmodernizmu jest niemiecki egzystencjalista Martin Heidegger (1889 - 1976), krytykujący metafizykę świata zachodniego [2, 647].

Termin „postmodernizm” został po raz pierwszy użyty w 1964 r. przez amerykańskiego krytyka-marksistę Frederica Jamesona. Z czasem zaczęto nazywać w ten sposób wszelkie zjawiska i pojęcia, charakterystyczne dla rozwoju kultury w świecie zachodnim. Zniknęły wszelkie bariery pomiędzy

kulturą wartościową a masową oraz pomiędzy sztuką a konsumeryzmem. Zamiast stabilności zapanował „chaos” rozmaitych stylów, często konkurujących ze sobą (hiper-rzeczywistość).

Postmodernizm jest szerokim i różnorodnym ruchem intelektualnym, zmierzającym do całościowego przemyślenia reguł i wartości, na których opierała się dwudziestowieczna kultura europejska i amerykańska. Dyskusja intelektualna toczyła się nad kresem nowoczesności i tym samym wkraczaniem cywilizacji w epokę postnowoczesną. Objęła swoim zasięgiem wszelkie objawy kultury. Głównymi dyskutantami byli: Jean Francois Lyotard, Jürgen Habermans, Michael Baudrillard, Jacques Derrida, Richard Rorty, Gianni Vattimo, Frederic Jameson, Wolfgang Iser, Daniel Bell i Peter Bürger [3, 389].

Według „Nowej encyklopedii powszechnej PWN” postmodernizm stanowi ogólne określenie nowych tendencji we współczesnej sztuce i kulturze, filozofii, nauce, życiu społecznym oraz politycznym, jak również sposobów ich opisu [4, 273 – 274]. Pojęcie postmodernizmu jest używane w trzech znaczeniach:

1) okresu rozwoju kultury, następującego po okresie modernizmu, liczonego od schyłku XIX w. (ze szczytową fazą w latach 1910 - 1930), do połowy XX w., zapoczątkowanego w latach sześćdziesiątych poprzedniego stulecia na gruncie literatury amerykańskiej, a w następnych latach rozwijającego się także w Europie Zachodniej; w tym zakresie stosują go najczęściej krytycy literatury (L. Fiedler, I. Hassan), sztuki (R. Krauss) i architektury (Ch. Jencks);

2) epoki kulturowo-cywilizacyjnej, następującej po epoce nowoczesności, liczonej od czasu narodzin oświeceniowego światopoglądu w XVIII w. po lata sześćdziesiąte XX w.; podstawowym problemem myśli postmodernistycznej jest konieczność odrzucenia, bądź możliwość krytycznego przewartościowania dziedzictwa Oświecenia; tego typu rozumienie pojęcia postmodernizmu nałożyło się na wcześniejszy literacko-artystyczny jego sens i rozprzestrzeniło przede wszystkim we Francji (J. F. Lyotard, J. Derrida, G. Deleuze, J. Baudrillard), a następnie w Stanach Zjednoczonych (H. Silvermann, R. Rorty);

3) „kondycji postmodernistycznej”, czyli uwarunkowań sytuacji społecznej, gospodarczej i mentalnej we współczesnym, postindustrialnym i wyrafinowanym technologicznie stanie cywilizacji zachodniej; podstawowymi obiektami krytyki ze strony postmodernistów są: wysoko pojęte kryteria racjonalności, koncepcja autonomicznej i obiektywnej nauki, idee jedności całości i systemowości, wszelkie całościowe teorie filozoficzne i polityczne [Ibidem].

Niektórzy autorzy polscy, jak Zygmunt Bauman, zamiast nazwy „postmodernizm” preferują na określenie zjawiska pojęcie „postnowoczesności”. Jest to ich zdaniem wieloaspektowy termin, używany

między innymi w celu oznaczenia współczesnej epoki w dziejach sztuki, jak również zachodniej cywilizacji, która nastąpiła po modernizmie, a także kierunków i zjawisk w sztuce, które następują od mniej więcej końca lat siedemdziesiątych XX w., nurtu w literaturze występującego od drugiej połowy lat pięćdziesiątych XX w. i stylu w architekturze ostatniego trzydziestolecia. Postmodernizm preferuje także specyficzny kierunek uprawiania filozofii, a głównymi przedstawicielami tego nurtu są: Jean Francois Lyotard, Jean Baudrillard, Frederic Jameson. Reprezentują oni nurt filozoficzny zwany przez jego przedstawicieli „teorią”. Powyższe pojęcie pojawiło się już w 1880 r., ale popularność zyskało dopiero dzięki rozprawie Arnolda J. Toynbeeego pt. „Studium historii”, której pierwsze tomy ukazały się w pierwszej połowie lat pięćdziesiątych ubiegłego stulecia. Toynbee twierdzi, że postmodernizm jest epoką „intelektualnej anarchii” oraz rewolucji i wojen. Miała ona nastać jeszcze w końcu XIX w., co wiązało się z postępującym upadkiem racjonalistycznego świata oraz narodzinami psychologii, która bada nie prawa natury, lecz głębię ludzkiej podświadomości. Wyjaśniając pojęcie postmodernizmu, należy podkreślić, że nie był on bardzo szerokim kierunkiem sztuki drugiej połowy XX w. [5, 8 – 205].

Literature:

1. *Encyklopedia filozofii* (red.) T. Haendrich, Poznań 1999, t. II.
2. Podsiad, *Słownik terminów i pojęć filozoficznych*, Warszawa 2000.
3. G. Dziamski, *Postmodernizm* (w:) „Encyklopedia kultury polskiej XX wieku. Od awangardy do postmodernizmu” (red.) G. Dziamski, Warszawa 1996.
4. *Nowa encyklopedia powszechna PWN*, Warszawa 1996, t. 5.
5. Szerzej: E. Kuryluk, *Hiperrealizm - nowy realizm*, Warszawa 1979.

Червона Л.М. – к. філос. н.
(Київ, Ін-т вищої освіти)

ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА ОСОБИСТОСТІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Термін політична культура містить у собі такі фундаментальні категорії як політика і культура. В політології існує багато визначень цього поняття, аналізуючи які можна виділити два принципово різні підходи. Перший, розглядає політичну культуру як сукупність політичних установок, орієнтацій, цінностей тощо. Другий, наряду з політичними ідеями включає також діяльнісний аспект: соціальну практику, політичну поведінку. Цей підхід видається більш вірним і науково обґрунтованим. Окреслюючи ознаки цього складного феномена, можна зазначити, що перше, політична культура це не ізольоване явище, а одна з підсистем глобальної культури. По-друге, важливою складовою політичної культури, є рівень оволодіння політичними знаннями і досвідом накопиченим

історією. Тут слід зазначити, що політичні знання, принципи, норми тільки тоді можуть розглядатися як елементи культури (окремої особистості чи групи) коли вони втілюються і їх діяльності.

Основним носієм політичної культури виступає особистість, яка проходячи шлях формування в якості члена даного (конкретного) суспільства, залучається до тих цінностей, які зафіксовані в культурі. В сучасному суспільстві культура має достатньо високу ступінь багатоманітності (багатоваріантності) і особистість приміряючись до різних зразків, знаходить собі ту чи іншу соціально-культурну нішу. Освіта окремої особистості складається і зростає в процесі взаємодії особистості з культурою суспільства. Розглядаючи процес освіти як рух особистості в полі культури суспільства, ми розрізняємо дві його складові. З одного боку, людина активна, вона рухається по шляху пізнання розробляючи і довершуючи індивідуальну систему моделей світу. З іншого боку, особа зростає в культурному середовищі і стає її невід'ємною частиною, приймає норми, звички і традиції, засвоює модельний фонд здавна притаманний цьому суспільству. Становлення і розвиток індивідуальної політичної культури в полі культури суспільства сприяє включенню індивіда в політичну систему в цьому значенні вона є універсальним засобом політичної соціалізації особистості. Політична соціалізація – це процес включення особистості в політичну систему шляхом засвоєння досвіду даної системи і виниклої на її основі держави, закріпленого в політичній культурі. Тобто це такий процес взаємодії особистості і політичної системи, метою якого є адаптація особистості до даної системи, перетворення її в громадянина.

Разом з тим, в сприятливих умовах розвиненого демократичного суспільства простором освіти особистості виступає вся світова культура. І чим багатоманітніші і ширші контакти особистості з світовою культурою, тим багатші перспективи індивідуальної освіченості.

Тому, важливим для нашого часу є розуміння і сприйняття чужої культури. По М.Бахтіну, культура простирається на межах. Це можна розуміти в тому значенні, що в середині самої себе вона не усвідомлюється, лише при взаємодії, зустрічі, діалозі, різних культур стають взаємними і зрозумілими підґрунтя і особливості власної культури. Це означає що особистість розуміє і сприймає інші культурні позиції і цінності, може піти на компроміс.

Розглядаючи проблеми політичної культури в контексті інтеграції України в Європу ми говоримо не про збільшення європейського простору в географічному сенсі, а про наповнення цього простору європейським політичним змістом.

Для України, у культурно-цивілізаційному аспекті, європейська інтеграція – це входження до європейських політичних і культурних традицій, це відкриття України світу, переходу від закритого тоталітарного до

відкритого демократичного суспільства. Співпраця з європейцями у сфері освіти не шляху входження України визначається участю вищої освіти України в Болонських перетвореннях. Але болонські вимоги це не уніфікація вищої освіти в Європі, а широкий доступ до багатоманітності освітніх і культурних надбань різних країн.

Європейський культурний простір можна визначити як мультикультурний, який в свою чергу формує інтегровану політичну культуру особистості. Характерними ознаками такої інтегрованої політичної культури особистості є: непротирічність політичних ідентифікацій, низький рівень політичного насилля, переважність громадянських процедур у врегулюванні конфліктів, довіра в політичних відношеннях соціальних груп, терпимість по відношенню до плюралістичності інтересів і переконання в їх примиренні, а також відчуття політичної компетентності.

—Шавкун І. Г. — канд. філол. н
(Запоріжжя, ЗНУ)

МЕНЕДЖМЕНТ-ОСВІТА В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Модернізація національної менеджмент-освіти має враховувати інтеграційні процеси в європейській і світовій освіті. Приєднання України до Болонської конвенції передбачає адаптацію її освітньої системи до світових стандартів як у формальному, так і змістовному відношенні [3].

Економіка України, що розвивається і інтегрує в міжнародний бізнес-простір, збільшує кількісний та якісний попит на фахівців нової формації. Це, у свою чергу, дає імпульс важливим новим явищам у вітчизняній менеджмент-освіті, один із головних векторів еволюції якої сьогодні полягає в засвоєнні міжнародних стандартів підготовки менеджерів.

Приєднання України до Болонського процесу змушує нас звернутися до проблеми нової парадигми сучасної менеджмент-освіти. На наш погляд, реалізації цієї мети сприятиме розгляд питань, пов'язаних із розкриттям концептуальних проблем стосовно змісту, завдання, мети, а також місця менеджмент-освіти в системі формування особистості.

Принципова новизна сучасної економіки полягає в тому, що найважливішої складової соціально-економічного розвитку стають не просто будь-які знання, а знання й інформація, оволодіння якими вимагають насамперед університетської підготовки. Нова парадигма менеджмент-освіти полягає в тому, щоб не просто передавати студентам конкретні знання, а навчити їх вмінню адаптуватися до якісно інших умов господарювання й життєдіяльності в цілому, вбудовуватися в постійно мінливе економічне, соціальне й інше середовище.

В сучасних умовах успішну кар'єру може забезпечити тільки така система менеджмент-освіти, що враховує процеси глобалізації: випускники

вузів мають жити й працювати в новому світі, у якому границі національних економік і культур усе більш умовні [2, 22].

За умови євро інтеграції бізнес-середовище передбачає наявність комплексних знань у працівників. Працівник, який має специфічне знання і є спеціалістом тільки в окремій галузі, як правило, має коротку кар'єру, він затребуваний на короткому етапі свого життя. Якість менеджмент-освіти не повинна передбачати навчання вирішувати конкретну проблему сьогодні. Менеджмент-освіта має формувати мислення, яке дозволяє фахівцю долати труднощі.

Існують певні навички, що обов'язкові для сьогодення й будуть необхідні в майбутні десятиліття. Їх основою є насамперед високий професіоналізм і знання ринку в сполученні із компетентністю в області інформаційних технологій. В останньому маються на увазі не детальні знання, а розуміння, як використовувати ці технології - пристосовувати, структурувати й застосовувати для впорядкування інформаційного потоку, що безперервно збільшується.

Менеджери майбутнього мають бути підприємцями за своїм способом життя. Їм слід виходити з того, що немає ні гарантії, ні перспективи займати тривалий час визначену посаду на якомусь конкретному підприємстві. Корпораціям будуть потрібні різні типи менеджерів на різних стадіях корпоративного життя.

Людині, що прагне грати лідируючу роль у світі бізнесу, необхідно вміти адаптуватися до швидких змін ринку й особистих ситуацій, сприймати й застосовувати нові форми роботи, протистояти новим видам тиску, що вимагає гнучкого інтелекту. Менеджер ХХІ століття повинний мати незалежний, творчий розум, бути готовим до ризику з усвідомленням того, наскільки далеко він може зайти в рамках корпорації, на якій працює.

Менеджер має усвідомлювати, що якщо він прагне успіху, то не може працювати в ізоляції, коли контактує із третьою стороною в сфері бізнесу або зштовхується із суспільством у цілому. Розуміння політичного й культурного контексту стає надзвичайно важливим, особливо на міжнародній арені. Менеджер має поєднувати в собі комунікативні навички й уміння міжособистісного спілкування зі знанням і сприйняттям культурного різноманіття.

Успішний менеджер – це той, який бачить перспективи там, де інші їх не можуть визначити. Він уміє в будь-якій, навіть найскладнішій ситуації прийняти вірне для підприємства рішення та знає шляхи раціонального використання ресурсів, якими володіє підприємство.

Приєднання України до європейського співтовариства обумовлює нову філософію менеджмент-освіти. Це впливає з існування якісно нового технологічного укладу, що базується на мережному розвитку вироб-

ництва й управління, на масовому використанні інформаційно-комунікаційних технологій, визначає новий щабель сучасної цивілізації. У числі її головних характеристик - посилення ролі кваліфікації, професіоналізму й творчих здатностей менеджерів. Найважливішим активом високотехнологічної інформаційно-мережної економіки, що формується у світі, стають не матеріальні ресурси, як це було колись, а знання, інтелект, інформація, інновації. Сучасна система професійного розвитку менеджерів поєднує комплекс внутрішніх і зовнішніх ресурсів для розвитку знань, навиків і компетенцій управлінського персоналу компанії всіх рівнів, які розробляються відповідно до загальних вимог ділового співтовариства й конкретних цілей кожного бізнесу для підвищення ефективності його діяльності

Література

1. Білошапка В. Модель професіоналізації менеджера і нові завдання бізнес-освіти в Україні // Ринок цінних паперів України. – К., 2004. - № 1-2. – С. 71-75
2. Иванов С., Волкова И. Болонский процесс: проблемы конкурентноспособности // Вопросы высшей школы. – 2004. - № 2. – С. 19-26.
3. Степко М. Ф., Болюбаш Я. Я., Шинкарук В. Д., Грубінко В. В., Бабин І. І. Болонський процес у фактах і документах. (Сорбонна-Болонья-Саламанка-Прага-Берлін). – Київ-Тернопіль, 2003.

Шевель С.М.
(Суми СДПУ)

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ: ПРОБЛЕМА СВОБОДИ ОСОБИСТІСНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ В ЕТНОМОВНОМУ АСПЕКТІ

Проблема свободи особистості у контексті євроінтеграційного процесу передбачає специфічність підходу до особистісної самореалізації, зокрема в етномовному аспекті. Питання свободи в такому разі можна конкретизувати, перенести у площину етнокультурної свободи вибору життєвого і, відповідно, національного простору реалізації власної активної позиції людини у подібному просторі євроінтеграції. Активна позиція людини у свою чергу найбільш повно реалізується у динаміці процесу лінгвальної діяльності загалом та у структурі мовного пізнання зокрема. За таких умов, етномовний аспект стане одним із рівнів висвітлення цього питання в загальній етнокультурній площині.

Суть лінгвальної діяльності людини визначається амбівалентністю структури свідомого та підсвідомого пізнання навколишнього світу. Відповідно, процес свідомої, тобто цілеспрямованої діяльнісної настанови, так само як і активізація сфери підсвідомого, у якій зберігається глибинна соціокультурна парадигма сприйняття дійсності, зрештою і становить основу свободи мовної самореалізації особистості.

Свобода ж мовної самореалізації особистості визначається рівнем оволодіння національно-культурними вербальними стереотипами, у яких знайшли своє найповніше відображення особливості національного характеру і сприйняття світу. Поняття вербальних стереотипів, у свою чергу, тісно пов'язане із поняттям концептуальної картини світу та мовної (лінгвальної) картини світу [2, 39]. Концептуальна картина світу є означенням певного абстракту, вона є площиною реалізації глобальних етнокультурних універсалій світобудови, реалізованих безпосередньо у мовній картині світу. Тому питання свободи особистості в контексті євроінтеграції в етнічному, ментальному та культурному аспектах передбачає органічність та поступовість створення загального макропростору, в якому були б поєднані в єдине ціле всі без виключення етнокультурні світи європейських націй. Тобто, свобода особистості в такому випадку має визначатися рівнем співвідношення мегакультурного макропростору та національних концептуальних картин світу, об'єм яких реалізовано у тому числі через мовні картини світу. Подібна тринарна схема є виправданою також і з позиції дискурсивної етики, заснованої на засадах інтерсуб'єктивізму комунікативної парадигми К.-О.Апеля, Ю.Габермаса, Д.Бьолера, В.Кульмана, В.Гьосле [2]. Тоді у світлі комунікативної філософії проблема свободи особистості вирішується через суб'єктно-суб'єктні взаємовідношення (за умови рівності суб'єктів) як основи «діалогу порозуміння», кінцевою метою якого має стати аргументований та виважений консенсус. На подібних позиціях «діалогу взаємопорозуміння», концептуальному антропоцентризмі та культурософському націєтворенні і має базуватися євроінтеграційний процес. Сама ж суть доктрини існування загального макропростору європейських культур може базуватися на концептуальних засадах теорії семіосфери Ю.Лотмана. Тоді цілком логічна позиція відносної замкненості конкретного етнокультурного простору як чинника стабільності цього простору та практична можливість діалогу окремих національних етнокультур як основного виразника динамізму інтегрованої взаємодії відповідних етнокультурних семіосфер [3].

Лінгвістична проекція даного питання у свою чергу вирішує ключові проблеми загальної євроінтеграційної стратегії бо, по-перше, увиразнює безпосередність підходу до мовної свободи самореалізації особистості, конкретно у вимірі концептуальної та мовної картини світу, по-друге, мовна картина світу стає універсальним кодифікаційним засобом як специфічного національно-культурного, так і ментального виміру особистісної свободи людини.

Література:

1. Єрмоленко А.М. Комунікативна практична філософія. Підручник. – К.: Лібра, 1999. – 448 с.

2. Лисиченко Л.А. Структура мовної картини світу // Мовознавство. – 2004. – №5-6. – С. 39.

3. Лотман Ю. М. О семиосфере // Структура диалога как принцип работы Семиотического механизма./ Научн. зап. Тартуського ун-та. – Вып. 641. – Тарту, 1984. – С. 5 – 23.

*Шульга М.А. – канд. філос. н.
(Київ, КНУ ім. Т.Шевченка)*

УКРАЇНА В РОСІЙСЬКИХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ РОЗВІДКАХ: ПОСТПОМАРАНЧЕВИЙ РАКУРС

Міркування сучасних російських дослідників про завдання Росії стосовно „постпомаранчевої” України та перспективу українсько-російських відносин після президентських виборів-2004 в Україні можна звести до наступних положень. Перше, – це визнання значення України для майбутнього системи міжнародних стосунків, яка склалася після 1991 та 2001 років.

Друге – констатування неспроможності нинішньої Росії запропонувати Україні привабливий проект інтеграції, що був би альтернативний європейському. Звідси – висновок про те, що Росії варто посилювати економічну і культурну складову своїх інтеграційних проектів.

Третє – негативна оцінка проектів територіального розчленування України з одночасною позитивною оцінкою можливої федералізації України з огляду на „цивілізаційна рубіжність”, „цивілізаційну розколотість”, „цивілізаційну амбівалентність” українського суспільства.

Четверте – розуміння того, що антиросійське спрямування української незалежності є об’єктивно зумовленим завданням її ствердження саме як незалежності від Росії. Як наслідок – висновок про недосяжність дружніх – особливих, союзницьких, – стосунків між Україною та Росією і можливість розвитку цих стосунків лише на підставах взаємної вигоди за одночасного підкреслення, що Росії не варто відмовлятися від ініціювання дружніх стосунків з Україною, бо вони є надзвичайно важливими з огляду на майбутнє Росії в якості великої держави. Можна припустити, що в розбудові дружніх, а не просто взаємовигідних, стосунків з Україною Росія буде використовувати як образ „Росії-Євразії”, так і образ „Росії в Євразії”. Доцільність першого зумовлена визнанням того, що проект СЕП має за мету створення навколо Росії дружнього простору держав-сусідів. Доцільність другого тим, що характер українсько-російських відносин, за визнанням російських дослідників, багато в чому залежить від вирішення Росією проблеми власної самоідентичності, що потребує духовного відродження Росії (А.Марчуков), формування власної ідеологічної мотивації (В.Пастухов), подолання „стратегічної слабини” всередині Росії (С. Кур’янін). Ці завдання й акумулюються образом „Росія в Євразії”.

І, нарешті, останнє, - найбільочішою проблемою українсько-російських відносин, як слідує з міркувань російських вчених, варто вважати на майбутнє проблему Криму та присутності тут російського чорноморського флоту, адже „...здійснити повне геополітичне і духовне роз'єднання росіян і українців ... можна лише за умови витіснення Росії з Криму і Севастополя, що буде й остаточною поразкою Росії і слов'янства” [1, с. 19]. Неважко помітити, що цей аргумент логічно слідує з семантики образу Росія-Євразія”. Образ же „Росії в Євразії” передбачає обґрунтування необхідності для Росії збереження своєї присутності у Криму інтересами її національної безпеки. Видається, що для оптимізації дискусії навколо „кримської проблеми” Україні, поміж усім іншим, доцільно керуватися наступним. По-перше, - це не лише подальша критика теорії „слов'янської єдності” та „єдності трьох братніх народів”, а й акцентування з опорою на теоретичну спадщину С. Рудницького та Ю. Липи тези про те, що історично прерогатива в освоєнні Чорноморського побережжя належить українській геополітиці і що вона (ця прерогатива) свого часу була „перебрана” на себе Російською імперією після того, як Україна була включена до її складу. По-друге, - створення умов для унеможливлення розгортання конфлікту на міжетнічному ґрунті у Криму з одночасним переконанням офіційної Росії в тому, що саме присутність її військових баз на території України є одним з тих чинників, який робить таке розгортання вповні реальними.

Література:

1. Нарочницкая Н.А. Украина: историческая ретроспектива и геополитическая перспектива // Российский кто есть кто. - 2005. - № 1.

Щербань П.Н. – канд. іст. н.

Щербань Т.Ю. – канд. іст. н.

(Суми, УАБС)

ІНТЕГРАЦІЙНА СТРАТЕГІЯ УКРАЇНИ: ДОСВІД І ПЕРСПЕКТИВИ

Після революційних подій 2004 року і приходу до влади нових політичних сил знову актуалізувалося питання про якнайшвидше приєднання України до Європейського Союзу. За роки незалежності наша країна вже набула непростого досвіду співробітництва як з ЄС, так і з країнами СНД, і дійшла певних висновків щодо свого майбутнього в сфері інтеграції. Нова влада оптимістично розраховує на інший розвиток подій у взаєминах з Євросоюзом, ніж у попередні роки. З'ясування інтеграційних перспектив України вимагає аналізу її попереднього досвіду в цій сфері.

Після отримання незалежності Україна одразу проголосила своєю стратегічною метою повноправне членство в Європейському Союзі. В 1993 р. Верховна рада України прийняла постанову «Про основні напря-

ми зовнішньої політики України», де вперше була сформульована позиція України щодо ЄС. З метою підтримки стабільних відносин з ЄС передбачалося укладення Угоди про партнерство та співробітництво, «здійснення якої стане першим етапом просування до асоційованого, а згодом, - до повноправного її членства у цій організації» [2, 370]. У найближчій перспективі планувалося укласти угоду про вільну торгівлю з ЄС та отримати статус асоційованого члена. Процес зближення України з ЄС проходив дуже стрімко. Вже у квітні 1992 року Комісія Європейського Союзу (КЄС) ухвалила директиву щодо переговорів з Україною відносно підписання Угоди про партнерство та співробітництво (УПС), яка була підписана в Люксембурзі 16 червня 1994 року. Метою УПС є підтримка процесу економічних реформ в Україні, сприяння вирішенню соціальних і економічних проблем. Головним інструментом фінансування економічного співробітництва стала програма TACIS [5, 82-84].

В листопаді 1994 року держави ЄС прийняли Спільну позицію щодо України, де зобов'язалися підтримати її незалежність, розвивати політичне партнерство, сприяти економічній стабілізації та реформам, інтеграції України в світову економіку [4, 24].

В травні 1996 року була прийнята Декларація ЄС стосовно України, за якою остання офіційно визнавалася країною з перехідною економікою. У грудні 1996 року Радою Євросоюзу був прийнятий план дій з метою подальшого посилення розвитку політичних і економічних відносин з Україною як демократичною, ринково орієнтованою, неядерною державою [1, 7]. З вересня 1997 року почали проводитись регулярні самміти Україна – ЄС на найвищому рівні, на яких постійно висловлюється підтримка українських реформ та обговорюються нові форми співпраці.

Наміри щодо активної співпраці з Україною, які постійно висловлював Євросоюз, викликали надмірний оптимізм в українському керівництві. Після ратифікації країнами-учасниками УПС (1 березня 1998 року) почала працювати Рада з питань співробітництва між Україною та ЄС. На першому ж її засіданні українська сторона заявила про своє прагнення отримати статус асоційованого члена ЄС. Хоча логіка розвитку відносин з Україною передбачала такий поворот, реакція керівництва ЄС була дуже показовою. Стало зрозумілим, що такий розвиток подій у плани Євросоюзу не входить. Українські заяви вони сприймали більшою мірою як політичні. Знадобилися спеціальні укази президента України «Про затвердження стратегії інтеграції України в ЄС», «Про забезпечення виконання Угоди про партнерство та співробітництво і вдосконалення механізму співпраці з ЄС», або довести, що для України курс на євроінтеграцію є реальною політичною лінією [6, 40].

Але і на другому самміті Україна-ЄС (жовтень 1998 р., Відень) з боку останнього не було отримано обіцянок щодо включення України в процес

євроінтеграції і, зокрема, заснування зони вільної торгівлі з Євросоюзом. Втім, незважаючи на досить визначену позицію ЄС, Україна пішла на поступки щодо виведення з експлуатації ЧАЕС, ввела в односторонньому порядку безвізовий режим для дипломатів країн ЄС.

Інкорпорація України в Євросоюз була возведена в ранг найвищого національного інтересу. Усі можливості інтеграції з країнами-сусідами фактично відкидалися заради цієї стратегічної мети. Україна не підписала навіть Статут СНД і конвенцію щодо Міжпарламентської асамблеї, і таким чином, не є повноправним членом СНД, хоча бере участь у роботі цих організацій. Коли у вересні 1993 року було підписано Договір про створення Економічного союзу країн СНД, Україна погодилася лише на статус асоційованого члена. В січні 1995 р. між Росією, Білорусією і Казахстаном була підписана угода про утворення Митного союзу, до якого невдовзі приєдналися Киргизстан і Таджикистан. У жовтні 2000 р. в Астані ці п'ять країн заснували Євразійське Економічне Співтовариство (ЄврАзЕС), у рамках якого реалізується режим вільної торгівлі. Україна знов відмовилась від статусу повноправного члену ЄврАзЕС і погодилася лише на статус спостерігача [3, 67].

Метою України протягом тривалого часу було отримання статусу асоційованого члена Євросоюзу, і тому ніякі форми інтеграції зі східними сусідами, окрім утворення зони вільної торгівлі, її не задовольняли. Інтеграція у формі зони вільної торгівлі, на відміну від митного союзу, не вимагала спільної митної політики відносно третіх країн і, таким чином, не зачиняла перед Україною двері до ЄС. Членство в ЄС для України не можна не визнати привабливим, якщо виходити з обіцяних перспектив для нових членів Євросоюзу. Але відставання України від провідних країн Європи у галузі науки, техніки і технології, соціальній сфері позбавляє її шансу на вступ в ЄС у найближчий перспективі.

У переддень вступу в ЄС десяти нових країн-членів було чітко визначено ставлення до країн-аутсайдерів – України, Росії, Білорусії, Молдови та ін. У Зверненні Єврокомісії до Ради ЄС та Європарламенту «Ширша Європа – сусідство: новий вимір відносин зі східними та південними сусідами» 12 березня 2003 р. цим країнам пропонувалося надати лише статус «нового сусіда», а можливість їх вступу до ЄС найближчі десять років не передбачається [7, 73]. Таке рішення ЄС відносно України було, на наш погляд, цілком справедливим і відповідало її національним інтересам. Світовий інтеграційний досвід свідчить, що не можна перейти на вищий рівень взаємовідносин, не пройшовши через нижчі стадії міждержавної співпраці. Тому цілком логічними були кроки України до зближення з країнами ЄврАзЕС.

19-20 вересня 2003 р. на зустрічі глав держав СНД у Ялті були прийняті Угода і Концепція створення єдиного економічного простору Росії

єю, Україною, Білорусією та Казахстаном (ЄЄП), що передбачали об'єднання митної території країн, проведення єдиної зовнішньоторговельної і узгодженої податкової, грошово-кредитної і валютно фінансової політики. В кінцевому результаті очікувалося підвищення конкурентоспроможності товарів країн ЄЄП на світовому ринку [5, 1].

Під час першого візиту до Росії 24 січня 2005 р. президента В.А.Ющенка та наступних контактів з російською стороною Україна не відмовилась від участі в ЄЄП. Але форма ЄЄП в уявленні нової української влади повинна змінитися, від спільного ринку має бути зроблено крок назад до зони вільної торгівлі. Перспективи інтеграції України до Євразії у такій формі є дуже сумнівними, бо вони не гарантують бажаного отримання російських енергоресурсів на пільгових умовах, які передбачало членство у спільному ринку. Якщо не функціонуватимуть передбачені Концепцією створення ЄЄП єдині механізми регулювання економік, узгоджена податкова, грошово-кредитна, валютно-фінансова політика, головної мети об'єднання – підвищення рівня розвитку економіки, конкурентоспроможності українських товарів та якості життя в країні очікувати марно. А без цього неможливо наблизитися до європейських економічних стандартів, що так необхідні для просування України в напрямку інтеграції з ЄС. Отже найкоротший шлях України до об'єднаної Європи можливий лише через Євразію.

Література:

1. Гудима Б. Дорогою до спільного дому //Політика і час. – 1998. -№5.
2. Копійка В., Шинкаренко Т. Європейський Союз: заснування і етапи становлення. – К.: Юрине, 2001.
3. Кравченко С. Стабільність для Європи? //Політика і час. – 2003. - №7.
4. Соколовський Б. Початок реального зближення //Політика і час. – 1997. - №10.
5. Угода про партнерство і співробітництво./Що таке Угода про партнерство і співробітництво? – К.: Представництво КЄС в Україні, 1998.
6. Україна –ЄС: хронологія двосторонніх відносин.//Політика і час. – 2000. – №3-4.
7. Фомін С.С. «Європейській вибір» та «інтеграція в Євразію». //Політика і час. – 2003.- №7.

Щербина А.М.
(Суми)

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБРУДНЕННЯ ЯК ДЕСТРУКТИВНИЙ ЧИННИК У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Євроінтеграція, що відбувається в Україні включає в собі безліч різномірних процесів культурної, бізнесової, політичної, релігійної інтеграції.

рації тощо. Всі ці явища знаходять відображення в інформаційному просторі України.

Потреба в отриманні інформації є однією з важливих фізіологічних властивостей живої природи. Мозок людини призначений для сприймання, обробки, зберігання і використання інформації. Як і в тварин основна біологічна мета цих дій – виживання особини, збереження виду. Життя у суспільстві, необхідність координації дій, спричинила розвиток багаторівневої соціальної комунікації.

Людина постійно стикається з безліччю сигналів оточення. Обсяг сенсорної інформації за день вимірюється терабайтами. Мозок не в змозі переробити її, тому здатність людини до обробки інформації обмежена на сенсорному і когнітивному рівнях. Цей багаторівневий фільтр для інформації утворює механізм уваги.

Після того, як когнітивна система людини обробила і систематизувала інформацію, утворюються знання. Система знань індивіда складає свідомість. Інформація що забруднює – та, що несе безплідні, або неадекватні, тобто шкідливі, знання про оточуюче середовище.

Наприкінці 20 сторіччя України довелося стикнутися з досить цікавим інформаційним явищем – *масовою культурою*. Масова культура на Заході виникла в результаті конкуренції різних інформаційних джерел. Це комерційні, політичні організації, та самі ЗМІ, що своєю рекламою і новинами намагаються проникнути крізь кордон уваги людини. Шляхи і методи розповсюдження інформації постійно вдосконалюються у бік пошуку економічно ефективних способів розповсюдження інформаційних повідомлень, тобто спричиняє їх еволюцію.

Як приклад кількісної еволюції повідомлень можна навести електронний «спам» – масову розсилку повідомлень по електронній пошті. Як відомо, економічна ефективність «спама» в 10-100 разів вище, ніж звичайної реклами. Для боротьби із цим видом інформаційного забруднення у 2003 році була створена «Світова коаліція по боротьбі зі спамом», яка ще не знайшла ефективного шляху подолання цієї проблеми.

Яскравим прикладом якісного розвитку реклами є популярний фільм про життя російських бандитів «Бумер», що створений за підтримки виробника автомобілів BMW. Фільм породив цілий пласт масової культури.

Взагалі, будь-яка реклама, що потрапляє до споживача, який не буде вживати рекламований продукт, є інформаційним забрудненням. Це ж саме стосується тих новин, що не несуть практичної користі саме для цієї людини.

Мозок примушений переробляти і накопичувати непотрібну йому інформацію. Внаслідок інформаційного забруднення в людини формується деформована, неадекватна картина світу. Виникає так звана «мозаїчна»

свідомість – світогляд не становить єдиної системи, а складений із «клаптиків» знань.

Людина перестає розуміти причинно-слідчі зв'язки у свої діях та світоустрої. В новій ситуації поведінка може стати агресивною, асоціальною або суїцидальною.

Люди у західних країнах, де масова культура панує вже багато років, відомі своєю неадекватністю у кризових ситуаціях. Найсвіжіший приклад – стихійне лихо у Нью-Орлеані (США, серпень 2005). Вже через три дні після початку повені місцеві жителі почали не тільки грабувати будинки і магазини, а й обстрілювати представників влади, що намагалися їм допомогти – лікарів, дорожніх робочих, поліцію. Соціальною нормою в таких ситуаціях є гуртуватися і боротися з лихом разом.

У суспільстві масової культури значно підвищується роль ЗМІ. Особа, що не має власної сталої картини світу, потребує зовнішнього спрямування. Фактично ЗМІ керують таким суспільством – адже перемога політичної сили на виборах, або лідерство на ринку збуту напряму залежить від їх активності у ЗМІ. У цьому є ще одна небезпека інформаційного забруднення – людина може стати легкою здобиччю для маніпулятора, або зловмисника. Мозаїчній свідомості можна легко нав'язати чужу систему знань, навіть шкідливу. До таких «чужих» систем знань можна віднести, наприклад, моду, шкідливі звички, секти тощо.

Реальний приклад з нашого життя – одразу після призначення Ю.Тимошенка прем'єр-міністром України (2005), шахраї в Сумах виготовляли 5000 грн. купюри з її зображенням і міняли її на справжні гроші пенсіонерам. Цьому сприяла інформаційна дезорієнтованість, що виникла після подій «Помаранчевої революції» (2004).

Тоталітарна секта «Біле братство» виникла в Україні в 1992 році, коли свідомість радянських громадян було зруйновано, а нової стабільної системи знань про оточення ще не виникло. Закінчилося існування секти спробою масового самогубства.

Шляхи подолання інформаційного забруднення можна поділити на обмежуючі, компромісні та контркультурні.

Майже щороку в Закон України «Про рекламу» вносяться зміни, що посилюють обмеження на рекламу. В Інтернеті небажані повідомлення обмежують різними технічними засобами.

Компромісним шляхом є пошук таких інформаційних засобів, при яких повідомлення спрямовуються лише на тих, у кого є потреба в даному продукті, або тих, хто, згодився отримувати інформацію. До таких засобів відноситься прямий маркетинг, підписка на розсилки тощо.

Для боротьби з інформаційним забрудненням виникають контррекламні і контркультурні організації. Наприклад, щороку проводиться місячна акція утримання від телевізору, в який бере участь кілька мільйонів жителів США, Австралії, європейських країн.

Висновок: Прискорення процесів комунікації, велика кількість інформації, що супроводжують процеси євроінтеграції і становлення ринкового суспільства, інколи не покращують, а навпаки, роблять суспільство нестабільним, вразливим до шкідливого впливу.

Література:

1. Рашкофф Д. Медиавирус. Как поп-культура тайно воздействует на ваше сознание. М.: Ультра.Культура, 2003.
2. Солсо Р. Когнитивная психология. –СПб.: Питер, 2002.

*Артюх В.О. – канд. філос. н.
(Суми, СумДУ)*

ЄВРАЗІЙСТВО contra УКРАЇНСТВО: ПРО ДИСКУСІЮ МІЖ М.ТРУБЕЦЬКИМ ТА Д.ДОРОШЕНКОМ

Невелика дискусія, що відбулася в другій половині 20-х років ХХ століття між лідером євразійського руху Ніколаєм Трубецьким та відомим українським істориком Дмитром Дорошенком дозволяє зафіксувати деякі стійкі ідеологічні схеми, що використовуються при конструюванні національної ідентичності.

У своїй статті «К украинской проблеме» Трубецькой вибудовує своє розуміння історії української культури як складової проекту «великой русской нации». Якісно така аргументація представника євразійської ідеологічної доктрини нічим не відрізняється від доктрин невиділеності українського начала з російського, що притаманне російським націоналістам. Трубецькой виходить з того, що російська культура має два «поверхи» – верхній і нижній. Нижній поверх – це етнографічна сукупність «великорусской», «малорусской» і «белорусской» культур. Верхній, «общерусский», шар культури є спільним для всіх трьох народностей і з часів Петра I він не є прямим продовженням нижнього рівня. Українці найбільше прилучилися до творення вищих щаблів російської культури у XVII – XVIII століттях і в XIX дали таких яскравих представників цього рівня як М.Гоголь, М.Костомаров, О.Потебня. Реагуючи на ті процеси українського націєтворення, що розпочалися в 1917 році і продовжились у 20-х роках у вигляді чергового «національного відродження», Трубецькой розглядає їх як спробу витворити поряд із нижчим етнографічним шаром і вищий шар української культури, що буде розвиватись паралельно вищому шару «общерусской культури». Не приймаючи ідеї перетворення українського як частки в складі російського цілого у самостійну цілісність, він твердить, що «украинская культура должна быть построена так, чтобы не конкурировать с общерусской, а дополнять собой общерусскую, другими словами, украинская культура должна стать индивидуацией культуры общерусской» [1].

Дорошенко, відповідаючи Трубецькому, виходить із того факту, що окрема українська культура створена вже і на нижньому і на верхньому «поверхах» і тому своє завдання вбачає у нейтралізації схеми українсько-російського синкретизму. Це досягається через перенесення стану окремішності сучасної української культури в минуле і, як наслідок, фіксація уваги лише на історичних фактах незалежного існування там українського начала від російського. Крім цього, Дорошенко руйнує історичний аргумент природного, гармонійного входження змісту української культури у вищу «общерусскую» і тому підкреслює формальний, зовнішній бік такої єдності. «Украинизация» Петром великорусской жизни очень напоминала собою ее «европеизацию», т.е. опять-таки были использованы украинские силы (все архиерейские кафедры в Великороссии, кроме одной, были замещены украинцами), были приняты украинские учебники, заимствовано кое-что из литературного обихода – но и только. Для самой Украины этот отлив культурных сил на север наряду с запретительными мерами по отношению к украинской культуре (стеснение типографского дела и запрещение в 1720 г. печатать на украинском языке всякие книги), конечно, имел только отрицательные последствия» [2].

Таким чином, у поглядах Трубецького та Дорошенка зіткнулися два бачення української культури і, ширше, українства. Одне, з точки зору своєї євразійської доктрини, фіксує увагу на гармонійній єдності українського начала в складі російського і якщо якась особність і передбачається, то лише для нижчого етнографічного рівня. Інше, українське, бачення українського виходить з ідеї повної відділеності і рівності української та російської культур як складових національної ідентичності. Незважаючи на досить значний проміжок часу, що відрізняє нас від того періоду, цей тип аргументації є актуальним і для сучасних дискусій між носіями російської та української ідентичності. Власне, тому ми і зацентрували на ньому свою увагу.

Література:

1. Трубецькой Н.С. К украинской проблеме // http://www.ukrstor.com/ukrstor/trubezkoj_kukrprobleme.pdf
2. «К украинской проблеме». По поводу статьи кн. Н.С.Трубецкого. Ответ кн. Трубецькому проф.Дорошенко // <http://ua.mrezha.ru/dorosh.htm>

— Бессарабова М.Л.
(Харків, НАУ “ХАІ”)

ПЛАНЕТАРНИЙ УТОПІЗМ В. ВИННИЧЕНКА

Філософування В.Винниченка в своїй конструктивній частині має усі ознаки утопічного мислення, найхарактернішою прикметою якого є конструювання проекту досконалого, взірцевого суспільного устрою, здатного забезпечити для громадян щасливе, позбавлене протиріч існування. Від-

мітною ознакою утопічних проєктів від політико-економічних доктрин є ідеальна впорядкованість вибудованої конструкції: суспільство функціонує як злагоджений механізм за чітко встановленою програмою, не пускається жодна ймовірність відходу якого-небудь елемента від приписаної йому ролі. Така позиція ґрунтується на певних антропологічних засадах, які можна назвати «синдром Сократа», тобто одномірний погляд на людину, бачення її як прогнозованої істоти, яка буде узгоджувати свої дії з ідеєю Блага, варто лише це Благо пізнати. Отже, якщо спробувати вибрати стрижневе поняття, яке б розкривало сутність утопічних проєктів, ним буде «порядок». Прагнення до надпорядку, віра у можливість його досягнення для цілого суспільства – ось що перетворює певну політичну теорію на утопію.

Концепція конкордизму В.Винниченка – одна з представниць утопічних теорій. Вона формувалася і викристалізовувалася впродовж усього життя письменника і політика. Починав В.Винниченко із бажання віднайти гармонію у внутрішньому світі індивіда. Саме в гармонії бачив мислитель запоруку індивідуального щастя. Створивши «чесність з собою» як засіб досягнення омріяного стану, Винниченко вийшов на соціальний рівень, мріючи відшукати рецепт досягнення щастя для цілого соціуму, і створив «конкордизм», який спирався на «чесність з собою» у сфері внутрішнього світу індивіда, на колектократію у сфері економіки та планетаризм у сфері політики. Саме останнім концепція Винниченка вирізняється з-поміж решти утопічних проєктів. Якщо «класичні» Утопії Т.Мора та Т.Кампанелла обмежуються певним топосом (звідки, власне, і бере свій початок це поняття), то теорія українського мислителя переросла рамки жанру в тому значенні, що місцем для його «ідеальної країни» стає вся планета. Причому приклад соціалізму не може бути до цього паралеллю: соціалісти мріяли про ідеальний устрій в окремих відмежованих одна від одної країнах, а Винниченко будує план світової федерації та планетарного уряду. Згідно з його ідеалом уся планета має бути єдиним організмом з однаковим способом господарювання і однаковою політикою. Країни існують доти, доки існує різниця інтересів їх жителів. Оскільки мета у кожного з представників переродженого, за Винниченком, людства одна – віднайдення щастя, способи і засоби досягнення – однакові, то не слід відмежовуватися штучними кордонами країн, а натомість доцільніше об'єднатися у єдину людську спільноту з єдиним центром управління, точніше навіть сказати наглядно, оскільки потреба у керуванні відпала би.

Претензією на глобальність проєкт В.Винниченка вирізняється з-поміж собі подібних, але водночас постає найбільш утопічним, роблячи інші наявні утопії порівняно реалістичними: вони обмежували рамки своїх проєктів окремою територією, не претендуючи на встановлення порядку в масштабах усієї планети. Винниченко ж мав намір поширити поря-

док скрізь, де живе людина. Причому на тлі решти умоглядних теорій Винниченкова вирізняється рішучою практичною спрямованістю. Це засвідчує передусім викладення її у творі з промовистою назвою «Слово за тобою, Сталіне!», що було пропозицією тодішньому генсекові виступити рятівником усього людства і взяти ініціативу перебудови планети в свої руки.

Ф.Хайек визначив апіорну причину поразки будь-якої утопії: «що складніша структура, то жорсткіші границі для нашого втручання» [1, 146]. Життєдіяльність соціуму – це «безособовий процес, що самоуправляється» [1, 128]. Ніхто не може бачити картини розвитку суспільства в цілому і не здатний прослідкувати усі механізми соціальних процесів. А відтак, будь-яку спробу людини взяти до своїх рук віжки керування соціальними процесами з наміром підпорядкувати їх своїм ідеалам Хайек називає пагубною самовпевненістю. Порядок можна встановити лише в малих групах, окреслених межами чутності голосу глашатая. Тому чим численніше суспільство, яке має стати об'єктом реформування, тим менше шансів у реформіста підпорядкувати його своїй волі. І значить, тим більшою утопією є подібний реформістський намір.

Таким чином, будь-яка найшляхетніша, найобґрунтованіша спроба поширити порядок на всю планету, підпорядкувати усе людство єдиному центру, нехай і найвпливовішому і всіма визнаному, заздалегідь приречена на поразку. А отже, теорія планетарної держави Володимира Винниченка залишиться найбільшою утопією в історії світової суспільно-політичної думки.

Література:

1. Хайек Ф. Пагубная самонадеянность: ошибки социализма. – М.: Новости, 1992. – 304 с.

*Баранова Н.М. – канд. філос. н.
(Ніжин, НДПУ)*

ПРОБЛЕМА КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В КОНТЕКСТІ ЕСТЕТИЧНОЇ СВОЄРІДНОСТІ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ТРАДИЦІЇ

Етнос (народ, нація), як і інші космічні об'єкти, виявляє прагнення вічно продовжуватися у своєму існуванні, функціонує в боротьбі з ентропією, хаосом, що постійно погрожує його поглинути, і потребує відновлення – повторення через безкінечне й невтомне утвердження та збереження себе самого, своєї індивідуальності, ідентичності, самототожності.

"Індивідові, нації (народові, етносові) потрібна ідентичність, – вважає С.Андрусів, – щоб дати лад не тільки власному життю, а й впорядкувати світ навколо себе" [1, 37].

Національна ідентичність, повністю або частково вбираючи в себе індивідуальні ідентичності, є мовби їх узагальненням або завершенням, вищим щаблем процесу ідентифікації. Це відчуття політичної спільності, належності до спільної культури, традицій, минулого та майбутнього, спільна колективна пам'ять, спосіб мислення та світосприймання, тобто, все, що охоплюється терміном "космо-психо-логос".

Безпосереднім буттям свідомості націй, формою життя етносів постає естетичне світопереживання, яке акумулюється в національно-культурній традиції як специфічна форма відображення дійсності. Феномен національно-культурної традиції може бути виявленим і осмисленим шляхом дослідження тих умов, на ґрунті яких виникає естетичний процес як необхідний та важливий атрибут культури.

Прагнення осягнути сутність національно-культурної традиції на сучасному рівні без урахування всього розмаїття чуттєвого світу людини уявляється не дуже перспективним.

Кожна національно-культурна традиція складається з компонентів, які, незважаючи на всю різноплановість, синтезуються в органічну й досить динамічну цілісність, що об'єктивно характеризує певну історичну спільноту людей з усіма її специфічними проявами. Ці компоненти корелюють між собою, суттєво зумовлюють персональну "фізіогноміку" нації, навіть визначають її подальшу долю.

Періодично відбувається процес входження людини в естетичне буття. Його суспільну роль не слід ні ігнорувати, ні перебільшувати. Більш того, у контексті естетичного аналізу стають зрозумілішими складні, майже невовимі для інших підходів ознаки конкретної національної культури в усьому діапазоні її предметних і духовних виявів. Причому це стосується і ретроспективи, і сучасності, і футурологічних тенденцій розвитку культури.

Ігнорування національних інтересів і потреб призводить до руйнування системи успадкування культурних цінностей, перетворює людину на "манкурта" – того, хто не пам'ятає свого минулого, хто залишився без спогадів і людської гідності. Одночасно з набуттям сучасних форм культурного розвитку деформуються основи самобутнього художнього мислення, культури націй і народностей залишаються без істинного суверенітету, свободи творчого розвитку. Усе це поступово веде до уніфікації національних культур, втрати національно-самобутніх рис або ж негативно впливає на їх взаємодію.

Певна річ, національна своєрідність, як і індивідуальна, особиста, повинна зберігатися та розвиватися не ізольовано від інших культур, а через зіставлення з ними, беручи разом з іншими культурами участь у формуванні образу часу й форм життя, тобто "відтворюючи разом гармонійну

симфонію – суму текстів, у яку нації та країни вносять свою ноту звучання" [2, 234].

Література:

1. *Андрусів Стефанія*. Модус національної ідентичності: Львівський текст 30-х років ХХ ст. – Львів: Львівський нац. ун-т ім. І.Франка, 2000. – Тернопіль: Джура, 2000. – 340 с.
2. *Унамуно М.* Искусство и космополитизм // Называть вещи своими именами. – М.: Прогресс, 1986. – С. 187 – 251.

Бондар І.О.
(Суми)

ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПРОСТІР У КОНТЕКСТІ ВІДПОВІДНОСТІ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИМ ІНТЕРЕСАМ

Європейська інтеграція для України починається з усвідомлення підґрунтя для створення багатосторонніх відносин нового типу, історичною передумовою для планування інтеграційних кроків було і, безумовно, залишається усвідомлення українським національним менталітетом єдності етнічної культури та мистецтва з європейськими традиціями. Саме культурологічний фактор є лакмусовим папірцем, який задає основний вектор інтеграційному процесу, об'єктивно привалює над іншими факторами, адже вплив інших чинників може бути ним значно нейтралізований.

На сьогоднішній момент є підстави говорити не лише про наявність обопільного інтересу У країни і ЄС у подальшому розвитку співробітництва, збереженні динаміки у взаємних контактах, а й про факт накопичення певного досвіду у налагодженні конструктивного діалогу на рівні практичних кроків, в тому числі і шляхом інституціональних новацій. До фундаментальних засад зближення України з країнами членами ЄС можна віднести тисячолітні історичні зв'язки між ними та спільність сповідуваних цінностей, що є важливим фактором зближення з огляду на загальну ситуацію в Європі. Незважаючи на домінування в сучасних дискусіях економічного підходу щодо перспектив глобалізації, особлива роль належить гуманітарній сфері, оскільки в ній закладено міжнародно-правові підвалини розвитку взаємовідносин.

Концепція євроінтеграції відводить Україні ключову роль на підставі таких характеристик як державна незалежність, успіхи в розвитку демократії і створенні ринкової економіки, а також на твердій переконаності в тому, що Україна є такою монолітною в культурному плані, що не розчиниться в регіоні з надто різномірними культурними, етнічними та релігійними ідентичностями.

Українська культура за період тисячолітнього розвитку спромоглася досягти світового рівня. Проте за час її функціонування та розвитку за умов бездержавності, в межах чужого культурного та мовного простору, обмеження її культурної політики чужими державами спричинило негативні тенденції та деструктивні явища. За часів незалежності український народ до цього часу не зміг остаточно подолати рудименти минулого.

Для розвитку української культури вкрай важливими завжди були історичні зв'язки з Польщею, Угорщиною, Словаччиною та Чехією. Але, з огляду на довготривалість перебування в складі різних імперських утворень, культура українців раніше представлялась як культура маргінальна, регіональна і локальна. Нині їй визначено інший статус: вона тепер не етнічна культура, а культура національна. У такий спосіб акцентується рівнозначність культур вищевказаних країн і близькість їх до традиційних європейських культур. Отже, аналіз їх здійснюється відповідно до зразків, застосовуваних колись до центральних культур європейської спадщини – французької, англійської чи італійської. Взаємодія громадян України та Європи охоплює всі аспекти життя: культуру, справи господарські і громадські, охорону довкілля, інфраструктуру, маємо спільні культурні заходи, спільне святкування церковних подій, розвиваються і форми співпраці в освіті та науці, проте патерналізм у сфері високої культури і релігії час від часу простежується в засобах масової інформації не тільки Росії, а й деяких європейських країн.

Становлення і розвиток національної культури і мистецтва відбувається в тісному спілкуванні з іншими народами. Сьогодні дослідження цього аспекту розвитку національного мистецтва набуває великого значення. Міжнаціональні мистецькі зв'язки є однією з актуальних проблем. Творчі біографії українських митців в тій чи іншій мірі пов'язані з крупними європейськими центрами. Постійно здійснюються різноманітні за формами зв'язки як між окремими творчими особами, так і художніми школами. Ці контакти в окремих випадках переростали в стійку традицію або швидко змінювали один одного, що було результатом захоплення творчої молоді різними напрямками та системами навчання в закордонних академіях і приватних майстернях. Погляд на власну історію мистецтва в контексті загальної історії допомагає зрозуміти сутність цілого ряду внутрішніх явищ і процесів і в той же час сприяє об'єктивній оцінці вкладу вітчизняного мистецтва в загально людську культуру. Фактори спільності в політичному, економічному та соціальному житті стимулюють процеси поступового зближення національних культур. Етнографічні і фольклорні матеріали дозволяють прослідкувати схожість багатьох явищ в сфері традиційно-побутової культури українського та європейських народів, існування інтернаціональних ознак в межах будь-якої національної культури.

Одну з кращих сторінок прояву українства в контексті світової культури є діяльність еміграції. Мистецтво української діаспори – невід’ємний пласт історії батьківщини і водночас фактор культурної єдності України з європейською і світовою цивілізацією. Діаспора довела великі можливості полікультурного виховання з ціннісними орієнтаціями національного і загальнолюдського виміру. Діячі діаспори, ідучи оригінальними шляхами сприяли розвитку новітніх течій художньої творчості, зберігаючи кращі традиційні риси рідної культури, стали виразниками і носіями вселюдських ідеалів.

В сучасних умовах українська сторона повинна усвідомити той факт, що неодмінними передумовами її євроінтеграційних проєктів залишаються подолання власної “ кризи ідентичності ” та визначення свого місця в сучасному світі під кутом зору особливостей національної духовної культури та цивілізаційної приналежності. Найчастіше Україна пропонує суто кількісні, у багатьох випадках не суттєві зміни і нововведення в галузі культури і освіти, до того ж обмежувані виключно рамками державних інституцій, що не задовольняють ЄС з його вимогами якісних зрушень системного характеру з визначенням ключових сфер, де не стільки легше досягти змін, скільки вони будуть інтенсифікувати процеси якісних перетворень суспільно-культурного життя в цілому.

Отже, систему культурної комунікації в європейському співтоваристві Україні слід будувати на засадах відмови від стереотипу домінації у відносинах між націями та державами на користь уявлень про культурну рівноцінність, цілеспрямованого взаємовпливу різноманітних національних культур, ліквідації структур верховенства і підпорядкованості культур.

На тлі сучасних космополітичних глобалізаційних процесів, з метою захисту своєї культурно-національної ідентичності, Україні слід виробити систему заходів на підтримку національної культури, які б мали прояв в:

- виявленні, дослідженні та збереженні етнокультурної спадщини;
- національно орієнтовану мовно-культурну політику;
- соціокультурних проєктах на підтримку україномовної книжки, періодики, освіти та електронних ЗМІ;
- піднесенні ваги гуманітарних наук в контексті національного культуротворення;
- творенні високомистецьких зразків сучасної української професійної культури, яка була б орієнтованою на потреби урбанізованого суспільства;
- захисті вітчизняного митця та виконавця;
- модернізації культурної інфраструктури ;
- мінімізації неминучих культурних втрат в умовах глобалізації;

повноцінній інтеграції національної культури до європейського культурного простору.

Державна опіка над культурою і підтримка національно культурної спадщини, вільний доступ її для всіх соціальних прошарків, засвоєння культурних здобутків в контексті європейських цивілізаційних підходів стане пріоритетним завданням культурної політики сучасної Української держави. реалізація якого слугуватиме гарантією культурно національної ідентичності української людини.

Таким чином, трансформація культурних процесів в Україні об'єктивно спрямована до загальноєвропейських процесів, що дедалі більше виявляється у розширенні і поглибленні європейської інтеграції. Така тенденція розвитку має забезпечити реалізацію декларованого європейського вибору.

Література:

1. Європейський Союз. Словник-довідник / Ред. М. Марченко. – К.: К.І.С., 2005.
2. Кормич Л.І., Багацький В.В. Культурологія (історія і теорія світової культури ХХ ст.): Навч. Посібник. – Х.: Одиссей, 2002.
3. Мусис Н. Усе про спільні політики Європейського Союзу / Пер. з англ. – К.: К.І.С., 2005.

*Буслаєва К.О. – канд. філол. н.
(Запоріжжя, ЗНУ)*

ПРОБЛЕМА ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНСТВА: ПЕРЕГУК ДИСКУРСІВ ІСТОРІЙ Й СЬОГОДЕННЯ

Сучасні інтегративні процеси, пов'язані з тотальною глобалізацією, що стала логічним наслідком інформаційної епохи, змушують теперішніх науковців всерйоз задуматися над їх спрямуванням і вибудувати абсолютно новітні моделі розвитку людської цивілізації. У зв'язку з цим, з'ясування місця й ролі України в сучасних процесах євроінтеграції, на мою думку, обов'язково передбачає звернення до минулого в пошуках відповідей на запитання прийдешнього й планування стратегій на майбутнє. У порівнянні з іншими європейськими країнами, молода держава, що тільки трохи більше десяти років вважається незалежною, для вибудови такої моделі потребує сумлінного й ретельного підходу до вивчення власної історії. Бо, як відомо, народ, що не знає свого минулого, не має шансів на майбутнє.

Ми судомно намагаємося перебудувати все на європейський лад: структуру держави, соціальний устрій, довколишнє середовище (вулиці, алеї, крамниці), навіть власні домівки (славнозвісний "євроремонт"). Крім того, дуже часто, доречно і не дуже, вживаємо слова іншомовного походження як на позначення новітніх для України явищ, так і заміняємо ті

слова, що мають цілком нормальні вітчизняні відповідники, засмічуючи тим самим красу й милозвучність власної мови.

Але чи варто ставати кимсь іншим, маючи при цьому славетну, хоча й важку історію, давні славні звичаї й традиції? - "Варто", - наголосять підприємці і промисловики, маючи на увазі перш за все перехід від застарілих методів ведення економіки та "старовинних" пристроїв до нових, наймодерніших. "Не варто!" - наголосять історики, філологи, журналісти, при цьому додаючи, що на сучасному етапі треба чітко усвідомити свою позицію в цьому світі, підкреслити позитиви й проаналізувати прорахунки власної історії, не дати повторитися їм у майбутньому.

Хто правий? - Звісно, обое. Треба брати від Європи найкращі здобутки, але при цьому питання власної ідентичності (свою історію, мову, культуру) вважати найголовнішим у державі, постійно про нього пам'ятати, дбати про прививання його наступним поколінням.

Історія, література, журналістика... Ті джерела, завдячуючи яким маємо відомості про давні події, можемо в авторських текстах відчувати нюанси й настрої доби, постійно тримаємо руку на пульсі сучасної доби.

Дискурси історії й сьогодення міцно переплетені. Те, про що ми говоримо й пишемо зараз, працюючи в журналістиці, вже за мить перетворюється на свідчення історії або віддзеркалюється в книзі того чи іншого письменника. Історія нашого народу, шлях його становлення міцно пов'язані з літературою, а та, в свою чергу - з журналістикою, бо у попередні часи переважна більшість істориків були одночасно письменниками, а також працювали в тодішніх засобах масової інформації.

Кожен із видатних письменників асоціюється у нас із певними реаліями доби, в яку жив і творив. Історія й сьогодення - це вічна бінарність, теми, які є провідними в творчості кожного митця. Постійне апелювання до минулого допомагає письменнику й журналісту порушити питання про самоідентичність особистості, а загалом - цілого народу. З одного боку, вивчення історії давнього світу й використання її провідних мотивів і образів у своїй творчості є свідченням глибини мистецької думки, вмілого філософського узагальнення, виведення назовні підсвідомих архетипів і міфологем, - що дозволяє митцю проводити широкі паралелі, показувати взаємодію й взаємозв'язок різних націй, подій, епох, не забуваючи про роль власної держави в історії. З іншого боку, питання національної ідентичності завжди є провідним у творчості митця. Незважаючи на екзотичність творів чи виведення іноземних персонажів, на підсвідомому рівні завжди декодується вічна проблематика, яка стосується рідної землі й проблем власної нації (Тарас Шевченко "Неофіти", Леся Українка "Орґія", Іван Франко "Мойсей" тощо).

Сучасний комплекс меншовартості українства, який має глибинне підґрунтя, свідчить про те, що проблема ідентичності української нації була залишається невирішеною в сьогоденні.

Відтак, одним із вагомих чинників національної ідентичності є мова. Про українську мову написані сотні (якщо не мільйони) тисяч томів, українська пісня вважається однією з наймелодійніших у світі (навіть у порівнянні з італійською), - все це ми знаємо і чули не раз. Але проблема лишається: українська нація не може стати єдиним суспільним феноменом, навіть в контексті глобальної інтеграції, поки не подолає бар'єр недовіри й комплекс селянської (!) меншовартості щодо власної мови.

Народ, що не має материнської мови (читай: не поважає й не любить! Згадаймо Шевченкове: "А хто матір забуває, того Бог карає, того діти цураються..."), не має майбутнього. Парадокс? – Ні, реальність, у якій живемо і яку досі не можемо для себе збагнути.

*Бучма О.В. – канд. філос. н.
(Київ, ІФ НАНУ)*

РЕЛІГІЯ В КОНТЕКСТІ ТВОРЕННЯ НОВОЇ АРХІТЕКТОНІКИ СВІТОВОГО СПІВТОВАРИСТВА

Цивілізація, заснована на вірі, а з нею
Культура і мораль відходять у минуле
Повсюдно замінюються новою вірою,
Новою мораллю, новою культурою і
Новою цивілізацією

Патрік Дж. Б'юкенен

На початку III тисячоліття світ знаходиться на порозі нового облаштування. Він входить в нову фазу свого розвитку, яка ознаменована тенденціями глобалізації на всіх рівнях буття. Цей процес супроводжується, з одного боку, позитивними явищами в матеріальних виявах людської діяльності, а з іншого – негативними видозмінами духовної сфери.

Впродовж всієї історії людства релігія була тією універсальною, динамічною системою, що безпосередньо створювала і репродукувала ауру ціннісно-смиислового універсуму, слугувала джерелом духовного зросту та детермінантою видозмін держав, суспільств, культур, економік. Тому в умовах глобалізації, яка кидає релігії новий виклик стратегія конфесій і церков спрямована передусім на збереження і закріплення цієї функції релігії, поширення її дії на всі сфери людського буття (особистість, сім'ю, економіку, політику, виховання тощо); визначення її як каталізатора створення глобальної системи саморегулювання стосунків людини з навколишнім середовищем, суспільства з природою; перетворення її в культиватора глобальної еволюції економічного, соціального та, особливо,

духовного життя, яке вже заявляє про себе як про визначальний чинник цивілізаційного поступу в III тисячолітті.

Аналогічне місце релігії відводиться в планах світових глобалістів. Але на їхню думку на зміну усталеним релігійним системам повинна прийти нова релігійна організація суспільства в контексті нового світового облаштування. Відтак тактика конфесій і Церков спрямовується на виявлення своєї мобільності, маневреності, стійкості в умовах конкурентної боротьби з новими ідеологічними конструктами, що намагаються накреслити свої шляхи та варіанти досягнення матеріальної і духовної глобалізації, або ж протистояти останнім. Їх метою в духовному поєдинку з ідеями мондіалізму та антимондіалізму (новий світовий порядок (есхатологічний, месіанський проект, що увібрав у себе досвід протестантизму, есхатологічних течій, комуністичних планів та ідей, що реалізується на таких рівнях: 1) економічний (встановлення ліберально-капіталістичної ринкової системи), 2) геополітичний (пріоритет західних орієнтацій), 3) етнічний (змішання, космополітизм тощо), 4) релігійний (підготовка пришествія Месії, що повинно кардинально видозмінити релігійно-ідеологічну картину світу. Месія повинен відкрити людству закони нової релігії. Мондіюлісти проголошують прихід епохи нової релігійності, апокаліптична драма повинна завершитися не боротьбою сакрального і профанного, релігії і атеїзму, а священного і антисвященного, релігії і псевдорелігії)), концепція Ж.Атталі: створення планетарної політичної влади, що призвана керувати життєдіяльним процесом і наближати сформований ним ідеал життя, намагаючись надати йому (життю) релігійний зміст, язичницький імперіалізм (Лев Силенко, Юліус Евола (повернення до арійської етики, нордично-римської традиції – можливість збереження національної ідентичності і спротив протестантсько-іудейському синкретизму)) тощо) – з одного боку, а з іншого – віднайти шляхи мирного співіснування і взаємодії з ісламом, буддизмом, іудаїзмом...

В контексті вищезначеного загострюються проблеми національної, державної і духовної безпеки, фокус яких окреслюється тим, що:

1. Визначальною мегатенденцією сучасної епохи є триумф індивідуалізму. Центральне місце в суспільстві займає індивід, який заміщає в цій ролі плем'я, націю, групу тощо, на свій розсуд обирає середовище, самостійно визначає свої дії і несе особисту відповідальність за власні вчинки, створює нові відношення і цінності, релігійний вияв яких може бути джерелом як етнічної, національної консолідації так і за певних умов – виявом руйнівної, асоціальної, антинаціональної сили.

2. Зміни в інформаційних та біологічних технологіях піднімаючи лаштунки над таємницею життя детермінують кризові явища в спіріосфері. В зв'язку з цим актуалізуються питання духовної безпеки (нові експериментальні технології в керуванні масовою та індивідуальною свідоміс-

то тощо). **Не тільки людське тіло, а й дух потрапляє в сферу товарних відносин. Відбувається десакралізація особи, яка розглядається як механічна складова в галузі проектування, виробництва і застосування технологій інформації.**

3. **Держава поступово перестає бути базовим інститутом політичної системи і політичної організації суспільства.** Процеси творення нової архітектури світового співтовариства спричинюють руйнацію взаємозв'язку основних складників державної організації: власної території, власного населення, власного уряду, власної грошової одиниці та ін., а й відтак ставлять під сумнів їх функціональну спроможність, створюючи цим загрозу державній безпеці. Релігія феноменально перебуваючи щодо держави поза контекстом (в умовах демократичного суспільства) водночас в конфесійних своїх виявах константно взаємопоедна з останньою.

4. Посилення креативного (інноваційного) компонента в постіндустріальних суспільствах детермінує широкомасштабні зміни в релігійному і політичному житті. Політика і релігія – важливі підсистеми сучасного суспільства, що перебувають у функціональних взаємозв'язках між собою та з іншими суспільними підсистемами і суспільством у цілому. Зумовлення політикою релігійних змін, трансформацій, її концентроване виявлення у релігії, а з іншого боку зворотній вплив релігії на політику (формування політичних ідей у відповідь на потреби релігійної сфери суспільного життя) свідчить про процеси політизації релігії і клерикалізації суспільства, які ведуть до виродження первісного призначення і функціональності і політики і релігії та загрожують суспільній безпеці.

В контексті глобалізаційних реалій актуалізується питання співвідношення релігії (релігійної діяльності) з економічною. Історія людства переконує, що релігія і економіка не такі вже й далекі як здавалося б на перший погляд, а можна сказати й – навпаки. Хоча й раннє християнство в багатстві вбачало причину вічних мук, вміння “робити гроші” – небезпека, багата людина – перший кандидат на прокляття, проте ідеї боротьби за віру Христову, боротьби з єресями прикривали комерційні справи, що призводили до розширення земельних володінь і податкового поля церкви. А вже Реформація і Ренесанс вміння “робити гроші” зводять в ранг божої милості та головного обов'язку. Однак необхідно зауважити на суттєвій різниці в тенденціях сучасного суспільства і навіть недавнього минулого. Якщо донедавна вирішальним економічним чинником була земля, потім капітал, то зараз в економіці на передній план виходить не матеріальне, а духовне (інформаційне) виробництво, сутнісним фактором якого є Людина.

Всі вищезначені зміни відбуваються на тлі все більше зростаючої вестернізації (чи навіть американізації). Прозахідна орієнтація в релігій-

лігій передусім виявляється в уніфікації й комерціалізації релігії (релігія перетворюється у бізнес, спосіб заробляння грошей) та поширенні поп-релігійності. Глобальні межі уніфікації релігії визначаються передусім засобами масової комунікації (особливо телебаченням), для яких не існує кордонів. А як відомо традиційні релігії сформувалися в суспільствах, що існували в певних кордонах. На противагу їм сучасні релігії перетинають завдяки сучасним технологіям в галузі комунікації і транспорту будь-які конкретні часові і просторові межі. Тому реформовані традиційні релігії відстоюючи свободу свого буття намагаються створити спротив культурному імперіалізму, ідеалізованому західному способу життя, який витісняє національні, етнічні, традиційні для певного народу норми і цінності, звичаї і мораль, моделі сімейного життя, способи виробництва і споживання та й насамкінець – релігійні вірування. А інколи релігія є дієвим (а то й єдиним) чинником збереження національної самобутності, культурної автономності тощо, особливо коли це стосується свободи буття національних меншин і корінних народів.

— Гальперіна В.О. – канд. філос. н.
(Київ, ІВО АПН України)

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПРОСТІР ВИЩОЇ ОСВІТИ: ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ СУСПІЛЬСТВ

Результатом впливу глобалізації на сферу вищої освіти та науки є формування нових “просторів знання” (“knowledge spaces”). Загострюється конкуренція між країнами за іноземні інвестиції, за кращі мобільні наукові кадри та студентів. Все більш нагальною стає потреба в посиленні інноваційної складової суспільного виробництва, як вирішальної ознаки суспільства-знань (knowledge-based society).

Реформи, що здійснюються в рамках Болонського процесу, є стратегічною відповіддю європейських країн на сучасну економічну та політичну ситуацію в світі. Формується Європейський простір вищої освіти. Підвищується зайнятість та мобільності населення, збільшується міжнародна конкурентоспроможність європейської вищої освіти.

Складність та багатомірність Болонського процесу впливає на формування єдиної точки зору стосовно його змісту, характеру впливу на освітні системи країн-учасниць. Зокрема, чимало критичних зауважень висловлюється стосовно його невідповідності глобальному розвитку вищої освіти, зосередженості на суто європейських проблемах.

Особливої уваги, на наш погляд, потребує розгляд проблем, що виникли перед країнами, які тільки інтегруються до Європейського простору вищої освіти. Досить часто в цих країнах під Болонським процесом розуміють реформу освіти лише на рівні законодавства.

Характерним є розходження між декларованими намірами міністерств освіти та реальністю функціонування системи вищої освіти в трансформаційних країнах, а також між намірами офіційних осіб та їх здатністю втілювати ці наміри у практику Болонського інтеграційного проекту. Дуже часто мотивація приєднання до Болонського процесу має більш “політичний” аніж “освітній” характер”.

Особливої уваги потребує вивчення характеру здійснюваних реформ. Трансформаційні країни стикаються з “подвійним завданням”, а саме – необхідності адаптації системи вищої освіти до загальноєвропейських стандартів, вирішуючи при цьому старі та нові проблеми. Якщо в розвинутих країнах Європи здійснення реформи вищої освіти передбачає зміни функціонального характеру, то для більшості трансформаційних суспільств потрібні глибокі структурні зміни. Болонська конвенція не обгрунтовує критеріїв функціональних і структурних перетворень, не враховує специфіку регіонів їх імплементації. Такий підхід може призвести до “косметичного” характеру запропонованих реформ; потенціальної можливості невірнього трактування деяких положень Болонського процесу, особливо в трансформаційних країнах, до невірнього розуміння поняття “гармонізації”, особливого трактування змісту освіти та пан-європейських схем акредитації та якості.

Поза увагою Болонського процесу залишились питання приватного сектору вищої освіти, розвиток ринкових відносин в освіті. Саме розвиток приватного сектору вищої освіти, що здатен швидко адаптуватись до потреб суспільства, нових ринкових умов є надзвичайно важливим для трансформаційних країн, особливо на тлі постійного недофінансування та недосконалості реформ у вищій школі.

Згідно точки зору переважної більшості вчених, положення Болонської конвенції можуть стати основою порядку денного у здійсненні реформи вищої освіти, надати чіткі та зрозумілі рекомендації стосовно того як і що робити. Тому, проблеми “трансформаційного” виміру, на нашу думку, мають бути визнані, проаналізовані та розроблені у майбутньому аби ці країни могли використати Болонський процес з користю для себе, зупинити розростання прірви між країнами Західної та Східної Європи, та тими, що приєдналися до угоди.

*Годзь Н.Б. – канд. филос. н.
(Харьков, НТУ «ХПИ»)*

ЭТНИЧЕСКИЕ КУЛЬТУРНЫЕ СТЕРЕОТИПЫ В СВЕТЕ ЕВРОИНТЕГРАЦИИ

Как перед индивидом, так и перед определенными сообществами периодически предстает задача выбора. Хорошо, если выбор производится осознанно и с пониманием целей и возможностей, приобретаемых в ко-

нечном итоге; но вот свободны ли мы в плане этого выбора - это отдельный вопрос. Вопрос государственности и этнической идентичности, пересекаясь, дают самые неожиданные результаты. Исследуя формирование национальной, этнической идентичности и проблемы межэтнических коммуникаций часто упускают из вида факт поливариантности и разнообразия внутри каждого этноса и нации. Подобный недосмотр приводит к упрощенному пониманию формирования и функционирования процессов личностной этнической и нациогосударственных самоидентификаций. В данном контексте важно вспомнить работу Бенедикта Андерсона «Воображаемые сообщества», в которой дается интересный сравнительно – сопоставительный историко-культурный анализ становления государственности и национальной идентичности, языковой идентичности [см. 1].

Обговаривая вопрос «Украина в контексте евроинтеграции» следует вспомнить, что во – первых, существует проблема, о которой часто пишут –например М.Рябчук [см. 3], то есть множественность уровней сформированности идентичности внутри одного этноса, во – вторых проблема понимания самого понятия «интеграция». То есть в зависимости от степени осознания своей этнической принадлежности даже у самих представителей украинского этноса (не говоря уже о представителях других этнических сообществ, полноценно живущих в государстве) вырабатываются разные представления о вопросе целей, возможностей и направлений евроинтеграции. То есть буквально, Европу «ищут» направляя свой взгляд в разные стороны. Немаловажно, что именно мы будем понимать под интеграцией – простое включение в существующее сообщество или более правильное понимание этого термина и отсюда восстановление, восполнение т.е. объединение в одно единое целое. Исследуя фольклор, автором был дан вывод, что даже на этом уровне этнической идентичности для украинцев всегда было характерно уважительное отношение к вопросам государственности и границ других государств. Но это внутренние характеристики. Остается открытым вопрос гетеростереотипов современной европейской общественности относительно членов и расширения границ их представления о «Европе» как таковой. Опять-таки можем сослаться на анализ подобной литературы, проведенный М.Рябчуком [см. 3].

Имеет право провести обсуждение способов освещения и предложений по поводу европейского вопроса, вынесенных научной элитой разных государств. Перспективы евроинтеграции освещаются совершенно противоположно [см. напр. 2,3].

Литература:

1. Андерсон Бенедикт. Уявлені спільноти. Міркування щодо походження й поширення націоналізму. Вид. 2, перероб. – К.: Критика, 2001. – С. 271.

2. Киселев Г.С. Шанс на свободу (о перспективах открытого общества). // Вопросы философии. – 2004. – №9. С.3-16.
3. Рябчук М. Від Малоросії до України: парадокси запізнілого націєтворення. – К.: Критика, 2000. – С.304.

Знак В.Е.

(Харьков, НАУ "ХАИ")

СИСТЕМА ДАТИРОВКИ ДОКУМЕНТОВ В ЭЛЛИНИСТИЧЕСКИХ МОНАРХИЯХ И ЕЕ ИДЕОЛОГИЧЕСКИЕ ФУНКЦИИ

Важнейшим реквизитом любого древнегреческого документа была датировочная формула. В греческих полисах годовое датирование документов осуществлялось только по имени ежегодно сменяемого верховного магистрата (архонта-эпонима) или жреца наиболее почитаемого божества. Однако в эпоху эллинизма в греко-македонских монархиях, возникших на месте державы Александра Македонского, система датировки документов существенно усложнилась и стала совмещать в себе два принципа летоисчисления – по годам правления царей и по имени жрецов царского культа. Анализ этой датировочной системы позволяет раскрыть малоизвестные аспекты функционирования документной коммуникации в античном мире.

Впервые датировочные формулы указанного типа стали употребляться в Птолемеевском Египте в начале III в. до н.э. Вслед за годами правления царя, которые собственно и определяли дату издания документа, в таких формулах содержалось упоминание жреца культа Александра Македонского и культа представителей правящей династии Птолемеев. При этом личное имя жреца, вопреки греческим традициям, ставилось после его титула, т.е. – после перечисления имен обожествленных монархов. По восшествии на престол каждой новой супружеской пары монархов ее имя добавлялось в титул жреца, а вскоре в документы стали вписывать и имена «специальных» жриц отдельных птолемеевских цариц. В результате к середине II до н.э. датировочные формулы приобрели очень внушительные размеры и, зачастую, стали занимать большую часть документа. Тем не менее, их воспроизводили в обязательном порядке во всех актах, подлежащих официальной регистрации, включая частные контракты купли-продажи и найма на работу, завещания, прошения и т.д. Никакого практического значения этот громоздкий элемент датировки не имел. Судя по всему, он преследовал чисто идеологические цели – распространить царский культ на территории монархии, утвердить сакральный статус правящих царей, подчеркнуть преемственность их власти с властью Александра. Не удивительно поэтому, что все птолемеевские монархи, особенно в период ослабления царской власти во II-I вв. до н.э., стремились как можно быстрее ввести свои имена в титулатуру эпоним-

ного жреца. На рубеже III-II вв. до н.э. Эта практика была заимствована государством Селевкидов, где в документы, наряду с годами «селевкидской эры», вписывались имена жреца культа царя, жреца его предков и жрицы его супруги. Позже аналогичные датировки стали широко применять и в других эллинистических царствах, причем везде они совмещались с датировками по годам правления царей и не имели практического значения.

Таким образом, чисто технический реквизит документа – датировочная формула – превратился в эллинистической монархии в важное орудие политической пропаганды. Это показывает, что возможности и функции документа как средства коммуникации были в античном мире чрезвычайно широки, а его социально-политическое значение выходило далеко за рамки простого носителя информации.

*Козинцева Т.А. – канд. филос. н.
(Сумы, СумГУ)*

К ВОПРОСУ О САОИДЕНТИФИКАЦИИ И ИНТЕГРАЦИИ

Понятия самоидентификации и интеграции являются в общественной лексике едва ли не самыми популярными. Понятие самоидентификации используется в отношении этноса, нации, социальной группы, отдельного человека в различных общественных и точных науках. и довольно часто самоидентификация рассматривается как самопознание или более широко как самосознание («самоидентификация культуры в современных условиях есть не что иное, как этническое самосознание»).

Идентификация – полное совпадение одного предмета, явления с другим. Для того, чтобы адекватно произвести идентификацию, необходимо обладать максимально возможным знанием об идентифицируемых объектах.

Самоидентификация – полное совпадение с самим собой, т.е. совпадение целого и неизменяющегося (хотя бы в данный момент времени) с представлением о себе, т.е. идея о себе и я сам должны совпасть. Таким образом, если предположить возможность самоидентификации – она может быть произведена только познающим субъектом, при этом вопрос о его адекватности (субъекта в познавательном процессе) вполне можно оставить открытым, так как остается открытым вопрос о том, кем задана идея о себе, насколько она соотносится с действительностью.

-Самоидентификация – мысль о бытии и бытие как единое целое, как суть одно и то же или же как единство самосознания (в Кантовском смысле), как синтетическое единство трансцендентальной апперцепции.

-Самоидентификация «Я» - как целого и самоидентификация нации, культуры как целого, единого, неизменного, либо рассматриваемого в

исторической проекции, т.е. линейно (точка остановки как начало или конец, ничто, небытие).

Изменчивое, подвижное, динамичное должно исключать идентификацию; сие возможно только в отношении статичной системы и только при наличии единого доминирующего центра, который и задает соответствующую парадигму.

-Самоидентификация как самокоррекция, наладка, подчинение социальным ролям, приведение в норму, установленную извне, тем, кто может совершить самоопределение;

-Определение как ограничение, установление границы по отношению к Другому, а, следовательно, ограничение Другого, ограничив другое «Я» - я ограничиваю самого себя через со-звучие с Другим.

-Самоопределение (само – о – предел – ение) – ограничение самого себя в соответствии с моей идеей о себе и в соотношении с другими определениями.

-Предел – у предела – у меры – у мира - через ситуацию выбора в подвижности «пограничной ситуации», т.е. никогда не окончательно.

-Через о-предел-ивание возможно и установление смысла – кто «Я», откуда, куда иду, т.е. в проекции на будущее, при сохранении мозаичности моего нынешнего состояния – существования.

-Интегрироваться – стать частью целого.

-Если я вхожу в целое – я идентифицирую себя с целым (т.е. полностью совпадаю)- если полностью совпадаю, значит:

-закрываю вопрос о самоопределении;

-воспроизвожу смыслы этого целого;

-подчиняю свои смыслы, ограничиваю их в соответствии с целым, либо утрачиваю, ассимилирую;

-остается открытым вопрос об онтологическом статусе как моих собственных смыслов, так и смыслов целого.

-насколько органичны для целого те смыслы, которые оно производит, насколько они совпадают с его идеей о себе;

-Интеграция и евроинтеграция; отсюда вопрос о том, что есть само европейское как определенное, от чего и с какой целью оно себя отмежевывает.

-не являются ли, через экономические рычаги, данные смыслы еще одним вариантом европоцентризма – навязывания европейского как эталона всего культурного, кроме того – насколько данное европейское есть собственно европейским.

Через слова говорят смыслы – наша задача – натренировать ухо и разум для их адекватного восприятия.

ЩОДО ПРОБЛЕМИ ІСНУВАННЯ МОНОКУЛЬТУРИ

У сучасному світі все активніше проходить міжкультурна комунікація, яка, з одного боку, відкриває нові можливості для пізнання нових культур, а з іншого – створює перепони для їх самовдосконалення. аналогічні явища відбуваються і в мовному просторі, який, безумовно, невіддільний від простору культурного. Адже індивід, засвоюючи іншу мову, одночасно долучається до іншої культури, бере участь у процесі так званої акультурації (під акультурацією розуміють сприймання індивідом або цілою національно-лінгво-культурною спільнотою культури іншої спільноти, що тісно пов'язано з мовою).

Враховуючи рівень мовної компетенції білінгва, мовознавці виділяють різні види акультурації. Зокрема, Є.Верещагін говорив про слабку, початкову, акультурацію, яка характеризується наявністю адаптації; середню, або просунуту, акультурацію, що характеризується більш глибоким засвоєнням елементів чужої культури; повну, або кінцеву, акультурацію, при якій індивід повністю засвоює всі елементи чужої культури [1].

Наслідком повної акультурації може бути культурна асиміляція, яка, в свою чергу, зумовлює існування монокультури взагалі. Хоча відомо, що у кожного соціуму існує “імунітет”, здатний захистити свою культуру і мову від шкідливого впливу чужої культури та мови. Інша справа, що в одного народу ця “захисна сила” сильніша, в іншого – слабша. Так, наприклад, англomовним народам не загрожує мовна асиміляція, оскільки англійська мова на сьогоднішній день є не лише мовою міжнародною та світовою, а мовою планетарною, це мова – гегемон, яка має значний вплив на розвиток і навіть існування інших мов. За даними експертів, на кінець ХХІ ст. з 6000 мов Землі уціліє лише 10% мов (див: [2]). Причому занепокоєння викликає не лише згасання так званих “хворих” мов, а й звуження сфер використання мов міжнародного спілкування, внаслідок експансії англійської мови та американської культури в цілому. У подібній ситуації може утворитися спільна для всіх соціумів культура, яка вбиратиме в себе, з одного боку, різноманітність всіх культур, а з іншого – домінуючу над ними американську культуру. В результаті цього комунікативне поле культурного простору може стати спільним для всіх, але в ньому будуть переважати правила гри мови-гегемона, що буде намагатися притискати всі інші мови силою своєї влади і перетворити весь мовний простір у глобальний.

У такій ситуації мовець повинен насамперед усвідомлювати мовне й культурне багатство свого народу. Тільки засвоюючи цінності свого соці-

уму, мовна особистість зможе протистояти значному впливу англійської мови та культури, не втручатися у простір рідної мови та культури.

Література

1. Верещагин Е.М. Психологическая и методическая характеристика двуязычия (билингвизма). – М.: Изд-во МГУ, 1968.
2. Мечковская Н.Б. Общее языкознания. Структурная и социальная типология языков. – М.: Изд-во «Флинта», Изд-во «Наука», 1968.

*Матаков Д.О. – аспірант
(Київ, КНУКиМ)*

ВПЛИВ МОДИ НА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ

Євроінтеграційні прагнення України передбачають необхідність використання загальноновизнаних в європейському і міжнародному співтоваристві показників ефективності участі тієї або іншої країни в глобальному соціально-культурному процесі.

Економічне процвітання і конкурентноздатність економіки, якість життя, розвиток освіти, медицини і, нарешті, моди великою мірою визначаються рівнем розвитку науки і освоєнням новітніх технологій. Техніка і технологія супроводжували людство протягом усієї його історії, однак лише в Новий час вони набувають загального, універсального характеру і детермінують розвиток індустріальної цивілізації.

Мода – продукт європейської культури і як така проходить такі ж етапи культурно-історичного розвитку, як і сама європейська цивілізація. Мода – могутня екстремально-владна сила, що впливає на величезну кількість людей всьому світі, і визначає їх життєдіяльність та значною мірою формує модель поведінки.

Науково-технічна революція стала головним чинником розвитку моди: постійні технічні інновації і новітні технології (технічне оснащення швейного виробництва, нові технології обробки тканин, виробництво високотехнологічних волокон, комп'ютерний дизайн, розкроювання тканин за допомогою лазера) дозволили поставити моду на промислову основу.

Технічні властивості матеріалів для створення одягу великою мірою визначають і стилістичну спрямованість моди. Новітні інформаційні технології сприяють пропаганді і поширенню зразків моди в усьому світі, інтенсифікуючи тим самим розвиток модельного бізнесу.

З розвитком засобів масової інформації і туризму мода набула глобального, інтернаціонального характеру, а періоди її зміни (в тому числі періодичне повне або часткове повторення зразків минулих років) у різних країнах і в різних верствах суспільства все більше синхронізуються. Це сприяє нівелюванню етнічних і соціальних відмінностей. Мода стає, з одного боку, засобом демократизації суспільства, розвитку його матеріа-

льної і духовної культури, а з іншого – інструментом поширення кіч-культури, вульгаризації масових смаків.

Розвиток моди в Україні набуває все більшого динамізму. Це вимагає ретельного вивчення відповідного досвіду європейських країн, знання власної історії моди, розв'язання проблем економічного, технологічного, нарешті, психологічного характеру, які постійно супроводжували цю галузь вітчизняної економіки.

Функціонування модельного бізнесу в Україні пов'язане з розвитком ринкової економіки, з докорінним перетворенням усієї системи соціально-економічних відносин і принципів діяльності.

Ланцюжок "виробник – споживач" в модельному бізнесі складається з багатьох ланок і охоплює роботу багатьох фахівців різних рівнів і напрямів. Організація модельного бізнесу включає структури, що здійснюють дослідження ринку; рекламні організації (агентства), що займаються рекламою виробника продукції і послуг, у числі яких – електронні і друковані засоби масової інформації; виробників (швейні фабрики, будинки моделей); дизайнерів-модельєрів одягу, стилістів, іміджмейкерів, що формують загальну спрямованість розвитку моди; мережу магазинів, виставочних залів; проведення конкурсів, презентацій, творчих обмінів, зустрічей; послуги модельних агентств, що представляють колекції одягу різних будинків мод; мережу навчальних закладів – шкіл, інститутів, що готують кадри для роботи в модельному бізнесі; науково-технічне забезпечення тощо.

Павленко В.П.,

Свитайло Н.Д. – канд. филос. н.

(Сумы, СумГУ)

НАЦИОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНАЯ ИДЕНТИЧНОСТЬ КАК ПРЕДПОСЫЛКА ЕВРОИНТЕГРАЦИИ

О том, что Украина видит свое будущее в европейском союзе, неоднократно заявлялось на самом высоком уровне. Более того, уже сделаны существенные шаги в этом направлении, что позволило руководству страны на международной конференции в Брюсселе «Украина смотрит в будущее: на пути реформ» заявить, что Украина готова к развитию стратегического партнерства с европейским союзом. Сегодня существуют весомые перспективы для углубления экономического сотрудничества между Украиной и ЕС, и развитие и углубление такого сотрудничества рассматривается как мощный стимул для внутренних экономических и политических преобразований в Украине.

В то же время, дальнейшее развитие в этом направлении предусматривает выполнение Украиной целого ряда соответствующих требований, которые являются общими для всех стран, претендующих на вступление в европейское сообщество. При этом такие требования касаются прежде

всего уровня экономического развития, развития демократии и гарантий прав человека, правовых принципов. Не все страны, которые в последние годы были приняты в ЕС или претендуют на членство в ближайшее время, были близки к идеалу, и сегодня имеют проблемы в экономике, в строительстве правовой базы и демократии. А вот другие требования европейского сообщества к новым членам всегда выдерживаются достаточно строго: отсутствие территориальных претензий к странам-соседям и отсутствие межнациональных конфликтов внутри страны.

Если задаться вопросом, почему у какой-то конкретной страны могут быть указанные проблемы, то при всем разнообразии причин (исторических, политических, экономических и других), можно выделить одну общую — отсутствие национально-культурной идентичности, исторической «зрелости» данной страны и ее народа. Проблемой многих стран, в том числе и на постсоветском пространстве, является то, что народ самоутверждается за счет попыток доказать некоторое превосходство над соседними народами, за счет притеснения других. А это говорит скорее о том, что его становление не закончилось, он не вырос из «подросткового» периода. Именно это и питает чаще всего враждебные межнациональные стереотипы, мифы о недоразвитости, второсортности других народов и стремление гордиться скорее величиной территории, несметными богатствами или покорением (сегодня или в далеком прошлом) других стран.

Не умаляя значимости демократических и экономических процессов, хотелось бы подчеркнуть исключительную важность данного требования. В ряду состоявшихся наций в таком международном объединении, каким является сегодня европейский союз (особенно с точки зрения тех задач, которые он перед собой ставит) чрезвычайно важна «зрелость» наций для достижения действительного равенства и партнерства, для равноправного сотрудничества и развития всех стран. Важны не только конкретные экономические показатели, но и то, чтобы все члены сообщества имели достаточно государственной мудрости и «зрелости», самостоятельности, которая вырастает на почве национального самосознания, базирующегося на самоуважении и национальной гордости, в основе которой лежат собственные внутренние характеристики. Незавершенность процессов национальной самоидентификации выступает одной из главных причин существующих сегодня конфликтов между Грецией и Турцией, на Балканах, ряда конфликтов на постсоветском пространстве, где достаточно сильны и живучи стереотипы враждебного национального восприятия.

Без сомнения, на появление и поддержание таких стереотипов существенное влияние оказывают экономические проблемы. Если люди живут плохо, их очень легко увлечь такого рода идеями и лозунгами. Поэтому национальный вопрос приобретает особую остроту в недостаточно развитых странах и активно используется как способ подчинения, «завоева-

ния» страны, как способ влияния местных политиков на страну с целью решить свои проблемы. Более того, национальную окраску приобретают сегодня любые острые социальные вопросы даже в сравнительно «благополучных» странах, о чем свидетельствуют недавние события в Британии или массовые беспорядки во Франции.

Для Украины это особенно актуально. Именно потому, что национально-культурная идентичность не сформировалась, не «созрела», наша национальная гордость все чаще строится на ложных и мелких посылах, второстепенных характеристиках, а не на реальных, сущностных чертах страны и народа. К тому же, важной является не спекуляция на этих недостатках и национальной незрелости (именно такая «незрелость», ссылка на относительную «молодость» украинской нации очень часто используется в качестве решающего аргумента, которым пользуются политики, объясняя многие проблемы и недоработки, ими же и созданные), а попытки в конкретной работе формировать эту гордость и единство нации на основе тех характеристик, которые отличают украинский народ. И только это, с нашей точки зрения, может объединить страну и мотивировать ее на решение экономических, социальных и культурных задач.

Сегодня руководство страны (как впрочем, и в предыдущие годы), рассматривает вступление Украины в евросоюз как важный этап в ее дальнейшем развитии, как «мощный стимул для внутренних экономических и политических преобразований» и как шаг, которым впоследствии можно будет гордиться. Таким образом, сегодня мы имеем ситуацию, когда движение в европейское сообщество выступает как главный способ самоутверждения страны и базис национальной гордости. В то же время, более целесообразным и оправданным было бы добиться сначала формирования внутри страны действительного единства, сознательной «общности» и гордости, и потом присоединиться к европейскому сообществу как полноправный и уважающий себя и других партнер. Такой подход, конечно же, не исключает параллельного решения этих задач – ускоренного экономического развития и выполнения требований в политической и законодательной сферах, с одной стороны, и совершенствование внутренней политики, гармонизации межнациональных отношений – с другой. Важно все-таки подчеркнуть чрезвычайную значимость последней, особенно, учитывая опыт других стран, решающим фактором членства которых в ЕС было именно успешное решение такого рода проблем.

*Прилуцька А.Є. – канд. філос. н.
(НАУ ім. Н.Є.Жуковського «ХАІ»)*

ДО ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Становлення Європейського Союзу як колективного утворення передбачає створення єдиної європейської ідентичності в межах єдиного

соціокультурного простору. Така постановка завдання, є необхідною в умовах усе більшої інтеграції європейських держав.

Пошук шляхів легітимізації нових функцій європейських структур спонукає шукати спільну ідентичність, яка б об'єднувала сотні мільйонів громадян. Адже відчуття європейської спільності протягом багатьох століть було притаманне в основному представникам еліт – культурних, політичних, економічних. Пересічні ж громадяни Євросоюзу проявляли або незначну активність, або взагалі не брали участь у формуванні цього інтеграційного об'єднання. І вже у наш час, від цих громадян вимагається не просто спокійне споглядання, а переконання, що структури є необхідною умовою розвитку національних культур в межах сучасних європейських держав.

Розбудова загальноєвропейської ідентичності передбачає певну етніфікацію цього проекту. Справа в тому, що крім спільної території проживання, культурних традицій і релігії, фахівці вирізняють спільну мову і самоназивання як основні критерії у визначенні ідентичності. Поки ж про європейську ідентичність схильні говорити як про ідентичність універсальних цінностей на основі єдиного цивілізаційного походження. Звідси – присутність в процесі європейської інтеграції елементів, які відображають теорії і “союзного націоналізму”, і “патріотичного конституціоналізму”, такі що намагаються поєднати ретроспективний погляд на спільне минуле і перспективне бачення спільного майбутнього.

Концепція “союзного націоналізму” виходить з того, що історико-культурну приналежність неможливо відірвати від політичної. Почуття загальної спільності, а також цілий ряд взаємних обов'язків є необхідною умовою для політичної і соціальної справедливості. Тому європейська ідентичність повинна базуватися на спільному минулому, з акцентом на культурній однорідності, спільному економічному житті і спільних цілях соціальної політики. В результаті такого підходу повинно з'явитися почуття приналежності до єдиного цілого, яке б переважувало почуття приналежності до окремої країни. Ця теорія орієнтована на розбудову спільного культурного і символічного простору, що вже реалізовано у введенні європейського прапора, гімну, паспорту. Урешті, створення єдиного освітнього простору на рівні з євросимволами покликане реалізовувати спільну культурну ідентичність. Проте, це лише окремі символи, які не можуть замінити собою цілісні культурні системи національних держав.

В обговоренні проблеми формування європейської ідентичності й динаміки цього процесу необхідно задатися питанням про те, а чи існує взагалі феномен європейської культури? І чи справді перед нами постає проблема асиміляції тільки з культурою європейською?

Якщо розглядати поняття “культура” в його найширшому розумінні, яке містить “культурний підтекст”, “образ світу”, “систему вірувань і цінностей”, то ми напевне маємо справу таки з “європейською культурою”. Про це свідчить наше найширше сприйняття політичних, релігійних і соціальних інститутів і пов’язаних із цим цінностей, які при-таманні саме Європі. Це - секуляризація державних інститутів, поділ влади, ефективність економічних відносин, соціальна справедливість, рівність перед законом, права і свободи громадян. Ми сприймаємо найширше коло західних культурних зразків не інакше як з означенням “європейський”. Дійсно, будь-яка інша територія світу навряд чи зможе конкурувати з Європою за показником інтенсивності релігійної, філософської, суспільно-політичної думки і її представників (Де ще можна знайти територію, яка б протягом 2–3 тисяч років наполегливо опрацьовувала всі сфери людської життєдіяльності, залишила величезну кількість пам’яток і зберегла найактивніші позиції в усіх сферах життя до наших днів). Через таку інтенсивність і близькість центрів духовної культури, постійне переплетіння різних національних зразків навряд чи можна відмовитися від такого означення як європейський по відношенню до цього культурного простору.

Урешті, коли ми будемо говорити і про нормативне сприйняття культури то і тут ми наражаємось на абсолютну відповідність моральних настанов і ідеалів по відношенню до європейської культури. Європейський тип культури – ідеал цивілізованості, ідеал етичного сприйняття реальності. Відтак, наше відчуття “культурності” повністю перекликається з сприйняттям “цивілізованості” європейського простору.

Однак, навряд чи можна сказати, що ми маємо справу з внутрішньо узгодженою і інтегрованою цілісною європейською культурою. Перед нами постає тісне переплетіння філософських думок, конгломерат мистецьких течій, які безумовно впливали одна на одну, але не витворили єдиної культури.

Крім того, коли ми будемо говорити про культуру і у вузькому значенні цього слова, тобто про всі ті артефакти оригінального світосприйняття кожного народу, які мають як правило, національне походження, то навряд чи знайдемо твори, які автоматично стали б європейським надбанням.

Таким чином, зараз в Європі немає однієї традиційної культури, немає єдиної церкви, однієї домінуючої мови, так само як немає єдиних культурних течій. Європейський простір являє собою своєрідну мультикультурну і мультинаціональну спільність, яку навряд чи можна привести до одного знаменника. Саме тут й постає проблема зміни самоідентифікування громадян різних національних держав в єдине означення “ми – європейці”.

ЕТНІЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ ХАРКОВА

Особливе значення у формуванні культурного простору міста відіграють етнічні чинники, що можна простежити як в процесі історико-культурного розвитку регіону, так і в тенденціях змін просторового середовища міста сьогодні.

Особливістю категорії простору є осмислення його як місця, яке займає певна особа чи предмет. У субстанції простору нас цікавить рівень значень (смыслів), а також саме просторове середовище і його зміни під впливом людини: культурні ландшафти, поселення, будинки і кімнати, організація інтер'єра і безліч інших візуальних проявів просторової організації. У даному випадку в центрі уваги – місце людини в просторі, її відношення до простору і перетворення нею простору.

Місто як багаторівнева система комунікацій, що складається з різновекторних просторово-часових характеристик своїм існуванням і розвитком зобов'язане безлічі складових, котрі створюють його імідж, «образ», статус, стереотипи щодо нього, конструюють його культурний простір. Просторова організація міста може не мінятися століттями, однак у різних культурах вона значно відрізняється.

Етнічна ідентифікація людини наповнює культурний простір як однієї особистості, так і співтовариства в цілому. Довжина в часі акумулює етнічну традицію в усній народній творчості, архітектурі народного житла, костюмі, кухні, у всіх проявах духовної і матеріальної культури. Відновлюючи етапи заселення нашого краю, можна зробити висновки щодо ролі етнічних чинників у формуванні культурного простору Харківщини.

Топоніміка Харкова дає етнічну характеристику міста – ми знаємо Німецьку (нині Пушкінську) вулицю, Вірменський провулок, район Москалівки. Серед майже 60 храмів, які прикрашали Харків, на початку ХХ ст, окрім численних православних церков, були лютеранська кірха, польський костюл, караїмська кенаса, дві мечеті, сім єврейських сінагог.

Багатоликий простір Харкова має яскраво виражений етнічний колір і сьогодні – у місті проживають представники більше ста національностей. Багато хто з них поєднуються в національно-культурні організації, метою яких є збереження і розвиток рідної культури, власної етнічної самосвідомості. Відтворюючи свій етнічний простір далеко від батьківщини, від географічно і політично відміреної їхньому народові території, вони перетворюють культурний простір міста, в якому живуть. Міста рідного і чужого водночас. Під впливом етнічних чинників щодня видозмінюється вигляд Харкова, знову і знову організовується його просторове середовище.

З М І С Т

Вандышев В.Н. Євроінтеграція: восход или закат Европы?.....	3
Воронкова В.Г. Ідея Європейського дому.....	5
Кисельов М.М. Геополітичний та екологічний статус України за умов посилення тенденцій глобалізації.....	8
Арутюнов В.Х., Свінціцький В.М. Цивілізаційні детермінанти євроінтеграційної орієнтації України.....	13
Александрова О.С. Соціальний детектор як фактор вирішення су- спільних протиріч в умовах демократизації українського суспільства.....	15
Балджи М. Д. Формування екологічної свідомості на сучасному етапі розвитку суспільства.....	17
Барвинский А.А. Научно-техническая безопасность как гарантия євроінтеграції України на принципах равноправного партнёрства.....	18
Бачко Н.Л. Проблема особистості крізь призму філософії діалогу.....	20
Бичков'як О.В. Формування екологічної свідомості на сучасному етапі розвитку суспільства.....	22
Богданова В.Е. Предпосылки европейского вектора Украины.....	23
Бразуль-Брушковський Є.Г. Австрійська філософія: непомітний велетень.....	25
Булатова Л.О. Євроінтеграція і свобода особистості: гендерний аспект.....	27
Бушман І.О. Ціннісна основа освітнього процесу в сучасному суспільстві.....	29
Вандышева-Ребро Н.В. Традиции европейского реализма: от критического до мифологического.....	30
Василенко В.А. Духовність як етнолігвістична константа в умовах євроінтеграції.....	33
Верещак О. М. Концептуальні засади сучасної музичної освіти в контексті європейської інтеграції.....	35
Герасіна Л.М. Процес євроінтеграції й деякі глобальні ризики (політико-правовий аспект).....	36
Глушко В.П. Конфесії України та їхня готовність до євроінтеграції.....	38
Гордієнко М. Г. Концептуальні засади та сучасні трансформації, феномену демократії в контексті розбудови української державності.....	40
Горпинич О.В. Сучасні реалії формування громадянського суспільства в Україні.....	44
Гришин І.Я. Практична філософія новаторської діяльності як шлях до сталого розвитку і Нової Європи.....	47
Дацко О.І. Народні промисли як сучасний прояв етнокультури.....	49
Драціон Т.І. Вплив вивчення іноземних мов на формування сучасної української європейської ідентичності.....	51
Єфанова А.Г. Західноєвропейські доктрини людських відносин.....	53
Жижилян П.М. Досвід українсько-польських відносин: розвиток, основні проблеми (1999-2004 рр.).....	55

Жук М.В. Українські трансформації: особливості формування громадської свідомості після «помаранчевої революції».....	59
Загряжский И.В. Наука, религия и практическая сила знания.....	62
Зайцев М.О. Модернізація і проблеми національної ідентичності.....	64
Іоненко І.Р. Латина як фактор єднання європейських народів.....	65
Іванова Т.І. Интеграция Украины: восток или запад?.....	67
Кіндратець О.М. Політичні та соціально-економічні чинники сталого розвитку європейського союзу.....	69
Кисляковская И.В. Субъект ответственности: нация или гражданское общество?.....	71
Клічук А.В. Етичний вимір співвідношення насилля і доброї волі людини у сучасному суспільстві.....	72
Кобяков О.М. Польща-Україна: дещо про питання міфологізації історії взаємних стосунків.....	74
Ковальчук В.Ю. Модернізація вітчизняної освіти як ще одне наближення до Європи.....	75
Кожем'якіна О.М. Політичний розвиток України в аспекті євроінтеграції.....	77
Козловець М.А. Проблема національної ідентичності українців в контексті євроінтеграційних процесів.....	79
Кононенко В.П. Політична ментальність українського суспільства у контексті євроінтеграційних процесів.....	82
Кралюк П.М. Філософська думка східнослов'янських народів та її зв'язки із західноєвропейською філософією.....	83
Кужільна Л.В. Євроінтеграція і свобода особистості: етнічні, правові і моральні аспекти (на матеріалі творчості поетів-шістдесятників ХХ ст. в українській літературі).....	86
Kuznetsov A.Yu., Chernienko V.A. Marginality in the context of European integration.....	89
Кулагіна Ганна. Релігійна свобода та трансформація структури ідентичності.....	90
Лантух А.П., Мирошніченко М.С. Релігійний модернізм у проблемному полі сучасності.....	92
Леє Катерина. Классификация процессов евроинтеграции в культуре: аксиосемантический аспект.....	93
Лещенко Л.Ю. Проблема регіональної ідентичності в Україні.....	95
Лозниця С.А. Європейський вибір України та національна ідентичність.....	96
Луценко О.А. Гендерна освіта як складова сучасного демократичного розвитку України.....	98
Макогон А. А., Горбась В. С. Евразийство в контексте евроинтеграции.....	100
Медвідь Ф.М., Коваленко Л.М. Верховенство права та дотримання прав і свобод людини як важливі передумови інтеграції України до ЄС.....	101
Мельник М.Т. Українська мода в контексті євроінтеграції.....	103
Мельник Э.А. Ритуал в структуре современных культур-идентификационных процессов.....	105

Мовчан В.С. Інтеграція: моральний імператив?.....	106
Мозговий І.П. Схід-захід: дилема чи проблема українського вектору?.....	109
Морозова Ж.О. Збереження українських традицій в розвитку сучасного театрального мистецтва.....	111
Мельник В.В. Основні типи західноєвропейської культури.....	112
Наумкіна О.А. Інтеграція української освіти в європейський простір: методологія нелінійного синтезу.....	116
Неприцький О.А. Балто-Чорноморська ось безпеки – шлях реалізації польсько-українських інтересів у Європі.....	117
Новосёлов О.В. Влияние творческого потенциала Х. Ортеги-и-Гассета на культуротворчество.....	119
Опанасюк В.В. Національний характер як чинник впливу на інститути державної влади.....	121
Панченко Л.М. Формування цінностей демократичного суспільства засобами освіти.....	122
Пашенко В.О., Сулаєва Н.В. Православна духовна музика як засіб взаємозбагачення європейських культур.....	124
Переломова О.С. Українська література як складова європейської культури.....	126
Петрушенко Ю.Н. Дисципліна времени как фактор ефективности экономики.....	128
Підкуркова І.В. Акультурація як чинник формування сучасного образу політико-правової культури.....	131
Полховська І.К. Принцип гендерної рівності: європейські стандарти і Україна.....	132
Ромашко А.А., Степанова Н. Е. Кризис украинской социокультурной идентичности в глобальном и коммуникативном аспектах.....	134
Савин Л.В. Польша - Россия - Украина: геополитические императивы.....	135
Сакун М.С. Вплив засобів масової інформації на формування національної ідентичності.....	136
Svyashchuk A.L. Ukrainian Eurointegration in the context of identity change...	138
Сердюк І.Л. Роль соціальної творчості студентської молоді в умовах руху України до євроінтеграції”.....	139
Сливинская А.Ф., Малько В.А. Проблема свободы личности в философии всеединства Владимира Соловьева.....	141
Сломский Войцех С. Философия в жизни.....	143
Снитнікова Ольга. Роль студентської науки в залученні студентів до реалізації болонського процесу.....	145
Ставнича О.М. Гендерні дослідження як елемент науково-культурної інтеграції.....	147
Стасюк Л.О. Роль релігії в євроінтеграційних процесах.....	149
Сынах А.А. Украина: расколотое сознание (Украина между Россией и Европой: превратности выбора).....	150
Телиженко Л.В. Евроинтеграция: христианский путь к истине?.....	154

Титар О.В. Проблеми національно-культурної ідентичності в контексті євроінтеграції та глобалізації.....	156
Титаренко В.В. Сучасна релігійна свідомість: деякі аспекти її формування.....	158
Уваркіна О.В. Комунікативна культура особистості як складова європейської культури ідентичності.....	159
Хмара А.В. Евроинтеграция: духовно-нравственный аспект.....	161
Холод В.В. Геополитический статус Украины: оценки в прошлом и настоящем.....	162
Хорошилова Е.В. Украина – ЕС: проблемы самооценки.....	164
Czarnecki Paweł St. U źródeł postmodernizmu u Europie.....	166
Червона Л.М. Політична культура особистості в контексті євроінтеграції.....	168
Шавкун І.Г. Менеджмент-освіта в Україні в контексті євроінтеграції.....	170
Шевель С.М. Євроінтеграція: проблема свободи особистісної самореалізації в етномовному аспекті.....	172
Шульга М.А. Україна в російських геополітичних розвідках: постпомаранчевий ракурс.....	174
Щербань П.Н., Щербань Т.Ю. Інтеграційна стратегія України: досвід і перспективи.....	175
Щербина А.М. Інформаційне забруднення як деструктивний чинник у сучасному українському суспільстві.....	178
Артюх В.О. Євразійство contra українство: про дискусію між М.Трубецьким та Д.Дорошенком.....	181
Бессарабова М. Л. Планетарний утопізм В.Винниченка.....	182
Баранова Н. М. Проблема культурної ідентичності в контексті естетичної своєрідності національно-культурної традиції.....	184
Бондар І.О. Інтеграція України в європейський простір у контексті відповідності національно-культурним інтересам.....	186
Буслаєва К.О. Проблема ідентичності українства: перегук дискурсів історії й сьогодення.....	189
Бучма О. В. Релігія в контексті творення нової архітекτονіки світового співтовариства.....	191
Гальперіна В.О. Європейський простір вищої освіти: перспективи для трансформаційних суспільств.....	194
Годзь Н. Б. Этнические культурные стереотипы в свете евроинтеграции...	195
Знак В. Е. Система датировки документов в эллинистических монархиях и ее идеологические функции.....	197
Козинцева Т.А. К вопросу о самоидентификации и интеграции.....	198
Кузнєцова Т.В. Щодо проблеми існування монокультури.....	200
Матаков Д.О. Вплив моди на євроінтеграційні процеси.....	201
Павленко В.П., Світайло Н.Д. Национально-культурная идентичность как предпосылка евроинтеграции.....	202
Прилуцька А. Є. До проблеми становлення європейської ідентичності.....	204
Хлесткова Л. В. Етнічні чинники формування культурного простору Харкова.....	207